

# İRAN

ÇALIŞMALARI DERGİSİ  
THE JOURNAL OF IRANIAN STUDIES

CİLT: 7 SAYI: 2 2023 / VOL: 7 NO: 2 2023

E-ISSN: 2651-4370

## **Onur Çelebi**

Türkiye’de Mandaterlik Tartışmaları Bağlamında İran Şâhı Ahmed Kaçar’ın İstanbul Ziyareti ve Türk Kamuoyuna Yansımaları

## **Ali Sarıhan**

Bir Sosyal Hareket Örneği Olarak İran Yeşil Hareketi

## **Yusuf Görgülü & Mete Kazaz**

İdeolojik Yeniden Üretimde Kent Kamusalının İnşası: Urmiye (İran) Üzerine Göstergibilimsel Bir Okuma

## **Abdulrahman Hetteh**

Political History of Ahwaz: Iranian Occupation, Colonialism and Ahwazi People’s Territorial Claims

## **Soheila Faraji & Ahmet Vefa Çobanoğlu**

Şiraz Mimari Ekolü: İsfahan ve Tahran Mimari Ekolleri Arasındaki Köprü

## **Pune Karimi & Raci Taşcıoğlu**

A Semiotic Analysis on the Myths in the Election Campaign of Female Politicians: The Case of Local Elections in Iran





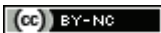
# İRAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

*The Journal of Iranian Studies*

*Cilt: 7, Sayı: 2, 2023*  
*Vol: 7, No: 2, 2023*

*E-ISSN: 2651-4370*

İran Çalışmaları Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. Yılda iki sayı olarak yayımlanır. Yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.



Creative Commons Licer

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İran Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına uymaktadır.



# İnan Çalışmaları Dergisi

*The Journal of Iranian Studies*

*E-ISSN: 2651-4370*

*Yayın dili: Türkçe- İngilizce*

**İnan Çalışmaları Dergisi** yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Gönderilen yazılar yayın kurulunda incelendikten sonra konunun uzmanı iki hakemin değerlendirmesine sunulur. Gerekli görüldüğünde üçüncü bir hakemin değerlendirmesi de alınır. Yazılar yayın kurulunun nihai onayıyla yayımlanır. Yayın kurulu, araştırma makaleleri dışındaki yazıları (sempozyum, kongre haberleri, kitap değerlendirmeleri vb.) bizzat inceleyip hakeme göndermeden doğrudan kabul ve red kararı verebilir.

## **İnan Çalışmaları Dergisi**

Semerciler mah. Çark Cad. Pasaj 2000, Kitapçılar Çarşısı, No.2 Adapazarı/SAKARYA

**Tel:** (+90) (264) 2953673

**İletişim:** [irancalisdergi@gmail.com](mailto:irancalisdergi@gmail.com)

**Web adresi:** <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iranian>

Dergide yayımlanan yazılarda fikirler yalnızca yazar(lar)ına aittir. Dergi sahibini, yayıncıyı ve editörleri bağlamaz.

**Tasarım-Baskı Hazırlık:** Karınca Ajans

Dr. Mediha Eldem Sok. 56/1 Kızılay-Ankara Tel: 0312 431 54 83



# **The Journal of Iranian Studies**

## *İran Çalışmaları Dergisi*

*E-ISSN: 2651-4370*

*Publishing Languages: Turkish- English*

**The Journal of Iranian Studies** is an international peer-reviewed journal published biannually. Manuscripts submitted to the journal are reviewed by the editorial board at first, and then the evaluation of two referees will be asked. When it is deemed necessary, the evaluation of a third referee will also be taken. Articles will be published with the final approval of the editorial board. The editorial board has right to accept or reject the submissions (symposium, congress news, book reviews, etc.) other than research articles without sending to the referee.

### **The Journal of Iranian Studies**

Semerciler mah. Çark Cad. Pasaj 2000, Kitapçılar Çarşısı, No.2 Adapazarı/SAKARYA

**Phone:** (+90) (264) 2953673

**Contact:** [irancalisdergi@gmail.com](mailto:irancalisdergi@gmail.com)

**Web address:** <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iranian>

The views expressed in The Journal of Iranian Studies bind exclusively their authors not the owner of the journal, the publisher and the editors.

**Graphic-Design:** Karınca Ajans

Dr. Mediha Eldem Sok. 56/1 Kızılay-Ankara Tel: 0312 431 54 83

# İran Çalışmaları Dergisi

*The Journal of Iranian Studies*

---

**Derginin Sahibi** Ahmet Yeşil  
**Owner of the Journal** Ahmet Yeşil

**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor**  
Doç. Dr. Ahmet Yeşil

**Editörler/Editors**  
Doç. Dr. Ahmet Yeşil  
ahmetyesil@sakarya.edu.tr  
Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Sakarya-Türkiye  
(*Sakarya University, Faculty of Theology, Sakarya- Türkiye*)

Arş.Gör. Dr. Mustafa Şeyhmus Küpeli  
mkupeli@sakarya.edu.tr  
Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya-Türkiye  
(*Sakarya University, Middle East Institute, Sakarya- Türkiye*)

**Yardımcı Editörler/ Assistant Editor**  
Dr. Öğr. Üyesi Furkan Polat,  
furkan.polat@btu.edu.tr  
Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bursa-Türkiye  
(*Bursa Technical University, Faculty of Humanities and Social Sciences Bursa-Türkiye*)

Arş. Gör. Zana Baykal  
zbaykal@sakarya.edu.tr  
Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya-Türkiye  
(*Sakarya University, Middle East Institute, Sakarya-Türkiye*)

Arş. Gör. Recep Tayyip Gürler  
rtgurler@sakarya.edu.tr  
Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya-Türkiye  
(*Sakarya University, Middle East Institute, Sakarya- Türkiye*)

Arş. Gör. Melih Kazdal  
melihkazdal@artuklu.edu.tr  
Mardin Artuklu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mardin-Türkiye  
(*Mardin Artuklu University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Mardin-Türkiye*)

**Kitap İnceleme Editörü / Book Review Editor**  
Doç. Dr. İsmail Akdoğan  
ismail.akdogan@btu.edu.tr  
Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bursa-Türkiye  
(*Bursa Technical University, Faculty of Humanities and Social Sciences Bursa-Türkiye*)

**Dil Editörü/Language Editor**  
Doç. Dr. İbrahim Efe  
ibrahimefe@kilis.edu.tr  
Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kilis-Türkiye  
(*Kilis 7 Aralık University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Kilis- Türkiye*)

## **Alan Editörleri/Section Editors**

### **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi/ International Relations and Political Science**

Prof. Dr. Murat Yeşiltaş  
murat.yesiltas@asbu.edu.tr  
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler  
Bölümü, Ankara-Türkiye  
(*Social Sciences University of Ankara, Faculty of Political Science, International  
Relations, Ankara- Türkiye*)

### **İlahiyat/Theology**

Prof. Dr. Muammer İskenderoğlu  
muammer.iskenderoglu@ibu.edu.tr  
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Bilimler Anabilim Dalı.  
Bolu- Türkiye  
(*Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and  
Religious Sciences, Bolu- Türkiye*)

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Mücahid Dündar

mdundar@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam  
Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Sakarya- Türkiye  
(*Sakarya University, Faculty of Theology, Department of Foundations of Islamic  
Sciences, Department of History of Islamic Sects, Sakarya- Türkiye*)

### **Tarih/History**

Doç. Dr. Hasan Hüseyin Güneş

hgunes@bartin.edu.tr

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bartın- Türkiye  
(*Bartın University, Faculty of Letters Department of History, Department , Bartın-  
Türkiye*)

Dr. Öğr. Üyesi Diego Checa Hidalgo

diegoch@ugr.es

Granada Üniversitesi/ Felsefe ve Edebiyat Fakültesi, Modern Tarih Bölümü. Granada-  
İspanya  
(*University of Granada/ Faculty of Philosophy and Letters/Department of  
Contemporary History. Granada-Spain*)

### **Felsefe/Philosophy**

Doç. Dr. Sedat Baran

sedat.baran@batman.edu.tr

Batman Üniversitesi/İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü. Batman-  
Türkiye  
(*Batman University, Faculty of Islamic sciences, Department of Philosophy and  
Religious Sciences, Department of Islamic Philosophy, Batman- Türkiye*)

### **Fars Dili ve Edebiyatı/ Persian Language and Literature**

Dr. Öğr. Üyesi Nezahat Başçı

nezahatbasci@artuklu.edu.tr

Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü.  
Mardin- Türkiye  
(*Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Department Department of Persian  
Language and Literature, Mardin- Türkiye*)

## **Türk Dili ve Edebiyatı/ Turkish Language and Literature**

Doç. Dr. Gökhan Tunç

gokhantunc@anadolu.edu.tr

Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir-Türkiye

*(Anadolu University, Open Education Faculty, Department of Turkish Language and Literature, Eskişehir- Türkiye)*

## **Sosyoloji/ Sociology**

Prof. Dr. Yusuf Adıgüzel

yusufadiguzel@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Sakarya-Türkiye

*(Sakarya University, Faculty of Communication, Department of Journalism, Sakarya-Türkiye)*

## **YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD**

Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay (Uludağ Üniversitesi, Bursa-Türkiye), Prof. Dr. Süleyman Seyfi Öğün (İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul-Türkiye), Prof. Dr. Fuat Aydın (Sakarya Üniversitesi, Sakarya-Türkiye), Prof. Dr. Ali Güzelyüz (İstanbul Üniversitesi, İstanbul-Türkiye), Prof. Dr. Bünyamin Bezci (Sakarya Üniversitesi, Sakarya-Türkiye), Prof. Dr. Namir Karahalilović (Sarajevo Üniversitesi-Bosna Hersek), Prof. Dr. Naser Nikubakht (Tarbiyat Modares University, Tahrán-İran), Doç. Dr. Abdullah Rexhepi (Hasan Prishtina University, Kosova), Dr. James D. Clark, (Nebraska Omaha Üniversitesi- Amerika).

## **İndeksler/Indexes**

İran Çalışmaları Dergisi TR Dizin, ProQuest Social Science Journals, International Bibliography of the Social Sciences (IBSS- ProQuest), Humanities Source Ultimate Database (EBSCO), Central Eastern European Source (CEEAS) Database (EBSCO), İndeks İslamicus, Index Copernicus, Eurasian Scientific Journal Index, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Journals Directory, Directory of Indexing and Impact Factor, International Institute of Organized Research (I2OR), International Scientific Indexing, Journal Factor, Scientific Indexing Services, idealonline, Arastirmax ve İSAM tarafından taranmaktadır.

*Journal of Iranian Studies is indexed by TR Dizin, ProQuest Social Science Journals, International Bibliography of the Social Sciences (IBSS- ProQuest), Humanities Source Ultimate Database (EBSCO), Central Eastern European Source (CEEAS) Database (EBSCO), Index Islamicus, Index Copernicus, Eurasian Scientific Journal Index, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Journals Directory, Directory of Indexing and Impact Factor, International Institute of Organized Research (I2OR), International Scientific Indexing, Journal Factor, Scientific Indexing Services, idealonline, Arastirmax and ISAM.*

## **İnternet Platformları/Internet Platforms**

OpenAIRE, CrossRef, WorldCat, Google Scholar

Tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin alınmaksızın herhangi bir iletişim veya kopyalama sistemi kullanılarak yeniden basılamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

*All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system or transmitted in any form, or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written consent of the editors.*

**DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD**

Prof. Dr. Arif Bilgin (Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye), Prof. Dr. Abdolreza Seif (Tahran Üniversitesi, Tahran, İran), Prof. Dr. HosseinAli Ghobadi (Tarbiyat Modares University, Tahran, İran), Prof. Dr. Naser Nikubakht (Tarbiyat Modares University, Tahran, İran), Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu (Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye), Prof. Dr. Ali Güzelyüz (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye), Prof. Dr. Adem Çaylak (Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye), Prof. Dr. Bünyamin Bezci (Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye), Prof. Dr. Haşim Şahin (Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye), Prof. Dr. Namir Karahalilović (University of Sarajevo, Bosna-Hersek), Doç. Dr. Alireza Hajiyani Nezhad (Tahran Üniversitesi, Tahran, İran), Doç. Dr. Hasan Hazrati (Tahran Üniversitesi, Tahran, İran), Doç. Dr. Fatemeh JanAhmadi (Tarbiyat Modares University, Tahran, İran), Doç. Dr. Saeed Bozorg Bigdeli (Tarbiyat Modares University, Tahran, İran), Doç. Dr. Gholam Hosseinzadeh (Tarbiyat Modares University, Tahran, İran), Doç. Dr. Üyesi Hasan Hüseyin Güneş (Bartın Üniversitesi, Bartın, Türkiye), Doç. Dr. Şahin Ahmetoğlu (Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye), Doç. Dr. Kenan Mermer (Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye), Doç. Dr. Sedad Dizdarevic (University of Zenica, Zenica, Bosna Hersek), Doç. Dr. İbrahim Efe (Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis, Türkiye), Doç. Dr. Sedat Baran (Batman Üniversitesi, Batman, Türkiye), Dr. Öğr. Üyesi Masoud Mousavi Shafae (Tarbiyat Modares University, Tahran, İran), Dr. Öğr. Üyesi Hossein Moein Abadi Bid Goli (Shahid Bahonar University of Kerman, Tahran, İran), Dr. Öğr. Üyesi Mahdi Abbas Zadeh (Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, İran), Doç. Dr. Abdullah Rexhepi (Hasan Prishtina University, Kosova), Dr. Öğr. Üyesi Ahmed Atef Abouelazm (Menoufia University, Egypt), Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Mücahit Dündar (Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye), Dr. Öğr. Habib Kartaloğlu (Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye), Dr. Öğr. Üyesi Ali Vasfi Kurt (Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye), Dr. Öğr. Üyesi Seyyed Abbas Hashemi (İran İmam Humeyni Üniversitesi, Kazvin, İran), Dr. Öğr. Üyesi Mohmmad Afshin Vafaie (Tahran Üniversitesi, Tahran, İran), Dr. Öğr. Üyesi Hasan Zolfagari (Tarbiyat Modares University, Tahran, İran), Dr. Shakeel Aslam Baig (Government College Township, Lahore, Pakistan), Dr. Sylwia Surdykowska-Konieczny (University of Warsaw, Varşova, Polonya), Dr. Firuz Akhtar Lubis (Universiti Kerbangaan Malaysia, Malezya).

**DERGİNİN HAKEMLERİ / REFEREE BOARD**

Doç. Dr. Erhan Akkaş (Sakarya Üniversitesi), Doç. Dr. M. Tahir Kılavuz (Marmara Üniversitesi), Doç. Dr. Mesude Hülya Doğru (Sakarya Üniversitesi), Doç. Dr. Şahru Pilten Ufuk (Sakarya Üniversitesi), Doç. Dr. Gürcü Selcan Sağlık Şahin (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Filiz Cicioğlu (Sakarya Üniversitesi) Doç. Dr. Mevlüt Akçapa (Bursa Teknik Üniversitesi), Doç. Dr. Rahman Dağ (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi), Doç. Dr. Mikail Uğuş (Sakarya Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Emre Yürük (Karadeniz Teknik Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Mehmet İhsan Özdemir (Mardin Artuklu Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Erkan Bedirhanoğlu (Muş Alparslan Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Mehmet Avunduk (Sakarya Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Fatih Özaslan (Afyon Kocatepe Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Burak Çakırca (Bursa Teknik Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Elif Madakbaş Gülenler (Uludağ Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Engin Koç (Bursa Teknik Üniversitesi), Dr. Abdüssamet Pulat (Sakarya Üniversitesi), Dr. Ünal Tüysüz (Sakarya Üniversitesi), Dr. Talha İsmail Duman (Sakarya Üniversitesi), Dr. Bulat G. Akhmetkarimov (Kazan Federal University), Dr. Menderes Kurt (Bağımsız Araştırmacı), Dr. Mahmut Cihat İzgi (Sakarya Üniversitesi)





## İÇİNDEKİLER

Editörden..... xi

### Araştırma Makaleleri

Türkiye’de Mandaterlik Tartışmaları Bağlamında İran Şâhı Ahmed Kaçar’ın İstanbul Ziyareti ve Türk Kamuoyuna Yansımaları  
*Onur Çelebi*..... 193-215

Bir Sosyal Hareket Örneği Olarak İran Yeşil Hareketi  
*Ali Sarıhan* ..... 217-241

İdeolojik Yeniden Üretimde Kent Kamusalının İnşası: Urmiye (İran)  
Üzerine Göstergebilimsel Bir Okuma  
*Yusuf Görgülü & Mete Kazaz*..... 243-290

Ahvaz’ın Siyasi Tarihi: İran İşgali, Sömürgecilik ve  
Ahvaz Halkının Toprak İddiaları  
*Abdulrahman Hetteh*..... 291-322

Şiraz Mimari Ekolü: İsfahan ve Tahran Mimari  
Ekolleri Arasındaki Köprü  
*Soheila Faraji & Ahmet Vefa Çobanoğlu* ..... 323-352

Kadın Siyasetçilerin Seçim Kampanyalarındaki Mitler Üzerine  
Göstergebilimsel Bir İnceleme: İran’daki Yerel Seçimler Örneği  
*Pune Karimi & Raci Taşcıoğlu* ..... 353-397

### Kitap Değerlendirmesi

Esnâd-i Neft ve Conbeş-i Millî Şoden-i San’ât-i Neft-i İrân  
*Alper Yıldırım*..... 399-402

Defending Iran: From Revolutionary Guards to Ballistic Missiles  
*Nazife Selcen Pınar Akgül*..... 403-408

## CONTENTS

Editor's Note ..... xii

### Research Articles

Iranian Shah Ahmad Qajar's Visit to Istanbul in the Context of Mandate Debates in Türkiye and Its Implications for Turkish Public Opinion  
*Onur Çelebi* ..... 193-215

The Iranian Green Movement as an Example of a Social Movement  
*Ali Sarıhan* ..... 217-241

The Construction of Urban Public in Ideological Reproduction:  
A Semiotic Reading on Urmia (Iran)  
*Yusuf Görgülü & Mete Kazaz* ..... 243-290

Political History of Ahwaz: Iranian Occupation, Colonialism and Ahwazi People's Territorial Claims  
*Abdulrahman Hetteh* ..... 291-322

Shiraz Architectural School: The Bridge Between Isfahan and Tehran Architectural Schools  
*Soheila Faraji & Ahmet Vefa Çobanoğlu* ..... 323-352

A Semiotic Analysis on the Myths in the Election Campaign of Female Politicians: The Case of Local Elections in Iran  
*Pune Karimi & Raci Taşcıoğlu* ..... 353-397

### Bookreview

Esnâd-i Neft ve Conbeş-i Millî Şoden-i San'ât-i Neft-i İrân  
*Alper Yıldırım* ..... 399-402

Defending Iran: From Revolutionary Guards to Ballistic Missiles  
*Nazife Selcen Pınar Akgül* ..... 403-408

## EDİTÖRDEN

İran, zengin tarihi mirası ve köklü devlet geleneğinin yanı sıra, farklı kültürel dokusuyla da Ortadoğu'nun merkezi ülkelerinden biridir. Sahip olduğu bu özellikler ve tarihsel süreçte geniş bir coğrafyaya yayılması sebebiyle İran, karmaşık bir sosyal ve siyasi yapı arz etmektedir. Özellikle 1979 yılında ülkede gerçekleşen "İslam Devrimi"yle birlikte ayrı bir kimlik kazanan İran, ilerleyen süreçte giderek artan bir ilginin odağı haline gelmiştir. Bu çerçevede siyaset biliminden uluslararası ilişkilere, sosyolojiden edebiyata kadar farklı disiplinlerden akademik makaleler yayımlayan "İran Çalışmaları Dergisi", Türkiye'nin en önemli komşularından biri olan İran'ın, bilimsel ve akademik olarak daha yakından, tarafsız bir şekilde tanınması ve analiz edilmesi amacıyla katkıda bulunmak üzere faaliyetini sürdürmektedir.

Bu doğrultuda yayına hazırladığımız dergimizin 7. cildinin 2. sayısını sizlere sunmanın gururunu ve mutluluğunu yaşamaktayız. Son sayımızdan bu yana dergimize; Tarih, Edebiyat, Sosyoloji, Sanat Tarihi ve Uluslararası İlişkiler gibi farklı disiplinlerde İran konulu çalışmalar yapan akademisyen ve araştırmacılardan birçok makale değerlendirilmek üzere gönderildi. Bunlardan her biri, öncelikle İran Çalışmaları Dergisi'nin yayın ilkeleri çerçevesinde ön değerlendirmeye tabi tutuldu. Hakem ve yayın kurulu süreci sonunda altı makale ve iki kitap değerlendirmesi sizlerle buluştu.

Yeni sayımızın sizlere sunulmasına değerli çalışmalarıyla katkıda bulunan makale yazarlarımız başta olmak üzere; yayın, danışma ve hakem kurullarımıza ve yayın değerlendirme aşamasında yadsınamaz emekleri olan tüm ekibimize teşekkür ederiz. 7. cilt, 2. sayımızın sosyal bilimler alanına katkı sağlaması temennisi ile iyi okumalar dileriz.

## EDITOR'S NOTE

Thanks to its rich cultural fabric and historical heritage as well as a state tradition with deep roots, Iran is one of the central countries of the Middle East. Iran has a complex socio-political structure as a result of its expansion over a wide geography throughout the course of history. After its transformation into a distinct identity with the “Islamic Revolution” that took place in 1979, the country has become the focus of increasing interest. In this context, covering a wide range of disciplines from political science to literature, “The Journal of Iranian Studies” is dedicated to publishing academic research on Iran, to contribute to the aim of reaching an objective understanding and analysis of the country as one of Turkey’s most important neighbors.

Hence, we proudly present the second volume of our seventh issue. Since our last issue, a significant number of articles from academics and researchers working on Iran in different disciplines such as History, Literature, Sociology, Art History and International Relations have been submitted to our journal. After rigorous evaluation within the framework of the publication principles of the Journal of Iranian Studies as well as thorough referee and editorial board processes, six articles and two book review have been presented to our readers.

We would like to especially thank the authors who contributed to our new issue with their valuable works as well as our publication, advisory, and referee boards, and our entire team for their undeniable efforts during the manuscript evaluation process. We wish you a good reading with the hope that the second volume of our seventh issue will contribute to the field of social sciences.



İran Çalışmaları Dergisi  
E-ISSN: 2651-4370  
Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 193-215  
Geliş Tarihi: 16.10.2023  
Kabul Tarihi: 10.12.2023  
DOI: 10.33201/iranian.1376866  
Makale Türü: Araştırma Makalesi

## Türkiye’de Mandaterlik Tartışmaları Bağlamında İran Şâhı Ahmed Kaçar’ın İstanbul Ziyareti ve Türk Kamuoyuna Yansımaları

Onur Çelebi\*

### Öz

I. Dünya Harbi’nden sonra İngiltere, Ortadoğu Bölgesi’ndeki sömürgecilik politikasını devam ettirebilmek için manda ve himaye ismiyle yeni bir model ortaya koymuştur. Bu siyaset çerçevesinde İngiltere 9 Ağustos 1919 tarihinde İran ile bir antlaşma imzalamıştır. Antlaşmadan on gün sonra İran Şâhı Ahmed Kaçar, Avrupa’ya gitmek üzere yola çıkmıştır. Seyahat esnasında İstanbul’a da uğramış ve Osmanlı Sultanı VI. Mehmed Vahdeddin ile de görüşmelerde bulunmuştur. Bu süreçte Osmanlı Devleti’ndeki İngiliz mandası taraftarı yayın organları tarafından İran-İngiltere Antlaşması İran’ın kalkınmasının anahtarı olarak gösterilerek bu türden bir antlaşmanın Osmanlı Devleti tarafından da bir an evvel imzalanması için kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmada, İran Şâhı Ahmed Kaçar’ın (19 - 30 Ağustos 1919 tarihli ) İstanbul seyahati ile İran-İngiltere Antlaşması ele alınarak dönemin manda tartışmaları temelinde İstanbul basını üzerinden Osmanlı kamuoyuna yansımaları ele alınmıştır. Bu yapılırken de dönemin süreli yayınları temel alınmış, arşiv belgeleri ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** İngiltere, İran, İstanbul, Sultan (VI.) Mehmed Vahdeddin, Şah Ahmed Kaçar.

\* Dr. Öğretim Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yozgat, Türkiye, celebi\_sentez@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1151-8492



Creative Commons Licer

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İran Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına 193 uymaktadır.



## Iranian Shah Ahmad Qajar's Visit to Istanbul in the Context of Mandate Debates in Türkiye and Its Implications for Turkish Public Opinion

Onur Çelebi\*

### Abstract

After World War I, Britain introduced a new model called mandate and protectorate in order to continue its colonial policy in the Middle East. Within the framework of this policy, Britain signed a treaty with Iran on 9 August 1919. Ten days after the treaty, the Shah of Iran, Ahmad Qajar, left for Europe. During his travels, he also visited Istanbul and held talks with the Ottoman Sultan Mehmed Vahdeddin VI. In this process, the pro-British mandate media organs in the Ottoman Empire presented the Iran-Britain Treaty as the key to the development of Iran and tried to create public opinion for the Ottoman Empire to sign such a treaty as soon as possible. In this study, the Istanbul visit of the Shah of Iran Ahmad Qajar (dated 19 - 30 August 1919) and the Iran-Britain Treaty are discussed and their reflections on the Ottoman public opinion through the Istanbul press on the basis of the mandate debates of the period are discussed. In doing so, periodicals of the period were taken as a basis and archival documents and analytical works were also used.

**Keywords:** Britain, Iran, Istanbul, Sultan (VI.) Mehmed Vahdeddin, Shah Ahmed Qajar.

---

\* Assist. Prof., Yozgat Bozok University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Yozgat, Türkiye, celebi\_sentez@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1151-8492

## 1. Giriş

19. Yüzyılda hız kazanan sömürgecilik akımının da etkisiyle ortaya çıkan I. Dünya Savaşı, İtilaf Devletleri’nin zaferiyle sonuçlanmıştır. Ancak İtilaf Bloğu içerisinde yer alan devletlerin askeri başarılarını ekonomik kazançla dönüştürmeleri, bir başka ifadeyle dünya savaşı öncesinde ve sırasında aralarında yaptıkları gizli antlaşmaları yürürlüğe koyabilmeleri için siyasi ve hukuki yeni politikalar takip etmeleri gerekmiştir. Zira Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson tarafından dünya savaşının kısa sürede bitmesi ve savaş sonrasında yapılacak barış antlaşmalarının temel prensiplerinin belirlenmesi amacıyla 8 Ocak 1918 tarihinde yayımlanan ve İtilaf Devletleri tarafından da kabul edilen 14 maddelik “Wilson İlkeleri”, galip devletlerin savaş sonrasındaki hedeflerine ulaşmaları için planlarında değişikliğe gitmelerine neden olmuştur. Buna göre 18 Ocak 1919’da toplanan Paris Barış Konferansı’nda İngiltere ve Fransa’nın etkisiyle manda ve himaye fikirleri etkinlik kazanmıştır. “Savaştan sonra bağımsızlığına kavuşan ancak az gelişmiş ve kendi kendini yönetebilecek bir düzeye sahip olmayan ülkeleri, müreffeh medeni ülkeler seviyesine çıkarmak üzere Milletler Cemiyeti adına geçici bir süre yönetmek için bazı büyük devletlerin görevlendirilmesini” ön gören manda ve himaye fikirleri, 28 Haziran 1919’da imzalanan Milletler Cemiyeti Sözleşmesi’nin 22. Maddesi’nde resmen tanımlanmıştır. Böylece sömürgeciliğin hem adı değişmiş hem de sömürgecilik manda ve himaye olarak hukukileşmiştir (Arslan, 2019, s. 3; Kasalak, 1993, s. 21-26).

Bu dönemde I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan ve Mondros Ateşkes Antlaşması ile orduları terhis edilip toprakları işgal edilmeye başlanan Osmanlı Devleti’nde aydınlar, devlet yöneticileri ve ordu komutanları yaşanan gelişmelere bağlı olarak psikolojik yönden bir çöküntü içerisine girmiştir. Özellikle yabancı işgallerinin Anadolu’da hızını arttırarak devam etmesi ve devletin başsız kaldığı düşüncesi Türk Devleti’nin yok olacağı Türk milletinin ise esir edileceği yönündeki fikri, endişe ve karamsarlığı arttırmıştır. Bu atmosfer içinde Osmanlı aydın ve idarecileri tarafından devletin kurtuluşu için farklı metotlar ileri sürülmeye başlanmıştır (Atatürk, 2018, s. 1-6).

Kurtuluş çaresi olarak ileri sürülen ve çok fazla dillendirilmiş olan birinci yol ve yöntem: Belli bir süre için İtilaf Devletleri Bloğu’nda yer alan büyük bir devletin himayesini kabul etmektir. Bu husustaki karar sahipleri, Os-



manlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini düşünmüştür. Bir başka ifadeyle ülke topraklarının farklı İtilaf Devletleri tarafından taksimi yerine, tek bir Batılı devletin koruyuculuğu altına girmeyi devletin geleceği için daha uygun bulmuşlardır. Bu konuda İtalya ve Fransa'nın da adı geçmekle birlikte Osmanlı aydın ve idarecileri tarafından en uygun görülen iki devlet İngiltere ve Amerika olmuştur. Devletin bekası için talep edilen bir diğer yöntem ise bölgesel kurtuluş çaresidir. Aydın ve idareciler, yaşanan işgaller karşısında devletin bütünlüğünün kurtarılamaması durumunda hiç olmazsa çeşitli bölgesel cemiyetler kurarak örgütlenmeye ve direniş hareketi başlatmaya karar vermişlerdir. Üçüncü ve diğer kurtuluş yöntemlerine nazaran halk tabanında daha geç olgunlaşan yol ise milli iradenin ön planda tutulduğu tam bağımsızlık fikridir. "Milletin istiklalini, yine milletin kendi azim ve kararı kurtaracaktır" ilkesi etrafında şekillenen bu düşünce İzmir'in işgalinden ve Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya ayak basmasından sonra ciddi olarak tartışılıp güç kazanmıştır (Atatürk, 2018, s. 8-10).

Yukarıda ifade edildiği üzere I. Dünya Savaşı'ndan sonra İtilaf Bloğu içerisinde yer alan devletler özellikle de İngiltere, dünyadaki sömürgecilik politikasını sürdürebilmek amacıyla manda ve himaye ismiyle yeni bir modelin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sistemin işlerlik kazanabilmesi için de İngiltere özellikle Ortadoğu Bölgesi'nde I. Dünya Savaşı'na resmen katılmamış ekonomik, askeri ve siyasi açıdan zayıf durumda bulunan İran gibi devletlerle bire bir mukaveleler imzalamıştır. Öte taraftan İngiltere müttefikleriyle birlikte I. Dünya Savaşı'na katılan ve savaşı kaybeden Osmanlı Devleti gibi ülkelerle de barış adı altında antlaşmalar yapmıştır. Bu noktada İngiltere'nin I. Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu Bölgesi'nde yürütmek istediği politika doğrudan bölgenin iki önemli devleti olan İran ve Osmanlı Devleti'ni de benzer yönlerden etkilemiştir.

İngiltere 9 Ağustos 1919'da İran ile bir antlaşma imzalamıştır. Antlaşmadan on gün sonra İran Şâhı Ahmed Kaçar, Avrupa'ya gitmek üzere yola çıkmıştır. İran Şâhı Ahmed Kaçar, bu seyahat esnasında İstanbul'a da uğramış ve Osmanlı Sultanı VI. Mehmed Vahdeddin ile görüşmelerde bulunmuştur (Tasvir-i Efkâr, 1919a, s. 1; Tercümân-ı Hakikat, 1919a, s. 1; Vakit, 1919a-b, s. 1). Anadolu'da Erzurum Kongresi'nin kararlarının tartışıldığı özellikle de manda ve himaye fikirlerinin reddedilerek ilk kez ulusal bağımsızlığın koşulsuz olarak gerçekleştirilmesine yönelik kararların

alındığı bir dönemde (Arslan, 2019, s. 17-21; Kasalak, 1993, s. 121-129). İran Şâhı Ahmed Kaçar’ın İstanbul’a gelmesi Osmanlı basınında da gazete sayfalarını bir hayli süslemiştir. Bu hususta basın yayın organlarının bir kısmı gelişmeleri İran Şâhı’nın rutin bir seyahati olarak köşesine taşırken İngiltere’nin Osmanlı’da manda ve himayesini savunan Alemdar, Sabah ve Peyâm gibi gazeteler ise İngiliz taraftarı yayın politikalarına daha fazla ağırlık vermişlerdir. Bu gazeteler tarafından özellikle 1919 yılındaki İran - İngiltere Antlaşması, İran’ın kalkınmasının anahtarı olarak gösterilerek bu türden bir antlaşmanın Osmanlı Devleti tarafından da bir an evvel imzalanması için kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır (Alemdar, 1919a, s. 1; Sabah, 1919a, s. 1).

Akademik literatürde “Milli Mücadele Döneminde manda tartışmaları” ile ilgili genel ve özel çalışmalar vardır. Ancak bu hususta Türk – İran ilişkilerinin ve İran Şâhının İstanbul’u ziyaretinin Türkiye’deki manda tartışmalarına etkisi üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu makalede, İran Şâhı Ahmed Kaçar’ın İstanbul seyahati temelinde 9 Ağustos 1919’daki İran – İngiltere Antlaşması ele alınarak dönemin İstanbul basınındaki İngiliz taraftarı basın yayın organlarınca nasıl manda ve himaye taleplerine dönüştürüldüğü ve bu hususta Osmanlı kamuoyunun nasıl yönlendirilmeye çalışıldığı ele alınmıştır.

## **2. İran Şâhı Ahmed Kaçar İstanbul’da**

1795 tarihinden itibaren Türk asıllı Kaçar Hanedanlığı yaklaşık olarak yüz otuz yıl İran siyasi tarihine yön vermiştir (Djalili & Kellner, 2021, s. 13-14; Hafeziniya, 2017, s. 178). Ancak bulunduğu coğrafyanın da etkisiyle Afganistan örneğinde olduğu gibi büyük devletlerin nüfuz çatışmalarının yaşandığı İran zamanla güç kaybetmiştir. Kuzeyden Rusya, güneyden ise İngiltere, İran’ın iç işlerine müdahale ederek ülkeyi siyasi, iktisadi ve askeri yönlerden kuşatma altına almıştır. Özellikle 19. Yüzyılda devlet idaresinde görülen kötü yönetim ekonomiyi de olumsuz yönde etkilemiştir. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülkedeki gelir düzeyi düşmüş, enflasyon ise hızla yükselmiştir (Djalili & Kellner, 2021, s. 17-32).

Nasıreddin Şah (1848 – 1896) devletin gelirlerini arttırmak ve ekonomiyi düzene sokmak amacı ile İngiltere ve Rusya’ya ticari imtiyazlar vermiştir. Ancak verilen bu ayrıcalıklar devletin ekonomisini düzeltmemiştir. Aksine

İran'ın dış güçlerin kontrolü altına girmesine sebep olmuştur. Bu dönemde İngilizlere Tahran'dan Basra Körfezi'ne kadar uzanan demiryolu hattını inşa etme hakkı, maden işletme ayrıcalığı, banka kurma hakkı (Bank-ı Şahansah), telgraf hattı kurma ve işletme hakkı, Tömbeki (tütün) imtiyazı gibi ayrıcalıklar verilmiştir. Yine bu dönemde Rusya ise Hazar Denizi kıyısını kullanma ve balık avı imtiyazı, İran'ın kuzey ve kuzeydoğu bölgesinde telgraf hattı kurma ve denetleme hakkı, banka kurma ayrıcalığı (Bank-ı İstikrazi), demiryolu döşeme ve kullanma hakkı, İran ordusunu düzenleme gibi imtiyazlar elde etmiştir (Sarıkcıoğlu, 2013, s. 400-407).

Muzaffereddin Şah (1896 – 1907) döneminde ise İngiltere'ye ait olan “Bank-ı Şahansah” ve Rus bankası olan “Bank-ı İstikrazi”den İran'ın mali kaynakları teminat gösterilmek üzere borç para alınmıştır. Alınan borçlara İran gümrük gelirleri karşılık gösterilmiştir. Ancak bu istikrazlar ile gelir getirici yatırımlar yapılmadığı için ekonomi daha da kötüye gitmiştir (Sarıkcıoğlu, 2013, s. 399-400). Üstelik Nasıreddin Şah Dönemi'nde olduğu gibi Muzaffereddin Şah devrinde de İngiltere ve Rusya'ya yeni imtiyazlar verilmiş, eski ayrıcalıklar ise devam etmiştir.

Yirminci yüz yılın başında İran'da (ilk) ekonomik petrolün mevcudiyetinin keşfiyle birlikte, İran'ın coğrafi ve stratejik önemi daha da artmıştır. Buna karşın petrolün keşfi İran ekonomisine doğrudan pozitif yönde etki etmediği gibi bu yeni gelişme İran topraklarının İngiltere ve Rusya tarafından doğrudan işgal tehdidi ile daha fazla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Öte taraftan ekonomik krizin aşılammaması, siyasi istikrarsızlık ve dış müdahalelerin giderek artması İran halkının ve ileri gelen kesimlerinin merkezi yönetime karşı toplumsal eylemlerde bulunmasına neden olmuş ve bu hareketler 1906 yılında bir ihtilâl dönüştü ve nihayetinde İran'da meşrutiyetin ilanı sağlanmıştır. İran'da artık bir anayasa ve meclis vardır. Üstelik meşrutiyetin ilanından iki ay sonra Muzaffereddin Şâh'ın ölmesiyle birlikte yerine oğlu Muhammed Ali Şâh (1907 – 1909) geçince İran'da bir de lider (Şâh) değişimi yaşanmıştır. Ancak İran'da meşrutiyetin varlığı uzun sürmemiştir. Anayasa ile yetkileri kısmen sınırlandırılmış olan Muhammed Ali Şâh Rusya'nın da etki ve desteği ile meşrutî sisteme (1908'de) son vermiştir (Atuk, 2019, s. 279). İngiltere ise dünyadaki gelişmeleri ve Alman tehlikesini göz önünde bulundurarak daha önce İran'da nüfuz mücadelesi verdiği Çarlık Rusya'nın bu hareketine sessiz kalmayı tercih etmiştir. Zira İngiltere ve Rusya (Osmanlı Devleti'ni 1908'de Reval'de pay-

laştıkları gibi) İran topraklarını da 1907’de masa başında bölüşmüşlerdir (Erkan, 2010, s. 96-98).

Yukarıda ifade edildiği üzere, dünyada değişen güçler dengesi İngiltere ve Rusya’yı çatışmadan bir tür ittifaka yöneltmiştir. İki ülke dünyadaki sömürge ve yayılma alanlarını çeşitli antlaşmalar ile birbirlerine kabul ettirmişlerdir. Örneğin 1907 tarihinde “Grey-Izwolsky” Antlaşması ile Afganistan tamamen İngiliz nüfuzuna bırakılmıştır. İran ise üç bölgeye ayrılmıştır. İran’ın kuzeyi Rusya’nın nüfuz alanı, güneyi ise İngiltere’nin etki alanı olarak belirlenmiştir. Orta İran ise tarafsız bölge olarak kabul edilmiştir (Djalili & Kellner, 2021, s. 47; Erkan, 2010, s. 99; Karadeniz, 2011a, s. 251, 259-260, 262; Sonat, 2018, s. 150).

Tabii bu durum İran’ın bağımsızlığını da tartışılır hale getirmiştir. Antlaşmanın İran üzerindeki tatbiki esnasında ülkede büyük karışıklıklar çıkmıştır. Neticede 1906 İhtilali’ne zemin hazırlayan sebepler şiddetini arttırarak bu sefer de Muhammed Ali Şâh’ın sonunu getirmiştir. Ülkedeki iç savaştan Muhammed Ali Şâh canını, oğlu Ahmed adına tahttan feragat etmek ve yurt dışına sürgüne gitmekle kurtarmıştır. Böylece İran’da yeniden meşruti sisteme geçilmiştir. Ancak açılan ikinci mecliste (1909 – 1911) uzun soluklu olmamıştır. İngiltere ve Rusya’nın baskısı sonucunda Ahmed Şâh Meclisi feshetmek zorunda kalmış ve yabancı güçler İran üzerinde bir kez daha kontrollerini pekiştirmişlerdir (Erkan, 2010, s. 101).

I. Dünya Savaşı’nın başladığı dönemde İran’ın önemli bir kısmı gayri resmi bir şekilde İngiltere ve Rusya’nın işgali altında kalmıştır. Ayrıca İran topraklarının çoğu yerel aşiretlerin kontrolüne girmiş ve merkezi otorite çok zayıflamıştır (Karacaçil, 2014, s. 95, 98).

Üstelik belirtildiği üzere, İngiltere ve Rusya’nın aynı blokta yer almaları bu iki ülkenin İran üzerindeki eylemlerinde dayanışmayı daha da ön plana çıkarmıştır. Neticede 1915 tarihinde İngiltere ve Rusya İran’ı bir kez daha kendi aralarında bölüşmüşlerdir. Buna göre İngiltere, 1907 İngiliz – Rus (Grey - Izwolsky) Antlaşması uyarınca belirlenen İran’ın tarafsız bölgesinde de tamamen kontrolü ele geçirecektir; buna karşılık Ruslar Çanakkale Boğazı’nı ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa topraklarını kontrol edeceklerdir” (Djalili & Kellner, 2021, s. 54). Ancak Rusya’da meydana gelen Bolşevik Devrimi ile Çarlık Rusya’nın yıkılması sonucunda İngiltere İran toprakları üzerinde söz sahibi olacak tek güç olarak kalmıştır. Zira Rus-

ya'daki Sosyalistlerin Çarlık Rejimi'nin aksine İran'da politika değişikliğine gitmesi, öte taraftan Alman tehlikesinin ortadan kalkması üzerine; İngiltere Sovyet Rusya'nın tahliye ettiği Kuzey İran bölgesindeki petrol imtiyazlarına sahip olmak ve İran'ı tek başına kontrol altına almak için 9 Ağustos 1919 tarihli antlaşmayı İran'daki Kaçar Hanedanlığı'nın son mirasçısı olan Ahmed Şâh Kaçar yönetimine imzalatmıştır (Djalili & Kellner, 2021, s. 56-59).

Ahmed Şâh Kaçar, yukarıda ifade edildiği üzere, Muhammed Ali Şâh'ın (1906-1909) büyük oğlu ve Kaçar Hanedanı'nın yedinci (ve son) hükümdarı olarak 1909 yılında ülkedeki meşrutiyetçilerin etkisiyle İran tahtına çıkmıştır (Djalili & Kellner, 2021, s. 46). Ancak çocuk yaşta tahta oturtulan Ahmed Şâh'ın yönetimi sembolik olarak kalmıştır. Ülkenin asıl idaresi, siyasetlerini bölgede etkin olan dış devletlerin politikasına göre belirleyen sadrazam ve devlet adamlarının elinde kalmıştır. Bu bağlamda diyebiliriz ki, İran'daki lider ve hükümet değişimi ülkenin kaderinde tek bir noktada fark yaratmıştır. Daha önceki yönetici ve idareciler Çarlık Rusya ve İngiltere'nin nüfuzu altında iken Ahmed Şâh yönetiminde İran I. Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmelere de bağlı olarak artık tek devletin, İngiltere'nin tahakkümü altına girmiştir.

İngiltere'nin İran'ı bir nevi kontrolü altına almasını sağlayacak 9 Ağustos 1919 tarihli antlaşmaya göre İngiltere, İran'ın toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını taahhüt etmiştir. Ancak İran'ın her alanda gelişmesini sağlamak amacıyla sadece İngiliz kökenli uzmanların ve danışmanların İran devlet idaresinde (idari, askeri, mali, ulaşım gibi) görev almaları kararlaştırılmıştır. Başta ordu ve iletişim olmak üzere, tüm nakliyat, kredi ve finans işlerinin İngilizler tarafından organize edilmesi planlanmıştır. İran'da yapılacak olan tüm yenilikler için gerekli paranın ise İngiltere tarafından İran'a borç verilmesi kabul edilmiştir. Toplamda İki milyon İngiliz lirasının (yüzde yedi faizle yirmi sene içinde ödenecek şekilde) verilmesi karara bağlanmıştır. İran ise bu borca teminat olarak gümrük vergilerini ve diğer gelirlerini İngiltere'ye garanti olarak sunmuştur (Djalili & Kellner, 2021, s. 56-59; Erkan, 2010, s. 104-107; İleri, 1919a, s. 1; İstiklâl, 1919a, s. 2; İstiklâl, 1919b, s. 1; Karadeniz, 2011b, s. 1017-1025; Sabah, 1919b, s. 1; Vakit, 1919c, s. 1).

İran'da halkın çoğunluğu tarafından büyük tepkilere neden olacak ve Ahmed Şâh ile Kaçar Hanedanlığı'nın sonunu hazırlayacak hadiselere

ivme kazandıracak olan 9 Ağustos 1919 tarihli İran – İngiltere Antlaşması dış dünyada da büyük tepkilere neden olmuştur. Zira bu antlaşma ile İngiltere’nin İran petrolü üzerinde söz sahibi tek güç olacak olması diğer büyük devletleri rahatsız etmiştir. Bu doğrultuda 1919 İran – İngiltere Antlaşması’na içten ve dıştan gelen tepkileri azaltmak ve İngiltere ile antlaşmanın içeriği hakkında yeni müzakerelerde bulunmak üzere Şâh Ahmed Avrupa’ya gitmeye karar vermiştir. Şâh Ahmed’in bu seyahat esnasında İstanbul’a da uğramasıyla birlikte 1919 İran – İngiltere Antlaşması Türk kamuoyunda, o dönemde, üzerinde fikri tartışmaların yapıldığı hadiselerin başında gelmiştir. Özellikle İstanbul’daki İngiliz mandası taraftarı basın yayın organları tarafından İran - İngiltere Antlaşması ve Şâh Ahmed’in dış politika faaliyetleri Osmanlı devlet adamları ve aydınları için örnek gösterilmeye çalışılmıştır.

Yukarıda ifade edildiği üzere, 19 Ağustos 1919’da İran Şâhı Ahmed Kaçar, Seres isimli bir İngiliz savaş gemisiyle Batum üzerinden Karadeniz yolu ile İstanbul’a gelmiştir. Kendisini boğaz girişinde yine İngiliz kruvazörleri karşılamıştır. Ve bu kruvazörler, Şâh’ın İstanbul’da ikamet edeceği Büyükkada’ya kadar kendisine eşlik etmişlerdir. İngiliz istibotları ise İstanbul’daki İran sefaret ve konsoloshane görevlilerinin Büyükkada’ya Şâh’ın huzuruna takdim edilmek üzere taşınmasında gerekli nakliye görevini yerine getirmişlerdir. Gazetelere göre Şâh’ı karşılamak üzere iki bin kadar İranlı da Osmanlı Deniz Yolları İşletmesi’nden kiraladıkları iki büyük buharlı gemi ile boğazda hazır bulunmuşlardır. Bu gemiler, Osmanlı ve İran bayrakları ile süslenmiştir. Her iki geminin güvertesinde de durmaksızın marşlar çalan bandolar vardır. Kardeşleri Mahmud Hasan Mirza ve Mecid Mirza’yı da beraberinde İstanbul’a getiren Şâh Ahmed, kendisi adına deniz üzerinde tertiplenen karşılama töreninde siyah redingot bir ceket ve beyaz eldiven giymiştir (Tasvir-i Efkâr, 1919b, s. 1; Vakit, 1919d-e, s. 1).

Denizdeki karşılama töreninden sonra Ahmed Şâh, yukarıda ifade edildiği üzere Büyükkada’ya gitmiştir. Burada kendisi ilk olarak on yıldır ayrı kaldığı babası Muhammed Ali Şâh ve validesinin ikamet etmekte olduğu adadaki köşke giderek aile ziyaretinde bulunmuştur. Ahmed Kaçar’ın babası Muhammed Ali Şâh tahttan indirildikten sonra Odessa’ya gitmiştir. Ancak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Odessa’yı işgal edince Muhammed Ali Şâh bu sefer de İstanbul’a gelerek İtilaf Devletleri’nin Yüksek

Komiserleri'nin oluruyla Büyükkada'ya yerleşmiştir. Şimdi ise İran'ın eski ve yeni şâhı, baba oğul, memleketlerinden uzakta İstanbul (Büyükkada)'da bir araya gelerek özlem giderme şansını elde etmişlerdir. Takriben bir saat sonra ise Şâh Ahmed, Büyükkada İspandit Palas Otel'e (günümüzdeki ismi Splendid Palas'a) geçmiştir. Burada kendisini Osmanlı Sadrazamı Damat Ferit Paşa ziyaret ederek Sultan VI. Mehmed Vahdeddin adına hoş geldin dileklerini iletmiştir. Sonra ise Şâh Ahmed, İngiliz, Fransız ve İtalyan baş tercümanlarını huzuruna kabul etmiştir. Akabinde ise İstanbul'daki İran resmi temsilcileri ve ticaret erbabı ile bir araya gelmiş ve gün içerisinde kendisine sevgi gösterilerinde bulunmak üzere Büyükkada'ya gelip otelin bahçesinde toplanan İran uyrukluğundaki halk ile görüşmüştür. O geceyi İspandit Palas Otel'de geçiren Şâh Ahmed ertesi gün ise kendisinin ikameti için tahsis edilen Bâki Bey'in köşküne yerleşmiştir. Bu köşkün en önemli özelliği Şâh Ahmed'in peder ve validesinin ikamet ettiği köşke bitişik olmasıdır. Ancak Şâh Ahmed sonrasında karar değiştirerek İspandit Palas Otel'de ikamet etmeye devam etmiştir (Alemdar, 1919b, s. 1; İleri, 1919b-c, s. 1; Peyâm, 1919a, s. 1; Sabah, 1919c, s. 1; Tasvir-i Efkâr, 1919c, s. 1; Vakıf, 1919e, s. 1).

Büyükkada'da dinlenmeye çekilen İran Şâhı Ahmed Han, 21 Ağustos tarihinde ise Osmanlı devlet erkânı ile bir araya gelmiştir. Sultan VI. Mehmed Vahdeddin'in Söğütlü isimli gemisi ile Büyükkada'dan ayrılan Şâh Ahmed önce İstanbul'daki seyahati süresince kendisine tahsis edilmiş olan Dolmabahçe Sarayı'na gelmiş ve burada kısa bir süre istirahatta bulunmuştur. Sonra ise Şâh Ahmed İranlı mülazımlar ve elçilik görevlileri ile birlikte saltanat arabalarıyla Yıldız Sarayı'na gitmiştir. Saray kapısında Ertuğrul Bölüğü'nün saygı duruşunda bulunduğu İran Şâhı'nı Sultan Vahdeddin, Yıldız Sarayı'nın holünde karşılamış ve birlikte büyük salona çıkmışlardır. Burada kısa bir hasbıhalden sonra yemek masasına geçilmiştir. İran Şâhı adına verilen yemekte Veliaht Abdülmecid Efendi, Sadrazam Damat Ferit Paşa, Meclis-i Vükelâ üyeleri, Şah'ın ileri gelen maiyeti ve İran Sefiri de yer almıştır. Yemek masasının ortasında Sultan Vahdeddin onun karşısında Osmanlı Veliahdı Abdülmecid Efendi oturmuştur. Sultan Vahdeddin'in sağında Şâh Ahmed, onun yanındaysa Sadrazam Damat Ferit Paşa bulunurken; Sultan'ın hemen solundaysa Şâh'ın amcası Şehzade Nusretüssaltana ve onun yanında da Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi yerini almıştır. Yemek masasında Sultan Vahdeddin Türkçe konuşmuştur. İran Şâhı Ahmed ise Fransızca konuşmayı tercih ettiği için yemek boyunca Sultan'ın özel

mütercimi iki hükümdarın arasında ayakta durarak tercüme görevini yerine getirmiştir. Osmanlı Veliahdı Abdülmecid Efendi ise Fransızca bildiği için Şâh Ahmed ile aracasız konuşmuştur. Yemek süresince Saray Musiki Heyeti tarafından İranlıların aşına oldukları şarkılar çalınırken, Şâhın onuruna verilen ziyafette konuklara “Lokma böreği, soğuk kuzu eti, türlü, garnitürlü piliç, anberbu pilav, yemişli keşkül, dondurma ile meyva ve şekerlemeler” ikram edilmiştir (Eser, 2005, s. 93-95; Kemal, 1919, s. 1; Sabah, 1919d, s. 1; Tasvir-i Efkâr, 1919a, s. 1; Tercümân-ı Hakikat, 1919a, s. 1; Türk Dünyası, 1919a, s. 1; Vakit, 1919a-b, s. 1).

Yemekten sonra kahveler içilmiştir. Akabinde Sultan Vahdeddin tarafından Şâh Ahmed’e üç parçadan oluşan değerli pırlantalı taşlarla süslenmiş bir imtiyaz nişanı hediye edilirken, Şâh’ın maiyetindeki kişilere de makamlarına uygun olarak Osmanlı nişanı verilmiştir (BOA: İ.DUİT,71,8,H.24.11.1337; BOA: MV.,260,86,H. 04.12.1337). Aynı şekilde Şâh Ahmed de Sultan Vahdeddin ile Veliht Abdülmecid’e (sırasıyla birinci ve ikinci dereceden) hanedana mahsus nişan armağan etmiştir. Osmanlı hükümet üyeleri ve saray mensupları için de İran elçiliği kanalıyla uygun nişanlar verileceği belirtilmiştir. Şâh Ahmed saat üç civarındaysa, merasim dairesinden çıkarak otomobil vasıtasıyla resmi konuk evi olarak kendisine tahsis edilmiş olan Dolmabahçe Sarayı’na gitmiştir. Saat dörtte ise Sultan Vahdeddin Dolmabahçe Sarayı’na gelerek Şâh Ahmed’e iade-i ziyarette bulunmuştur. Bir saat sonra ise bu sefer de Veliht Abdülmecid Dolmabahçe’ye gelerek Şâh Ahmed’i ziyaret etmiştir. Saat beş buçuk civarındaysa Şâh Ahmed, İhlamur Kasrı’na gelerek Veliht Abdülmecid’e iade-i ziyarette bulunmuş ve akşama doğru da yukarıda ifade edildiği üzere Sultan Vahdeddin’e ait Söğütlü isimli gemiyle ikamet ettiği Büyükada’ya geri dönmüştür (Eser, 2005, s. 95-96; Kemal, 1919, s. 1; Sabah, 1919d, s. 1; Tasvir-i Efkâr, 1919a, s. 1; Tercümân-ı Hakikat, 1919a, s. 1; Türk Dünyası, 1919a, s. 1; Vakit, 1919a-b, s. 1).

Ertesi gün Şâh Ahmed, Büyükada’da ikamet ettiği İspandit Palas Otel’de dinlenmeyi tercih etmiştir. 23 Ağustos tarihinde ise Şâh Ahmed, İstanbul’daki İran Sefarethanesine giderek bir dizi görüşmelerde bulunmuştur. İran Şâhı Ahmed Kaçar, önce sefaret ve konsoloshane erkânını sonra da Osmanlı Harp Akademileri’nden mezun olan ve I. Dünya Harbi’nde Osmanlı ordusu içinde savaşa katılan İran kökenli zabitleri ve yine İstanbul’da ikamet eden ve ticaretle uğraşan İranlıları huzuruna kabul etmiştir. Öğle



yemeğinden sonra ise Şâh Ahmed, kendisiyle görüşmek ve hoş geldiniz dileklerini iletmek üzere gelen Ermeni ve Rum Patrik Vekil ve heyetlerini, Papa'nın Dersaadet Vekilini ve İngiltere Sefareti baş tercümanını huzurlarına kabul etmiştir. Bu görüşmeler içerisinde Şâh Ahmed, Ermeni Patriği Zaven Efendi ile diğerlerine kıyasla daha uzun hasbihalde bulunmuştur (Alemdar, 1919c, s. 1; İleri, 1919d, s. 1; İstiklâl, 1919c, s. 1; Peyâm, 1919b, s. 1; Sabah, 1919e, s. 1; Tasvir-i Efkâr, 1919d-e, s. 2/1; Tercümân-ı Hakikat, 1919b-c-d, s. 1; Türk Dünyası, 1919b-c, s. 1; Türkçe İstanbul, 1919, s. 1; Vakit, 1919f-g, s. 2).

Geri kalan zamanını İstanbul'un tarihi yerlerini gezerek ve Büyükkada'da dinlenerek geçiren İran Şâhı Ahmed Han, 30 Ağustos tarihinde Avrupa'ya gitmek üzere İngiliz kruvazörü ile İstanbul'dan ayrılmıştır. İran Şâhı, gazetelerin belirttiğine göre, rahatsızlığından dolayı Sultan Vahdettin'e bizzat veda edememiştir. Bu hususta İran Hariciye Nazırı görevlendirilmiş ve Firuz Mirza Nusretuddevle Osmanlı Padişahı Vahdettin'e Şâh Ahmed'in vedasını arz etmiştir (İleri, 1919e, s. 1; Peyâm, 1919c, s. 1; Sabah, 1919f, s. 2; Sarıhan, 1994, s. 77; Tasvir-i Efkâr, 1919f, s. 1; Vakit, 1919h, s. 2).

### **3. 9 Ağustos 1919 İran - İngiltere Antlaşması'nın Osmanlı Kamuoyundaki Yansımaları**

I. Dünya Savaşı'nı kaybeden ve Mondros Mütarekesi ile toprakları işgal edilmeye başlanan Osmanlı Devleti'nde kurtuluş için birbirinden farklı metotlar ileri sürülmüştür. Bunlar içerisinde milli iradeye dayalı ulusal kurtuluş yöntemi henüz arzu edilen derecede ağırlık kazanmamıştır. Ülkenin birçok Batılı devlet tarafından parçalanması tehlikesine karşı ise öne çıkan düşünce bir süre büyük bir gücün manda ve himayesini kabul etmektir. Bu noktada İran Şâhı Ahmed Kaçar'ın Avrupa'ya gitmek üzere İstanbul'a da uğraması özellikle İngiliz mandası taraftarı kesimlerin düşüncelerini daha sesli dile getirmeleri hususunda kendilerine yardımcı olmuştur. Bu konuda özellikle İstanbul basınında Sabah, Peyâm ve Alemdar öne çıkarken zaman zaman diğer gazeteler de bu yönde bir yayın politikası yürütmüşlerdir. Hatta Vakit gazetesinde yer alan bir habere göre Reuters Ajansı da İstanbul'daki gelişmeleri ve basını örnek göstererek Türkiye'de İngiliz mandası lehine süratli bir havanın esmekte olduğuna dair haberleri İngiliz gazetelerine salık vermiştir (Vakit, 1919a, s. 1).

O dönemde Türkiye’de İngiltere lehine güçlü bir havanın esmesinde İran Dışişleri Bakanı Şehzade Prens Firuz Mirza Nusretuddevle’nin açıklamaları da etkili olmuştur. 22 Ağustos 1919’da Türk gazeteciler ile bir araya gelen İran Dışişleri Bakanı Şehzade Prens Firuz Mirza Nusretuddevle Osmanlı kamuoyunda tartışılmaya başlanan 9 Ağustos 1919 tarihli İran - İngiltere itilafnamesinin siyasi - iktisadi ve mali bir mahiyette olduğunu ve bu antlaşmanın İran’ın istiklalini muhafaza ederek kalkınması üzerine kurulu olduğunu ileri sürmüştür (Vakit, 1919a, s. 1). Hatta bu konuda dost İngiliz hükümetinin İran’a ekonomik sahada her açıdan yardım etmeyi taahhüt ettiğini ifade eden Firuz Mirza Nusretuddevle: “İran hakkında bugün ne himaye ne de manda mevzuu bahs olabilir. İran tamamen müstakildir. Nitekim İngiltere’nin akdettiği bu mukavelename de, İran’ın istiklali tanınarak akd edilmiştir...” ifadelerini kullanmıştır (Türk Dünyası, 1919d, s. 1).

İranlı yetkililerin açıklamalarından da destek alan Türkiye’deki İngiliz mandası taraftarı gazeteler, İran ve Osmanlı Devleti’nin ortak yönlerine dikkat çekerek Türklerin de İngiltere ile benzer bir antlaşma imzalamasını istemişlerdir. Örneğin Sabah gazetesine göre, İran ve Osmanlı Devleti aynı özelliklere sahiptir. Her şeyden önce bu iki devletin milletleri aynı dine mensuptur ve coğrafi açıdan da iki devlet komşudur. Bu iki dindaş ve komşu devlet uzun yıllar boyunca Çarlık Rusya’nın tehdidini ensesinde hissetmiştir. Ancak şimdi nasıl ki İran, İngiltere’nin elini bu komşu devlete uzatması ile tekrar şahlanma sürecine girmişse aynı şekilde Osmanlı Devleti de bu kara günlerinde İngiltere’nin göstereceği kılavuzluk ve “âlicenap muâvenet ve müzâheretiyle” eski gösterişli ve muazzam mâzisini tekrardan ihya edecek; kültür ve medeniyetini geliştirecektir, düşüncesi işlenmiştir. Zira Sabah gazetesine göre, Şark milletlerinin refah ve saadete ulaşması ancak ve ancak İngiltere’nin dostluk ve müzaheretinin elde edilmesi ile gerçekleşebilir (Sabah, 1919c, s. 1).

Yukarıda ifade edildiği üzere 9 Ağustos 1919 Antlaşması’yla çok kısa bir süre zarfında İran’ın büyük bir kalkınma sürecine girdiğini ileri süren Sabah, İngiltere ve İran arasında imzalanan antlaşmayı da doğal olarak o dönemin en önemli siyasi hadisesi olarak kabul etmiştir. Çünkü gazeteye göre bu antlaşma İran’da inkılâpların başlangıcı olacak ve İran’ın kalkınmasının öncülüğünü teşkil edecektir. Neticede bu durum yakın Doğu’da dengelerin değişmesine neden olacaktır (Sabah, 1919g, s. 1).

Gazete, Osmanlı Devleti ile bölgedeki (yakın dönem) siyasi gelişmelerden haberdar olan okuyucularının kafalarındaki İngiltere ile ilgili soru işaretlerine son vererek onları ikna etmek amacıyla da birtakım tezler öne sürmüştür. Buna göre “Güney İran’daki İngiliz kuvvetlerinin amacı nedir?” sorusuna gazete şu yönde bir açıklama getirmiştir: I. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar İran şeklen müstakildir. Çünkü Kuzey İran, Rusların elinde bulunmaktadır. Küçük düzenli bir orduya sahip olan İran’ın silahlı kuvvetleri de Rus kökenli zabıtların kontrolü altındadır. Güney İran’da ise İngiliz kuvvetleri vardır. Ancak İngilizler, Ruslar gibi emperyalist bir amaç gütmemişlerdir. Aksine Güney İran’a ve oradan Hindistan’a uzanmak isteyen Rus yayılmasına engel olmak amacıyla İran’a yardım etmişlerdir (Sabah, 1919g, s. 1).

Peki, “Ruslar işgalci ise I. Dünya Harbi öncesinde ve esnasında İngilizler, Çarlık Rusya ile neden ittifak ve gizli anlaşmalar yapmışlardır?” İngiltere, gün geçtikçe büyüyen Alman tehlikesine karşı medeni ülkelerin ve elbetteki kendisinin güvenliği ve selameti için Rusya’yı yakınında tutmaya o dönemde mecbur kalmıştır. Ancak İngiltere o esnada dahi Rusya’nın hâkimiyetine bırakmak zorunda kaldığı Kuzey İran’da Çarlık rejiminin yaptığı tehdit ve yürüttüğü tazyiklere karşı İranlılara siyasi müzaheretle bulunmuştur. Rusya’da Çarlık rejiminin yıkılmasından ve I. Dünya Harbi’nin İngiltere ile müttefikleri lehine sonuçlanmasından sonra ise İngiltere İran’a olan yardımını akdettiği antlaşmayla çok daha geniş kapsamlı olarak arttırmaya başlamıştır, (Sabah, 1919g, s. 1) biçimindeki tezleri gazete sık sık sayfalarında işlemiştir.

Sabah gazetesine göre İran, bu antlaşma sayesinde bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü garanti altına almıştır. Üstelik İngilizlerden göreceği geniş destek ve alacağı yardım sayesinde yakın gelecekte İran “...en kutlu bir devlet-i İslâmiye sıfatını kazanacaktır”. Gazete bu noktada, İngiltere’nin Yakın ve Orta Doğu’daki politikalarına destek verecek ve Hindistan’ın güvenliğini sağlama hususunda İngiltere’ye yardımlarını esirgemeyecek millet ve devletlere karşı İngiliz hükümetinin de sempati göstereceğini ve bu hissin önce dostluk ve muhabbeti arttıracak en nihayetinde de geniş İngiliz müzaheretinin kapısını aralayacağını belirtmiştir: “Acaba biz de, eski İngiliz an’ane-i siyasisinin hâlâ yaşadığını gösteren bu yeni tezahürden istifade ederek, Türkiye lehine olarak eski İngiliz muhabbet ve meveddini kazanamaz mıyız? İran - İngiliz itilâfnamesinin hatırıma getirdiği bu sûali, ricâl-i devletimize irâd etmek isteriz.” demiştir (Sabah, 1919g, s. 1).

Peyâm gazetesi başyazarı Ali Kemal’e göre de İran ve Osmanlı Devleti birbirine benzer özelliklere sahiptir: İkisi de büyük medeniyetlerin varisidir ve dünyada İslam’ın bayraktarlığını yapmaktadır. Mevcut siyasi durumları da benzerdir. Bir farkla. Bu iki büyük devlet son yüzyıldır büyük badireler ile karşı karşıya kalmış ve zayıflamıştır. Ancak İran hükümeti ve hükümdarı bu durumdan kurtulmak ve tekrar ayağa kalkmak adına son zamanlarda doğru ve mühim kararlar alarak İngiltere ile bir antlaşmaya imza atmıştır. Ali Kemal’e göre geçmişte İngiltere’nin (Türklerle ve İranlılara yönelik) politik hataları olmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı’ndan sonra kâğıtlar masada yeniden dağıtılmıştır. Ve bu masada Türkler ve İranlıların önemi Batılılar için önemlidir. İranlı yetkililer bunun farkına Türklerden önce vararak gerekli adımları atmışlardır. Bunu biraz daha açacak olursak 1907’de Rusya ve İngiltere yapmış oldukları bir ittifak antlaşması ile İran’ın topraklarını kendi aralarında paylaşmışlardır. Buna karşın yukarıda ifade edildiği üzere I. Dünya Savaşı’nın neticesinde Çarlık Rusya tarihe intikal edince Ali Kemal’in deyiimiyle “Eski çamlar bardak olmuştur” (Kemal, 1919, s. 1). Buna göre İran topraklarının paylaşılmasında asıl faktör Ruslardır.

Peyâm gazetesinden Hüseyin Daniş’e göre de İngiltere, kısmen I. Dünya Harbi’nin bir neticesi kısmen de İran’ın harb esnasında tuttuğu âkılane siyasetin sonucunda İran’a rehberlik vazifesini yerine getirmeye başlamıştır. Burada genç ve yenilikçi Şah Ahmed’in de büyük etkisi bulunmaktadır (Daniş, 1919, s. 1).

Tekrar Ali Kemal’e dönecek olursak ona göre de zamanın yeni şartlarına bağlı olarak İngiltere’nin İran üzerindeki yayılmacı siyaseti son bulmuştur. İngiliz hükümeti, 1907 muahedesini bir kenara iterek “İran için daha mesud, milli gayelere daha muvaffak, istikbali daha emin bir tarzı idare tasarlamıştır” ve bu konuda İngiliz uzmanlar ve yetkililer tarafından gerekli adımlar da atılmaya başlanmıştır. Ali Kemal için İran’ı türlü badire ve felaketlere rağmen ayakta tutan ve yeni bir siyasi feraset örneği daha göstererek saltanatının ve ülkesinin kaderini İtilaf Devletleri’ne özellikle de İngiltere’ye bağlayan genç İran Şâhı bu başarısından ve eylemlerinden dolayı tüm kesimler tarafından takdir edilmelidir. Çünkü İran Şâhı Ahmed “Her teşvike, her dolaba, her oyuna rağmen bu kanaatinden caymamış, bu siyasetinden dönmemiştir.”... “İran Şahı da İran hükümeti de doğru yoldan ayrılmamışlardır.” (Kemal, 1919, s. 1). Burada Ali Kemal İran Şâhı ve hü-

kümetini I. Dünya Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin yönetimini elinde tutan İttihat ve Terakki ile mukayese etmiştir.

Ona göre İttihat ve Terakki'nin önde gelen yöneticileri yapmış oldukları hatalar ile Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlamıştır. Geleneksel ittifakı ve medeniyetin anahtarı olan İngiltere'yi bir kenara iterek Osmanlı'nın kaderini Almanlara bağlamıştır. Sonuç ise ortadadır; tam bir felakettir. Zira Osmanlı Devleti topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Şimdi ise Ali Kemal'e göre yapılması gereken şey, aynı hataları tekrarlamamak ve İran örneğinden ilham alarak İngiltere ile ilişkileri tamir edip, bağları sıkı tutmaktır (Kemal, 1919, s. 1). Bir başka deyişle Ali Kemal, İran Şâhi'nin İngiliz taraftarlığını överek, bu durumun örnek alınmasını istemiştir.

İran Şâhi Ahmed Han'ın İstanbul'a gelmesini fırsat bilerek Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile antlaşmasını öneren bir diğer İngiliz mandası taraftarı İstanbul gazetesi ise Alemdar'dır. Alemdar'a göre de Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda yanlış ittifakta yer almış ve asırlık dostu İngiltere'yi küstürmüştür. Şimdi ise İran İngiltere ile ittifak kurarak dünyadaki kalkınma sürecine dâhil olmuştur. Osmanlı Devleti de bir an evvel yeni şartların ortaya çıkardığı bu fırsattan istifade etmeli ve medeniyet trenini kaçırma- malıdır (Alemdar, 1919a, s. 1).

Alemdar'ın imtiyaz sahibi ve başyazarı olan Refi' Cevad bu doğrultuda İran Şâhi Ahmed'in İstanbul'da bulunmasına binaen yazılarında Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürebilmesi ve kalkınabilmesi için İngiliz yardımının önemine değinmiştir. Refi' Cevad: "Şimdiye kadar yaptığımız delilikler artık kâfi. Bundan sonra hür olarak, insan olarak yaşamak istiyoruz. İngiltere ile beraber yürüyen ve bizden çok geri bulunan akvamın bugünkü vaziyet-i mütemeddinelerini (medenileşmelerini) görüyoruz. Avrupa ahenginde İngiltere'nin sesi çok yüksektir..." dedikten sonra mandaterlik ve müzaheret konusunda İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne de yardım elini uzatmasını istemiştir. İngiltere için bu durumu büyük bir fedakârlık olarak yorumlamıştır. Bu yüzden de İngiltere'nin bu hususta ikna edilmesi gerektiğini belirtmiş ve Türklüğün kurtuluşunu buna bağlamıştır. Refi' Cevad: "...Fakat İngiltere bize karşı bu son insaniyeti yapar da ve hayatımızı tahhüt ederse bu badireden kolayca yakayı sıyrırmış olacağız!" düşüncesini ileri sürmüştür (Cevad, 1919, s. 1; 1919a, s. 1).

Osmanlı Devleti'nde ekalliyette olan ve örgütlü bir sınıfı teşkil etmeyen okur yazar takımı I. Dünya Savaşı'ndan sonra kendisine ve vatanın kur-

tuluşuna dair özgüvenini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyadır. O dönemde Mustafa Kemal Paşa, Anadolu’ya yeni ayak basmıştır ama henüz Sivas Kongresi toplanıp vatanın kurtuluşunu amaç edinen milli örgütler tek çatı altında birleştirilmemiştir. Böylesi bir atmosferde yukarıda ifade edildiği üzere bazı aydınlar vatanın milli irade ile tek başına kurtulabileceğine kani değildir. Yazılarıyla Anadolu’daki Milli Mücadeleyi her daim destekleyecek olan İleri gazetesi başyazarı Celal Nuri de bu psikoloji ile 20 Ağustos’ta İran - İngiliz Anlaşması’na binaen İngiltere’nin gücünü ve medeni dünyadaki yerinin önemine vurgu yapan bir yazı kaleme almıştır (Nuri, 1919, s. 1-2).

Celal Nuri’ye göre, İran toprakları İngiltere’nin dış siyasetinde Rusya, Asya ve Hindistan politikası göz önüne alındığında büyük bir önem arz etmektedir. Buna mukabil İran’ın medeni dünyaya uyum sağlaması ve ayakta kalabilmesi için de İngiltere’nin yardımı İran için elzem durumdadır. Zira Celal Nuri için İngiltere bir ülkeyi diriltecek veya yok edecek güce sahiptir. Üstelik İngiltere, Büyük Roma İmparatorluğu’ndan sonra milletleri idare etmek ve düzenlemek hususunda en büyük kabiliyet ve tecrübeye haiz olan memleketlerdir. Bu hususta Celal Nuri o dönemde İngiltere’nin kolonisi olan Kanada’yı örnek gösterir. Kanada’nın İngiltere sayesinde hürriyet prensiplerine uygun olarak kendi kendini yönetebilecek bir seviyeye geldiğini; bu sayede refah ve huzura ulaştığını ve artık dünya siyasetinde sözünün geçmeye başladığını ileri sürmüştür. Bu noktada 9 Ağustos 1919 tarihli İran - İngiltere Antlaşması’na atıfta bulunan Celal Nuri, İran’ı medeni bir devletin dostluğunu temin etmiş olmaktan dolayı takdir etmiştir. Dinen ve ırken kendinden olmayan bir millete yardım elini uzattığı için de İngiltere’yi övmüştür (Nuri, 1919, s. 1-2).

Yukarıda ifade edildiği üzere İran Şâhı Ahmed Kaçar, 30 Ağustos 1919’da İstanbul’dan ayrılmıştır. Bu tarihten sonra İran - İngiltere Antlaşması ile ilgili haberler de Osmanlı basınında son bulmuştur.

Öte yandan 1909 İran - İngiltere Antlaşması, İran içinde ve dışında büyük tepkileri beraberinde getirmiştir. İran’ı bir nevi İngiliz mandası altına sokan bu antlaşma Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Fransa gibi diğer büyük devletler tarafından kabul görmemiştir. Bu devletler bir yandan antlaşmanın iptali için İngiltere’ye baskıda bulunurken diğer taraftan da İran’daki İngiliz karşıtlarını desteklemiştir. Antlaşmaya karşı olan İran’daki milliyetçi muhalifler ise dış

devletlerin bu desteği ile daha da cesaretlenmişlerdir. Neticede İran - İngiltere Antlaşması'nın imzalanmasından sonraki 20 aylık dönemde, İran'daki tepkiler nedeniyle tam dokuz hükümet değişikliği olmuştur. En nihayetinde ise 22 Haziran 1921'de toplanan İran Meclisi, 1919 İran - İngiltere Antlaşmasını onaylamamış ve anlaşmanın iptal edildiğini tüm dünyaya duyurmuştur (Çetinsaya, 2000, s. 770; Erkan, 2010, s. 106-107).

Ayrıca yaşanan siyasi gelişmelere bağlı olarak prestijini ve otoritesini tamamen kaybeden Şâh Ahmed, 1925 tarihinde devrilmiştir. Meşrutiyet Meclisi 80 kabul ve 5 ret oyu ile Ahmed Şâh'ı saltanattan azl etmiştir. Böylece İran'da Kaçar Hanedanlığı son bulmuş ve yerine Rıza Han tarafından Pehlevi Hanedanlığı kurulmuştur. 1930 yılında ise Ahmed Şâh sürgünde yaşadığı Paris'te vefat etmiştir (Djalılı & Kellner, 2021, s. 62-67; Hafezı-mıya, 2017, s. 179).

Osmanlı Devleti'nde ise vatanın bütünlüğünü ve milletin istiklalini yok sayan Sevr Barış Antlaşması 10 Ağustos 1920'de Damat Ferid Paşa Hükümeti tarafından imzalanmıştır. Ancak 23 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Ankara'da açılan ve tam bağımsızlığı savunan Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu antlaşma kabul edilmemiş ve imzalayanlar vatan haini ilan edilmiştir. Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanması üzerine de Sevr Barış Antlaşması tarihin tozlu sayfalarındaki yerini almıştır. İran ve Türkiye'deki gelişmeler ise İngiltere için büyük bir hayal kırıklığı olmuştur.

#### 4. Sonuç

İran'da Kaçar Hanedanlığı'nın sonunu hazırlayan 9 Ağustos 1919 İran - İngiltere Antlaşması, son Kaçar Hanedanı Şâh Ahmed'in 19 Ağustos 1919 tarihinde Avrupa'ya gitmek üzere İstanbul'a gelmesiyle birlikte Osmanlı'daki İngiliz mandası taraftarı basın yayın organlarında da sıkça dile getirilen bir konu olmuştur. Özellikle Anadolu'da Erzurum Kongresi'nin kararlarının tartışıldığı; manda ve himaye fikrinin reddedilerek ilk kez ulusal bağımsızlığın koşulsuz olarak gerçekleştirilmesine yönelik kararların alındığı bir dönemde İrân Şâhı Ahmed Kaçar'ın İstanbul ziyaretinin gerçekleşmesi İngiliz mandası taraftarı kesimlerin düşüncelerini daha sesli dile getirmeleri hususunda kendilerine yardımcı olmuştur. 9 Ağustos 1919 İran - İngiltere Antlaşması'nın İran'ın gelişimine katkı sağlayaca-

ğını ileri süren ve bu doğrultuda da İran’a ve Şâh Ahmed’e methiyeler düzen Alemdar, Peyâm ve Sabah gazeteleri ile başyazarları, bu anlaşmanın İran’ı İngiltere’nin bir tür mandası durumuna sokacak maddeleri üzerinde durmamış veya bu hususları yumuşatarak okuyucularına sunmayı tercih etmişlerdir. Üstelik İran’ın genç liderinin bu mukaveleyi İngiltere ile akd ederek çok büyük bir başarı elde ettiğini ve İran’ın bir asırdır devam eden bölgedeki suskunluğunun artık sona erdiğini ve ülkenin tekrar şahlanış sürecine girdiğini ileri sürmüşlerdir. Bu yönde bir yayın faaliyeti yürüten gazeteler, bir yandan Osmanlı kamuoyunu etkilemeye çalışırken öte taraftan da Osmanlı Devlet yetkililerine köşelerinden seslenerek onları bu yönde adımlar atmaya davet etmişlerdir. Henüz adı resmileşmemiş Sevr Barış Antlaşması’nın imzalanması ile İtilaf Devletleri özellikle de İngiltere ile asırlık iyi münasebetlerin tekrar tesis edilebileceği böylece de aynı İran gibi Osmanlı Devleti’nin de eski şaşalı günlerine dönebileceği ümit edilmiştir. Ancak nasıl ki 1919 İran - İngiltere Antlaşması İran içindeki milliyetçi ve anti - emperyalist grupların uzlaşarak İngiliz yanlısı teslimiyetçi güruha karşı harekete geçmesini sağladıysa aynı durum Osmanlı Devleti için de geçerli olmuştur. Sevr Antlaşması’nın resmileşmesi ile birlikte Türkiye’deki Kuvâ-yi Milliye taraftarları Sevr’i onaylayan İstanbul Hükümeti’ne karşı tam istiklal söylemleri ile kurulan Ankara’daki Türkiye Büyük Milli Meclisi çatısı altında güçlerini birleştirmişlerdir.

## **Beyan**

Bu makale etik kurul kararından muaftır. Çalışmada katılımcı bulunmamaktadır. Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır. Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır. Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

## **Disclosure**

The article is exempt from the Ethics Committee Decision. There are no participants. The author received no financial support from any institution and there’s no conflict of interest. No material subject to copyright is included.



### Kaynakça

- Atatürk, M. K. (2018). *Nutuk (1919 – 1927)*. (Yay. Haz. Zeynep Korkmaz). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Arslan, L. (2019). Milli mücadele döneminde ‘manda ve himaye’ tartışmaları ve mandacılık yaklaşımları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu*, (64), 1 - 38. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/915258>
- Atuk, M. V. (2019). İttihat ve Terakki cemiyeti’nin İran politikası. *Belle-ten*, 83(296), 261 - 288. <http://dx.doi.org/10.37879/belleten.2019.261>
- Ahmed şah hazretleri. (19 Ağustos 1919b). *İleri*, s. 1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA): Fon: İ..DUİT , Kutu: 71 , Gömlek: 8, (H: 24.11.1337 – M: 21.08.1919), s. 1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA): Fon: MV. , Kutu: 260 , Gömlek: 86 , (H: 04.12.1337 – M: 31.08.1919), s. 1.
- Cevad, R. (22 Ağustos 1919). Amerika değil, İngiltere!, *Alemdar*, s. 1.
- Cevad, R. (26 Ağustos 1919a). İngiltere - Türkiye, *Alemdar*, s. 1.
- Çetinsaya, G. (2000). Milli mücadeleden cumhuriyete Türk - İran ilişkileri, 1919-1925, *Atatürk Araştırma Merkezi*, 16(48), 769 - 796. <https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/486/tur>
- Daniş, H. (27 Ağustos 1919). İran ve İngiltere, *Peyâm*, s. 1.
- Djalili, M. R. & Kellner, T. (2021). *İran ’ın son iki yüzyıllık tarihi*. (2. bs.). (Çev. R. Uzmen). Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Erkan, S. (2010). İran’a yabancı ülke müdahaleleri (1907-1921). *Akademik Orta Doğu*, 5(9), 91-116. [http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu9makale/suleyman\\_erkana.pdf](http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu9makale/suleyman_erkana.pdf)
- Eser, S. (2005). *İranlı seyyahların eserlerinde İstanbul ve Han Melik-i Sâsâni’nin – İstanbul sefaretî hatıraları – adlı eseri*, (Kayıt No. 214953) (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi). YÖK Tez Merkezi
- Hafeziniya, M. R. (2017). *İran jeopolitiği ve siyasi coğrafyası*. İraniyat Yayınları.
- İki hükümdar müfhamın mülakâtı. (22 Ağustos 1919d). *Sabah*, s. 1.

- İki İslâm Hükümdarının Mülakâtı. (22 Ağustos 1919). *Peyâm*, s. 1.
- İngiliz - İran itilâfı. (19 Ağustos 1919g). *Sabah*, s. 1.
- İngiliz - İran mukalevenamesi. (27 Ağustos 1919c). *Vakit*, s. 1.
- İngiliz - İran mukavelesini. (27 Ağustos 1919b). *Sabah*, s. 1.
- İngiltere - İran mukavelesi. (27 Ağustos 1919a). *İleri*, s. 1.
- İngiltere - İran. (18 Ağustos 1919a). *Alemdar*, s. 1.
- İngiltere-İran itilafnamesi metni resmîyesi. (27 Ağustos 1919a). *İstiklâl*, s. 2.
- İngiltere-İran mukavelesi. (28 Ağustos 1919b). *İstiklâl*, s. 1.
- İran - İngiliz itilâfnamesi. (18 Ağustos 1919a). *Sabah*, s. 2.
- İran hariciye nazırı ile mülakat. (23 Ağustos 1919ı). *Vakit*, s. 1.
- İran şâhı. (20 Ağustos 1919c). *Sabah*, s. 1.
- İran şâhı hazretleri İstanbul’da. (23 Ağustos 1919d). *Türk Dünyası*, s. 1.
- İran şâhı hazretleri şehrimizde. (20 Ağustos 1919a). *Peyâm*, s. 1.
- İran şâhı hazretleri. (24 Ağustos 1919c). *Tercümân-ı Hakikat*, s. 1.
- İran şâhı hazretleri. (24 Ağustos 1919b). *Türk Dünyası*, s. 1.
- İran şâhı hazretlerinin azîmeti. (31 Ağustos 1919c). *Peyâm*, s. 1.
- İran şâhı hazretlerinin şehrimize muvasalatı. (20 Ağustos 1919e). *Vakit*, s. 1.
- İran şâhı şehrimizde, sefarethanede. (25 Ağustos 1919b). *Peyâm*, s. 1.
- İran şâhı şehrimizde. (20 Ağustos 1919c). *Sabah*, s. 1.
- İran şâhı şehrimizde. (24 Ağustos 1919d). *Tasvir-i Efkâr*, s. 2.
- İran şâhı. (19 Ağustos 1919b). *Tasvir-i Efkâr*, s. 1.
- İran şâhı. (19 Ağustos 1919d). *Vakit*, s. 1.
- İran şâhı. (21 Ağustos 1919a). *Tercümân-ı Hakikat*, s. 1.
- İran şâhı. (21 Ağustos 1919a). *Vakit*, s. 1.
- İran şâhı. (23 Ağustos 1919b). *Tercümân-ı Hakikat*, s. 1.
- İran şâhı. (24 Ağustos 1919f). *Vakit*, s. 2.

- İran şâhi. (25 Ağustos 1919c). *Alemdar*, s. 1.
- İran şâhi. (25 Ağustos 1919d). *İleri*, s. 1.
- İran şâhi. (25 Ağustos 1919e). *Tasvir-i Efkâr*, s. 1.
- İran şâhi. (25 Ağustos 1919g). *Vakit*, s. 2.
- İran şâhi. (26 Ağustos 1919d). *Tercümân-ı Hakikat*, s. 1.
- İran şâhi. (31 Ağustos 1919f). *Tasvir-i Efkâr*, s. 1.
- İran şâhi. (31 Ağustos 1919h). *Vakit*, s. 2.
- İran şahının muvâsâlâtı. (20 Ağustos 1919c). *İleri*, s. 1.
- Karacagil, Ö. K. (2014). I. dünya savaşında Osmanlı devletinin İran'la ittifak kurma arayışları. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, (36), 95 -116. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/otam/issue/67186/1048805>
- Karadeniz, Y. (2011a). İran'ın taksimi görüşmelerinde İngiltere'nin Rusya'ya karşı diplomatik manevraları (1907). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar*, 4(18), 248 - 263. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2920284>
- Karadeniz, Y. (2011b). İran'ın bağımsızlığının Curzon'a teslim edilmesi: 1919 İngiltere -İran anlaşması ve sadrazam Hasan Vusûk. *Turkish Studies*, 6(3), 1011 - 1027. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2457>
- Kemal, A. (22 Ağustos 1919), İran ve biz. *Peyâm*, s. 1.
- Kasalak, K. (1993). *Milli Mücadele'de manda ve himaye meselesi*. Genelkurmay Basımevi.
- Nuri, C. (20 Ağustos 1919). Britanya imparatorluğu muhitinde İran, *İleri*, s. 1 - 2.
- Padişah-i Osmaniyân ve şâh İran hazrati. (22 Ağustos 1919a). *Tasvir-i Efkâr*, s. 1.
- Sarıhan, Z. (1994). *Kurtuluş savaşı günlüğü III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sarıçioğlu, M. (2013). İran'da Nasereddin şah ve Muzaffereddin şah döneminde (1848 – 1907) İngiltere, Rusya ve Fransa'ya verilen imtiyazlar. *History Studies*, 5(2), 397 - 410. [http://dx.doi.org/10.9737/historyS\\_716](http://dx.doi.org/10.9737/historyS_716)

- Şâh Ahmed hazretleri dün şehrimizden hareket etti. (31 Ağustos 1919f). *Sabah*, s. 2.
- Şâh Ahmed sefarethanede. (25 Ağustos 1919e). *Sabah*, s. 1.
- Şah hazretleri sefaretde. (25 Ağustos 1919c). *İstiklâl*, s. 1.
- Şâh hazretleri sefarethanede. (25 Ağustos 1919c). *Türk Dünyası*, s. 1.
- Şâh hazretleri. (24 Ağustos 1919). *Türkçe İstanbul*, s. 1.
- Şâh hazretlerinin dünkü ziyareti. (22 Ağustos 1919b). *Vakit*, s. 1.
- Şâh hazretlerinin hakanımızı ziyareti. (22 Ağustos 1919a). *Türk Dünyası*, s. 1.
- Şâh İran hazretleri şehrimizde. (20 Ağustos 1919c). *Tasvir-i Efkâr*, s. 1.
- Şâh İran. (20 Ağustos 1919b). *Alemdar*, s. 1.
- Şâh-ı İrânian. (31 Ağustos 1919e). *İleri*, s. 1.
- Sonat, R. (2018). İngiliz arşiv belgelerine göre XX. yüzyılın başında Rusya’nın İran’a yönelik stratejileri ve faaliyetleri. *History Studies*, 10(2), 141 - 159. <http://dx.doi.org/10.9737/hist.2018.588>





İran Çalışmaları Dergisi  
E-ISSN: 2651-4370  
Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 217-241  
Geliş Tarihi: 26.07.2023  
Kabul Tarihi: 09.10.2023  
DOI: 10.33201/iranian.1333042  
Makale Türü: Araştırma Makalesi

## Bir Sosyal Hareket Örneği Olarak İran Yeşil Hareketi

Ali Sarihan\*

### Öz

1979 yılında toplumsal bir hareket ile kurulan İran İslam Cumhuriyeti, 2009 yılında yine bir toplumsal hareket ile değiştirilmek istendi. Binlerce rejim muhalifi günlerce sokakta yer alarak, mevcut rejimin liberal ve demokratik reformlar yapması gerektiğini, 2009 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yenilenmesini ve İran'ın daha özgürlükçü bir yapıya kavuşması gerektiğini talep etti. Bu çalışmada ilk olarak İran Yeşil Hareketi'ni doğru anlayabilmek için sosyal hareketler literatürü açıklanmaktadır. Sosyal hareketlerin ortaya çıkış sebepleri, gelişimleri ve türleri makalenin ilk kısmında ele alınmaktadır. Makalenin ikinci kısmında ise İran Yeşil Hareketi'nin ortaya çıkışı, yol haritası ve neden başarısız olduğu ilk bölümde anlatılan sosyal hareketler literatürü çerçevesinden ele alınmıştır. Makalede İran Yeşil Hareketi'nin ve başarısızlığının nedenlerinin daha iyi anlaşılması ve sosyal hareketler literatürüne katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Makalenin ilk bölümü sosyal hareketlerin teorik kısmı oluştururken, ikinci kısmı pratik kısmını oluşturmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Demokrasi, Protestolar, Sosyal Hareketler, İran İslam Cumhuriyeti, Yeşil Hareket.

\* Dr., Bağımsız Araştırmacı, asarihan17@gmail.com, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4136-4404



Creative Commons Licer

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İran Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına uymaktadır. 217



## The Iranian Green Movement as an Example of a Social Movement

Ali Sarihan\*

### Abstract

The Islamic Republic of Iran, which was founded by a social movement in 1979, was tried to be replaced by another social movement in 2009. Thousands of regime opponents took to the streets for days, demanding that the current regime should make liberal and democratic reforms, the 2009 presidential elections should be renewed, and Iran should achieve a more liberal structure. In this study, first, social movement literature is explained to understand the Iranian Green Movement correctly. The reasons for the emergence, development and types of social movements are discussed in the first part of the article. In the second part of the article, the emergence of the Iranian Green Movement, its road map and the reasons for its failure are discussed within the framework of the social movement literature that is explained in the first part. The paper aims to explain the Iranian Green Movement and the reasons behind its failures and contribute to the social movement literature. While the first part of the article constitutes the theoretical part of the social movement, the second part constitutes the practical part.

**Keywords:** Democracy, Protests, Social Movements, Islamic Republic of Iran, Green Movement.

---

\* Dr., Independent Researcher, asarihan17@gmail.com, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4136-4404.

## **1. Giriş**

2009 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine hile karıştırıldığını düşünen binlerce İnan vatandaşı sokaklara çıkarak seçimlerin tekrar yenilenmesini talep ettiler. Muhafif seçmenin seçim sonuçlarını protesto etmesinin altında resmi sonuçlara göre yüzde 63 oyla cumhurbaşkanı seçilen Mahmud Ahmedinejad'ın seçilen değil aslında İnan'ın dini lideri Ali Hamaney tarafından atanan bir lider olduğu düşüncesi yatıyordu. Diğer bir sebep ise oyların sayılırken yeteri kadar açık ve güvenilir olunmadığı, dolayısıyla seçim sonuçlarının Ahmedinejad'ın lehine değiştirildiğiydi. Diğer bir ifadeyle, binlerce insan İnan İslam Cumhuriyeti'nin seçimlere hile karıştırdığını yüksek sesle iddia ediyordu. İfade edilen bu iddianın ciddiyeti, ve bu suçun isnat edildiği makamın "kutsallığı" düşünöldüğünde, İnan İslam Cumhuriyeti için 2009 ayaklanması rejime karşı büyük bir meydan okumaydı. Dolayısıyla, 2009 Yeşil Hareketi İnan'da rejimin demokrasi ve liberal düşünce lehine değişmesi gerektiğini düşünenlerin bir araya geldiği, 1979 İslam Devriminden beri ilk defa bu kadar uzun ve kalabalık bir protestonun sahne olduğu bir hareketti.

Bu makalede öncelikle İnan Yeşil Hareketi'nin bir sokak hareketi, amacı ve istekleri belli olmayan bir kalabalık veya yığın, ayrıca anlık ortaya çıkmış bir tepki hareketi olmadığını anlaşılması amaçlanmaktadır. Makalede sunulan literatür ile İnan Yeşil Hareketi'nin temelleri ve dinamikleri olan bir sosyal hareket olduğunun anlaşılması amaçlanmaktadır. Bunu göstermek için ilk olarak sosyal hareketler literatürü anlatılmaktadır. Sosyal hareketler literatürünün anlaşılması, okuyucuya İnan Yeşil Hareketi'nin de ne olduğu sorusunun cevabını sunacaktır. İkinci olarak ise bu makalede hareketin neden başarısız olduğu irdelenmektedir. Dolayısıyla makalenin etrafında odaklandığı ana soru İnan Yeşil Hareketi'nin bir sosyal hareket olup olmadığını belirledikten sonra neden başarısız olduğunu açıklamaktır.

Bu soruya cevap bulabilmek için makalenin ilk kısmında çok geniş bir literatüre sahip olan sosyal hareketler konusu en temelden ele alınarak literatürün özünün anlaşılması ve İnan Yeşil Hareketi'nin de bu çerçevede değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Sosyal hareketlerin ortaya çıkış gerekçeleri, gelişimleri ve türleri makalenin ilk bölümünde ele alınmaktadır. Dolayısıyla İnan Yeşil Hareketi'nin de bir sosyal bir hareket olduğunun anlaşılması için, sosyal hareketler literatürünün kurumsal çerçevesi en önemli yanlarıyla belirtilerek ilk kısımda anlatılmaktadır.



İran Yeşil Hareketi'nin ilk kısımda açıklanan sosyal hareketler literatürü çerçevesinden analiz edilerek bir sosyal hareket olduğu anlaşıldıktan sonra, ikinci olarak neden başarısız olduğu incelenmektedir. Böylece sosyal bir hareket olan İran Yeşil Hareketi'nin neden başarısız olduğu sorusunun cevabı sosyal hareket literatürü ile beraber analiz edilerek daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır. Makalenin ilk kısmı sosyal hareketler literatürünün teorik kısmını oluştururken, ikinci kısmı pratik kısmını oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, İran Yeşil Hareketi'nin literatürdeki yerinin, öncelikle literatürün önemli ve ilişkili yanlarının anlatılması ile anlaşılması amaçlanmaktadır. Böylece bu makale genelde sosyal hareketler literatürüne yaptığı sosyal hareketler analizi ile katkıda bulunurken, özelde ise İran Yeşil Hareketi'nin bu literatürdeki yerini ve neden başarısız olduğunu açıklayarak literatüre katkıda bulunmaktadır.

## 2. Sosyal Hareketin İlk Adımı: Kolektif Hareket

Sosyal hareketler insan eksenli olup toplumun bir kısmını veya tamamını etkileyen hareketlerdir. İnsanların tarihten beri taleplerini iletmek için kullandıkları yollardan birisi olmuştur. Teknolojinin gelişmesi ve iletişim kanallarının çoğalmasıyla, insanların haberleşmeleri ve bir araya gelmeleri kolaylaşınca, sosyal hareketlerin sayısında ve ortaya çıkma sıklıklarında da aynı şekilde bir artış olmuştur. Bunun sebebi sosyal hareketin ilk ve en önemli şartlarından biri olan kolektif eylem yeteneğinin teknolojinin gelişmesiyle artması ve kolaylaşmasıdır.

Sosyal hareketler çalışmasına katkıda bulunan en önemli isimlerden biri olan Wilkinson (1971, s. 12)'a göre, "Sosyal hareket, bir grup insanın özel bir amaç için bir dizi eylem ve çabasıdır." Toplumsal hareket terimi kültürel farklardan dolayı birbirinin yerine geçen değişik şekillerde tanımlanmasına rağmen, sosyal hareket hükümetten bağımsız olarak kendi kendini yaratan, kendine güvenen, evcilleştirilmemiş, kabaran bir kalabalığa şekil veren bir süreçtir (Wilkinson, 1971). Wilkinson (1971) ayrıca, insanların ortaya koydukları her kolektif eylemin toplumsal bir hareket olmadığını, bir eyleminin toplumsal bir hareket olarak adlandırılabilmesi için bir dizi özellik göstermesi gerektiğini de açıklamıştır. Bu *sui generis* özellikler Wilkinson (1971, ss. 26-27)'a göre şöyledir: "Bir toplumsal hareket (veya kolektif hareket), şiddeti, yasa dışılığı, devrimi veya ütöpik bir topluluğa

geri çekilmeyi dışlamadan, herhangi bir yönde ve herhangi bir yöntemle değişimi teşvik etmeye yönelik müzakereci, kolektif bir çabadır.”

Wilkinson’ın da belirttiği gibi sosyal hareketlerin en büyük öznesi harekette oluşan bir *biz duygusu* yani *kolektif harekettir*. Bu literatürde kolektif eylem olarak tanımlanmış, bir sosyal hareketin olmazsa olmazı olarak *benlerin bize dönüşmesi* olarak görülmüştür. Çünkü kolektif eylem toplumsal hareketlerin zorunlu bir öncüsüdür. Tilly (1978, s. 7) de kolektif eylemi, “insanların ortak çıkarlar peşinde birlikte hareket etmesinden oluşur” şeklinde açıklayarak Wilkinson gibi kolektif eylemin önemini belirtmiştir. Bir hareketin veya direnişin üyeleri, belirlenmiş bir hedefe karşı belirli bir amaç için birlikte çalışmazlarsa, bir ayaklanma, somut bir hareket yerine, büyük ve öfkeli bir kalabalığa dönüşür.

Fakat sorun kişisel görüşlerin ve bireyselliğin üst düzeyde olduğu 21. yüzyılda ortak hareket yeteneğinin nasıl ortaya çıkacağıdır. Bilgiye erişimin kolaylaştığı, insanların kimseden değil kendi çabalarıyla bulmak istediğine eriştiği bu yüzyılda beraber hareket etmek kolay olduğu kadar bir o kadar zordur. Çünkü insanların sahip oldukları kişisel konforlarından vazgeçip, ortak bir amaç uğruna çalışmaları istenmektedir. Diğer bir ifadeyle, *biz* için benin ikinci plana itilmesi gerekmektedir.

Ortak eylem ve kolektif çıkarların nedenleri her zaman değişiklik göstermiştir. Tilly (1978)’ye göre insanlar genel olarak sahip oldukları veya olabilecekleri ortak bir çıkar, ortak bir organizasyon, beraber hareket edebilme isteği ve sahip oldukları ortak fırsatın sonucu olarak bir hareketin içinde yer alırlar. Ayrıca, Tilly (1978, s.7)’ye göre sosyal bir hareket birden çok faktörün aynı paydada yer alabilmesiyle ancak ortaya çıkabilmektedir.

Tilly’nin tersine, Mill (1869, s. 49) bir mübadele sisteminin ortak hareket etme sürecinde önemli olduğunu iddia etmiş ve “istenilen bir yanıtın karşılıklı ilgi yaratacağını” dolayısıyla da ortak bir hareketin ortaya çıkabileceğini söylemiştir. Diğer bir ifadeyle, insanlar arasında karşılıklı bir iletişim olursa ancak bir hareketin olabileceğini ifade etmiştir. Bunun anlamı tepeden inme bir anlayışla değil, paralel bir iletişim kanalı olduğunda ancak bireylerin ortak bir iradeye doğru yönelebileceğini ifade etmiştir.

Weber alternatif bir görüş sunmuş ve bir tehdit sisteminin “işbirliği yapmanın yanıt vermemek için maliyetli olacağı” anlamına geldiğini savunarak bu tehdit mekanizmasının insanları ortak bir eyleme yönlendirebilece-

ğini iddia etmiştir. Öte yandan Marks da, sınıflar arasında tehdit, mübadele ve bütünleşmenin ortak ve etkili bir eylem gerçekleştirmek için gerekli olduğuna inanmıştır (Tilly, 1978, s. 49).

Kısacası, kolektif bir eylem bir toplumsal hareketin temelidir. Della Porta ve Diani (2006, s. 21)’ye göre de, “Bir toplumsal hareket süreci, yalnızca belirli olayların ve girişimlerin ötesine geçen kolektif kimlikler geliştiğinde ortaya çıkabilir”. Kolektif davranış ve kolektif eylem, sosyal hareketin baskın biçimleridir, çünkü ortak çıkarlar insanları ortak hedeflere doğru birlikte hareket etmeye yönlendirirler. Bu ortak hedef, toplumun farklı kesimleri arasındaki farklılıkları en aza indirmeye ve çeşitli grup ve hi-ziplerin üyeleri arasındaki ilişkileri güçlendirmeye yardımcı olur. Kolektif eylem özet olarak sosyal bir hareketin birinci ve en önemli adımı olarak gösterilebilir.

Bununla birlikte, kolektif eylemin her zaman toplumsal bir harekete yol açmadığını hatırlamak önemlidir. Ayrıca, kolektif eylemler, toplumun normlarını ve değerlerini değiştirmek, yeniden yapılandırmak veya yeniden tanımlamak gibi bir amacı olmayan bireylerde kitlesel panik gibi patlamalara da neden olabilirler (Smelser, 1962). Arap ayaklanmaları örneğinde olduğu gibi, toplu eylemler toplumsal hareketlerle sonuçlanmıştır çünkü ayaklanmalar basit bir protestodan veya öfkeli ya da şiddet yanlısı kalabalıkların bir araya gelmesinden çok daha fazlasına dönüşmüştür. Dolayısıyla sosyal hareketler anlık ve geçici bir öfke patlamasından çok, bir amacı olan ve bir birlikteliği simgeleyen hareketlerdir. İnsanlar sadece öfkelerini ifade etmek için değil, öfkelerine sebep olan şeyin varlığından rahatsızlık duyarak ortak bir eylem gerçekleştirirler.

### **3. Kolektif Eylemler Neden Başlar ve Nasıl Gelişirler**

Toplumsal bir hareketin ortaya çıkmasının ana nedeni, belirli bir sınıf veya sınıflar içindeki genel memnuniyetsizliktir. 2010-2011 Arap ayaklanmaları sırasında, 2011 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde meydana gelen Wall Street’i İşgal Et, İran’da gerçekleşen 2019 Yeşil Hareketi ve 2023 Mehsa Emine protestolarında, belirli sınıf veya sınıflar arasındaki genel bir memnuniyetsizlik nedeniyle toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Aberle (1982, s.326)’nin görece yoksunluk teorisi, hoşnutsuzluğun kaynaklarını ölçmeye yardımcı olan dört kriter sunmaktadır: “Sahip oldukları varlık,

statü, davranış ve değer”. İnsan veya insanların bu dört faktörden dışlanması veya mahrum edilmesi insanlarda hayal kırıklığı yaratır. Bu hayal kırıklığı giderilmezse, zamanla memnuniyetsizliğe ve şikayete dönüşür. Sorunların kronik olarak devam etmesi, kendisini haksızlığa uğramış hissedilen kitleleri bu haksızlığın nedenini sorgulamaya ve hedef olarak seçmeye yöneltir. Heberle (1995, s.55)’nin de belirttiği gibi “Bir toplumda toplumsal hareketlerin yükselişi, mevcut toplumsal düzenden hoşnutsuzluğun bir belirtisidir. Bu nedenle sosyal hareketler, mevcut olan düzenden memnun olmayan insanlar arasında ortaya çıkarlar.”

Fakat bu, bütün memnuniyetsizliklerin her zaman bir toplumsal harekete dönüşeceği şeklinde anlaşılmalıdır. Tilly (2004, s. 3-4)’nin de belirttiği gibi bir sosyal hareketin doğuşu için, sürekli ve organize olmuş toplumsal bir hareketlilik ve “özel amaçlı birlik ve beraberliklerin yaratılması” gerekir. Çünkü hiçbir şekilde tüm memnuniyetsizlikler bir toplumsal harekete yol açmaz. Cameron (1966)’a göre, tatminsiz insanlar önce tatminsizliklerini fark etmeli ve bunu birbirleriyle paylaşmalıdırlar. Ayrıca, kendilerindeki memnuniyetsizliğe sebep olan durumu değiştirebileceklerine dair bir farkındalık geliştirmeleri ve insanların bir araya gelmesi için koşulların uygun olması gerekir (Cameron, 1966). Başka bir deyişle, insanların organize olabilmeleri için birbirlerine erişebilmeleri ve birbirleriyle iletişim kurabilmeleri gerekmektedir.

Toplumsal hareketleri açıklayan birçok yaklaşım olmakla beraber bu araştırmada konumuz ile olan ilişkilerinden dolayı dört tanesini açıklayacağız: Geleneksel yaklaşım, Kaynak seferberliği kuramı, Siyasi fırsat kuramı ve Fransız okulu. Geleneksel yaklaşımı benimseyen teorisyenler, toplumdaki şikayetlere ve gerilimlere odaklanır ve toplumsal hareketi toplumda ortaya çıkan planlanmamış bir eylem olarak görürler (Hannigan, 1985). Örnek olarak Blumer (1995, s.60), bir toplumsal hareketin başlangıçta “biçimsiz ve kötü organize edilmiş” olduğunu ve “ilkel düzeyde” kolektif davranışla karakterize edildiğini savunmuştur.

Buna karşılık, kaynak seferberliği teorisyenleri, sosyal hareketi şikayet faktöründen ziyade kaynakların mevcudiyetine ve fırsatlara dayanan kasıtlı ve planlı eylem olarak tanımlarlar (Hannigan, 1985). Jenkins (1983, s. 530)’in belirttiği gibi, “kaynak seferberliği teorisi için ana faktör, kaynakların mevcudiyetidir.” Ayrıca kaynak seferberliği teorisyenleri, liderliğin ve örgütlenmenin toplumsal hareketlerdeki rolüne de daha fazla önem verirler (Rootes, 1990, s. 7).

Kaynak seferberliği teorisi gibi, siyasi fırsat teorisi de sosyal seferberlik için fırsatların önemini vurgular. Bu teori aynı zamanda hiziplerin önemini ve seçkin gruplar arasındaki ittifakı da vurgular. Tarrow (1994, s. 150)'a göre, "fırsatlar genişlediğinde, seçkinler bölündüğünde ve yeni gruplanmalar meydana geldiğinde, hareketin büyük gücü ortaya çıkar."

Bur dört yaklaşımdan son olarak, Fransız düşünce okulunun, geleneksel yaklaşım ile kaynak seferberliği teorisi arasında bir yerde olduğunu söyleyebiliriz. Bu görüşe göre, "toplumsal hareket kendiliğindedir ama şekilsiz değildir, ahlaki ve rasyoneldir ama kurumsal da değildir" (Hannigan, 1985, s. 438-439).

Bu yaklaşımlar toplumsal hareketleri anlayabilmek adına faydalı bakış açıları sağlamakla birlikte, toplumsal hareket kavramının tüm yönlerini kapsamamakta ve her birinin kendine özgü eksiklikleri bulunmaktadır. Örneğin Fransız düşünce okulu, toplumsal hareketler içinde örgütsel yapının öneminin altını çizer. Kaynak seferberliği teorisi, toplumsal hareketlerin neden ortaya çıktıklarından çok nasıl oluştukları sorusuna odaklanır. Rootes (1990, s. 7)'un belirttiği gibi, kaynak seferberliği teorisi "hareketlerin neden var olduklarından ziyade nasıl organize oldukları, başarılı oldukları veya başarısız oldukları üzerinde durur." Benzer şekilde, siyasi fırsat teorisi, arzunun rolünü gözden geçirir ve insanların ne ölçüde dâhil olma-ya istekli olduklarına bakılmaksızın toplumsal hareket fırsatlarının ortaya çıkacağını varsayar. Kriesi (1995, s. 246) bu noktayı şöyle açıklamıştır: "Fırsatlar arzuları şekillendirir veya tam tersi." Geleneksel yaklaşım için ise Hannigan (1985, s. 446-448) bu yaklaşımın sosyal hareketlerin neden meydana geldiği sorusunu incelediğini ancak nasıl ortaya çıktıklarını açıklamayı ihmal ettiğini söylemiştir.

Özet olarak sosyal hareketlerin genel olarak memnuniyetsizliğin toplumun belirli kesiminde vücut bulmasıyla ortaya çıkan, organize olmuş, kolektif, belli bir süre devam eden ve değişim talep eden bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal hareket kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için gelecek kısımda sosyal hareketlerin türleri açıklanacaktır.

#### **4. Sosyal Hareket Türleri**

Sosyal hareket sınıflandırmaları da aynı zamanda toplumsal hareketlerin tanımlanması için önemlidir. Marksist bir bakış açısından, "her toplumsal

hareket, hakim olan yöntem ve toplumsal üretim ilişkileri açısından tanımlanır: Her hareket, bir sınıf hareketi ve sınıf çıkarımının ve sınıf çatışmasının bir ifadesi olarak görülür” (Wilkinson, 1971, s. 46). Bu yaklaşımdaki temel sorun, dinsel, toplumsal, cinsiyete dayalı ya da etnik temelli toplumsal hareketlerin açıklanmasında yetersiz kalmasıdır. Örneğin siyahi Amerikalılara karşı yapılan ırkçı muameleleri protesto etmek için bir araya gelen insanların hareketini sadece sınıf temelinden açıklayarak, etnik farklılığın etkisini ölçmemek Marksist yaklaşımın eksikliklerinden bir tanesidir.

Aberle, toplumsal hareketlerin iki boyuttan incelenmesini önermiştir: “Aranan değişimin yeri ve aranan değişimin miktarı” (1982, s.316). Bu perspektiften bakıldığında dönüştürücü [devrimci], iyileştirici, kurtarıcı ve değiştirici hareketler ortaya çıkmaktadır. Tablo 1’de de görüldüğü gibi, devrimci hareketler en kapsamlı olanlardır çünkü toplumun tamamı için radikal değişiklikler getirirler.

**Tablo 1**

*Sosyal Hareket Türleri*

	<b>Değişimin Boyutu</b>	
<b>Değişimin Odağı</b>	<b>Kısmi</b>	<b>Genel</b>
Bireysel	Alternatif Sosyal Hareketler	Kurtarıcı Sosyal Hareketler
Birey Üstü [Toplum]	Reformcu Sosyal Hareketler	Dönüştürücü [Devrimci Sosyal Hareketler]

*Not.* Aberle (1982).

Della Porta ve Diani ise toplumsal hareketleri şu şekilde sınıflandırmışlardır: “[Onlar] açıkça tanımlanmış muhaliflerle çatışmasız ilişkiler içindedirler; yoğun gayri resmi ağlarla bağlantılıdır; ve ayrı bir kolektif kimliği paylaşıyorlardır” (2006, s.20). Bu sınıflandırma, bir toplumsal hareketin tanımına ilişkin bir ön bilgi sağlarken, ne tür çabaların bir toplumsal hareket oluşturmadığını ise açıklamaz. Bir kalabalığı veya protestoyu gerçek bir toplumsal hareketle karıştırmamak için daha kesin bir çerçeveye ve toplumsal hareketin daha net bir tanımına sahip olmak önemlidir.

Aberle (1982, s. 315), toplumsal hareketin bireysel bir çabadan farklı olduğunu, çünkü “bir grup insan tarafından organize edilmiş bir çaba” olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, bir toplumsal hareketin belirli bir olay, kampanya veya koalisyon dinamiği olmadığını da belirtmiştir (Della Porta & Diani, 2006). Toplumsal bir hareket daha uzun sürer, yukarıda belirtilen alternatiflerin herhangi birinden daha kasıtlı eylem içerir ve geçici değildirler (Cameron, 1966). Toplumsal hareket olarak nitelendirilemeyecek çabaların, güçlü bir kimliği yoktur ve kısa süreli etkileri vardır (Della Porta & Diani, 2006). Fakat, bir olay, kampanya veya koalisyon, kendi başına bir toplumsal hareket olmasa da toplumsal bir hareketin parçası olabilir.

Della Porta ve Diani (2006) ayrıca, toplumsal hareketlerin kurum ve kuruluşların aksine, üyelere değil gönüllü katılımcılara sahip olduğuna dikkat çekmişlerdir. Dahası, partiler ve toplumsal hareketler arasında ayırım yapmışlar ve partilerin belirli çıkarları temsil ettiğini, toplumsal hareketlerin ise toplum adına hak talep ettiğini kaydetmişlerdir (Della Porta & Diani, 2006).

Sosyal hareketler aynı zamanda gönüllü derneklerden de farklıdır. Çünkü “gönüllü dernekler ne bir değişim taahhüdü içerir, ne de değişim için gerekli asgari derecede normatif taahhüt veya üyelerin katılımı için çağrıda bulunurlar” (Wilkinson, 1971, s. 30-31). Cameron (1996, s. 8-9)’a göre, bir sosyal hareketin en önemli özelliği, “kültürü değiştirmeye veya sosyal yapıyı değiştirmeye ya da bir toplum içindeki kontrol gücünü yeniden dağıtmaya çalışmasıdır.”

Bayat (1998, s. 139), ayrıca toplumsal hareketler ile isyan ve protesto hareketlerini birbirinden ayırmıştır ve ona göre, “toplumsal hareketler alternatif kurumlar ve değer sistemleri inşa etme eğilimindedirler...[Onlar] toptan bir değişimden önce alternatif kurumlar ve değer sistemleri kurmaya da çalışırlar,” ancak isyan ve protesto hareketlerinin her zaman alternatif bir gündemi yoktur.

Sosyal hareketleri sonuçları üzerinden değerlendirecek olursak genel olarak başarılı ve başarısız sosyal hareketler olarak bir sınıflandırma yapabiliriz. Devam etmeyen bir sosyal hareketin başarı oranının ölçülebilmesi için kullanılacak olan en önemli referans bu sosyal hareketin istedikleri ile elde ettikleri arasındaki pozitif korelasyonun ölçülmesidir. Çünkü istedikleri ile elde ettikleri arasındaki fark büyüdükçe bu hareketin başarısız

olarak sınıflandırılabilme ihtimalinin de o ölçüde arttığını söyleyebiliriz. Sosyal hareketler literatürüne baktığımızda karşımıza çıkan ise bir sosyal hareketin istediği değişimin odağı ve istediği değişikliklerin boyutu küçüldükçe doğal olarak başarı şansının da o ölçüde arttığıdır. Diğer bir ifadeyle, etkisi ve etkiledikleri kesim az olan sosyal hareketlerin başarı şansları da o ölçüde fazladır. Fakat kökten değişiklikler için harekete geçen sosyal hareketler, genelde toplumun bir kesimini değil bir çok kesimini radikal bir şekilde etkileme ve yenileme potansiyeli içerdikleri için başarılı olma şansları da daha zordur. Demokrasi, cinsiyet eşitliği, fikir özgürlüğü gibi toplumun büyük kesimlerini etkileyen taleplerin gerçekleşmesi bu yüzden oldukça zordur. Çünkü bu tür radikal değişiklikler için toplumun çok büyük oranda desteğinin alınması gerektiği gibi bazen toplumsal destek de devletin gösterdiği statükocu duruş karşısında yetersiz kalabilmektedir. Fakat bu başarılı-başarısız ayrımının siyah-beyaz derecesinde keskin ve belirgin olmadığını, istenen ve elde edilenlerin bazen isteyen ve elde edene göre değişiklikler gösterdiğini de belirtmemiz gerekir.

Makalenin ilk kısmında anlatılan sosyal hareketlerin doğuşu, gelişimi ve türlerinden sonra ikinci kısımda İnan Yeşil Hareketi'nin bir sosyal hareket olduğu fakat bu sosyal hareketin neden başarısız olduğu yine sosyal hareketler literatürü çerçevesi referans alınarak anlatılacaktır. Unutulmamalıdır ki sosyal hareketler literatürü sürekli gelişen ve değişen bir yapıya sahip olduğu için İnan Yeşil Hareketi'ni açıklayabilecek tek bir teorik çerçeve olduğu iddia edilemez. Dolayısıyla Yeşil Hareket, bu makalede yukarıda anlatılan sosyal hareketler literatürü çerçevesinden analiz edilecektir. Çünkü sosyal hareketler literatürü sürekli olarak gelişmekle beraber, Yeşil Hareket tarihi bir olay olarak sonlanmış, böylece akademik olarak değerlendirilebilme şansı ortaya çıkmıştır.

## **5. İnan'ın Başarısız Yeşil Hareketi**

Yukarıdaki tanımlamaların ışığında öncelikle 2009 yılında ortaya çıkan İnan Yeşil Hareketi bir isyan, protesto veya anlık bir tepki hareketi değildir. İnan Yeşil Hareketi'nin mevcut literatür çerçevesinde sosyal bir hareket olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü belirli sayıda insanda bir memnuniyetsizlik ortaya çıkmış, bu memnuniyetsiz insanlar bir amaç etrafında örgütlenmeyi başarmış, seçtiği hedefe taleplerini iletmış, ve ani ve geçici bir kızgınlıktan çok, belirli bir süre devamlılık gösterebilmiştir.



İlk olarak toplumsal hareketin en önemli sebeplerinden biri olan memnuniyetsizlik, hareketin omurgasını oluşturan gençler başta olmak üzere rejim karşıtı birçok İran vatandaşında uzun yıllardan beri mevcuttu. Bu memnuniyetsizliğin sebebi sadece 2009 seçimleri değil, aslında İran'da mevcut rejimin izlediği sert ve muhafazakar politikalarıdır. 2009 seçimleri, bu memnuniyetsizliği eyleme dönüştüren bir fırsat olmuştur. İlk kısımda açıkladığımız sosyal hareketler yaklaşımından baktığımızda, 2009 seçimlerinin toplumsal bir hareketin başlayabilmesi için *siyasi fırsat* rolü oynadığını söyleyebiliriz. Rejim karşıtı insanlar 2009 seçimlerinin yenilenmesi talebi ile bir araya gelmeyi başarmış ve başkent Tahran başta olmak üzere İran'ın birçok şehrinde toplu halde varlık gösterebilmeyi başarmışlardır. Dolayısıyla bireysel memnuniyetsizlikler toplumsal bir memnuniyetsizliğe dönüşmüş, kolektif hareket ortaya çıkmıştır.

İkinci olarak İran Yeşil Hareketi, sosyal hareketlerin en önemli özelliklerinden biri olan anlık ve geçici olmama özelliğini göstermiştir. Hareket kısa süre içinde parlayıp sönen bir özellik değil yaklaşık altı ay devam eden bir süreklilik göstermiştir (Abbasi, 2010). Her zaman aynı büyüklükte ve yoğunlukta devam etmese de, hareket belirli bir süre devam etmeyi başarmıştır. Bu da toplumsal hareketlerin en önemli özelliği olan devamlılık ilkesini karşılamıştır.

Üçüncü olarak sosyal hareketlerin diğer bir özelliği olan hedeflerinin ve amaçlarının olması da İran Yeşil Hareketi'nde vücut bulmuştur. Yeşil Hareket'in, İran'ın mevcut rejiminden seçimleri yenilemesini istemeleri, rejimin daha özgürlükçü, demokratik ve liberal bir duruş sergilemesini talep etmeleri hareketin bir amacının ve hedefinin olduğunu göstermiştir. Bu rejim karşıtı duruşun Yeşil Hareket'e kazandırdığı kimlik, İran Yeşil Hareketi'ni dağınık ve amaçsız yığınlardan ayıran en önemli özelliklerden birisi olmuştur.

Dördüncü olarak İran Yeşil Hareketi, sosyal hareketleri parti ve dernek hareketlerinden ayıran bir ayırıcı özellik olan resmi üyeler tarafından değil gönüllü katılımcılar tarafından oluşturulmuştur. Hareket insanları hiçbir şekilde sokağa çıkmaları için zorlamamış tam tersine insanlar evlerine dönmeleri için rejim tarafından şiddete maruz bırakılmışlardır. Rejim muhalifi partilerin ve derneklerin resmi üyelerinden katılanlar olmuş olsa bile bunlar hareketin yönünü belirleyecek kadar ağırlıkta olmamış çünkü hareket belli bir parti veya derneğin kontrolüne girmemiştir. Hareket de resmi bir üyelik veya legal bir kimlik kazanma mücadelesine girişmemiştir.

Özet olarak İran Yeşil Hareketi sosyal bir hareket olabilmenin ana özelliklerini göstermeyi başarabilmiştir. Anlık ve geçici bir öfke patlamasından çok, bir amacı olan ve bir birlikteliği simgeleyen, ayrıca belirli bir süre devam eden bir hareket olmuştur. Dolayısıyla İran Yeşil Hareketi bir sosyal harekettir. Tür olarak ise dönüştürücü (*devrimci*) bir sosyal hareket olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü istenen değişimin odağı İran toplumunun sadece bir bölümünü değil tüm toplumu kapsamakla beraber, değişimin boyutu ise kısmi değil geneldir (Bkz: Tablo 1). Rejimin seçimleri yenilemesi ve otoritesini sorgulatması hem İran devleti için, hem de İran toplumu için devrim niteliğinde taleplerdi. Muhaliflerin taleplerinin rejim tarafından kabul edilmesi ile ortaya çıkacak olan değişim de sadece rejim muhaliflerini veya destekleyenlerini değil İran toplumunun ve devletinin tamamını etkileyebilecek bir radikalliğe sahipti.

Fakat yine yukarıda verdiğimiz yaklaşımların ışığında söyleyebiliriz ki İran Yeşil Hareketi sosyal bir hareket olabilmeyi başarabilmiş olmasına rağmen başarılı bir sosyal hareket olabilmeyi başaramamıştır. Sosyal hareketlerin başarısının istenen ile elde edilen arasındaki korelasyon ile ölçüldüğünü belirtmiştik. Taleplerin karşılanmaması veya istenen düzeyde karşılık bulamaması bir sosyal hareketin yeteri kadar başarılı olmadığını/veya başarısız olduğunu ortaya koymaktadır.

12 Haziran 2009 seçimlerinden üç gün sonra başlayan, İran'ın 2009 Yeşil Hareketi'ni başarısız olarak adlandırmamızın sebebi bu hareketin yapmak istedikleri ile elde ettikleri arasındaki dengesizliktir. Diğer bir ifadeyle, oyum nerede sloganı ile Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı olarak seçilmesini protesto edip, oylarının illegal bir şekilde sayıldığı argümanı ile hareket eden bu hareket, ne oyların yeniden sayılmasını sağlayabilmiş, ne de Ahmedinejad'ın istifasına sebep olabilmıştır. Tam tersine, rejim daha liberal ve açık bir duruş sergilemek yerine, sorgulanmayı kabul etmeyen katı duruşundan hiçbir şekilde taviz vermeden Ahmedinejad'a ve yapılan seçimlere olan desteğini yinelemiştir. Bu sonuç İran rejiminin bu süreçten galip taraf olarak ve güçlenerek çıkmasını sağlarken, rejim muhaliflerinin de kaybeden taraf olarak zayıflamalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla rejimin tavizsiz duruşu rejimin kendine olan inancını arttırırken, rejim muhaliflerini de hayal kırıklığına uğratmıştır. Peki İran Yeşil Hareketi'nin başarısız olmasının sebepleri nelerdi?

## 5.1. Talep Edilen Değişikliklerin Boyutunun Devrim Düzeyinde Olması

2019 yılında binlerce insan, 1979 yılında toplumsal bir devrimle kurulan İran “İslam” rejimini daha demokratik ve açık bir yapıya kavuşturabilmek amacıyla sokaklara çıkmıştır. Fakat İran’da devletin kırmızı çizgisi olan İslami kuralların uygulayıcısı ve en üst düzey siyasi irade olan Dini Lider Ali Hamaney ve *Velayet-i Fakih (Rehberlik)* makamının eleştirilmesi, bu makamın seçildiğini onayladığı Cumhurbaşkanı’nın kabul edilmemesi rejimin kabul edemeyeceği ölçüde büyük ödünlerdi (Cavlak & Özbilek, 2019, s. 133). Tafesh (2012, s. 4)’in belirttiği gibi, Yeşil Hareket’in lideri Musevi 2009 yılında, “Velayet-i Fakih teorisinin geçerli bir siyasi yönetim teorisi olarak yeniden değerlendirilmesi ve cumhurbaşkanına daha fazla yetki verilmesi için alenen çağrıda bulunmuştur.”

Bu ayaklanmaları basit bir şekilde seçimlerin yenilenmesi veya oyların tekrar sayılması olarak görmeyen İran, direk kendi otoritesine karşı bir meydan okuma olarak değerlendirmiş ve bir başkaldırı olarak yorumlamıştır. Gözaltına alınan bazı protestocuların bu ayaklanmaları 1989 yılında halk ayaklanması sonucu Çekoslovakya’da Komünist yanlısı bir iktidarın yıkılarak yerini Batı yanlısı bir rejime bıraktığı devrim olan Kadife Devrimine benzettiklerinin İran resmi kaynakları tarafından dile getirilmesi, toplumun bazı kesiminde hareketin bir reform hareketi olarak değil, sistem karşıtı bir devrim hareketi olarak algılanmasına sebep olmuştur (Milani, 2010). Öğrenciler tarafından atılan “*Diktatöre Ölüm ve Hamaney bir kattildir. Onun hükmü geçersizdir*” sloganları da bu şüphe tohumlarını güçlendiren gelişmeler olmuştur (Erinç Bayoğlu, 2020). Ortaya çıkan bu tablo devlet yetkililerinin, protesto hareketi ile olası diyalog kapılarını kapatmasına ve protestoları bastırmak için şiddete başvurmasına sebep olmuştur. Diğer bir ifadeyle, şiddet kullanmak rejim tarafından rejimin korunması için meşru bir hak olarak görülmüştür.

Dolayısıyla Yeşil Hareket’in talepleri olan Haziran 2009 seçimlerinin yeniden yapılması ve seçilen cumhurbaşkanının istifasının istenmesi İran’da kabul edilmesi muhtemel olmayan taleplerdiler (Okyar, 2015). Fakat sosyal hareketlerin yapısı gereği, insanlar yine de sokaklara dökülmüş, taleplerini dile getirmiş, birçok protestocu gözaltına alınmış ve işkenceye maruz kalmıştır. Sonucu belli olan bir hareketin neden başladığını sorgulamak bir sosyal hareketin varoluş felsefesi ile çelişir. Diğer bir ifadeyle, İran Yeşil Hareket’in de olduğu gibi, sokağa dökülen insanlar var olduklarını kanıt-

lamak adına sokaklarda yer almışlardır. Sonuç almak istemekle beraber, savundukları fikirleri yaşatmak adına sokaklara çıkmak bir sosyal hareket klasiğidir. İran Yeşil Hareketi'nde de bu açıkça görülmüştür.

## **5.2. Hareketin Topluma Mal Edilememesi**

İran'da rejim karşıtları olmakla beraber, rejimin sadık destekçileri güç olarak çok daha etkilidirler. 2009 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aşırı muhafazakar Ahmedinejad'ın yüzde 63 oy alması da aslında bunun en açık kanıtıdır. Dolayısıyla Yeşil Hareket tüm toplumun ortak isteklerinden çok, seçimlerin yenilenmesini, Ahmedinejad'ın tekrar cumhurbaşkanı olmamasını ve İslam rejiminin sahip olduğu sert politikalarından geri adım atmasını isteyen marjinal olarak tanımlanabilecek sınıfların ve öğrencilerin tekeline kalmıştır. Bu da hareketin gücünü azaltmış ve etki alanını sınırlandırmıştır (Gürakar, 2012).

İran'da sayıları milyonları bulan Azeri, Kürtler ve Beluciler'in hareketi desteklememeleri de hareketin diğer bir handikabı olarak ortaya çıkmıştır. Azeriler ve Kürtlerin ana dilde eğitim ve federasyon haklarının yerine getirilmesi gibi talepleri varken, Yeşil Hareket daha çok Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığından ayrılıp muhalif aday Mir Hüseyin Musevi'nin seçilmesine odaklanmıştır. Reformcuları temsil eden Musevi, İran'da Fars olmayan vatandaşların taleplerini karşılamakta yetersiz kalmıştır. Bu yüzden Yeşil Hareket daha çok Tahran, İsfahan ve Şiraz gibi şehirlerle sınırlı kalmıştır.

Hareketin sınırlı kalmasının diğer bir sebebi de birçok İran vatandaşının gözünde bu hareketin demokrasiyi değil laikliği talep ettiğine olan inancıydı. "Yeşil Hareket, teokrasiye karşı bir isyandır. Taraftarlarının çoğu, dini motivasyonları çok az olan veya hiç olmayan genç İranlılardı" (Milani, 2010). Laik bir devlet sistemini dinden çıkış olarak algılayan milyonlarca muhafazakar İran halkı bu hareketi laik dış güçlerin İran'daki İslam rejimini yıkmak için kullandıkları bir sömürge aracı olarak görmüşlerdir. Örnek olarak, Amerika Büyük Elçiliği'nin baskın yıl dönümü olarak kutlanan 4 Kasım, her yıl kutlandığında "Amerika'ya Ölüm" sloganları atılırken, 2009 yılında Yeşil Hareket'e katılan protestocular "Obama bizimle misin, onlarla mı?" şeklinde batıya el uzatan sloganlar atmışlardır. Bu da İran rejimini destekleyen insanların iddialarını haklı gösteren bir gelişme olarak tarihe geçmiştir.

Ayrıca rejim, yargılanan bazı sanıkların ifadelerini düzenli olarak yayınlamaya bu hareketin aslında Amerikan menşeli olduğunu ve hareket mensuplarının da asıl amaçlarının İslam rejimini zayıflatmak olduğu yönünde kamuoyu oluşturmuşlardır. Gözaltında yapılan işkence ve kötü muamelelerin özellikle de Kahrizak cezaevinde yapılan sistematik işkencelerin ve ölümlerin bu ifadelerin ortaya çıkmasında şüphesiz çok büyük katkısı olmuştur (Moszynski, 2009, s. 1). Fakat sosyal medyayı muhaliflere nazaran çok daha etkili bir şekilde kullanan İran rejimi, bu ifadeleri kendi destekçilerini motive etmek için bir provokasyon aracı olarak etkili bir şekilde kullanmıştır.

Bütün bu gelişmeler Batı'nın İran'ı yıkmak için bu protestoları kullandığını düşünenlerin argümanlarını güçlendirmiş ve hareketin toplumsal desteğini azaltmıştır. Dolayısıyla demokrasi motifine dinsizlik algısının sürülmesi, hareketin Müslüman bir ülkede etkisini azaltmıştır. Daha demokratik bir İran'ı istese bile, dine olan ilgisinden dolayı birçok İranlı bu harekete mesafeli durmuştur. Bu da hareketin İran'da istenen desteği almasını engelleyen etkenlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Milani (2010)'nin de belirttiği gibi, "Musevi, ülkenin çöküşü için plan yapan laik yabancıların bir aracı olarak tasvir edilmiştir."

### **5.3. Hareketin Liderinin Olması Hareketi Zayıflatmıştır**

Sosyal bir hareketin bir lider tarafından kontrol edilmesi ilk planda avantaj olarak görülse bile, aslında hareketin zayıflamasına sebep olabilmektedir. Çünkü çalışmanın ilk kısmında değindiğimiz gibi, sosyal hareketlerin gücü bir insanın oluşturabileceği etkiden çok, birçok farklı kesimin bir araya gelerek aynı plan üzerinde hareket edebilme başarısını gösterebilmesine bağlıdır. Liderless hareketlerin 21. yüzyılda en çok başarılı olan hareketler olarak ortaya çıkmalarının sebeplerinden birisi kimsenin lider olarak hareketi sınırlandırmamasıydı. Buna verilebilecek örnek yakın zamanda ortaya çıkan Arap ayaklanmalarıdır. Tunus'ta başlayıp bir çok Arap ülkesini etkisi altına alan bu hareketin herhangi bir lideri olmamıştır. İnsanları etkileyen sembol kişilikler ortaya çıksa bile bu kişiler lider olarak insanları yönlendirmemiş, protestoları şekillendirmemişlerdir. Arap isyanlarının lideri savundukları ideolojiler olmuştur. Dolayısıyla laik, İslamcı, sosyalist veya kapitalist gibi bir etiketle sınırlandırılmadan toplumun hemen hemen her kesimine ulaşabilmeyi başarmışlardır.

İran 2009 Yeşil Hareketi'nde bunun tam tersi olmuştur. Muhalif aday Mir Hüseyin Musevi hareketin planlı olmadan doğal lideri olarak ortaya çıkmış, eski Cumhurbaşkanı Hatemi'nin kendisine seçim öncesi verdiği yeşil kuşakta hareketin adı olarak ortaya çıkmıştır (Gürakar, 2012, s. 18; Milani, 2011). Planlı olmayan bu liderlik ve sembolizm, hareketin sokaklarda gelişmesinden dolayı kimsenin seçmeyip fakat herkesin kabul ettiği bir gerçeklik haline dönüşmüştür. Birçok yerde gerçekleşen protestolarda Musevi'nin resmi görülmüş, insanlar onun etrafında hareket ediyormuş gibi bir algı ortaya çıkmıştır. Bunun ne kadar planlı olup olmadığı tartışmaya açıktır. Fakat 2009 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ahmedinejad'ın rakibi reformcu olarak kendisini tanımlayan Musevi'ydi. Musevi'nin Humeyni döneminde başbakan olması aslında kendisinin rejim karşıtı olmanın çok, var olan rejimin reforma tabi olmasını istediği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Gürakar'ın belirttiği gibi:

Hareketin önderliğini 1981-1989 yılları arasında Humeyni'nin desteği ile başbakanlık yapmış Musevi'nin üstlendiği, kendisine destek veren Rafsancani ve Hatemi'nin 1979 Devrimi ve sonrasında en önemli figürleri oldukları ve yine bu süreçte Musevi'ye önemli bir desteğin başta Ayetullah Montazeri olmak üzere mevcut yönetime muhalif dini Kum şehri ulemalarından geldiği göz önüne alındığında, bu hareketin rejim karşıtı değil iktidar karşıtı bir nitelik taşıdığı, İran dini-siyasi elitleri arasındaki sistem içi kavganın bir tezahürü olduğu açıkça söylenebilir. (2012, s. 19-20)

Bu imaj, hareketin hem ulusal hem de uluslararası alanda demokrasi adına ümit vaat eden bir hareketten çok, var olan bir rejime makyaj talep eden bir hareket olduğu algısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu da doğal olarak sosyal bir hareket olan Yeşil Hareket'in zayıflamasına sebep olmuştur.

Musevi'yi seven ve kendisini cumhurbaşkanı olarak görmek isteyen muhalifler olduğu gibi, İran'da rejim muhaliflerinin tamamının Yeşil Harekete destek vermemesinde Musevi'nin ön plana çıkması tek etken olmasa da oldukça etkili olmuştur. Özellikle kadınlar ve gençler, İran İslam Cumhuriyeti'nin ve Velayet-i Fakih sisteminin değiştirilmesini isteyen devrimler talep ederken, Musevi devrimin değil reformun sembolü olmuştur. Çünkü Musevi, İran'da en üst düzey karar verici makam olan Ali Hamaney ile ilgili herhangi olumsuz bir şey beyan etmemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi Musevi, İran'ın ilk dini lideri Ayetullah Humeyni ve Ali

Hamaney döneminde, yani 1981 ve 1989 yılları arasında başbakan olarak görev yapmıştır. Dolayısıyla Musevi'nin seçimi Ahmedinejad'a karşı kaybetmesi hareketi ilk ateşleyen neden olarak gösterilse bile, hareketin başarıya ulaşmamasında da katkısı göz ardı edilemez.

#### **5.4. İran Devrim Muhafızları'nın Yeşil Hareketi Desteklememesi**

Demokrasinin yerleşmediği toplumlarda rejim karşıtı ve şiddete başvurmayan sosyal hareketlerin başarılı olabilmeleri için silahlı kuvvetlerin oynadığı rol belirleyici olabilmektedir. 2010-2011 Arap isyanlarında Tunus ve Mısır'da şahit olunduğu gibi, askerın rejim karşıtı hareketleri desteklemesi başarılı protestoların en büyük karakteristiği olarak ortaya çıkmıştır. Tunus ordusunun rejimin şiddet kullanılarak protestoların bastırılması emrini reddetmesi sonrası Ben Ali'nin devrilmesi kaçınılmaz olmuştur. Benzer şekilde Mısır ordusunun rejim karşıtı protestocular ile beraber hareket ederek rejimin istifasını istemesi de Mübarek rejiminin devrilmesi ile sonuçlanmıştır.

Ben Ali'nin Tunus'ta ve Mübarek'in Mısır'da devrilmesi, son yıllarda asker-protestocu işbirliği ile başarıya ulaşan sosyal hareketlerden sadece ikisini temsil etmektedir. Aksi durumda ise sosyal hareketler şiddete bulaşmadan devam etmekte ısrar ederlerse, 2011 Bahreyn ayaklanmalarında olduğu gibi başarısız olmaları muhtemeldir. Protesto hareketlerinin şiddete başvurmaları durumunda, 2011 Libya iç savaşında olduğu gibi ülkenin bir iç savaşa sürüklenmesi ise büyük bir olasılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

İran Yeşil Hareketi, şiddeti reddeden sivillerden oluşan sivil bir ayaklanmaydı. Dabashi (2013, s. 200)'nin de belirttiği gibi, "Yeşil Hareket şiddet içermiyordu." Şiddete bulaşmadan taleplerini gerçekleştirmek isteyen bu hareketin en büyük dezavantajlarından birisi İran rejiminin sahip olduğu kapalı, çok güçlü ve sadık bir askeri kanadının olmasıydı.

İran'da İslam Devrimi Muhafızları Ordusu (İDMO), 1979 devrimiyle kurulan rejimin en sadık ve en güçlü muhafızları olarak yer alırlar. Birçok ayaklanmayı bastırmak için şiddet kullanmaktan çekinmeyen İDMO, rejimin bekçileri olarak görev yapmaktadırlar. 2022 yılı itibarıyla sayıları 270 bin olan bu muhafızların, 60 bin kadarı ise paramiliter güç olarak görev yapmaktadır (Katzman, 2019).

Yeşil Hareket günlerinde bu muhafızların paramiliter gücü olarak görev yapan *Basij* grubu hareketi bastırmakta aktif rol almıştır (Abdo, 2009; Esfandiari, 2010). Bunun yanı sıra protestocular, sivil görünümlü ve *Lebas Shakhsi* olarak adlandırılan sayıları belirsiz milis gruplar tarafından şiddetli bir taarruza maruz kalmışlardır. Milani (2011)'nin belirttiğine göre, “Binlerce protestocu keskin nişancılar tarafından hedef alınmış, yüzlercesi tutuklanmış ve düzinelerce protestocu da öldürülmüştür.”

Stanford Üniversitesi'nde İran araştırmaları programının yöneticisi Abbas Milani'ye göre, “Rejim kontrolü kaybedeceğine inanıyordu ve Devrim Muhafızları ve Basij günü kurtardı” (2011). Muhsin Abbaspour adlı İranlı genç bir şairinin sadece protestolara katıldığı için kaçırılıp, günlerce tecavüz ve şiddete maruz kaldıktan sonra Tahran'ın sokaklarına atılması, devrim muhafızlarının ve milis gruplarının protestoculara karşı takındığı tutumunun bir resmi olarak ortaya çıkmıştır (Moqadam, 2010). Resmi olmayan kaynaklara göre en az 70 kişi öldürülmüş, yüzlerce kişi yaralanmış ve tutuklanmıştır (Esfandiari, 2010).

İran devrim muhafızlarının ve milis gruplarının gözünde, protestocular batının oyunlarına alet olan, laik, din karşıtı, demokrasi ve özgürlük adı altında İran İslam Cumhuriyeti'nin aleyhine çalışan provokatörlerdi. Dolayısıyla askeri kanada göre protestolara şiddetle ve baskıyla müdahale edilmesi gayet normal ve olması gerekendi. Bu kadar sert ve sayıca üstün bir silahlı gruba karşı protestocuların direnmeleri çok fazla mümkün olmamış ve protestoların zamanla etkilerini kaybetmelerinde önemli bir rol oynamıştır.

## **5.5. Yeşil Hareketin Uluslararası Arenada Yeterli Desteği Alamaması**

Yeşil Hareket, uluslararası arenada devletlerin ve etkili güçlerin desteğini alabilmek için birçok yöntem denemiştir. İlk olarak hareketin lideri Musevi, İsrail hariç tüm ülkeler ile, ABD de dahil, diyalog kurmak istediklerini belirtmiştir (Tafesh, 2012). Bu, mevcut rejimin ve Cumhurbaşkanı seçilen Ahmedinejad'in kullandığı sert ve çatışmacı dilin tam tersi bir yaklaşımdı. Özellikle İran'ın nükleer silah geliştirme projesinden dolayı, ABD başta olmak üzere birçok batılı aktörün yaptırımlarına maruz kaldığı (Bkz. Küpeli, 2016) bu dönemde, bu çağrılar İran için radikal nitelikteydiler.



İkinci olarak, Yeşil Hareket uluslararası insan hakları örgütleri ile işbirliği kurmaya hazır olduklarını belirtmiştir (Tandoğan, 2021, s. 607). Şeffaf ve karşılıklı güven endeksli bir denetime açık olduklarını belirtmeleri uluslararası af örgütü başta olmak üzere bir çok örgütün dikkatini çekmiştir. Fakat, Obama başta olmak üzere dünya liderleri bu hareketin İran’da gerçek bir değişikliğe neden olacağına inanmamış, İran iç siyasetinde açıktan taraf olmaktan kaçınmışlardır.

1979 yılında, İran “İslam” devriminin kurucusu ve öncüsü olan Ayetullah Humeyni döneminde başbakanlık yapan Musevi’nin söyledikleri yeterince samimi bulunmadığı gibi, hareketin rejimi devirecek güce ulaştığına da inanılmamıştır (Arıkan-Sinkaya, 2011, s. 34). Çünkü Musevi 1981 yılında geçtiği başbakanlık görevine, 1989 yılında Ayetullah Humeyni’nin vefatına kadar devam etmiştir. Yüzde 63 gibi ezici bir çoğunlukla seçilen Ahmedinejad’ın arkasındaki rejim ve halk desteğini gören batılı aktörler kaybedenin yanında olmaktansa dışarıdan seyretmeyi tercih etmişlerdir. Rejimin zayıflamasını ve değişmesini istediğini iddia eden Batılı aktörler, bunun birkaç milyonluk bir sokak hareketi ile mümkün olamayacağına inanmışlardır. Bu yüzden de kaybedene oynayarak, rejimin daha da güçlenmesini istememişlerdir.

Ayrıca, Afganistan ve Irak müdahaleleri ile Orta Doğu’da bataklığa saplandıklarına inanan dönemin Amerikan Başkanı Obama, önceki Başkan Bush’un tam tersine daha barışçıl ve diyaloga açık bir politika takip etmek istemiştir. Neo-conlar’ın savunduğu İran’a yapılması talep edilen bir askeri müdahale, Obama yönetimi tarafından reddedilmiştir. Obama böylece İran Yeşil Hareketi’ne daha mesafeli yaklaşarak olası bir İran kargaşasının içinde direk olarak yer almak istememiştir.

Batı ülkelerinin ve özellikle de ABD’nin desteğini almayı başaramayan bu hareketin, Arap dünyasında da çok fazla yer aldığı söyleyemeyiz. Aralık 2010’da Tunus’ta başlayan ve Arap ülkelerine yayılan Arap ayaklanmaları Yeşil Hareket’in ayrıca gölgede kalmasına sebep olmuştur. Dünya bir anda bütün Arap ülkelerine sıçrayan bu ayaklanmaların getireceği değişikliklere odaklanmış, ABD ve Avrupa ülkeleri gelişen olayları yönlendirebilmek için ayaklanmanın sıçradığı bölgelere odaklanmışlardır. Arap dünyası ise kendilerine sıçrayan veya sıçrama potansiyeli bulunan bu ayaklanmaları kontrol etme mücadelesine girişmişlerdir. Böylece Körfez ülkelerinin İran’daki mevcut rejimi bitirecek veya zayıflatacak bir hareketi destekleme

stratejileri, işçilerindeki beklenmeyen gelişmelerden dolayı zayıf kalmış, kendi içlerine odaklanmak ve kendi rejimlerini korumak için strateji geliştirmek zorunda kalmışlardır.

## **6. Sonuç**

Bu makalede ilk olarak sosyal hareketler literatürü açıklanarak İnan Yeşil Hareketi'nin mevcut literatürdeki yerinin açıklanması amaçlanmıştır. İnan Yeşil Hareketi'nin mevcut literatür çerçevesinden sosyal bir hareket olma özelliği gösterdiği, dolayısıyla sosyal bir hareket olduğu gösterilmiştir. Bir memnuniyetsizliğin varlığı ve bunun kolektif bir harekete dönüşmesi, belirli bir süre devam edebilmesi, amacının ve isteklerinin olması, gönüllülerden oluşan bir yapıya sahip olması Yeşil Harekete sosyal hareket özelliği kazandıran ana etkenler olmuşlardır. Dolayısıyla Yeşil Hareket sosyal bir harekettir.

Fakat 2009 yılında cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarına tepki olarak başlayıp sosyal bir hareket olarak devam eden İnan Yeşil Hareketi, amaçlarını gerçekleştiremediği için başarısız bir sosyal hareket olarak literatüre girmiştir. Bu başarısızlığın başlıca sebepleri olarak şunlar gösterilebilir.

Yeşil Hareket'in başarısız olmasının ilk sebebi, hareketin bir liderinin olması ve toplumun tümünü değil sadece belirli bir kesimini kapsayan ulusal değil yerel bir hareket olarak kalmasıdır. Devrime sebep olabilecek istekleri olan bir hareketin toplumdaki güçlü bir destek alması gerekirken, İnan Yeşil Hareketi bunu başaramamıştır. Asker ve/ya ulema gibi İnan "İslam" rejiminin ayakta durmasını sağlayan önemli aktörlerden de kimsenin desteğini alamaması hareketin gücünü ayrıca sınırlandırmıştır. Bu durum hareketi, hem nitelik hem de nicelik olarak sınırlandırmıştır.

İkinci olarak, Yeşil Hareket'in seçimin yenilenmesi gibi İnan için devrim niteliğinde sayılabilecek talepleri rejim ve rejimin savunucuları tarafından sert bir şekilde reddedilmiştir. Çünkü bu taleplerin kabulü öncelikle rejimin seçimlere hile karıştırdığı, dolayısıyla yanlış yaptığı anlamına gelecekti. Bu da rejimin halk tarafından sorgulanmasına ve "İslami" kimliğinin zedelenmesine sebep olacaktı. Hem ulusal, hem de uluslararası alanda İnan'ın devlet kimliğini ciddi olarak zedeleyebilecek bu gelişme, sert bir şekilde reddedilmiştir. Taleplerin reform düzeyinde ve rejimi lekelemeyen şekilde olması hareketin başarı şansını arttırabilirdi.

Üçüncü olarak, Yeşil Hareket'in başlattığı protestoların bir sonucu olarak, İran rejiminin değişimi kabul etmesi, rejim muhaliflerini protestolarla değişimin mümkün olabileceği şeklinde ümitlendirecek, daha fazlasını istemek adına çok daha büyük protestolara sebep olabilecekti. Bu İran İslam Cumhuriyeti'nin istemediği bir yenilikti. Çünkü muhalif kanadın taleplerinin bittiği yer, rejimin sonu anlamına gelebilirdi. Tavizlerin yeni tavizler doğuracağı gerçeği İran rejiminin kabul ettiği kırmızı bir çizgiydi. Rejimin çok sert bir şekilde eleştirilere ve yeniliklere kapalı olması, Yeşil Hareket'in başarı şansını ayrıca azaltmıştır. Diğer bir ifadeyle, rejimin türü ve tutumu hareketin başarı şansını ciddi bir şekilde engellemiştir.

Dördüncü olarak, uluslararası aktörlerin hareketin potansiyelindeki yetersizliği gördüğü için hareketi desteklememeleri ve Arap ayaklanmalarının ortaya çıkması da ayrıca İran Yeşil Hareketi'nin sokaklarda başlayıp, sokaklarda biten bir hareket olarak kalmasına neden olmuştur. Çünkü uluslararası aktörler bir anda Mısır ve Tunus'ta başlayıp Orta Doğu'ya yayılan bu ayaklanmaları anlamlandırmaya çalışmış, İran Yeşil Hareketi Arap ayaklanmalarının yanında çok daha sınırlı kalmıştır. Uluslararası dikkatin başka bir yöne kayması, hareketin aleyhine olurken, İran rejiminin ise lehine olmuştur.

## **Beyan**

Bu makale etik kurul kararından muafır. Çalışmada katılımcı bulunmamaktadır. Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır. Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır. Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

## **Disclosure**

The article is exempt from the Ethics Committee Decision. There are no participants. The author received no financial support from any institution and there's no conflict of interest. No material subject to copyright is included.

### Kaynakça

- Abdo, G. (2009, Temmuz 8). Shark Attack. *Foreign Policy*. <https://foreign-policy.com/2009/07/08/shark-attack>
- Aberle, D. F. (1982). *The Peyote religion among the Navaho* (2. bs.). University of Chicago.
- Arıkan-Sinkaya, P. (2011). Ortadoğu'daki halk hareketlerinin İran'a yansımaları. *Ortadoğu Analiz*, 3(27), 30-37. <https://www.orsam.org.tr/tr/ortadogu-daki-halk-hareketlerinin-iran-a-yansimalari/>
- Bayat, A. (1998). Revolution without movement, movement without Revolution: Comparing Islamic activism in Iran and Egypt. *Comparative Studies in Society and History*, 40(1), 136–169. <http://www.jstor.org/stable/179392>
- Blumer, H. (1995). Social movements. İçinde S. M. Lyman (Ed.), *Social movements: Critiques, concepts, case-studies* (s. 60-83). New York University. [https://doi.org/10.1007/978-1-349-23747-0\\_5](https://doi.org/10.1007/978-1-349-23747-0_5)
- Cameron, W. B. (1966). *Modern social movements: A sociological outline*. (1.bs.). Random House.
- Cavlak, H., & Özbilek, Ü. (2019). Konstrüktivist perspektiften devrim sonrası İran siyasal sistemi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 129-137. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bsbd/issue/47296/472025>
- Dabashi, H., (2013). *Iran, the green movement and the USA: The fox and the paradox* (1.bs.). Bloomsbury Publishing.
- Della Porta, D., & Diani, M. (2006). *Social movements: An introduction* (2. bs.) Blackwell Publishing.
- Erinç Bayoğlu, A. H. (2020). *Suriye'deki etnik ve mezhepsel yapıların çatışmalardaki rolü* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çankaya Üniversitesi
- Esfandiari, G., (2010, Haziran 11). The Myths And Realities of New Media In Iran's Green Movement. *Radio Free Europe*. [https://www.rferl.org/a/Irans\\_Green\\_Movement\\_And\\_New\\_Media/2068714.html](https://www.rferl.org/a/Irans_Green_Movement_And_New_Media/2068714.html)
- Gürakar H. T (2012). Bir toplumsal hareketin anatomisi: İran Yeşil Hareketi. İçinde: B Adıbelli (Ed.), *Doğu-Batı Yol Ayrımında İran* (s. 1-24). Bilim+Gönül Yayınları.

- Hannigan, J. A. (1985). Alain Touraine, Manuel Castells and Social Movement Theory a critical appraisal. *The Sociological Quarterly*, 26(4), 435–454. <http://www.jstor.org/stable/4106097>
- Heberle, R. (1995). Social movements and social order. İçinde S. M. Lyman (Ed.), *Social movements* (s. 49-59). New York University Press. [https://doi.org/10.1007/978-1-349-23747-0\\_5](https://doi.org/10.1007/978-1-349-23747-0_5)
- Jenkins, J. C. (1983). Resource Mobilization Theory and the Study of Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 9, 527–553. <http://www.jstor.org/stable/2946077>
- Katzman, K. (2019). *The warriors of Islam: Iran's Revolutionary Guard* (1.bs.) Routledge.
- Küpeli, M. Ş. (2016). Dış politika aracı olarak yaptırımlar: İran'a uygulanan yaptırımların etkileri. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 97-135. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tocd/issue/24014/251558>
- Mill, J. S. (1869). *The subjection of women* (1. bs.). Transaction Publishers.
- Milani, A. (2010, Ocak 13). The Greening of Islam. *The New Republic*. <https://newrepublic.com/article/72369/the-greening-islam>
- Milani, A. (2011, Şubat 25). Iran Green Movement Needs Water. *National Public Radio*. <https://www.npr.org/2011/02/25/134051135/new-republic-iran-green-movement-needs-water>
- Milani, A. (2011, Nisan 29). Is Ahmadinejad Islamic enough for Iran? *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2011/04/29/is-ahmadinejad-islamic-enough-for-iran-2/>
- Milani, A. (2011, Haziran 16). The Green Movement: Two years later, the Iranian Regime continues to brutalize its own people. *The New Republic*. <https://newrepublic.com/article/90060/iran-ahmadinejad-green-movement>
- Moqadam, A. (2010). *Death to the Dictator!: A young man casts a vote in Iran's 2009 election and pays a devastating price* (1.bs.). Sarah Crichton Books.
- Moszynski, P. (2009, Aralık 31). Doctor died while assisting inquiry into deaths in Iranian detention centre. *BMJ*. <https://doi.org/10.1136/bmj.b5673>

- Okyar, O. (2015). İnan ve Arap Baharı: Çift Taraflı Aynadaki Asimetri mi?. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(45), 60-82. <https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/issue/39290/462672>
- Rootes, C. A. (1990). Theory of social Movements: Theory for social movements? *Philosophy and Social Action*, 16(4), 5-17. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2021/02/Theory-of-Social-Movements.-Theory-for-Social-Movements-by-C.A.-Rootes.pdf>
- Smelser, N. J. (1962). *Theory of collective behaviour* (1. bs.). Routledge.
- Tafesh, A.Q. (2012, Kasım 5). İnan's green movement: Reality and aspirations. *Al Jazeera Center for Studies*, <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2012/11/20121159103533337.html>
- Tandoğan, Ş. M. (2021). Yeni Paradigma bağlamında Ortadoğu'daki toplumsal hareketlerin incelenmesi: Mısır ve İnan örnekleri. *Mülkiye Dergisi*, 45(3), 587-616. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2163743>
- Tilly, C. (1978). *From mobilization to revolution* (1.bs.). Random House.
- Tilly, C. (2004). *Social movements, 1768- 2004* (1.bs.). Routledge.
- Wilkinson, P. (1971). *Social movement* (1.bs.). Pall Mall Press.





# İdeolojik Yeniden Üretimde Kent Kamusalının İnşası: Urmiye (İran) Üzerine Göstergebilimsel Bir Okuma

Yusuf Görgülü\* & Mete Kazaz\*\*

## Öz

Siyasi ya da ekonomik iktidarlar bir başka ifade ile sistemin temel kural belirleyicileri, kendi gerçekliklerini çoğu zaman ideolojilerle yaşatabilmektedir. İdeolojik üretim gibi bir olgu bu nedenle hem ekonomi-politik koşullar hem de kültür temelli opsiyonel seçenekler dikkate alındığında üzerinde durulması gereken, önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidar ve güçlü ekonomik sistemler, kendi gerçekliklerini ideolojilerle yaşatabilmektedir. İdeolojilerin hangi kamusal alanda ne şekilde yeniden üretileceği ve de örgütleneceği ise tamamen iktidarların/rejimlerin tercihine bağlıdır. İdeolojik sunumlar ve üretimler sadece kamusal alan içerisinde gerçekleşmemektedir. Mekânın içerisinde örgütlenmeyi başaran her bir beden sunumu da bir ideolojik varyans temelinde kendi gerçeklik ortamını üretmektedir. Bu üretim şartları, çoğu zaman ideolojik emeğin inşası, sömürüsü ve ideolojilerin meta haline getirilmesi ile mümkündür. Meta haline getirilerek bir kültürel gerçeklik olarak kitlelere sunulan ideolojilerin paketlenmesinde çeşitli aygıtlar kullanılmaktadır. Bu aygıtlardan birisi de peyzaj yönelimli içerik üretimi ve kamusal mekân içerisinde ideolojik ölçekte örgütlenen kilit aktörlerin faal sunumlarıdır. Kentlerin mimari üslupları, söylemleri, estetik duruşları da ideolojik temelli pratikler olarak karşımıza çıkmakla birlikte bu eylemlerin öğrenilmiş ve kazanılmış olduğu da yadsınamaz bir gerçekliktir.

**Anahtar Kelimeler:** Kent, Kent Tipolojisi, İdeoloji, Kamusal Alan, Göstergebilimsel Analiz.

\* Öğr. Gör. Ankara Üniversitesi Beypazarı Meslek Yüksekokulu, Seyahat- Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, Ankara, Türkiye, ygorgulu@ankara.edu.tr; ORCID: 0000-0002-8196-0948

\*\* Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Konya, Türkiye, kazazmete@gmail.com; ORCID: 0000-0002-0367-1091



Creative Commons Licer

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İnan Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına uymaktadır. 243





# The Construction of Urban Public in Ideological Reproduction: A Semiotic Reading on Urmia (Iran)

Yusuf Görgülü\* & Mete Kazaz\*\*

## Abstract

Political or economic powers, in other words, the basic rule setters of the system, can often keep their realities alive through ideologies. Therefore, a phenomenon such as ideological production appears as an important issue that needs to be emphasized when both economic-political conditions and culture-based optional options are taken into consideration. Power and powerful economic systems can keep their realities alive through ideologies. How ideologies will be reproduced and organized in which public sphere depends entirely on the preferences of governments/regimes. Ideological presentations and productions do not only take place in the public sphere. Each body presentation that manages to organize within the space produces its own reality environment on the basis of an ideological variance. These production conditions are often possible through the construction and exploitation of ideological labor and the turning of ideologies into commodities. Various devices are used to package the ideologies that are turned into commodities and presented to the masses as a cultural reality. One of these devices is landscape-oriented content production and active presentations of key actors organized on an ideological scale in public space. Although the architectural styles, discourses and aesthetic stances of cities appear as ideologically based practices, it is an undeniable reality that these actions are learned and acquired.

**Keywords:** City, Urban Typology, Ideology, Public Sphere, Semiotic Analysis.

---

\* Lecturer, Ankara University, Beypazari Vocational School, Department of Travel, Tourism and Entertainment Services, Ankara, Türkiye, ygorgulu@ankara.edu.tr; ORCID: 0000-0002-8196-0948

\*\* Assoc. Prof., Selçuk University, Faculty of Communication, Department of Communication Sciences, Konya, Türkiye, kazazmete@gmail.com; ORCID: 0000-0002-0367-1091

## 1. Giriş

20. yüzyıl dünyasında pek çok gelişme toplumsal sistemleri köklü bir değişime sürüklemiştir. Bu değişimlerden biri de kentsel mekânlarda ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerdir ki, bunlardan en önemlisi mekânın insan hayatındaki öneminin artmasıdır. Mekânın insan hayatındaki yerinin değişmesi mekânın yeniden tasarlanması ile yakından ilgili görünmektedir (Norrie, 2016). Bu dönemde kentler bireylerin yeniden örgütlenmesi, iktidar ve güçlü ekonomik sistemlerin kentler üzerinden bir ideolojik sermaye yaratma girişimleri hız kazanmıştır. Bir tarafta kentin içerisinde yerleşik ideolojik kodları kitlelere daha fazla enjekte etme güdümünde hareket eden iktidar opsiyonu, diğer tarafta ise kentsel mekânda sıkışan ve bu sıkışıklıktan kurtulmaya istekli bireyler. Her iki tarafta kentsel mekân içerisinde kendi güç mücadelesini sürdürmekte ısrarlı görünmektedir. İktidar ve onun empirötürü görevini üstlenen çok uluslu şirketler, ekonomik yapılar ise mekânsal yapılarda ortaya çıkardıkları ideoloji temelli kalıplarla, yapay mekânsal anlatılarla kendi gerçekliklerini ve hâkimiyet alanlarını koruma güdümündedir. Bu nedenle mekânsal yapılar ve bu yapılar arasındaki ilişkiyi okuyabilmek “ekonomi politik” koşulları anlayabilmekle ilintilidir (Pollio & Rossi, 2022). Bu nedenle kentsel mimari yapılara birer emtia ürünü, kentsel mekânlara ise birer yer olarak yaklaşılması isabetli bir seçenek değildir. Çünkü kentler güç ve “güç ilişkilerinin görselleştirildiği” (Mair, & Zaman, 2020, s.1) içselleştirildiği, kitleleri psikolojik açıdan örgütleyen, kent içerisine ekilen sembollerle etkileşim ortamını sürdüren ve kitlesel fikir ortamını dengeleyen kamusal mekânlardır. Bu boyutundan dolayı kentler hem birer uyarıcı hem de birer canlı organizma görevini üstlenmektedir. Kimliklerin, anlamların ve yapıların birleşimden meydana gelen kentler, bu canlılığını/varlığını nesnelerin görüntüsel kompozisyonu üzerinden inşa etmektedir (Lynch, 1960/1975, s. 18).

“Toplumsal sistemler ise bireyler, gruplar ve kurumlar arasında var olan tutarlı bir bütün oluşturan kalıplaşmış ilişkiler ağıdır” (Merriam-Webster, 2023). Toplumsal sistemler, sosyal etkileşim esasına göre toplumsal rolleri, davranışları ve eylemleri yönlendirme amacına hizmet etmektedir. Çünkü insan bir taraftan kendi mevcudiyetini üretme sürecinde “sosyal”, “ekonomik” ve “politik” ilişkilerin içerisine girerken (Yaylagül, 2021), diğer taraftan bu gerçekliklerini tüm kamusala deklare etme eğilimi içerisindedir. Örneğin ekonomik sistemler toplumsal sistemlere yön veren önemli

bir aygıttır ve bu sistemin ürettiği her türlü meta aslında toplumsal eylemleri tasarlamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Parsons toplumsal davranışları ve eylemleri rastlantısal ve örüntülü olmakla değerlendirmektedir. Her bir örüntü aslında toplumsal sistemlere yönelik bir okumanın yan ürünüdür (Smith & Riley, 2008/2016, s. 54). Başka bir açıdan konuyu ele alırsak ekonomik ve politik aksiyon içerisinde bulunan her bir aktör, mevcut ülkenin toplumsal sistemlerini meydana getiren davranış kodlarını, eylemsel dışavurumlarını, rollere yüklenen anlamlandırmaları iyi bir Şekilde okuyabilmelidir. Çünkü kamusal anlamlandırmak, kamusalda oluşabilecek gerilimlerin önceden tespiti açısından önemli olduğu kadar kültürel sistemlerinde anlamlandırılması anlamına gelmektedir. Diğer taraftan seçkinlerle siyasi ekoller arasındaki güç dengesinin ortak bir paydada bölümlendirilmesi çoğu zaman kamusalın entegrasyonu açısından önemli bir gündem konusudur. Karşılıklı bağımlılık esaslı bu g dağılımlı genellikle resmi ve gayri resm kurumlarla yürütülmekte ve politik- ekonomik kombinasyonun bütünlüğü ve uyumu ilişkilerin sürdürülebilirliği açısından hayatidir. Eğer güç dengeleri arasında bir uyumsuzluk ve kombinasyon eksikliği meydana gelirse daha fazla ekonomik ve politik çabaların ortaya konulması amaçlanmaktadır ki, sürdürülebilir bir güç paylaşımı ortaya çıkabilsin (Department for International Development, [DFID], 2023). Weber (1966/2022, s. 49)’de benzer bir çıkarımla şu ifadeleri kullanmaktadır: “Kentin kurumları, kentin zihniyetini onaylar, çünkü para ekonomisi ve aklın egemenliği özünde kentle bağlantılıdır. Her ikisi de insanlarla ve Őeylerle/nesnelere uğraşırken maddi bir tutum içindedir.”

Kültürel sistemler, rol beklentilerini genellikle ideolojilerle oluşturmaktadır. İdeolojiler bu doğrultuda bir yanılısama değil, bir gerçeklik olarak toplumsal sistemlere entegre olmaktadır. Mekân’ da aynı Şekilde kültürel bir anlam taşıyıcısı olarak ideolojileri yeniden tasarlamaktadır. Meknlar üzerinden tasarlanan ve tüketime sunulan her bir imge kitlelerin kamusal alandaki sosyal etkileşimleri ile yeniden üretilmektedir ki Mead, toplumsal etkileşimlerin mimarı olan bireylerin toplumsal bir ürün olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır (Netchitaïlova, 2016, s. 9).

Toplumsal bir ürün olan birey ise sürekli bir kuşatılma altındadır ve bu kuşatılma ortamını yaratan aslında güçlü ekonomik sistemlerdir. Çünkü bu sistemler sermaye kontrolü ile iktidarla bulaşık bir görünümdedir ve iktidarın kamusal Őekillendirmesinde rol oynamaktadırlar. Bu karşılıklı denge

durumu ise ortak paydada bir gerçekliğin üretilmesine hizmet etmektedir. Bu gerçeklikler ise çoğu zaman ideolojiktir ve kitleleri ideoloji ile uyutma opsiyonu her zaman kabul gören bir eylemdir. Politik koşulların tüm izleklerini taşıyan kentsel yaşam alanı da kendisinin oluşturduğu alt metinlerle birlikte kuşatma ortamına zemin hazırlayan önemli bir argüman olarak kendi gerçekliğini korumaktadır. Çünkü kentlere/kentsel mekânlara dem vurulan görsel kodlar ile kitleleri oyalama, kitlelere ideolojik yanılsama temelli gerçeklikleri onaylatma daha kolay ve zahmetsiz olarak gerçekleştirilmektedir. Başka bir ifade ile turizm kendi gerçekliğini üretirken Van Dijk'in üzerinde durduğu “epizodik belleğin” inşasında önemli roller üstlenebilmektedir. Çünkü epizodik bellek, bireysel tecrübelerle dayalı bir bellektir (Van Dijk, 1998/2019, s. 56), ve bu deneyimlere dayalı gerçeklikler genellikle turizm öğretisi altında mimari unsurlarla kendini yeniden üretebilmektedir. Kamusalın içerisinde şekillendirilen her bir olay, olgu ya da imgelemeler güç ve iktidar ilişkileri ile de bulaşık bir görünüme sahiptir.

Kamusalın ideolojilerle örülü bir şekilde inşa edilmesinde “yurttaşlık kültürü” de önemli bir seçenek olarak görülmektedir. Çünkü yurttaşlık kültürü kamusal alanda kendi gerçekliğini daha kolay organize edebilmektedir. Bu kolay organize olabilmek gücünü ise toplumsal sistemlerin içerisindeki roller ve temsillere borçludur. Yurttaşlık kültürü, ortak katılımı kendisini üretmekte ve sembollerle kendi gerçekliğini kitlelere onaylatmaktadır (Dahlgren, 2016, s. 188). Tüm bunların dışında bir kültürel eylem olan yurttaşlık bilinci de tutumsal yapıları toplum geneline aksettirmektedir. Örneğin Almanya'da Hitler dönemini vurgulayan mekânsal alanlar da ortak kanaat üretme ve koşulların meşrulukları gündemdeki yerini korumaktadır. Bu gündem, genellikle ortak yurttaşlık eylemi ile mekânsal alanlarda kendisini hissettirmekte ve mimari üslup, mimari anlatımların alt metnini inşa etmektedir. Yani kentsel mekânlarında bir anlam tonlaması her zaman mevcut olmakla birlikte bunun sürekliliğini sağlayan ise çoğu zaman esnek birikime sahip olan güçlü sistemlerdir.

Kentsel mimari ürünler, kendi içindeki anlatı ve söylem tonlamaları ile kentlere her zaman bir anlam yüklemiştir. Kentler ise bu mimari ürünler etrafında toplumsal hafıza rutinlerini canlı tutmaktadır. Bu hafıza rutinleri ise kentin kültürel, sosyal ve ideolojik gündemleri ile kendi gerçekliğini üretmektedir (Norrie, 2016). Kentler, politik, sosyal ve kültürel koşulların tahakkümü altındadır ve bu tahakkümü yaratan dinamik ise küresel ekono-

midir. Küresel ekonomik yapılar, politik iklimi, kamusala indirgenen egemen fikirleri, gizli bir fail gibi kentsel dil ile şekillendirmektedir ve kentlerin öz değerlerini kendi baskın egemen formuna göre kuşatma eğilimindedir. Lefebvre bu konuda kent hakkı kavramını ortaya çıkarmıştır. Ona göre kentler, sosyoekonomik gücün suiistimaline açıktır ve sosyoekonomik ayrışmalar bireylerin kent mekânlarında sıkışık bir yabancılaşma formuna geçmesine neden olabilmektedir (Lefebvre, 1968, aktaran Shuman, 2016). Bu yabancılaşma eğilimi, mekân özelinde gerçekleşebileceği gibi bireyler arasında da gerçekleşebilmekte ve bu durum kentin kısırlaştırılması problemiğini gündeme getirmektedir. Shirky (2017, s. 161), bireyler arasındaki uyum dengesinin bozulmasında politik sistemleri fail olarak gösterme eğilimindedir. Ona göre; “otoriter rejimler, vatandaşları arasındaki iletişimi, iyi koordine olmuş bir topluluğun onların yönetim kabiliyetlerini kısıtlayacağından korktukları için engellemektedir.” Zamanla mekân içerisinde ve birbirleri ile yabancılaşma eğilimi artan bireyler, politik sistemler tarafından meydana getirilen sosyal uyum düzeneğine karşı gelebilmektedir. Bu durum muhalif bakış açılarının sönükleşmesine, katılımcı kültürün işletilememesine ve merkezden kitleye ulaşan meşruluk kazanmaya yönelik temsillerin genel kabulünü koruyamamasına neden olabilmektedir.

Kentsel alanlarda mimari baskın anlatılarla ve söylemlerle köşeye sıkıştırılan, dışlanan ve suiistimale uğratılan bireyler, aslında güçlü ekonomik sistemlerin ve bürokratik aygıtların kısıtıcı altındadır. Bu aygıtlar, sermaye ile ideolojiyi kentsel alanlara yaymaktadır. Dil, hâkim fikirsiz ingelerin baskınlık derecesini belirler ve toplumsal dengenin hareket serbestisi içerisinde gelişim sürdürmesini engellemektedir. Yani dil, her zaman yeni gerçeklikler yaratabilme potansiyeline sahiptir ve dil mutlak olarak görülebilen koşulları aşabilmektedir (Ives, 2004/2011, s. 28). Böylelikle, kentsel tipolojik mekânların egemen anlatıları ile kolektif hatırlama rutinleri kent içerisinde tekrarlanmaktadır. Bu noktada karşımıza Gramsci gelmektedir. Gramsci; hegemonya kavramını iktidar ve onun uzantısı konumunda bulunan sismik yapılarla ilişkilendirmektedir. Ona göre; iktidar ve iktidarla bulaşık güçlü ekonomik sistemlerin kendi hegemonik pozisyonlarını sadece fiziksel güçle inşa edip sürdürmediklerini, hegemonik eylemlerin sürdürülmesinde fiziksel güç araçlarının dışında çeşitli aparatların sürece dâhil olduğunu ve fikirlerin kontrolize edilmesi eyleminin de başlı başına bir hegemonik mücadele biçimi olduğunu ortaya koymaktadır. (Gramsci, 1992, aktaran Smith & Riley, 2008/2016, s. 68). Lazar (1990, s.89)’ da benzer

bir ifade ile şehir kültürünün ideolojik hegemonyası üzerine görüşünü dile getirmektedir. Ona göre şehir kültürü, özel mülkiyet ve sermaye sahipleri tarafından desteklenmekte ve sermaye sahiplerinin benimsediği değer ve inançlara göre şehirler tasarlanmaktadır. Bu tertipleştirme girişiminde muhaliflerin kent kültürünü ele geçirmeleri engellenmektedir. Kent alanında gerçekleşen bu ideolojik mücadele, kent mimarilerinin görsel metinleri ve anlatıları ile kendi gerçekliğini inşa etmektedir. Şehirlerin isimlendirilmesi bu hegemonik mücadele ortamının stabilizasyonu için hayati bir öneme sahiptir (Dalgıç & Okta, 2022).

Kentlerin adlandırılması ötekinin saptanması ve öteki üzerinden kurgulanan semiotik yönelimli pratiklerle ön plana çıkabilmektedir. Göstergelerle ötekinin kurgulanması ise genellikle dini yönelimli ötekileştirme eylemi ile ortaya çıkmaktadır (Milles, 1989/2010, s. 180). Bu ötekileştirme eğilimleri İran'ın politik ve kültürel sisteminin bir yan ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İran'ın politik sistemi oldukça karmaşık ve işlevsel bir görünüme sahiptir ki, dini lider Ayetullah Hamaney'in altında gayri resmi ve resmi ağlarla örülmüş büyük bir politik sistem mevcuttur. Bu politik sistemin çalışma algoritması ise "cihat felsefesi" adı altında "izolasyonist" bir görünüme sahiptir (Green, 2009, s. 25).

Kentlerin biçim ve usul olarak baskın ideolojilerle süslenmesi mekânların nesnel yanılmasını gündeme getirmektedir. Geuss (1981/2013, s.111)'e göre; bir toplumun yanılmasalarla karşı karşıya kalması etkin gücünü sürdüren ve koruyan faillerin kendi gerçekliklerine uygun "nesnel alanı" yaratması anlamına gelmektedir. Bu nesnel alanı ideolojik alanın mücadelesinde kurumlara büyük bir rol yüklemektedir. Aslında Geuss üstü kapalı bir şekilde ideolojik üretimin güç ve suistimalle kendi gerçekliğini ürettiğini savunmaktadır. Diğer taraftan kentlerde bu ideolojik üretimin kolektif bir şekilde vücut bulduğu mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü güç ve mücadele ilişkileri, kendisini en yoğun olarak kamusal alanlarda göstermektedir. Kamusal alanlar, sembollerle, imgelerle, metaforlarla kendi canlılığını bir anlatı temelinde korumakta ve sürdürmektedir. (Öncü & Weyland, 2007). İktidar ve güçlü ekonomik sistemler kendi gerçekliklerini kent mimarisi ile sübvans ederken, semboller ve imgelerle bütünleşmiş görsel kimlik bileşenlerini büyük bir ustalıklarla yerine getirmektedir. Bu semboller, anlatılar, imgeler ve mitsel göstergeler algısal yönelimli psikolojik bir savaşında kapılarını açmaktadır. Neyse ki toplumsal sistemlerin

çevreleyici ve kuşatıcı sistemiğine ve tiranlığına karşı bazı çevreler mücadelesini sürdürme eğilimindedir. Bu mücadele eğiliminin başarıya ulaşım ulaşılamayacağı ise şüpheli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel tiponomiler politik olduğu kadar ideolojiktir de. Dolayısı ile mekânın yeniden üretimi, kentliler üzerinden yeni bir okuma edinimi ile gerçekleştirilmek istenmektedir. Kentliler tarafından yeni bir anlam inşası sürecinde «hatırlatma ve öne alma işlevi» belirleyici bir role sahiptir. Genellikle kentsel tiponomiler sokaktadır ve sokakta olduğu için bu tiponomilerden kaçış neredeyse imkânsızdır.

Ulusal literatürü incelediğimizde kent tipolojileri üzerine yoğun bir eğilimin olduğu fakat kentlerin tipolojik inşasında ideolojik boyutu çözümlenmeye çalışan araştırmaların noksanlığı araştırma esnasında gözlemlenmiştir. Ulusal literatürde kent tipolojilerini ideolojik açıdan irdelemeyen fakat şehir planlama açısından irdelenen çalışmalar arasında Görgülü ve Görgülü (2022), “*Kentsel Dönüşüm Projelerinin Tipolojik Sürekliliğine Etkisi: Bursa Doğanbey Kentsel Dönüşüm Projesi*”, Sınmaz ve Özdemir (2016), “*Türkiye Şehir Planlama Pratiğinin Kentsel Morfoloji ve Tipoloji Üzerindeki Etkileri, Siverek Kenti için Bir Değerlendirme*” adlı çalışmaları öne çıkmaktadır. Korkmaz (2023) “*İran İslam Devrimi ile Birlikte Toplumsal Belleğin Yeniden İnşası: İran Sokak İsimlerinin Değiştirilmesi*” adlı çalışmasında 1979 İran devrimi ile birlikte Şah ve ailesinin tüm izlerini sokaktan söküp atmak ve böylelikle yeni toplumsal ve ideolojik belleğin inşa sürecinde yerine getirilen sokak isimlerinin değiştirilmesi sürecini ele almıştır. Dalgıç ve Okta (2022) “*Changing the identity of a place by changing Street names: The Process of remaning the Streets of Üsküdar between 1927-1934*” adlı çalışmalarında 1927 ile 1934 yılları arasında Üsküdar ilçesinde meydana getirilen sokak adlandırmalarındaki değişimleri, “mekân”, “kimlik” ve “kent belleği” gibi opsiyonlarla irdelemişlerdir. Kentin mekânsal yeniden üretimi ile ilgili farklı pespektiften yaklaşan çalışmalarda mevcuttur.

Zarabadi (2016) “*Public Spaces and İdeology: Public Art and a New Urban Movement in İran*” adlı çalışmasında İran devrimi ile birlikte İran kamusal alanında kentsel müdahalenin bir aracı olarak ideolojik sokak imgelemleri üzerine bir analizde bulunmuştur. Norrie (2016) “*Urban Narratives: Museums as iconic Symbols and Agents of Civic Experience*” adlı çalışmasında önde gelen üç uluslararası müzenin alternatif fikirler ve de-

neyimsel kültürel anlam inşa sürecindeki ikonik rolünü anlamaya çalışmışlardır. Soleimani vd., (2017) *“The effects of urban design on the behavior and morality of the citizens (Case study: The streets of the Imam, Modares and Kashani of Urmia)”* adlı çalışmalarında kent dokularında meydana gelen değişim ve dönüşümleri “Akhalq-e-Makhuri”, “İmam Modares” ve “Kashani” caddeleri ile değerlendirmiştir. Onun araştırmasına konu olan önemli bir noktalardan birisi ise; kentsel mekân içerisinde sunumu yapılan görsel kodların bireyleri etkileme boyutudur. O bu noktada mekânın davranışlar üzerindeki etkisini merkeze alarak Urmîye kentindeki tasarımları irdeleme gereği duymuştur. Rishi ve Khuntia (2012) *“Urban Environmental Stress and Behavioral Adaptation in Bhopal City of India”* adlı çalışmasında kentsel alandaki stres faktörlerini araştırarak, stres alanlarının kontrolü için şehir planlamacılarına çözüm önerileri sunmuşlardır. Bu çalışma ile 1979 yılından bu yana İran’ın Urmîye kentinde yeni bir ideolojik gerçeğin kente yayılım sürecinde hangi kamusal alanların ideolojik tipolojilerle şekillendirildiği, ideolojik üretim koşulunda hangi ideolojik aktörlerin ön plana alındığı ve yine ideolojik gerçeklik üretiminde Şiizm ideolojisinin tonlama durumları ile ilgili sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır.

## **2. Urmîye Kenti Hakkında**

Urmîye kenti çeşitli dönemlerde farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir kent imajına sahiptir. Urmîye kenti tarihsel süreç içerisinde Asurlardan fazla etkilenmiş ve günümüzde de Asur imparatorluğuna dair izlere rastlamak mümkündür. Urmîye kelimesine etimolojik olarak bakıldığında bile Asurların bu kentte ne denli önemli bir yapıtaş olduğu gerçeğini görebiliriz. “Ur” Asurca şehir anlamına gelmekle birlikte “Mee” kelimesi ise su anlamına gelmektedir. İranlılar arasında Urmîye kenti dinler şehri olarak adlandırılmaktadır. Urmîye kentinin kuzeyinde Salmas, doğusunda Urmîye gölü ve batısında Türkiye ile komşu bir ülke konumundadır. Eski dönemlerde Urmîye gölünün batı kısımlarına “Gılzan” adı verilmekteydi.



## Harita 1

### Urmiye Şehrinin Mevcut Durumu



Not. Urmiye şehrinin periyodik gelişimi üç bölümden meydana gelmektedir. Kentin en eski dokusu Urmiye pazarı bölgesinde bulunmaktadır.

Rsgisc.com. (2023). Naqshah ravandeh tose' h advari shahre Orumiyeh. [Harita]. <http://tinyurl.com/2s48vxx3>

Urmiye Batı Azerbaycan eyaletinin önemli kentlerinden birisi olmakla birlikte Türkler için stratejik bir yerleşim alanıdır. Türkler arasında Urmiye'ye "Urmi" denilmekte ve Türklerin Urmiye kentine yükledikleri metaforik anlamlandırmaları çeşitlilik göstermektedir. Urmiye kentinin isimlendirilmesi Pehlevi döneminde önemli bir konu olarak görülmüş ve Pehlevi döneminde bu asil kentin ismi "Rezaieh" olarak değiştirilmiştir. Pek çok İranlıya göre bu isim değişikliğinin temel nedeni Pehlevi hükümetinin Pers kimliğine dayalı Pers milliyetçiliğine dayandırmaktadır. İranlı kaynaklara göre; Urmiye kenti İran'da ilklerle tanınan bir şehirdir. İlk modern İran hastanesinin Urmiye kentinde inşa edildiği bilinmektedir (urmiatourism.ir, 2023). Urmiye'de cadde ve sokakların ideolojik olarak yeniden isimlendirilmesi farklı dönemlerde pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir.

Örneğin 2016 yılında Kürt aşırılık yanlısı terör örgütü mensupları, Türk kimliğini İran'da soyutlaştırmak ve bu kimliklerin meşruluklarının sönlükleştirilmesi adına bölgedeki Türkçe adlandırmaları çarpıtmaya ve değiştirmeye çalışmıştır. 2016 yılında gerçekleşen bu menfur olayın arkasında İranlı yetkililerin de olduğu farklı gruplar tarafından da dillendirilmiştir (gunaz.tv, 2016).

## Harita 2

### İran'ın Etnik Yapısının Harita Gösterimi



Not. İran'ın etnik yapısı farklılık göstermektedir.

Rasanah International Institute for Iranian Studies. (2017). Markaz-motale'at- va pazhūhesh ha /cheshm andaz- jonbesh- aqaliyat haye qomy va diny. [Harita] <http://tinyurl.com/2fvbr3v6/>

### 3. 1979 İran Devrimi ve Mekan'ın İdeolojik Olarak Yeniden Tasarımı

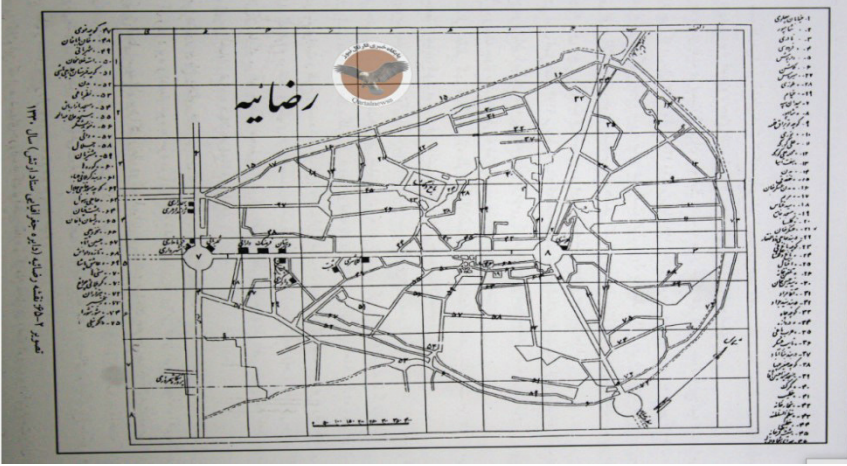
1979 İran devrimi ile İran seküler kimliğinden koparılmış, yeni bir ideolojik kültürün etkisi altında kendi gerçekliği ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Yeni bir toplumsal gerçeklik olarak adlandırılan İşlam devrimi ile birlikte tüm kurumlar yeniden dizayn edilmiş ve radikal dini söylem ve kültür ağına kentlerde dhl edilmiştir. 1979 İran devrimi ile birlikte şah Rıza Pehlevi'nin ortaya koyduğu Fars milliyetçiliği çekirdekli ulus devlet nosyonu, yerini teokratik yönetimli parti devletiliğine brkmıştır. Her ne kadar başlangıçta sol seküler kesiminde desteklediği yeni rejim, zamanla kendi kamusalına tehdit oluşturabilecek sol ekolü tamamen tasfiye etmiş ve kendi güdümünde hareket eden, rejim ve şii İşlamlığına bağlı elemanlarla kendi gerçekliğini korumak istemiştir. Fakat 1978-1980'li yıllarla birlikte etnik temelli ayaklanmalar ön plana çıkmıştır. Bu ayaklanmalarda Araplar, Azeriler ve Kürtler kendi pozisyonlarını korumaya çalışsa da (Yenisey, 2008) rejim bu tehditleri büyük bir ustalıkla yok etmeyi başarmıştır. Rejimin farklı etnik gruplar karşısında kendi gerçekliğini ve kamusalını koruma sürecinde pek çok dinamik etkilidir. Örneğin Türkler ve Türkmenler arasındaki organik dayanışma ve lider eksikliği bu başarısızlığın temel nedeni iken İran'da Kürtler arasındaki politik bölünmenin koşullarını yaratan temel aygıt ise İran devletinin baskı aygıtlarıdır.

İran'da 1979 devriminden sonra gerçekleşen Kürt ayaklanmalarının hepsinde devletin baskı aygıtları Kürtlerin eylem pratiklerini sınırlandırma amacı gütmüştür. Örneğin 1980 yılında KDP'nin ilk aktivistlerinden olan Aziz Yusefi'nin cenazesinin ardından gerçekleşen Kürt ayaklanmasının bastırılmasında SAVAK etkili olmuştur (Bruinessen, 1981, s. 24). Ayrıca SAVAK burada Kürtlerin politik örgütlenme kalibrasyonuna da sert bir darbe indirmiştir. 1990'lı yıllarda çok sayıda Kürt kökenli politik tutuklu ve rejime muhalif ismin idam edildiği de iddia edilmektedir (Internationale Gesellschaft für Menschenrechte, 2006). 1979 İran devriminin ardından İran Devrim Muhafızları ve Komala terör rgt arasında yaşanan çatışma ortamı ve Humeyni'nin KDP'yi "şeytanın partisi" olarak nitelendirerek, Kürtlere yönelik sert reaksiyonlara giriştiği de bilinmektedir (Yıldız & Taysi, 2007, s. 40). Kürtlerin İran rejimi tarafından sindirilmesi ve kontrolize edilmesi, İran'da yaşayan Kürtlerin İranlılaşamama gerekçeleri arasında yer almaktadır.

1979 İran devrimi ile birlikte sokakta bulunan tüm kültürel ve ideolojik semboller de yavaş yavaş kendi gerçekliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu süreçte sadece şehrin kimliği değiştirilmemiş, kurumlarda yeniden tasarlanmıştır. İmam Humeyni'nin İran'a gelmesine yakın bir süre içerisinde bu değişimler yavaş yavaş görülmeye başlamıştır. Örneğin Ayetullah Humeyni'nin Eserleri Koruma ve Yayınlama bürosu bu süreçte etkin bir rol oynamıştır. Bu büro ilk iş olarak Meşhed' de bulunan bir stadyumun ismini "Gholamreza Takhti" olarak değiştirmiştir (tasnim news, 2016). İmam Humeyni ve onun getirdiği yeni politik sistemle birlikte Tahran şehri yeniden dizayn edilmiştir. Özellikle de Pehlevi ve ailesinin isimleri verilen cadde ve sokak isimleri tek tek değiştirilmiş ve rejimin ideolojisine uygun yeni çerçeveli isimler ve politik kodlar ön plana çıkarılmıştır. Tahran'daki bu tipolojik değişimde Tahran Belediyesi Adlandırma Konseyi'nin etkili olduğu da pek çok bilim adamı tarafından dile getirilmiştir (tasnim news, 2016). Bu kritik birime getirilenler devrim ideolojisine sadakat ile bağlı olan isimlerden seçilmektedir. Günümüzde Tahran belediyesinde komisyon üyeliğini yürüten isimler arasında *Narges Mandaripour* gibi stratejik isimler yer almaktadır. Bu isimler kentin ideolojik tipolojisini korumak ve sürdürmekle sorumludur. Nisan 2023 yılında Mandaripour öncülüğünde Tahran belediyesinde basına açık bir toplantı gerçekleştirilmiş ve Mandaripour şehirdeki kavşak ve sokaklara rejim şehitlerinin adlarının verildiğini açıkça ifade etmiştir (shoratehran.ir, 2023).

### Harita 3

Rejimden önce Urmiye kentinin cadde ve isimlerine ilişkin harita



Not. 1330 yılında (1951) Urmiye’de 74 cadde ve sokak bulunmaktaydı.

Qartalnews.ir. (2023, Ocak 30). Namhayeh kuy va mahallat, mayadin, khi-yabanhaye orumiyeh az zamane dirineh ta emruz. [Harita] <http://tinyurl.com/2ttfb9fj>

## 4. Araştırmanın Metodolojisi

### 4.1 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 1979 İran rejimi sonrasında Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı Urmiye, kentinde kamusal bir gerçeklik halini alan ideolojik tabanlı kent tipolojinin tespitinin ortaya konulmasıdır. Bu doğrultuda 1979 yılında gerçekleşen ve İran’da köklü değişikliklere neden olan yeni rejim ile birlikte Urmiye kentindeki kamusal alanların görsel ve metinsel kodlarla yeniden inşa edilen ideolojik tutulumların izlekleri üzerinde durulmuştur.

### 4.2 Araştırmanın Problemi

Toplumsal sistemlerin devamlılığı politik koşullara göre şekillenmektedir. Politik sistemlerdeki değişim ve dönüşümler, yeni toplumsal koşulların

yeniden üretilmesi ile gerçekleşmektedir. Toplumsal sistemdeki köklü değişiklikler demokratik seçimlerle ya da baskı temelli otokratik mücadelelerle kendisini göstermektedir ve hangi temelde bu dönüşüm yaşanırsa yaşansın toplumun düşünsel ikliminden toplumun davranış kodlarına kadar köklü bir değişim meydana gelmektedir. Bu köklü değişimi arzulayanlar iktidarlar ve iktidar opsiyonunu besleyen güçlü ekonomik sistemlerdir. Güçlü ekonomik sistemler kendi gerçekliklerini ve meşruluklarını devam ettirebilmek için toplumsal onayın sürekliliğini sağlamak zorundadır. Toplumsal onay ise oldukça karmaşık bir süreç ile kendisini göstermektedir. Toplumun var olan ideolojisini ya da kamusal egemen düşünce iklimini değiştirmek ise oldukça zahmetli bir seçenektir. Egemen düşünce ve baskın değerlerin ideolojilerle örülü bir sistem içerisinde tipolojik inşalarla sürdürülmesi de iktidar ve güçlü ekonomik sistemler için bir zorunluluktur. Çünkü kentler ideoloji temelli tipolojiler için en uygun mekânlardır ve bu mekânlarda ortaya konulan sosyal ilişkiler, toplumsal sistemlerin devamlılığı için önemlidir. Bundan ötürü bir kentin tipolojik öğelerinin değerlendirilmesi iktidar ve güç elitlerinin tarihsel süreç içerisinde ortaya koydukları ideoloji yükleme/ideoloji bastırma/ ideolojik çerçeve belirleme reaksiyonlarının tespiti açısından önemli bir malzeme olarak karşımıza çıkmaktadır.

### **4.3 Araştırmanın Sınırlılıkları ve Örnekleme**

Araştırma İran rejiminin politik anlamda önem verdiği Urmiye, kentindeki verilerle sınırlandırılmıştır. Çalışmamızı bu sınırlı alanlarda gerçekleştirmemizin nedeni ise bu kentin farklı etnisiteye sahip oluşu, Türk nüfusu ve kimliği açısından önem teşkil etmesi ve zamansal sınırlılıktır. Araştırma ileriki yıllarda gerçekleştirilecek daha geniş ölçekli nicel ya da karma nitelikli araştırmalar ile sorgulanabilir.

### **4.4 Araştırmanın Yöntemi**

Araştırmaya dayanak oluşturan görsel veriler göstergibilimsel analiz metodu ile incelenmiştir. Kamusal alan içerisinde yer alan her türlü görsel ve metinsel kodlar, Roland Barthes'in düz anlam (denotation) ve yan anlam (connotation) boyutunda analiz edilmiştir. Göstergibilim; tüm işaretler sisteminin anlam üretim koşullarını inceleyen bir bilim dalıdır. İşaret sistemi ise jestler, mimikler, melodik sesler ve nesnelere bütünlük değeri olabi-

lir. Bu bütünlük anlam sistemleri dört temel ögenin birleşiminden meydana gelmektedir. Bunlar “dil ve söz”, “gösteren ve gösterilen”, “sistem ve dizin”, “düz anlam ve yan anlamdır” (Mattelart & Mattelart, 1995/2017, s. 69). “Göstergebilim, diller, düzgüler, belirtgeler gibi gösterge dizelerini inceleyen bir bilim dalı” (Guiraud, 1975/1994, s. 5) olmakla birlikte göstergelerle gösterilen gerçekliğin dışındaki görülmeyen gerçeği yakalama girişimidir. Orta çağ skolastik düşüncesi işaret teorisi ile anlam üretiminde gelişmiş bir altyapı sunmuş olsa da işaretleri takip etme ve yorum geliştirme girişimleri yeni bir olgu değildir (Culler, 1981, s. 24).

Göstergebilim göstergelerle yeni bir anlam inşa edebilme sürecidir. Her bir göstergenin ilk bakışta anlaşılmayan temsili ve ideolojik bir anlamı olduğu gibi, imgelerle belirmeye başlanan çağrışımsal boyutları, mitlerle inşa edilen fenomenleri mevcuttur ve (Saussure, 1974) nin anlatımı ile bu dinamiklerin her biri sosyal yaşamın birer parçasıdır. Sosyal yaşam imgelerle, sembollerle ve anlatılarla birer çağrışım üreten mekânlardır. Bu mekânlarda üretilen her türlü ikonik veri toplumsal yaşamın düşünüş haritasını yeniden şekillendirmektedir. Ne zaman, nerede ne şekilde düşünüp hareket formu geliştirilmesinde bu göstergeler birer öğretici rol üstlenmektedir. Bu nedenle politik sistemlerin kendi gerçekliklerini kitlelere onaylatarak bir meşruluk ortamını sağlamak için çağrışımsal etkisi yüksek görsel kodları yoğun bir şekilde tüketime sunması gerçekçi bir opsiyon olarak görülmektedir. Çünkü her bir gösterge ve işaretler sistemi onaya sunulan ideolojilerin idelerin ve genel kanıların tüketimi için üretilmektedir. Bu karşılıklı denge esasına dayalı olarak gelişim gösteren gösterge sistemlerinin okunması ve alımlandırılması sosyal bilimeler için hayati bir öneme sahiptir. Bu egemen kodlarla tasarlanan gösterge sistemlerinin çözülebilmesi politik aktörlerin eylemlerinin tespiti, toplumsal tarihsel koşullar değerlendirilmesi, iktidar ve güçlü ekonomik sistemlerin toplumsal sistemleri koordine edebilme yetisi gibi pek çok gerçekliğin okunabilmesi anlamına gelmektedir. Gösterge ve işaretler sisteminin mevcudiyetini kamusal alanlarda okuyabilen bir araştırmacı iktidar ve ona bağlı güçlü sismik yapıların iki kaynak tarafından beslendiğini fark edecektir. Bu iki kaynak onların edindikleri sermaye grupları ile kurdukları sermaye kaynak alanları ve esnek politik akıldır. Kamusal alan içerisinde görselleştirilen her türlü içerik, söylem ya da işaretler iktidarların esnek aklının bir yan ürünüdür. Bu kaynakların üretilmesi ise kendi gerçekliklerini onaylatma suretiyle sermaye kaynaklarını koruma amacıyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle göstergelere

“saygınlığın görsel ölçütü”, “meşruluğun görsel kaynağı” ya da “egemenliğin görsellerle örgütlenmesi” olarak bakılabilir. Bir sanat ya da kültürel aktarımın temel nesnesi konumunda bulunan ve toplumsal yeniden üretimde rol alan kültürel sermayenin toplumsal bütünlükleri ortadan kaldıran ve eşitsizlik formlarının yayılmasına hizmet eden rolüne dikkat çeken Bourdieu ise; kültürel sermayenin seçkin grupların denetiminde şekillendiği, alansal boşlukların (mekânsal) ise iktidarın tercihleri doğrultusunda doldurulduğu yani bir bu alanların bir güç mücadelesi alanları olduğunu ifade etmektedir (Smith & Riley, 2008/2016, s. 198-201). Benzer bir anlatımla bir kültürel sermaye olan semiotik örüntüler, anlatılar, söylemler iktidar ve güçlü sistemlerin koruyucu oyuncaklarıdır.

#### **4.5 Araştırma Soruları**

**S 1:** İran rejimi kentsel alan içerisinde kendi gerçekliğini hangi ideolojik tonlamalarla kente indirgemeye çalışmaktadır?

**S 2:** Rejim, kendi gerçekliğini hangi mekânlar üzerinden kurgulama eğilimindedir?

**S 3:** Türk nüfusunun yoğun olarak yaşamını sürdürdüğü bir kent olan Urmiye’de rejim hangi ideolojik söylemlerle kente kamu ideolojisini aktarmaktadır?

**S 4:** Rejim kamusal kent alanlarını ideolojik tabanlı inşa ederken hangi aktörleri ön plana almaktadır? Tarihsellik ön planda tutulmuş mudur?



## Harita 4

### Urmiye Kenti Araştırma Alanı












Not. (neshan.org, 2023)

**Tablo 1**

1979 İran Devriminin Ardından Urmîye Cadde ve Sokak/Kamusal Alan İsimlerindeki Değişim

Cadde/Sokak/ Adı	Toplumsal Rolü- Metaforik Algı	Ait Olduğu Cemiyet/Topluluk	
Mohammed Mohtazari	Pehlevi Rejimine karşı savaşılan din alimi, siyasi tutuklu ve politikacı Politik Metaforik Algı: İslam Şehidi Pehlevi Dönemi Caddenin Adı: Mahabad		
Shahid Bahesti	İranlı politikacı ve din adamıdır. İran devrimi sonrası dini temelli anayasanın mimarlarından sayılmaktadır. İran Halk Mücahitleri tarafından öldürüldü.	 İslam İnkılabı Şurası/Uzmanlar Meclisi/ Devrim Muhafızları/ İran Yargı Sistemi/İran İslam Cumhuriyet Partisi Genel Sekreterliği	
Zein el- Abidin Atai (Atai Caddesi)	İranlı politikacıdır. Urmîye Valisi olarak görev almıştır. İran dini lideri Hamaney'e olan sadakati ile tanınmaktadır.		

<p>Ayetollah Taleghani Caddesi ve Hastanesi</p>	<p>İlahiyatçı, Şii İslam Alimi, İmam Humeyni'ye olan sadakati ve Rıza Şah Pehlevi dönemine karşı sergilediği mücadelelerle bilinmektedir.</p>	<p> (Iran Özgürlük Hareketi)</p>	
<p>Ayetullah Hüsnü Sokağı (Gholamreza, Hosni)</p>	<p>Urmiye Cuma İmamı Humeyni ve Devrim Direnişçisi</p>	<p></p>	
<p>Shahid Nadir Alizade Kütüphanesi</p>	<p>Devrim Direnişçisi (Mahabad Kürtlerine karşı esir düşmüştür)</p>	<p></p>	
<p>Behzad Darbandi Caddesi</p>	<p>Rejim Elemanı Faaliyet alanları: Rejim karşıtları ve Komünist oluşumlar</p>	<p></p>	
<p>Kasım Soleimani Caddesi (13.01.2020) Urmiye Belediye Başkanının İsteği ile)</p>	<p>Rejim Elemanı Faaliyet Alanları Irak, Suriye, Lübnan, İran, Yemen (Şii Paramiliter Örgütlerin Koordinasyonu ve Operasyon Yöneticisi)</p>	<p></p>	

## 1979 İran Devriminin Ardından Kentte Tasarımlanan Görsel İmgeler

### Bulgu 1: Urmiye Özgürlük Anıtı

(1979 İran Devriminden Sonra)

(1979 İran Devriminden Önce)

**Foto 1**



**Foto 2**



Not. İran devrimi ile birlikte Şah'ın ideolojik ürünleri ortadan kaldırılmıştır. Bu süreç içerisinde Gholamreza Hosni gibi isimler rol oynamışlardır.

Rasanews. İr. (2009, Şubat). Az meydane mojasame ta meydane azadi. [Fotoğraf] <https://rasanews.ir/fa/news/97549>

İran'da İslam devriminin gerçekleşmesiyle birlikte Urmiye, Pehlevi dönemine ilişkin ideolojik sembolleri yok eden ilk şehirlerden birisidir. Şah döneminde inşa edilen ve şahın babasının bir at üzerindeki silüetli heykeli 1979 İran devriminden sadece iki gün sonra zincirlerle ve Allahu Ekber tekbirleri ile yıkılmıştır. Bu heykelin yıkılma sürecinde SAVAK tarafından İmam Humeyni'nin posterlerini dağıttığı gerekçesi ile Tebriz cezaevinde işkenceye maruz kalan Siyasi Tutsaklar Derneği başkanı Qolizadeh Salmasi (farsnews. ir, 2023) ve Urmiye'nin direniş sembollerinden olan ve Urmiye Cuma İmamı Gholamzade Hosni gibi isimlerde bulunmaktaydı. Bu yeni heykel anıt, Urmiye halkının devrimden önceki süreçte yaşadığı politik yürüyüşü simgelemektedir. Sanat ve sanatsal faaliyetlerin birer kültürel sermaye alanı olduğunu belirten Bourdieu, politik koşulların ve ortamların sanatsal faaliyetlerle yeniden inşa edildiğini, bu alanların güç ilişkilerinin doğasına uygun olarak tasarmlandığı üzerinde durmaktadır. Bu nedenle Pehlevi döneminden kalma bir sanat ürününün Urmiyeliler tarafından yok edilmesi, aslında Pehlevi döneminin politik koşul ve izleklerinin yok edilmesi anlamına gelmektedir. Çünkü sanat ve sanatsal faaliyetler belirli imgelerle kendi gerekliliğini üretmektedir. Her bir işaret ya da gösterge bi-

çimi de ideolojik koşulların toplumsal sistemler tarafından tekrarlanması anlamına gelmektedir. Benzer bir yaklaşım ve tonlamayla bu mücadele koşulları (ki burada politik mücadele alanları önemlidir) toplumsal belleğin inşası ve sürekliliği açısından önemlidir. Çünkü benlik, kültürel üretim koşullarını üreten asıl faildir (Smith & Riley, 2008/2016, s. 211).

**Tablo 2**

Tanım	Konum	Mimari Yapı	Alanın Niteliği Kamu/Özel	Anlatı Kodları	Düz Anlam (İlk Anlam)	Yan Anlam/ Temsili Alan	Gösterge
Bulgu 1	Urmiye Özgürlük Anıtı	Heykel	Kamu Alanı	Görsel	İran armalı bir taş heykel görselinin sunumu	İranlılık Merkeziyetçilik İran Ulusu İran rejimi (1979-) Öteki (Pehlevi rejiminin) soyutlaştırılması-köreltilmesi	İran Arması ile sunulan taş bir heykel

Her bir yeni benlik hissi politik koşulların yenilenmesi ve dönüşümü ile ortaya çıkmaktadır. Değişen her politik koşul ise değişen göstergeleri, imgeleleri ve işaretleri meydana getirmekte yani yeni bir “görseller illüzyonunun” ortaya çıkmasına neden olmaktadır. 1979 İran rejimi ile birlikte Urmiye kentinin bir gerçekliğini alan Özgürlük anıtının imgesel ve görsel kodları “İranlılık”, “Merkezi İran rejimi”, “İran kimliği” ve öteki olarak düşünülen Pehlevi rejiminin kamusal olarak dejenere edilmesi üzerine yeni kamusal gerçekliği ortaya koymaktadır. Bu yeni politik gerçeklik, görsel kodlardaki çerçeve değişimi ile birlikte “ötekinin dışlanması”, “ötekinin soyutlanması” olarak gerçekleşmiştir. Pehlevi rejiminin tüm ideolojik varsayımları, kaynakları, söylemleri, yeniden tasarımı ve tüketime sunulan göstergelerle çürütülmüştür.

**Tablo 3**

İdeolojik Çerçevenme (Kamusal Alandaki Örgütlenme Boyutunda)	Çerçevenme Araçları	Olayın/Şahsın İdeolojik Arka Planı	Kurgusal Gerçekliği Organize Edenler	Saussure Gösteren/ Gösterilen Düzlemine Göre Çözümleme
Meşrulaştırma Gayri Meşrulaştırma (örtük görsel kod)	Arma	Pehlevi rejiminin yıkılışı (yeni ideolojik inşa: İran İslam Cumhuriyeti)	Urmiye Belediyesi Adlandırma Konseyi	Birincilik (Düz Anlam) Mimari Eser
				İkincilik (Yan Anlam) İranlılık, İran Ulusu, Merkezi Rejim
				Üçüncülük (Yan Anlamın Yan Anlamı) Yıkım- Doğuş Yeniden Doğuş (Pehlevi rejiminin yıkılışı, İslam Cumhuriyetinin gelişi)

**Bulgu 2: “İmam Hüseyin Kent Meydanı”**



Not. (tasnimnews, 2016)

İmam Hüseyin Meydanı ise İran kamusalının çelişkilerle, önyargılarla ve kimlik yönelimli çatışmalarla “yeniden düzenlenmiş sembolik meydanlardandır”. Bu kamusal alan, ideolojik ve kültürel açıdan yeniden dizayn

edilen bir mekândır ve bu mekânda sosyal anomiler ve tarihsel kimlik kayıpları İranlılar (özellikle de İranlı Türkler) tarafından dillendirilmektedir. Tarihsel açıdan şu anda Urmiye'nin simgesi konumunda bulunan ve ticari faaliyetlerin en yoğun olduğu bu kamusalın adı eskiden “Gol-Osti” idi. Gol-Osti, etimolojik açıdan Türkçe bir kelime olduğu gibi, bu kamusal alanın tarihsel ve kültürel mirasının Hüseyini hareketi öğretisinin kamusala enjekte edilmesi ile öz kimliksel değerinden koparıldığı da açıkça görülmektedir (tasnimnews, 2014).

**Tablo 4**

Tanım	Konum	Mimari Yapı	Alan: Kamu/Özel	Anlatı Kodları	Düz Anlam (Birincil Anlam)	Yan Anlam (Temsili Anlam)
Bulgu 2	Urmiye	Kent Meydanı	Kamusal	Görsel	Su testisinin görünümü	Hz. Hüseyin ve Şiilik inancının tarihsel koşullarını anımsatma eylemi

Görseldeki su testisi imgesi Hz. Hüseyin'in susuzluğunu nitelemektedir. Bu dini yönelimli nesne ve nesnelere bütünü toplumsal hafızanın imgelerle diri tutulması anlamına gelmektedir. Benzer bir ifade ile bu nesne ve imgelerle inşa edilen “ideolojik yeniden üretim” rejimin poli-dini öğretilerinin bir yan ürünüdür. Bu öğreti temelli zihinsel düşünce formunu yaratan ise 1979'dan sonra İran'a hâkim olan İslami rejimdir. Görselde yer alan “su testisi” İran rejiminin temel dayanaklarından birisi olan Hüseyini öğretisinin tarihsel koşullarına gönderme yapmakta ve bu gönderme kamusal alandaki temsili insanın kendisidir. Rejimin önemli ideolojik sermayesinden biri olan “dini çerçeveli anlatılar” rejimin poli-stratejik dışavurumlarını ortaya çıkarmaktadır. Bir kentin içerisine yerleştirilen poli-stratejik hamleler gerçek faillerin içermesi mantığını taşımaktadır.

Tablo 5

İdeolojik Çerçevenme (Kamusal Alandaki Örgütlenme Boyutunda)	İdeolojik Çerçeveleme Aracı	Olayın/Şahsın İdeolojik Arka Planı	Kurgusal Gerçekliği Organize Edenler	Saussure Gösteren/ Gösterilen Düzlemine Göre Çözümleme	Saussure Gösteren/ Gösterilen Düzlemine Göre Çözümleme
-	Nesneler ve İmgeler	Hz. Hüseyin ve Şiizm	-	Birincillik (Düz Anlam)	Su testileri
				İkincillik	Hz. Hüseyin'in Kerbela'da yaşadıkları ve Şiizm öğretisi
				Üçüncüllük (Yan Anlamın Yan Anlamı)	Şehitliğin ve Şiiliğin kutsaliyeti

Bulgu 3: Mehdi El Kadem Camii Mehdi El Kadem Camii

Foto 5



Foto 6



Not. Mehdi El Kadem Camii, Şii ritüelinin inşa edildiği önemli mekanlardan birisidir.

İrib new agency (2022, Temmuz 27). Bargozariy maraseme jashne 'eyd ghadir dar maşjidi Mehdi qadam orumiyeh. [Fotoğraf] <https://www.irib-news.ir/fa/news/3513187/>



Mehdi el Kadim Camii İmam Hüseyin meydanının yakınlarında bulunan, Sardaran caddesi ile Shahid Behzad Darbandi sokağı arasında bulunan tarihi bir mesken niteliğindedir. İranlı Şii'lere göre bu camide pek çok dini ritüel gerçekleştirilmekte, Şii dini anlatıları ile rejimin ideolojik potansiyeli kamusal bir olgu haline getirilmektedir. Belirli günlerde farklı rollerde yer alan ideolojik aktörler bu kamusal mekânda gösteriler, ritüeller ve toplantılar gerçekleştirmekte (dana.ir, 2022) sert ideolojik söylemler, pratikler, anlatılar kamusal alanın dilini şekillendirmektedir. Dini yönelimli posterler, kıyafetler, çocukların bedensel sunumları birer ideolojik göstergedir ve rejimin ideolojik tutundurma çabaları bu göstergelerle kamusala enjekte edilmektedir. Bu ve buna benzer kamusal ortamlar, radikal kültür ağının toplumsal sistemlere eklemlenmesi anlamına gelmektedir ki, radikal ağırlıklı kültür ve ideolojik seslenişler, tonlamalar ve içerikler, kitlesel kuşku- ların da zeminini meydana getirebilmektedir. Toplumun meşru kurumlarının bu ve buna benzer ideolojik enformasyon merkezi gibi kullanılması ise kitlelerin kendi kendine örgütlenebilme hevesini ortadan kaldırmaktadır. Genellikle iktidar ve güçlü ekonomik sistemler, toplumsal katılımları kendi çıkarları doğrultusunda özendirmenin yollarını aramaktadır. Fakat toplumsal katılımların zaman ve mekân içerisinde kısıtlandırılması, muhalif dilin kamusal niteliğinin kaybını ortaya çıkarabilmekte ve toplumsal meselelere karşı alternatif görüşlü kitlelerin daha fazla kültürel bozma eylemine yönelmesine neden olabilmektedir. Alternatif görüşlerin, imgelerin, sembollerin, ritüellerin veya davranışsal kodların egemen ve baskın güç odaklarına karşı otonomik bir gücü elde edememesi, alternatifin daha fazla susmasına ve silikleşmesine de zemin hazırlayabilmektedir. Neumann'a göre; dışlanmaktan korkmak ve bu nedenle alternatif fikirlerin ve idelerin gizlenmesi fikirsel ortamların değerlendirmesi ve gözlenmesi sonucunda ortaya çıkan bir eylemsel üründür. Burada birey kendi gerçekliği ile toplumsal gerçeklikler arasındaki kontrollü denetim sürecini gerçekleştirmektedir (Yaylagül, 2021, s. 81-82). Bu kontrollü ve alışılmış gözlem, beynin "limbik sisteminin" devreden çıkması, "düşünen beynin" ise devreye girmesi anlamına gelmektedir (Navarro & Karlins, 2008, s. 29-30).

**Tablo 6**

Tanım	Konum	Mimari Yapı	Alan: Kamu/ Özel	Anlatı Kodları	Düz Anlam	Yan Anlam/ Temsili Anlam
Bulgu 3	Urmiye	El Kadem Camii	Kamusal	Görsel ve Metinsel (İmgesel Kodlar)	Posterler Ritüeller Kıyafetler Beden Sunumu	Şehitliğe İnanç Şehitliğin Kutsanması Şiiliğin Kutsaliyeti

Görsel 3'te yer alan ve El Kadem Camii'nde gerçekleşen ideolojik gerçeklik "posterler", ritüelsel eylem ve aksiyonlar", ve "bedensel sunum" ile gerçekleştirilmiştir. Bu kamusal alanda görülen her bir görsel "şehitliğe" gönderme yapmaktadır. Şehitlik ve şehitliğe olan inanç rejimin politik kodlarından biridir ve bu kodların kent içerisine yerleştirilmesi politik stratejinin kodlarının yayılımı anlamına gelmektedir. Her politik kod birer şifreleme esasına göre işlemektedir ve bu kodların bir kamu gündemini inşa edebilmesi için kentin destekleyici görsel kodlarla renklendirilmesi gerekmektedir.

**Tablo 7**

<b>İdeolojik Çerçevenleme (Kamusal Alandaki Örgütlenme Boyutunda)</b>	<b>İdeolojik Çerçeveleme Aracı</b>	<b>Olayın/Şahsın İdeolojik Arka Planı</b>	<b>Kurgusal Gerçekliği Organize Edenler</b>	<b>Saussure Gösteren/ Gösterilen Düzlemine Göre Çözümleme</b>	<b>Saussure Gösteren/ Gösterilen Düzlemine Göre Çözümleme</b>
<b>Dini (Mekân Ağırlıklı İdeolojik Kuşatım)</b>  <b>Meşrulaştırma-Birleştirme Stratejisi</b>	Bayrak-Senfoni-Sembol ve İmgeler, Ritüel Davranış Kodları-Sahnelendirme Sahneleri	Kerbela Olayı  Hz. Hüseyin	Hizbullah Ansar-i Hizbullah  Hüseyini Cemiyeti  Ehli Beyt Okulları  Rejim Taraftarları  <a href="https://www.irna.ir/news/83462817">https://www.irna.ir/news/83462817</a>	Birincilik (Düz Anlam)	Posterler, Ritieller, Bayraklar, Kostümler
				İkincilik Yan Anlam	Hz. Hüseyin ve arkadaşlarını anma / Ehli Beyt'in tiyatrolu gösterimi-Şiiliğin kutsaliyeti-Şiizm inancının kamusal gösterimi
				Üçüncülük (Yan Anlamın Yan Anlamı)	Şii savunuculuğu ve aktör üzerinden bağlamsal ideolojik inşa (rejimin dini öğretileri çerçevesinde meşruluk anlatısı)

Yukarıdaki gösterge sistemlerinde gördüğümüz gibi kamusal alan içerisindeki her bir bedensel eylem de bir göstergedir. Bu göstergelerin ardında yatan ideolojik kodlar ise tamamen rejimin politik diline uygun eylemlerdir. Bu politik dil 1979 yılından bu yana sadece İran'a özgü bir dil değildir. Lübnan Hizbullah'ı ve İran'a bağlı paramiliter örgütlerde bu ve buna benzer anlatılarla, göstergelerle kendi gerçekliklerini İran dışında da angaje etme eğilimindedir.

Bulgu 4: “Şii lider Şeyh Nimr'in İdamı Sonrası Urmiye’de Düzenlenen Toplu Gösteriler (Urmiye Kent Meydanı)

**Foto 7**



**Foto 8**



Not. Ötekileri hedef göstererek inşa edilen ideolojik beden sunumları Urmiye kent meydanlarında yoğun olarak yaşanmaktadır.

Mizan Online New Agency (2014). taşavire tajamo'e e'terazi motafavit dar orumiyeh. [Fotoğraf] <https://www.mizanonline.ir/fa/news/118215/>

Urmiye kent meydanında rejimin ideolojik aktörlerinin meşrulukları kamusal alana indirgenmekte rejimin ideolojik emperörünü konumunda bulunan Şiiliğin devrimci yönü ise çeşitli anlatı kalıplarıyla desteklenmektedir. Bu gösteri ve toplantılarda tematik boyutlar çeşitlilik arz etmekle birlikte genel çerçeve “devrim şehitlerinin meşrulaştırılması”, “şehitliğin takdiri”, “ötekilerin düşmanlığıdır. Yukarıdaki görsel içerikte yer alan ideolojik aktörler, İmam Humeyni, dini rehber Ali Hamaney, Hizbullah Genel Sekreteri Hassan Nasrallah ve 2020 yılında Bağdad’da askeri bir operasyonla suikaste uğrayan General Kasım Süleymani yer almaktadır.

**Tablo 8**

Tanım	Konum	Mimari Yapı	Alan: Kamu/ Özel	Anlatı Kodları	Düz Anlam	Yan Anlam/ Temsili Alan
Bulgu 4	Urmiye	Kent Meydanı	Kamusal	Görsel-Metinsel (Bedensel Sunum)	Posterler (Rejimin İdeolojik Aktörleri-Savunucuları)	Şehitliğin Takdiri Şehitliğin Kutsanması Şiilik ve Hizipçilik Şiilik ve Cesaret (Silahlı kadınlar üzerinden)

Görsellerde yer alan silahlı kadınlar üzerinden bir bedensel ideolojik üretimin kamusal bir bilinç olarak gündeme getirilmiştir. Bedensel inşa sürecinde “mücahitlik pratiğinin” bir cinsiyet meselesine indirgenemeyeceği bunun bir inanç meselesi olduğu enjekte edilmeye çalışılmıştır. Bu ideolojik tutundurma çabası ise düşmana karşı örtük bir savaştan ziyade açık bir savaş niteliği gibi sunulmaktadır. Yukarıdaki görsellerde yer alan aktörler Şii öğretilerinin, pratiklerinin temsilcileri olmakla birlikte bu aktörler üzerinden kent kamusalında ideolojik inşa süreci rejim açısından önemlidir. Çünkü yukarıdaki isimler birbirleri ile bağlantılı İran, Irak, Suriye ve Yemen gibi ülkelerde Şii hilalinin savunucularıdır. Kent kamusalında Şiilik ve Hizipçilik üzerinden bir kamusal kent ideolojisinin inşasında “araşsal gündem” her zaman rejim ve onun empirötürü rolünü üstlenenler için önemli bir argüman olmuştur. Özellikle “anma törenleri” adı altında kentin tüm dokularına tesirli bir “ideolojik iklim” yaratılmaktadır.

Kamusal alanda gösterge ve işaretler sistemi ile inşa edilen hegemonik baskın anlatılarla alternatif düşünce ortamı sınırlandırılmaktadır. Bu durum “seçenek çoğunluğunun” dışında alternatif seçeneklerin bulanıklaştırılması/ daraltılması girişimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

**Tablo 9**

<b>İdeolojik Çerçevenme (Kamusal Alandaki Örgütlenme Boyutunda)</b>	<b>İdeolojik Çerçevleme Araçları</b>	<b>Olayın/ Şahsın İdeolojik Arka Planı-Bağlamsal Açısı</b>	<b>Kurgusal Gerçekliği Organize Edenler</b>	<b>Saussure Gösteren/ Gösterilen Düzlemine Göre Çözümleme</b>	<b>Saussure Gösteren/ Gösterilen Düzlemine Göre Çözümleme</b>
Birleştirme-Gayri Meşrulaştırma	Sloganlar Pankartlar Silah Bedensel Üretim	Şii Lider Kerbela Olayı Şeyh Nimr'in idamı Şiilik Anlatıları	Hizbullah Rejim (İran) Rejim Taraftarları Besic Askeri Taburları	Birincilik (Düz Anlam)	Posterler, Silahlar, Kadınlar, Siyasi ve Askeri Aktörler
				İkincilik (Yan Anlam)	İslami ve rejimsel İnanmışlık-İslami Birlik-Şehitlik isteği
				Üçüncüllük (Yan Anlamın Yan Anlamı)	Şehitliğin kutsaliyeti

Bulgu 5 ve 6 “İmge ve Sembollerle Bedensel ve Mekânsal İdeolojik Kuşatım

Foto 9



Foto 10



Not. Urmiye’de sembol ve aktörler üzerinden inşa edilen ideolojik tutundurma süreçleri genç- yaşlı her kesim tarafından desteklenmektedir.

Ahmadi, S. Mizan Online New Agency (2014). taşavire tajamo’e e’terazi motafavit dar orumiye. Mizanonline. [Fotoğraf] <https://www.mizanonline.ir/fa/news/118215/>

Bulgu 5’te imge ve sembollere kuşatılan bir beden sunumu ön plana çıkmaktadır. Bu görselde rejimin ideolojik doktrinine inanmış ve bu doğrultuda eylemsel aksiyona motive edilmiş bir beden yer almaktadır. Bu bedenin kamusal alanda görünür olması, diğer ideolojilerle motive edilenler üzerinde bir baskı sirkülasyonu yaratmaktadır. Çünkü inanan bir bedenin sembolik eğilimi diğer alternatif fikirlere ve ideolojilere sahip olan bedenlere göre her zaman daha kuşatıcı bir fikir ortamını inşa edebilme gücüne sahiptir. Bu kuşatıcı bedensel eğilimlerin Urmiye Türkleri üzerinden nasıl bir etki yaratacağı ise şüpheli bir konu olarak görülmektedir. Bu durum İran Türklerinin milli kimliklerini dondurucu, kırılğanlaştırıcı ve baskı altına alıcı bir etki yaratabileceği gibi organik Türk kimliğinin tüm reflekslerini sönmükleştirebilmektedir. Kuşatıcı ve baskın kimliğin karşısında Türk kimliğinin kamusalda daha fazla yer edindirilmesi ve sembolik görsellerle bu kimliğin organik bütünlüğünün korunması “sembolik hafızanın”, “hatırlatıcı tepkinin”, “kimliksel dışavurumların” canlılık kazanması anlamına gelebilmektedir. (Traktor grubu gibi).

**Tablo 10**

Tanım	Konum	Mimari Yapı	Alan: Kamu/Özel	Anlatı Kodları	Düz Anlam	Yan Anlam
Bulgu 5 (mizanonline. İr, 2015)	Urmiye	Kent Meydanı	Kamusal Alan	Görsel ve Metinsel	Kamufajlı Kadın ve Bakışı Görsel Kamufaj-Bandaj (temsili ideolojik bandaj)	Devrimin (rejimin) silahlı mücadelesi- Mücahitlik anlatısı- İnanç Ötekine karşı güç gösterimi Kararlılık
Bulgu 6	Urmiye	Kent Meydanı	Kamusal Alan	Görsel ve Metinsel	Posterler Rejim Savunucuları Genç savunucular	Düşmanın mevcudiyeti Mücahitlik Kurumsal İnanç Aktörler üzerinden yürütülen ideolojik propaganda akışı

Bulgu 6’da görsel ve metinsel sunumlarla bir ideolojik yönelim girişiminde bulunan kişiler yer almaktadır. Bu kişiler İmam Hamaney (İran dini lideri) ve rejimin politik ve ideolojik bir kurumu konumunda bulunan devrim muhafızlarının görsel içeriklerini taşımaktadır. İnanan ve kutsanan aktörlerle bir kamusal gerçekliği inşa etmeye çalışan bu bireyler birer ideolojik eylem üreticisi konumundadır. Ek olarak bu bireyler, aktörler üzerinden yürütülmeye çalışılan ideolojik propaganda akışının öznesi konumunda oldukları kadar göstergelerle ideolojik üretim koşullarını yaratan birer aparat olarak görülmektedir. Her iki görselde temsili anlamın inşa sürecinde “devrim ve rejime inanmak”, “rejim ve devrimin temel nitelikleri ile yaşamak”, “Mücahitlik anlayışını-öğretisini benimsemek”, “rejimin kurumsal aktörlerinin gerçekliklerini savunmak”, gibi anlam tonlamaları ortaya çıkmaktadır.



**Tablo 11**

<b>İdeolojik Çerçevenin (Kamusal Alandaki Örgütlenme Boyutunda)</b>	<b>İdeolojik Çerçeveleme Araçları</b>	<b>Olayın/Şahsın İdeolojik Arka Planı-Bağlamsal Açısı</b>	<b>Kurgusal Gerçekliği Organize Edenler</b>	<b>Sausseure Gösterilen Düzlemi</b>	<b>Sausseure Gösterilen Düzlemi</b>
Birleştirme Stratejisi Gayri-meşrulaştırma Stratejisi (mizanonline. İr, 2015)	Kamuflej	Şii Lider Kerbela Olayı Şeyh Nimr'in idamı Şiilik Anlatıları	Hizbullah Rejim (İran) Rejim Taraftarları Besic Askeri Taburları	Birincillik (Düz Anlam) İkincillik (Yan Anlam)	Bandajlı kapalı bir kadın Kararlı, inanan bir kadın sureti- İslam şehitliğine kararlı duruş
				Üçüncüllük (Yan Anlamın Yan Anlamı)	Bir mücahit olarak kadın savaşçı-Kutsanan İslami İnanç- (İdeolojik bedenin yeniden kurgulanması)

Bulgu 7: İmge ve Sembollerle Bedensel Kuşatım

Bulgu 8: Ritüelle Mekânsal Kuşatım

Foto 11



Foto 12



Not. Bedenler üzerinden inşa edilen kamusal ideolojinin eylemsel boyutu yukarıdaki görsellerde açıkça ortaya çıkmaktadır.

Mollazade, H, A. (2016, Ağustos 16). Taşavire ‘azadariyeh mardomi oru-miyeh dar ruze Tasu‘a. Tasnim New Agency. [Fotoğraf] <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1401/05/16/2754526/>

Tablo 12

Tanım	Konum	Mimari Yapı	Alan: Kamu/Özel	Anlatı Kodları	Düz Anlam	Yan Anlam (Temsili Anlam)
Bulgu 7, 8	Urmiye	Urmiye Kent Sokakları	Kamusal Alan	Görsel ve Metinsel içerikler/posterler	Halk topluluğu-Çocuklar ve gençler-Ritüel kostümleri	İslami inancın bütünleştirici rolü- İnançlı gençlik ve geniş halk kitlesinin duruşu Genç cihatçılar Rejim ve İslam İnkılabına sadakat

Kamusal alanda gösterge ve işaretler sistemi ile inşa edilen hegemonik baskın anlatılarla alternatif düşünce ortamı sınırlandırılmaktadır. Bu durum “seçenek çoğunluğunun” dışında alternatif seçeneklerin bulanıklaştırılması/ daraltılması girişimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bulgu 7 ve 8’de kostümler ve eylemsel dışavurumlarla birlikte bir “öğreti temelli ideolojik temsiller ön plana çıkmaktadır. Bu kamusal alan içerisinde çocukların giydikleri kostümler birer ideolojik kuşatımdır. Bu kuşanma biçimi ile İslami inancın savunucularının geniş bir halk kitlesinden meydana geldiği, rejim ve inkılabı olan sadakat ruhunun ise bu inanca sahip olanlarla sürdürüldüğü anlamı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamsal ilişki rejimin kent kimlikleri üzerinden kurguladığı bir ideolojik yan ürün olarak değerlendirilmelidir.

Dini ritüel pratiklerde çoğu zaman “sabit, kımıldaman iman etmek” inancını ve sadakati temsil etmektedir. Yukarıdaki görsel de bulunan ve gösterge sistemini meydana getiren eylemsel ritüellerde rejim ve inkılabı bağlı yüksek sadakat ve bağlılık ortaya çıkmaktadır. Bu bağlam görselin temsili anlamını meydana getirmektedir. Birer gösterge olarak “siyah giyim ve kuşam” acının temsiliyi oluşturmaktadır.

Tablo 13

İdeolojik Çerçevenleme (Kamusal Alandaki Örgütlenme Boyutunda)	İdeolojik Çerçeveleme Araçları	Olayın/Şahsın İdeolojik Arka Plan-Bağlamsal Açısı	Kamusal Gerçekliği Organize Edenler	Saussure Gösteren-Gösterilen Düzlemi	Saussure Gösteren-Gösterilen Düzlemi
Birleştirme Eylemi-Aksiyonu	Kostümler, Eylemsel Ritüeller (Bedensel İdeolojik Sunum)		(Belirsiz)	Birincillik (Düz Anlam)	Çocuklar ve halk kitleleri, Bir çocuğun giydiği İslami söylemli kostüm
				İkincillik (Yan Anlam)	Çocuklar üzerinden İslami inanmışlık- Her kesim ile İslami direnç
				Üçüncüllük (Yan Anlamın Yan Anlamı)	Nesne (kostüm) ve çocuk bedeni ile ideolojik meşruluk girişimi

Bulgu 9 “Rejim Mücahidi Urmiye Cuma İmamı Gholamreza Husni’nin Anma Töreninden (Revzan Bahçesi)

**Foto 13**



Not. Urmiye ile özdeşleştirilen ve rejim için ideolojik değerli aktörler arasında yer alan Gholamreza Hosni ritüel bir gelenek olarak anılmakta ve ideolojik koşullar yeniden üretilmektedir.

Mahmudi, M. (2022). Taşavire marasime chaharomin salgardi marhum hojjatol islam val moslimin gholam reza Hasani. Hawzahnews. [Fotoğraf] <https://www.hawzahnews.com/photo/1025468/>

**Tablo 14**

Tanım	Konum	Mimari Yapı	Alan: Kamu/ Özel	Anlatı Kodları	Düz Anlam	Yan Anlam (Temsili Anlam)
Bulgu 9	Urmiye	Revzan Bahçesi	Kamusal Alan	Görsel ve Metinsel	Gholamreza Hosni Silahlı Posterleri Urmiye Güvenlik Görevlileri Slogan Yazıları	Mücahitlik İslam İnkılabı Savunucusu Kutsallaştırılan Aktör (Bağlamsal Anlatılarla ideolojik pekiştirme)

Bulgu 9’da kente ideolojik bir kimlik yaratma amacına yönelik olarak posterler ve devletin meşru kurumlarının ortak örgütlenmesi “kolektif hafızanın pekiştirilmesi amaç edilmiştir. Görsel kodlara baktığımız Gholamreza Hosni’nin elinde bir silah bulunmaktadır. Silah eğer bir rejim savunucusu ile bağdaştırılıyorsa bu o aktörü İslam mücahidi olarak çerçevelendirmektedir. Görsel olarak kent kamusalında örgütlenen ideolojik paketlemeler, bağlamsal kurgulamalarla birlikte ideolojik pekiştirmenin sınırlarını yaratmaktadır. İran’da direnişi ve mücahitliği temsil etmektedir. Gholamreza Hosni bu posterle birlikte kutsallaştırılmış bir aktör çerçevesine yerleştirilmiştir. Ölen bu aktör üzerinden kolektive edilen farkındalık eşiği ortaya çıkarılmakta, ölen ile birlikte onun ideolojik simgesel yaşamı tüm kamusal alanlara aksettirilmeye çalışılmaktadır. Bu durum sadece Gholamreza Hosni ile sınırlandırılmamakta, rejim ile doğrudan bağlantılı olan aktörler çerçevesinde de bu aksettirme eğilimi bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Halbwachs’inde üzerinde durduğu gibi bu türden kahramanlar ve olayların üzerinde durmak kolektive edilen belleğin inşası için bir gerekliliktir. Çünkü bu türden eylem- aksiyonlar “duygusal dayanışmanın” seyrini geliştirmektedir. (Smith & Riley, 2008/2016, s. 118). Duygusal dayanışma ve birlikteliğin görüldüğü kamusal ortamlarda “görsel kodlarla” birlikte bu hatırlatıcı ve inşa edici eşik örgütlü bir şekilde paketlenen ve tüm kamusal alanlara sızdırılacaktır.

**Tablo 15**

<b>İdeolojik Çerçevenme (Kamusal Alandaki Örgütlenme Boyutunda)</b>	<b>İdeolojik Çerçeveleme Araçları</b>	<b>Olayın/Şahsın İdeolojik Arka Planı-Bağlamsal Açığı</b>	<b>Kurgusal Gerçekliği Organize Edenler</b>	<b>Saussure Gösteren-Gösterilen Düzlemi</b>	<b>Saussure Gösteren-Gösterilen Düzlemi</b>
Meşrulaştırma	Poster	Rejim savunucusu-Urmiye Cuma İmamı İslam Konseyi Urmiye Temsilcisi	İslam Şurası Temsilcisi: Salman Zakir	Birincillik (Düz Anlam)	Silahlı bir poz ile görselleştirilen Gholamreza Hosni ve silah arkadaşı-güvenlik birimi personelleri
				İkincillik (Yan Anlam)	İslami direnişin Urmiye'deki temsilcisi- İslam inkılabının savunucusu ve kutsallaştırılan aktör
				Üçüncüllük (Yan Anlamın Yan Anlamı)	İslami direniş mücahitlerinin kamusal alandaki ideolojik direnç yaratma girişimi Kamusal ideolojinin kutsanmış liderlerle örülmesi

İktidar ve onun ideolojik aygıtları kent kamusalında ideolojik tutundurma faaliyetlerini yürütürken örgütlenmenin seyrini de dikkate almaktadır. Özellikle toplantılar ve mitingler örgütlenme boyutunun tasarımı açısından önemlidir. Ek olarak bir kamusal alan içerisinde yer alan yandaşların/tafartarların kendilerini örgütlenme ve çerçeveleme biçimleri de ideolojilerin biçimlendirilmesi önemli görülen konular arasında yer almaktadır. Bu nedenden ötürü bir kentin kamu bilincinin sistematik olarak nasıl dizayn edildiğini keşfedebilmek için örgüt elemanlarının örgütlenme biçimleri, ağırlıklı söylemleri ve görsel kodların mekânsal düzenini irdelemek önem-

li görülmektedir. Araştırmanın daha iyi anlaşılabilmesi için göstergibilimsel analize ek olarak belirlenen mekânsal alan içerisinde yer alan kitlelerin kendilerini çerçeveleme biçimleri ve bu kamusal alanda yer alan, kitleleri organize eden ekollerde detaylı bir şekilde araştırılmıştır.

Bir kamusal alan olarak Revzan bahçesi (Bknz: Bulgu 9) İran rejimi için ideolojilerin kanalize edildiği bir mekân olarak bilinmektedir. Bu mekânlarda Şiizm ve rejimin anlatıları yoğun olarak kurgulanmakta ve ideolojik tutundurma süreçleri devam ettirilmektedir. Rejim mücahitlerinden Urmiye Cuma İmamı Gholamreza Husni, Behzad Darbendi gibi rejimin ilk devrimci mücahitleri burada bulunmaktadır. Belirli günlerde bu mekân ideoloji anlatılarına uygun olarak yeniden tasarlanmakta ve tasarımı alan içerikler tüm kamusal alanlara yayılmaktadır. Anlatılar daha çok “meşrulaştırma ve gayrimeşrulaştırma” ekseninde ilerlemektedir. İran’ın kamu gündemi dış politika ve dış düşmanlarla ilgili olarak tasarımı alan bu mekânsal alanlar dış politika çerçevesinde harekete geçirilmektedir. Bundan ötürü bu ve buna benzer kamusal alanlar, politikacılar ve rejim tarafından dillendirilen sorun ve problemlerin tekrar kurgulanıp, süslenip anlatıldığı canlı organizmalara benzetilebilir. Rezvan Bahçesinde ve Urmiye kentinin diğer kamusal alanlarında eşgüdümsel bir örgütlenmenin organize edilmesinde İslam Şurası temsilcisi Salman Zakir gibi önemli ideolojik kilit aktörler etkili olmuştur Törene katılan aktörlerin dışında katılım sergileyen yandaşlarda kendi ideolojik gerçekliklerinin tekrarı açısından “meşrulaştırma” aksiyonunu uygulamaktadır. Önemli görülen diğer bir nokta ise bu kamusalda gerçekleştirilen “ideolojik çerçeveleme araçları”dır. Revzan bahçesinde yer alan toplantıda ideolojik çerçeveleme aracı olarak posterlere yer verilmiştir. Bu posterlerde yer alan renk tonunu seçimi de görsel kodların anlam inşası sürecinde önemlidir. Siyah bir arka fon içerisinde aktörünün görsel sunumu ile “acının meşruluğuna” atıfta bulunmaktadır. Çünkü siyah acının temsili rengidir. (İrna.ir, 2019).

Kent kamusal alanında “göstergelerle örgütlenme” ortamında kitlelerin kendilerini çerçeveleme pozisyonları genellikle “birleştirme aksiyonu” çerçevesinde gelişim göstermektedir. Bu birleştirme aksiyonu Şii öğretileminin bir yansıması olarak tasarlanmaktadır. Dini /mekân ağırlıklı ideolojik aksiyonlarla ortaya çıkan kamusal kuşatım eylemleri genellikle Mehdi El Kadem Camii gibi kamusal görünürlüğü yüksek mekânlarda gerçekleştirilmektedir. Mehdi El Kadem Camii’nde gerçekleştirilen ritüelsel aksiyon-

larda ideolojik çerçevelenme aracı olarak “bayraklar”, “senfoniler”, “rütüel davranış/eylem kodları ön plana çıkmıştır. Bu kamusal alanda gerçekleştirilen Kerbela olayını anma törenleri, “öğrenilmiş/ tarihsel gerçekliklerin dışavurumu olarak değerlendirilebilir. Yapılan detaylı literatür araştırması sonrasında bu kamusal alandaki örgütlenmeyi koordine eden ekollerin ise “*Hizbullah*”, “*Hüseyni Cemiyeti*”, “*Ehli Beyt Okulları*” ve “*Ansari Hizbullah*”’ın olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu örgülerin “direniş anlatısı altında “kamusal görsel illüzyonu” yaratan önemli yapıtaşları oldukları bilinen bir gerçekliktir (Bknz: Bulgu 3).

## 5. Sonuç

Kentler, toplumsal değişim ve dönüşümlerin en çok hissedildiği mekânsal alanlardır. Kent içerisinde konumlandırılan mimari eserler gerek estetik duruşu ile gerek ise metinsel ve görsel anlatıları ile egemen ideolojilerin baskın seslerini kent içerisine sızdırmaktadır. Bu doğrultuda kente endekslenen ideolojik çerçeveler kent içerisinde sermayenin niteliksel sesi olarak süreklilik kazanmaktadır. Bu süreklilik kitlelerin kent içerisinde politik sistemlere yeniden entegre olma sürecini de hızlandırabilmektedir.

Kent ve kent tasarımları, tarihsel sürecin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Kentlerin yeniden üretiminde iktidar ve güçlü ekonomik sistemlerin beklenti ve çıkarları belirleyici bir rol oynamaktadır. Çünkü kentler, içinde barındırdığı sembol ve imgelerle endüstriyel bir örgütlenme mantığı ile ideolojilerin kesintisiz akış alanlarını meydana getirmektedir. Bu alanlarda “ideolojik yönlendirme”, “bilinç yönetimi” ve “kimliksel varoluşların” inşa süreci tekeli bir mantık ile işlemektedir. Kentlerin kamusal ideolojisinin inşasında bürokratik ilişkiler ve bu bürokratik ilişkilerle üretilen kamusal gündemler etkili olmaktadır. Bu kamusal gündemler genellikle kurgulanan olaylarla, kutlamalarla ya da mitinglerle gerçekleştirilmekte, kamusal gündemin ideolojik yönünü belirleyenler ise Urmiye kentinde resmi olarak faaliyetleri dizayn eden kilit aktörlerdir (irna.ir, 2019).

Araştırmaya göre; kent ve mekânların tektipleştirilmesinde dini çerçeveli ideolojik yüklemeler ağırlık kazanmaktadır. İdeolojilerin mekân, nesne ve imgelerle tektipleştirilmesi ve diğer alternatif ideolojik değerlerin mekân içerisinde sönmükleştirilmesi (ki bu rejim için bilinçli bir tercih) İran’da yeni uyanmalara sahne olabilir. Bu uyanmalar politik, etnik ölçekte olabilir. Ur-



miye kentindeki kültürel uyanma ise pek çok sanatçı ve sanatsever tara-  
findan uzun zamandan beri dillendirilmektedir. Örneğin Urmiye kenti ile  
zdeşleyen ve İnan müziğinin ilk bestecisi konumunda bulunan “*Safiyed-  
din Abdülmümin bin Yusuf bin Fahir*” gibi tasavvufi isimlere ait herhangi  
bir anıt, sokak ya da cadde ismi bulunmamaktadır (wikipedia.org, 2023).

Araştırma sonucuna göre kentsel mimariler ve ortamlardaki görsel anlatı-  
ların ideolojik tonlamaları Pehlevi döneminin ideolojik durumunun bastırıl-  
masına yöneliktir. Urmiye kentinde cadde, sokak, meydan ve tarihi ko-  
numda bulunan önemli mekânsal ortamların kimliği ile oynamak, İnan’ın  
köklü geçmişinin kimliksizleştirilmesine neden olmakta ve sosyal yapı  
içerisinde “tarihsel ve kültürel dokuların” ideolojik tahakkmlere esir edil-  
mesine neden olmaktadır. Son yıllarda İnan toplumunda politik şiddet ile  
birlikte toplumsal krelmenin, bilinç bulanıklığının, kamusalda uzaklaş-  
manın temel nedenlerinden birisi “zden kopuş” olabilir. Bu zden kopuş  
senaryoları, iktidar, ideoloji ve kamusala eklenilen kilit aktörlerin aksi-  
yonları ile ortaya çıktığı pek çok kişi tarafından dillendirilmektedir. 1979  
yılından bu yana rejim, İnanlılık esaslı dini bir format ile kitlesel arzları  
n plana çıkar mış olsa da İnan’ın içerisinde bulunduğu etnik koşullar, bu  
formatın meşruluğunun önündeki en önemli engellerden birisi olarak g-  
rülmektedir. Sistem ve sermaye tüm kamusalı kurumlarla ve sivil toplum  
rgtleri ile şekillendirmiş olmasına rağmen İnan’da mekânın ideolojik  
gösterimine tüm İnanlılar dâhil olmamaktadır ve olmayacağının da emare-  
lerini göstermektedir. Bu onlar için bir tercih meselesinden çok, etnisiteye  
bağlı kültürel uzlaşımla ilgili bir konu olarak görülmektedir. Bu noktada  
ifade edilen varsayımlar, ileri de yürütülecek olan çalışmalarla desteklene-  
bilir ya da yanlışlanabilir.

## **Beyan**

Bu makaleye her iki yazar da eşit katkı sağlamıştır. Bu makale etik kurul  
kararından muafır. Çalışmada katılımcı bulunmamaktadır. Çalışma için  
herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır. Çalışmada kişi-  
ler ve kurumlar arası çıkar atışması bulunmamaktadır. Telif hakkına sebep  
olacak bir materyal kullanılmamıştır.

## **Disclosure**

Both of the authors contributed equally to this article. The article is exempt from the Ethics Committee Decision. There are no participants. The author received no financial support from any institution and there's no conflict of interest. No material subject to copyright is included.

## Kaynakça

- BBC (2022). Yeki digar az sarmayedaran tarafdare Hezbollah Lobnan az suye Amrika tahrim shod. <https://www.bbc.com/persian/world-61516514>.
- Bruneissen, Van, M. (1986). The Kurds between İran and Iraq. Middle East Research and Information Project, (141), s.14-27. <https://doi.org/10.2307/3011925>.
- Culler, J. (1981). The pursuit of signs. Semiotics, literature, deconstruction. Routledge.
- Dahlgren, P. (2017). Yeni medya kuramcılarında yeni medya kuramcılığına, İçinde Filiz Aydoğan (Ed.), İnternet, kamusal alanlar ve siyasal iletişim: Dağılıma ve müzakere. (s. 174-192). (Çev. E. Demirci & G. Dilek Türk). Der Yayınları.
- Dalgıç, N., Okta, Y. (2023). Changing the identity of a place by changing Street names: The process of remaning the streets of Üsküdar between 1927-1934. A/Z ITU Journal of the Faculty of Architecture, 20(1), 181-197. <https://doi.org/10.58278/0.2023.1>
- Dana.ir. (2014, Ekim 21). Negahi bih masjidi tarikhi Mehdi qadam. <https://dana.ir/489690/>
- Department for International Development (DFID). (2010, Ocak 1). The politics of poverty: Elites, citizens and states. Finding from ten years of DFID-funded research on governance and fragile States 2001-2010. <https://search.oecd.org/derec/unitedkingdom/48688822.pdf>
- Geuss, R. (2013). Eleştirel teori Habermas ve Frankfurt okulu. (2.bs.). (Çev. F. Keskin). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Yayın Tarihi: 1981).
- Görgülü, L, Görgülü, Ç. (2022). Kentsel dönüşüm projelerinin tipolojik sürekliliğine etkisi: Bursa Doğanbey kentsel dönüşüm projesi. Kent Akademisi, 15 (4), 2049-2087. <https://doi.org/10.35674/kent.976714>
- Green, D, J. (2009). Understanding in Iran. Rand Corporation.
- Guiraud, P. (1994). Göstergibilim. (2. bs.). (Çev. M. Yalçın). İmge Kitabevi. (Orijinal Yayın Tarihi 1975).

- Gunaz Tv. (2022, Haziran 14). Taghiyre name Orumiyeh be yek name maj`ul kordy. <https://www.gunaz.tv/fa/new/SH.A144dddddtdt6644444-1662367193>
- Hawzaneews. (2023, Mayıs). Bozorgdashti marhum hojjatol islam val moslimin Hasani dar orumiyeh bargozar mishavad. <https://www.hawzah-news.com/news/1087701/>
- Internationale Gesellschaft für Menschenrechte (IGFM). (2006, Temmuz 19). Volksgruppen und minderheiten in Iran. <https://www.igfm.de/volksgruppen-und-minderheiten-im-iran/>
- İrib new agency (2022, Temmuz 27). Bargozariy maraseme jashne `eyd ghadir dar masjidi Mehdi qadam orumiyeh. <https://www.iribnews.ir/fa/news/3513187/>
- İRNA. (2018, Eylül 12). Ayine shast sale ta`ziye khanie Hoseyni mizban masjed mehdi qadam orumiyeh. <https://www.irna.ir/news/83462817/>
- Ives, P. (2011). Gramsci`de dil ve hegemonya. (Çev. E. Ekinci). Kalkedon Yayınları. (Orijinal Yayın Tarihi 2004).
- Kojaro.com (2023). Tapeh Hasanlu. <https://www.kojaro.com/attraction/7383-hasanlu-hil/>
- Korkmaz, M, M. (2023). İran islam devrimi ile birlikte toplumsal belleğin yeniden inşası: İran sokak isimlerinin değiştirilmesi. Ortadoğu ve Orta Asya- Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 3(1), 1-13. <https://dergipark.org.tr/en/pub/odak/issue/78664/1321273>
- Lazar, D. (1990). Markets & Ideology in the city of London. Palgrave Macmillan.
- Lynch, K. (1975). Das bild der stadt. (Vol. 16). (Çev. H. Korssakoff-Schroder und R. Michael). Vieweg+Teubner Verlag. (Orijinal Yayın Tarihi 1960).
- Mair, N. & Zaman, M, Q. (2020). Berlin: a city awaits: The interplay between political ideology, architecture and identity. Springer Geography.
- Mahmudi, M. (2022). Taşavire marasime chaharomin salgardı marhum hojjatol islam val moslimin gholam reza Hasani. <https://www.hawzah-news.com/photo/1025468/>

- Mattelart, A. & Mattelart, M. (2017). İletişim kuramları tarihi. Histoire des theories de la communication. (Çev. M. Zıllıoğlu). İletişim Yayınları. (Orijinal Yayın Tarihi 1995).
- Mehrnews. (2013, Mart 4). Tapeh Hasanlu , tamadoni hasht hezar saleh dar qalbi tarikh / mirathi ba qabiliyeti sabteh jahani. <https://www.mehrnews.com/news/2504470/>
- Mehrnews. (2017). Tajamo 'e e' teraziyeh daneshjuyan dar danishgah orumi-yeh be sokhanani Teramp. <https://www.mehrnews.com/news/4115013/>
- Merriam Webster Dictionary (2023, Ekim 23). Social system (noun). <https://www.merriam-webster.com/dictionary/social%20system>
- Milles, R. (2010). Ulusal kimlik ve etnik açılım. İçinde Vasıf Erenus (Ed.), Öteki'nin tanımları (s. 179-224). (Çev. I. Gündüz). Urzeni Yayınevi. (Orijinal Yayın Tarihi 1989).
- Mizan Online New Agency (2014). taşavire tajamo 'e e' terazi motafavit dar orumi-yeh. <https://www.mizanonline.ir/fa/news/118215>
- Mollazade, H, A. (2016, Ağustos 16). Taşavire 'azadariyeh mardomi orumi-yeh dar ruze Tasu 'a. (Tasnim New Agency). <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1401/05/16/2754526/>
- Navarro, J. & Karlins, M. (2008). Beden dili: Eski FBI ajanından insanların bedenini okuma rehberi. (13. bs.). R. Gürtuna, (Ed.), Alfa Yayınları.
- Netchitalova, E. (2016). Yeni medya kuramcılarında yeni medya kuramcılarında, İçinde Filiz Aydoğan (Ed.), Flaneur, Aylak ve Empatik İşçi. (s. 1-9). (Çev. E. Demirci & G. Dilek Türk). Der Yayınları
- Norrie, H. (2016). Urban narrtives: Museums as iconic symbols and agents of civic experience. UHPH, 312-325. <https://apo.org.au/node/213121>
- Orumi-yeh.iqna.ir. (2018, Aralık 16). Khiyabane emame do (2) orumi-yeh bih nami sardar soleymani taghiyre nam dad. <https://orumi-yeh.iqna.ir/fa/news/3869586/>
- Öncü, A. & Weyland, P. (2007). Giriş: Küreselleşen kentlerde yaşam alanları ve kimlik mücadeleleri. Mekân, kültür, iktidar. Küreselleşen kentlerde yeni kimlikler. A. Öncü ve P. Weyland (Der.). İletişim Yayınları.

- Pollio, A.& Rossi, U. (2022). Handbook of urban politics and policy. İçinde Edward Elgar (Ed.), Urban Political Economy, [https://www.researchgate.net/publication/363265695\\_Urban\\_Political\\_Economy](https://www.researchgate.net/publication/363265695_Urban_Political_Economy)
- Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *Geojournal*, 58(2), 99-108.
- Rasanah International Institute for Iranian Studies. (2017). Markaz-motale'at- va pazhūhesh ha/cheshm andaz- jonbesh- aqaliyat haye qomy va diny. <https://rasanah-iiis.org/parsi> <http://tinyurl.com/2fvbr3v6/>
- Rasanews. İr. (2009, Şubat). Az meydane mojasame ta meydane azadi. <https://rasanews.ir/fa/news/97549/>
- Rishi, P. & Khuntia, G. (2012). Urban environmental stress and behavioral adaptation in bhopal city of India. *Urban Studies Research*, (2). 1-10. <https://doi.org/10.1155/2012/635061>
- Rsgisc.com. (2023). Naqshah ravandeh tose'h advari shahre Orumiyeh. <http://tinyurl.com/2s48vxx3>
- Saussure, de F. (2011). Course in general linguistics. (Çev. W. Baskin). Columbia University Press. (Orijinal yayın tarihi 1916).
- Shirky, C. (2017). Yeni medya kuramcılarında yeni medya kuramları, İçinde Filiz Aydoğan (Ed.), Sosyal medyanın politik gücü: Teknoloji, kamusal alan ve politik değişim. (s. 157-171). (Çev. E. Al). Der Yayınları.
- Shoratehran.ir. (2023, Aralık 14). Hemayat az karhay davtalabaneh baraye zarfiyat sazi. <https://www.shoratehran.ir/news//28061>
- Sınmaz, S, Özdemir, H, A. (2016). Türkiye şehir planlama pratiğinin kentsel morfoloji ve tipoloji üzerindeki etkileri, Siverek kenti için bir değerlendirme. *İdealkent*, 7(18), 80-115. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idealkent/issue/36793/419088>
- Soleimani, A., Aftab, A., Kan, I, A, M., Majnoony, A. (2017). The effects of urban design on the behavior and morality of the citizens Case study: The streets of the Imam, Modares and Kashani of Urmia. *Geographical Urban Planning Research*, 5 (2), 289-314.
- Smith, P. & Riley, A. (2016). Kültürel kurama giriş. (Çev. S. Güzelsarı ve İ. Gündoğdu). Dipnot Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 2008).

- Tasnim news. (2013, Şubat 16). Khiyabanhai kih enqelab name anhara a'vđ kard. <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1392/11/16/273321/>
- Tasnim news. (2014, Temmuz 23). taşavire hoviyať saziye natamam baraye meydanı emem hoseyn (') orumiyeť ya " Gul ustı. <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1393/04/23/430851/>
- Tasnim news. (2017). taşavir tajamo' bozorghe hezbollah dar moşalaye emam khomeyni orumiyať. <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1393/03/22/398403/>
- Theguardian (2010, Eylöl 19). Dictator-lit: The poetry of Ayatollah Khomeini <https://www.theguardian.com/books/booksblog/2010/jan/29/dictator-lit-ayatollah-khomeini>
- Urmia.navideshahed.com. (2016). <https://urmia.navideshahed.com/fa/news/408463/> Urmiatourism.ir (2023). Tasise avalin bimaristani iran dar orumiyeť. <https://urmiatourism.ir/west-minwester/>
- Van Dijk, A, T. (2019). İdeoloji. Multidisipliner bir yaklaşım. (Çev. Ayşee Demir). Hece Yayınları. (Orijinal Yayın Tarihi 1998).
- Yaylagöl, L. (2021). Kitle iletişim kuramları. Egemen ve eleştirel yaklaşımlar. Dipnot Yayınları.
- Yenisey, G. (2008). İnan'da etnopolitik hareketler (1922-2004). Ötüken Yayınları.
- Yıldız, K., Taysi, B, T. (2007). The Kurds in Iran. The past, present and future. Pluto Press.
- Zarabadi, L, S. (2016). Public spaces and ideology: Public art and a new urban movement in Iran. Robert Corser&Sharon Haar (Ed.), 104th ACSA Annual Meeting Proceedings, Shaping New Knowledges.
- Weber, M. (2022). Kent. (Çev. V.Ahsen Coşar). Dorlion Yayınları. (Orijinal Yayın Tarihi 1966).
- Wikipedia.org. (2023). [https://tr.wikipedia.org/wiki/Safıyy%C3%BCddin\\_Urmevi](https://tr.wikipedia.org/wiki/Safıyy%C3%BCddin_Urmevi)
- Qartalnews.ir. (2023, Ocak 30). Namhayeť kuy va mahallat, mayadin, khiyabanhaye orumiyeť az zamane dirineť ta emruz. <http://tinyurl.com/2ttfb9fj>



# Political History of Ahwaz: Iranian Occupation, Colonialism and Ahwazi People's Territorial Claims

Abdulrahman Hetteh\*

## Abstract

Ahwazi people in Iran identify with their own ethnicity, language and culture rather than the Iranian national identity. They rely on history to demonstrate their peoplehood, nationality and entitlement to the right to self-determination. While Ahwazi history is highly contested, this research aims to frame the discussion on the Ahwazi people's long-standing historical claims to territory by offering an Ahwazi perspective. This research delves into the historical dynamics between the Ahwazi Sheikhs and the Shah of Persia, assessing the extent of the Sheikhs' autonomy and the Shah's dominion over the Ahwaz region. It provides an overview of the geography, natural resources, ethnic composition, political history, and claims over the Ahwaz region. It also demonstrates how colonial interests led to the occupation of the last Ahwazi emirate and influenced the origin of the Iranian nation-state, encompassing a centralised political system with no room for diversity and inclusion.

**Keywords:** Ahwaz Political History, Iran, Military Occupation, Colonialism, Territorial Claims.

---

\* PhD, Visiting Lecturer, City University of London, [abdulrahman.hetteh@city.ac.uk](mailto:abdulrahman.hetteh@city.ac.uk), London, United Kingdom, ORCID: 0009-0006-2797-3090



Creative Commons Licer

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İran Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına 291 uygundur.





## Ahvaz'ın Siyasi Tarihi: İran İşgali, Sömürgecilik ve Ahvaz Halkının Toprak İddiaları

Abdulrahman Hetteh\*

### Öz

İran'daki Ahvaz halkı, İran ulusal kimliğinden ziyade kendi etnik kökeni, dili ve kültürüyle özdeşleşmektedir. Halk olduklarını, milliyetlerini ve kendi kaderini tayin hakkına sahip olduklarını göstermek için tarihe güvenmektedirler. Ahvaz tarihi oldukça tartışmalı olsa da bu araştırma, Ahvaz perspektifi sunarak Ahvaz halkının uzun süredir devam eden tarihsel toprak iddialarına ilişkin tartışmayı çerçevelemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma, Ahvaz Şeyhleri ile İran'daki Şah arasındaki tarihsel dinamikleri inceleyerek Şeyhlerin özerkliğinin kapsamını ve Şah'ın Ahvaz bölgesi üzerindeki hakimiyetini değerlendirmektedir. Ahvaz bölgesinin coğrafyası, doğal kaynakları, etnik yapısı, siyasi tarihi ve iddiaları hakkında genel bir bakış sağlamaktadır. Ayrıca sömürgeci çıkarların son Ahvaz Emirliği'nin işgaline nasıl yol açtığını ve çeşitliliğe ve katılıma yer vermeyen merkezi bir siyasi sistemi kapsayan İran ulus devletinin kökenini nasıl etkilediğini de sergilemiş olmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Ahvaz Siyasi Tarihi, İran, Askeri İşgal, Sömürgecilik, Toprak Talepleri.

\* Dr. Misafir Öğretim Görevlisi, City University of London, abdulrahman.hetteh@city.ac.uk, Londra, Birleşik Krallık, ORCID: 0009-0006-2797-3090

## **1. Introduction**

The Arabs of different tribes populated and ruled the Ahwaz region for centuries (Manie, 2008, p. 25). According to Carsten Niebuhr's diary (1792), Arabs had traditionally been the owners of all the east coasts of the Arabian Gulf 'from the mouths of Euphrates, nearly to those of the Indus' (p. 137). Historical accounts note that the 'Arabian colonies' occupied the Gulf coast during the sixth century BC (Manie, 2008, p. 25; Niebuhr, 1792, p. 137-138).

Jaber Jalil Manie (2008, p. 25) suggests that Arabs' migration to Ahwaz coincided with the arrival of Arabs in Iraq, potentially during events such as Aram's flood and the Marib Dam collapse in Yemen between 570 and 542 BC. Some Arab settlements in Ahwaz resulted from the war, such as when certain Arab tribes were brought from the Arab Peninsula after being conquered by Shapur II, the Sassanid King, and settled in cities such as Susa (officially known as Shush) and Tustar (officially known as Shushtar) around 325 AD (AlHilo, 1970, p. 7; Rashidian, 1954, p. 5). Others settled around Shatt al-Arab and Karun River during the Islamic Caliphate rule in 637 AD (Abidi, 1980, p. 13-14). These historical records collectively indicate the presence and influence of Arabs in the Ahwaz region over centuries, shaping its demographic and cultural landscape.

In addition to Ahwazi Arabs, ethnoreligious minorities, including Christians and Mandaeans, have been historically tied to Ahwaz for thousands of years (Chaab, 2017, p. 99). Many non-Arab Ahwazi ethnic communities of Syriac and Jewish origin adopted Islam throughout history. They were known as Dezfulis, Shushtaris, and Behbahanis, attributed to their inhabited cities. Some migrated from Eastern Rome due to religious persecution, and others were brought to Ahwaz by the Sassanian King as prisoners during the war with the Romans in 260 AD (Dialogue Institute for Research and Studies, 2022). These groups have used languages unrelated to Persian (Miller et al., 2014, p. 29). Dezfulis and Shushtaris do not see themselves as Persians but as heirs to ancient local empires and Greek immigrants. Similar to the treatment of the Ahwazi Arabs, Iranian literature does not consider those who identify with these distinct cultures and ethnicities as ethnic groups (Elling, 2013).

Another ethnoreligious minority in Ahwaz is the Mandaean community. They use their own written and spoken Aramaic language, follow John the Baptist, and have their holy book known as *Ginza* (Khamisi, 2015, p. 10-11, 14;). The Mandaeans are estimated to be over 100,000 worldwide, with 25,000 living in Ahwaz (Buckley, 2002; Tahvildar et al., 2001). Whether the Iranian authorities have any statistics about their population is still being determined. It is difficult to find exact numbers of Mandaeans in Ahwaz and worldwide for a variety of reasons. Mandaeans have conflicting views about including individuals who marry outside the religion, forced converts to Islam, and seculars as community members. Mandaeans face identity problems, and many of them identify with their heritage based on ethnicity and culture, giving less emphasis to religion (Buckley, 2002, p. 6).

Mandaean human rights issues in Iran are linked to the Ahwazi issues because some Mandaeans consider themselves part of the Arab community, which makes them subject to “dual persecution, for being Arab and for being Mandaean” (Al-Sheati, 2011). Thousands of Mandaeans emigrated from Ahwaz to Western countries due to the war between Iran and Iraq between 1980 and 1988 and religious persecution triggered by Iran’s Shia state (Al-Sheati, 2011; Buckley, 2002, p. 6).

In addition to ethnoreligious minorities, there are Persians and non-Arab migrants who settled in Ahwaz in the last century (Mehrabani et al., 2015, p. 149). The Bakhtiari Lurs are the leading non-Arab ethnic group inhabiting the Zagros Mountain range bordering Arabistan (Strakes, 2011, p. 347). These nomadic and semi-nomadic tribes gradually moved into and settled in the northern regions of Arabistan following the forced settlement and policy of demographic changes by the central government after 1925 (Poor Bakhtiar, 2008).

These demographic changes and continuous settlement of non-Arabs have subsequently taken place at the expense of the Ahwazi Arabs, who feel they are treated as second-class citizens and are racially, economically, and politically suppressed by the state (Moradi, 2014, p. 7, 16). Ahwazi activists claim that the non-Arab settlers are entrusted with the region’s administration and hold economic and political power in Ahwaz (Ahwaz Human Rights Organization, 2004). The Ahwazi Arabs complain about the lack of access to jobs in the government sector and oil and industrial

companies, predominantly run by non-Arabs (Aljazeera, 2007). It is necessary to acknowledge that due to the sensitivity of the topic, it is challenging to access official documentation that may explicitly talk about demographic engineering in Ahwaz and other ethnic-populated regions in Iran. However, analysing the existing statistics shows that such changes have occurred.<sup>1</sup>

From the Ahwazi people's perspective, Iran was an occupying state that used military force to end the last semi-independent Ahwazi Arab emirate in Arabistan (officially Khuzestan) in 1925. The political history of Ahwaz is a complex and contested topic. However, history plays a significant role in awakening and shaping the Ahwazi national identity and aspirations. This article provides an overview of Ahwaz geography, followed by ancient, Islamic and contemporary history of the region using an Ahwazi lens. It studies the establishment of Arab dynasties, kingdoms and emirates in the Ahwaz region and investigates the role of colonial powers, the Ottoman Empire and Iranian ambitions in the region that hindered the establishment of an independent Arab state in Ahwaz since the 15<sup>th</sup> century. It concludes that the current Ahwazi people's aspirations for self-determination are rooted in the historical struggle to establish their own state free from Iran's intervention and exploitation.

## **2. Geo-Strategy and Importance of Ahwaz**

The Ahwaz region is located in the South and Southwest of Iran, on the east coast of the Arabian Gulf. It commences on the eastern side of the Shatt al-Arab River, which forms the Iraqi border. It ends on the western side of the Jagin River with the Bashagerd Mountains chain in the south, creating the natural frontier with Baluchistan province. To the east, Ahwaz is separated from the Iranian plateau by the natural barrier of the Zagros Mountains, and on the southern border lies the Arabian Gulf. Ahwaz comprises three provinces of Arabistan (officially known as Khuzestan), Bushehr, and Hormozgan, including more lands annexed to the adjacent provinces. Ahwaz's contemporary geographical region was recognised as a territorial unit in 2700 BC under the Elamite civilisation (Amer, 1981, p.

---

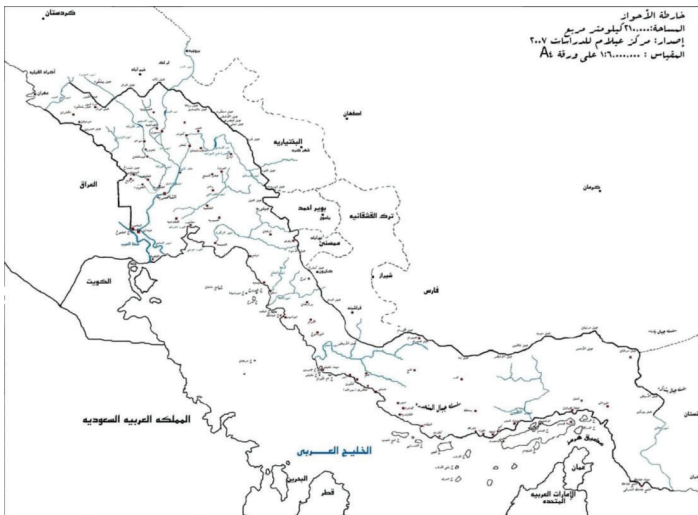
<sup>1</sup> For further reading about the statistics of non-local employees in Ahwaz's industrial sector, see (Nawaser, 2013).

165, 181). The Ahwazi authors claim that it covers an estimated 210,000 square kilometres (Haidari, 2007, p. 6-9; Hetteh, 2022).

Maps showing the geography of Ahwaz and Iran's ethnoreligious distribution.

## Map 1

### Ahwaz Location



*Note.* The map of Ahwaz includes three provinces of Arabistan (Khuzestan), Bushehr and Hormozgan. Translations of the text on top of the map: Map of Ahwaz: An area of 210,000 square kilometres; Publisher: Ilam Studies Center; Map scale of 1:6,000,000 in A4 paper. The map shows the location of Ahwaz surrounded from the Iranian side by the lands of Lurs, Qashqai Turks, Fars province and Baluchistan in the north and east of Ahwaz; Iraq from the west; and the Arabian Gulf from the south. Ahwazi political groups and writers created the map. The map was extracted from the book by an Ahwazi author:

Haidari, G. (2007). *Al-Ahwaz bieuyun Ahwaziyah*. Elam Studies Centre. p. 6-9.

## Map 2

### *Iran's Ethnoreligious Distribution*



*Note.* This map does not include Bushehr as an Arab-populated region, nor does it emphasise the existing Sunni population in the three provinces of Arabistan, Bushehr and Hormozgan, which reduces the accuracy of its information. Nonetheless, it shows that Arabistan and Hormozgan and parts of Shiraz, Kerman, Semnan, and Khorasan provinces in Iran are populated by Arabs. Adopted from

Pars Times. (n.d.). People of Iran. <http://www.parstimes.com/people/>

Ahwaz is considered a natural extension of the plains of Mesopotamia, forming part of a homogeneous Arab world since the 7th century in terms of geography, economy, and human existence. Being located at the entrance of the Arab and non-Arab worlds and with its strategic and trading location on the northern and eastern coasts of the Arabian Gulf and its rich natural resources, Ahwaz has played a crucial role in commerce and maritime navigation since the 19th century (Abidi, 1980, p. 8-9). Ahwaz has been significant for its strategic military location as part of the land bridge that links Asia, Europe, and Africa. It sits on the head of the Arabian

Gulf, which connects the Mediterranean Sea with the Indian Ocean (Najjar, 1971, p. 30).

Mustafa Abdelkader Najjar argues that the strategic position of Ahwaz became vital to colonial powers in the past due to its adjacency to Iran, Iraq, and Kuwait and its economic importance, being rich in oil and having fertile land and water (Najjar, 1971, pp. 30-31). The fact that the Ahwaz is rich in natural resources while the Ahwazi people are suffering from poverty, underdevelopment, and confiscation of their land has also given rise to the demands of the Ahwazis for self-determination. Economic disparity imposed by Iran violates the resource dimension of self-determination rights of the Ahwazi people under the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR, 1966, Article 1(2)) and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR, 1966, Article 1(2)).

### **3. The Ancient History of Ahwaz**

Ahwaz was a political entity or a sub-entity since the establishment of the Elamite civilisation in the region in 2700 BC (Amer, 1981, p. 181). Throughout history, the current Ahwaz region or parts thereof were called Elamite, Susa, Ahwaz, Khuzestan, Hormuz, and Arabistan (Strakes, 2011, p. 339-341). The history of different dynasties illustrates that conquest was the predominant method of acquisition of title over Ahwaz by the empires. Ahwaz went through many political phases, ruled by its people and, at other times, subjected to conquest by Assyrians, Persians, Parthians, Greeks, and Turks. The Elamite was the first ancient civilisation in Ahwaz, followed by the Assyrian rule in 639 BC (Amer, 1981, p. 178), and the Achaemenid dynasty, the first Persian Empire in 539 BC (Khalafi, 2016, p. 24-37). Subsequently, Ahwaz was ruled by various dynasties, such as the Seleucid Empire, the Parthian Empire, and the Persian Sassanid (Amer, 1981, p. 178; Khalafi, 2016, p. 24-37). The Maysan Kingdom (129 BC-224 AD) - the first semi-autonomous and sometimes independent Arab Satrap (or province) of the Parthian Empire - ruled southern Iraq and ancient Elamite for three centuries (Khalafi, 2016, p. 24-37).

#### **4. Ahwaz under Islamic Caliphates**

In 637/640 AD, the Mesopotamian Arabs, with the support of the local Arabs, defeated the Sassanid Persians and established a provincial capital known as Suq al-Ahwaz (Amer, 1981, p. 178; Strakes, 2011, p. 340 ). During that time, Ahwaz was administered by the *Wali* (Governor) of the wilayat of Basra (Abidi, 1980, p. 20-21). The *wilayat* was an administrative division known as the 'governorate' under the Caliphate. The legal status of Ahwaz did not change during the subsequent Rashidun, Umayyad and Abbasid Caliphates, except it became a *wilayat* itself, similar to other Islamic governorates such as Hejaz, Fars, Khorasan, Egypt, along with others, under the Abbasid Caliphate (Abidi, 1980, p. 20-21; AlHilo, 1969, p. 77-78). However, due to the decline of the Abbasid, these governorates were divided between several *Amirs* (military commanders) (Najafabadi et al., 2018, p. 97-100). As a result, the commanders of the Buwayhid dynasty (932-1063) extended their military control over south Persia, Ahwaz and Baghdad and placed the Abbasid Caliphs under their guardianship (Bosworth, 2013, p. 203-206).

#### **5. The Establishment of the Arab Kingdom and Emirates on the Eastern Side of the Arabian Gulf**

As mentioned in section one, south Persia, including the eastern shore of the Arabian Gulf and islands, is considered by contemporary Ahwazi Arab groups to be part of Ahwaz territory because Arabs have inhabited these regions for millennia.

Due to the decline of the Islamic Caliphate in the early 900s, the administration of different parts of Ahwaz changed under new local rulers. After the fall of the Buwayhid dynasty in the 11<sup>th</sup> century, the Arab Kingdom of Hormuz was established on the Arabian Gulf's eastern shore (currently known as Bandar Abbas) and Oman coasts. Hormuz gained independence after the disintegration of the Abbasid Caliphate in the 13<sup>th</sup> century due to internal conflicts between various dynasties in Persia. The Kerman rulers in south Persia had hostile relations with Hormuz as they sought tribute and payment (Khuri & Tadmori, 1999, p. 20, 339). Hormuz was mentioned in the writings of the famous Italian explorer Marco Polo as a noble and immense trade city on the sea (Polo et al., 1993, Chapter



19). With the arrival of the Portuguese in the Arabian Gulf in the early sixteenth century, Hormuz lost its independence and became a Portuguese protectorate. While the Portuguese subjugated Hormuz through military force, they did not consider it *terra nullius* (nobody's land). Instead, they recognised the Hormuz population as socially and politically organised people with a system of government represented by the local King. The Portuguese effectively treated it as a protectorate, and the subjugation took place through what could be called unfair treaties with the Hormuz King. The first treaty with the Hormuz King was signed in 1507 and was designed to restore the Hormuz King's local authority. In return, he became a vassal of Portugal's King, paid an annual tribute, and handed over lands for the section of a Portuguese fortress and a factory (Awad, 1985, p. 123; Buderer & Ricart, 2018, p. 265). After a local revolt in 1523, a second treaty was signed, imposing a duty on the Hormuz King to provide houses for Portuguese traders. In exchange, the local ships were permitted to sail freely in the sea on the condition that they would not carry arms on board, and the arsenal belonging to the Hormuz King was kept in Portuguese castles (Awad, 1985, p. 116-117, 123; Wilson, 1928, p. 116-117, 123). This treaty brought Hormuz under the Portuguese's direct control for over a century until the Safavids, with the aid of the British and Dutch navy, seized the region, destroyed Hormuz city and committed atrocities against the local population in 1622 (Awad, 1985, p. 123; Salman, 2004, p. 233; Wilson, 1928, p. 116-117, 123, 148-51). The Safavids were the first Turkish dynasty to expand its control and rule the land historically known as Persia for the first time since the collapse of the Sassanid Persians in 637 AD.

With the collapse of the Safavids in 1737, wars intensified between various ruling dynasties in Persia. Meanwhile, several independent Arab emirates were established in southern Persia along the east-coast of the Arabian Gulf (Awad, 1985, p. 131; D'souza, 2002, p. 19-20; Sweet, 1964, p. 266-267). Arabs live across the entire Arabian Gulf, spanning contemporary Iran, Iraq, Kuwait, Saudi Arabia, Bahrain, Qatar, the United Arab Emirates and Oman. Carsten Niebuhr (1792, p. 137-138) wrote in his visit to the region that all the east coasts of the Arabian Gulf belonged to the Arabs, stating that the European geographers were wrong 'in representing a part

of Arabia as subject to the Monarchs of Persia'.<sup>2</sup> Niebuhr (1792, p. 137, 140) noted that the Arabs in southern Persia used and exhibited the same language and manners as the native inhabitants of Arabia. They were independent and in constant war with the Kings of Persia. These emirates controlled the seashore of the Arabian Gulf as they negotiated with foreign powers, including the British Empire, to whom they gave permission to establish factories and conduct exclusive trade in Bushehr port in 1763 (Niebuhr, 1792, p. 145; Wilson, 1928, p. 178). Other emirates, such as Al Zuabi in Bandar Rig, entered wars with the King of Persia and colonial powers and seized Kharg Island in the Arabian Gulf from the Dutch navy (Niebuhr, 1792, p. 146-148; Wilson, 1928, p. 180-182). Most Arab emirates, including Qawasim, Abbasien, Abadelah, Al Mansour, Al Ali, Al Marazeeq, and others, were small and not united. Persia's military force gradually occupied them before 1923 (Mosalmah, 2008, p. 49).<sup>3</sup>

## **6. The Arab Rule of Moshashaies over Northern Ahwaz (Arabistan) Since the 15<sup>th</sup> Century**

Persia's southwest or the northern part of Ahwaz was also known as Arabistan from the rise of the Safavid dynasty in the 16<sup>th</sup> century to 1925 – currently known as Khuzestan. After the disintegration of the Abbasid Caliphate in the 13<sup>th</sup> century, Arabistan witnessed constant wars between various rivals, mainly Turkic dynasties.<sup>4</sup> In 1441, the local Arabs revolted against the Timurid dynasty and established the first independent Arab Kingdom of Mushasha or Moshashaies (Azawi, 2004, p. 272; Newman, 2003, p. 267-269; Ranjbar, 2004, p. 135-139; Zubeidi, 1982, p. 5-6). King Mohsen (1436-1508) expanded the Moshashaies by acquiring Basra in Iraq, Al-Ahsa and Al-Qatif in Arabia, Kermanshah in Persia, and Bushehr

---

<sup>2</sup> It should be acknowledged that Niebuhr referred to the Gulf as the Persian Gulf. However, the Gulf has also been referred to as Arabian Gulf, a chosen terminology used in this article. For further information about the use of the Arabian Gulf and the Persian Gulf name throughout history, see (Al Ghaithi, 2020).

<sup>3</sup> For further reading about the last Arab emirates of the east coast of the Arabian Gulf, see (Wahidi, 1988).

<sup>4</sup> For more information about the emergence of the term 'Arabistan' and its geographical area, see (Soucek, 1984, p. 203-208).

and islands in the Arabian Gulf, as seen in map 3 below. He established an independent territory, minted coinage as a currency and built several military fortresses across the Kingdom.

Map showing the Moshashaies Kingdom on the northern side of the Arabian Gulf in 1444.

### Map 3

#### *Moshashaies Kingdom or Mushasha*



*Note.* Visual Capitalist. (n.d.). Map of Europe and nearby in 1444 AD. <https://www.visualcapitalist.com/wp-content/uploads/2021/06/medieval-map-of-europe-in-1444.html><sup>5</sup>

The era of Moshashaies' absolute independence - for almost 70 years - ended due to the rivalries and constant wars between the Turkic dynasties of Sunni Ottomans and Shia Safavids in Persia who sought to rule Arabistan and Baghdad. In 1508, the Safavid Shah Ismail occupied the Moshashaies

---

5 For further reading about Moshashaies territory, see (Ranjbar, 1984, p. 177, 305-306; Zubeidi, 1982, p. 14-16).

Kingdom by military force, yet he recognised the Moshashaies as the local rulers (Zubeidi, 1982, p. 13, 16-18).

Religion was the justification for the occupation of the Moshashaies Kingdom by the Safavids because the Isma'ili variant of Shi'ism was the basis of the Moshashaies belief system, which the Safavid Shah considered a challenge to the official Twelver Shi'ism system propagated throughout his territory (Newman, 2003, p. 269). The Safavids used indirect control over multiple semi-independent regions, including Arabistan in Persia. The local Kings or rulers of the four *wilayat* (governorates), including Arabistan, Georgia, Kurdistan and Lorestan, became known as *Wali*, who enjoyed greater freedom than Persia's other administrative and political divisions. Arabistan was given special status because it was an independent territory before the rise of the Safavids. The sub-regions and districts in Arabistan were ruled by the Sheikhs of prominent tribes who were also subject to the semi-independent *Wali* rule of Arabistan since the 15<sup>th</sup> century (Shebli & al-Asimi, 2014, p. 19).

While nominally, Arabistan's *Wali* was a subject of the Safavid state, he controlled the administrative apparatus and managed Arabistan's budget, internal security, and external relations with other protectorates. Without a specific tax system or government representative, the *Wali* paid only royalties, such as antiques, to the Safavid Shah during the Persian New Year. The *Wali* was virtually independent due to the region's remoteness, natural barriers and harsh climate conditions, which limited the direct intervention of the central government. Also, language and cultural barriers, including the way of life, made it extremely difficult and costly for the central government to impose direct control over the local Arabs (Newman, 2003, p. 267-272; Ranjbar, 2004, p. 301-304). The geopolitical situation of Arabistan allowed the Moshashaies to form alliances with regional powers such as the Portuguese. The Moshashaies also occasionally declared themselves independent during the war between the Safavids and the Ottomans (Dawood, 1960, p. 15; Della Valle, 1665, p. 248; Newman, 2003, p. 270-271; Schofield, 1989, p. 296; Teixeira & Stevens, 1802, p. 26-27; Zubeidi, 1982, p. 20-25).

## **7. Arabistan as a Buffer Zone in Treaties between Persia and the Ottoman Empire**

Due to its geopolitical importance, Arabistan served as a buffer between the Ottomans and the Safavids. It was similar to Georgia, Kurdistan and Lorestan, situated between the two neighbouring empires and enjoying semi-autonomous rule in their respective regions (Matthee, 2006, p. 55). According to the 1639 Zuhab treaty between the Ottoman and Safavid empires, the frontline between the Ottomans and the Safavids was an extensive zone starting from Armenia in the north and passing through Kurdistan, Lorestan and Arabistan to the Arabian Gulf (Cusimano, 1992, p. 92; Kia, 2017, p. 131; Lorimer, 1998, Chapters 10-11; O'Ballance, 1988, p. 2; Potter, 2004, p. 63; Williamson, 2008, p. 88). Multiple versions of that 1639 treaty have taken almost four centuries to define and internationally recognise the border long after the first treaty (Ates, 2019, p. 397-423).

Historical documents suggest that Arabistan enjoyed greater autonomy when the neighbouring empires constantly competed for control over it, with its tribes seeking patronage from them. In the 1639 Zuhab Treaty, Arabistan was in the border zone, stretching from Basra of Iraq to Fars of Persia (Schofield, 1989, p. 267; Zubeidi, 1982, p. 62). Williamson notes that “[i]solated from distant capitals and inhabited by hostile Arab ... tribes jockeying for patronage from the rival empires, these border areas were extremely unsettled” (Williamson, 2008, p. 88). Given the wars and the changing ruling dynasties in Persia, the borders with the Ottomans were constantly shifting. For example, Ottoman sovereignty over Arabistan was recognised in the 1727 Treaty of Hamadan between the Ottomans and the Afghan Ashraf Hotaki, who overthrew the Safavids (Avery et al., 1991, p. 300-301; Dhabet, 1966, p. 29, 62; Sadawi, 2001, p. 113; Shaw & Demy, 2017, p. 629). Nonetheless, the Kerden (Kurdan) Treaty between Afsharid Persia and the Ottomans in 1746 reaffirmed the provisions of the 1639 Zuhab Treaty (Avery et al., 1991, p. 309).

## **8. The Rise of Kaabs Emirate in Arabistan**

Simultaneously, with the disintegration of Persia following the Safavids' collapse, the Kaabs tribes in Falahiyah (Shadegan in Persian) in southwest Arabistan formed a political entity known as the Kaabs Emirate and

played a prominent political and military role in the Arabian Gulf history (Newman, 2003, p. 272; Noras & Raof, 1982, p. 28-30; Sadawi, 2001, p. 33). The Sheikh of Kaabs built a large navy between 1757 and 1760, refused an alliance with and did not pay tribute or respect to the Ottomans and Persians (Longrigg, 1925, p. 171; Noras & Raof, 1982, p. 30). The Kaabs tribes gained independence from Basra during the Persian Karim Khan's reign in the 1760s (Schofield, 1989, p. 125). The Kaabs became the master of the sea and Shatt al-Arab, and imposed tax on ships and businesses settled in the region for over a decade (Longrigg, 1925, p. 175; Malcolm, 1815, p. 76; Niebuhr, 1792, p. 149-51; Qasimi, 1999, p. 108; Sadawi, 2001, p. 42-43). As a result, the British East India Company (BEIC) – the largest corporation in the world with its private military - resorted to striking a naval blockade on Kaabs for two years, from 1766 to 1768 (Erikson, 2014; Noras & Raof, 1982, p. 45; Roy, 2016; Wilson, 1928, p. 186-187). Although Persia was part of the military campaign against the Kaabs, it regarded the Kaabs as a subject of Persia, requesting the withdrawal of the Ottoman and British forces from the Kaabs' territory, which they did (Layard, 1846, p. 55; Longrigg, 1925, pp. 173-175). Muhammarah, the central city and port of Kaabs, later became the capital of the Emirate of Kaabs. It is also referred to as the Emirate of Muhammarah and the Emirate of Arabistan in some texts. Since then, the Kaabs have used the Persian flag because of their Shia religious belief shared with Persia and not an acknowledgement of subjection to Persia (Schofield, 1989, p. 125). Persia had not exercised absolute control over Muhammarah, and Kaabs had never furnished troops nor paid revenue to Persia (Schofield, 1989, p. 125).

## **9. Colonial Powers and the Erzurum Treaty of May 1847 between Persia and the Ottoman Empire**

The border dispute continued to be a source of wars between Persia and the Ottoman Empire, resulting in the Erzurum Treaty of May 1847, led by the British and Russians, who sought to internationalise Shatt al-Arab and gain broad concessions in Persia, respectively (Noras, 1982, p. 8-9; Schofield, 2008, p. 410). The documents leading to the Erzurum Treaty indicate that Persia had never exercised absolute control over Muhammarah, and the Kaabs had never furnished troops or paid revenue to Persia. While the transmitted documents during the border negotiations

related to Muhammarah did ‘not contain decisive proofs of the territorial rights of either Persia or Turkey,’ the British Minister at Tehran stated that the evidence established indirect evidence in favour of Persia (Schofield 1989, p. 104-128, 259). Persia and the Ottoman Empire did not recognise Kaabs’ independence in the late 18th and early 19<sup>th</sup> centuries, as they were at war and claiming the contested lands. Under the British and Russian auspices, the 1847 treaty recognised Persia’s jurisdiction in the region despite Persia’s lack of effective control over the area and the absence of Kaabs’ recognition of Persian authority over them.

Schofield notes that with the 1847 Erzurum Treaty, the “Ottoman/Persian territorial divide began to crystallize in the delta region, impinging increasingly upon the effective autonomy of the regional power-broker, the [Sheikh of Muhammarah]” (Schofield, 2004, p. 31). The Erzurum Treaty embodies the first European model of territorial sovereignty in the Middle East. It granted Persia exclusive sovereignty over Muhammarah, Khizr Island (Abadan) and the east bank of Shatt al-Arab, which had not been the case before, at the expense of the local Sheikhs. It did not consider the Arabs’ entitlement to independence from Persia or the Ottoman Empire when both states could not provide decisive proof of territorial sovereignty over the region (Lesaffer, n.d.; Treaty of Erzurum between Persia and Ottoman Empire in 1847, Article 2; Memorandum respecting the frontier between Mohammerah and Turkey, n.d., p. 37v [74/82]). This treaty reflected London’s and Saint Petersburg’s economic and imperial interests in the region through their actions in mediating, collecting evidence, and drafting the final text. The Erzurum Treaty echoed “their need to create a clear legal context for the agreements they had or desired with the Ottoman and Persian empires about their imperial and colonial rights” (Lesaffer, n.d.). Due to the difficulty of protecting Arabistan from domestic revolts and foreign invasions, Persia’s Shah recognised Arabistan as an autonomous territory by a royal decree in 1857 (Khazal, 1962, p. 100). Arabistan had not surrendered to Persia after the 1847 Erzurum Treaty, and Persia was satisfied with Arabistan’s symbolic loyalty (Najjar, 1971, p. 64).

## **10. The Rise of Sheikh Khazal and Demands for Arabistan's Independence**

In light of Shah's recognition of Arabistan's autonomy, the British established a special relationship with the Sheikh of Muhammarah (Sheikh Khazal) (1897-1925) to protect their economic and political interests in Arabistan, including exclusive navigation in the Karun River in the face of the Russian commercial competition and influence in Persia (Khazal, 1962, p. 100; Noras, 1982, p. 9; Strunk, 1977, p. 4-8). With British support, Sheikh Khazal became an influential and *de facto* ruler of Arabistan by maintaining order among the Arab tribes. He protected the Anglo-Persian Oil Company's pipeline and infrastructures, granted the British concessions for irrigation projects, offered consulates and postal and telegraph offices, and leased land to build a railway in his territory (Strunk, 1977, pp. 158-179; Sarkar, 1919, p. 342; File 26/94, n.d., p. [3v] (17/292); Persia: Affairs of Arabistan, n.d., p. [2r] (3/6); File 2902/1916, n.d., p. [58r] (126/448); File 240/1913, n.d., pp. [12r] (28/452), [221r] (446/452), [192r] (388/452). Sheikh Khazal used the British influence over the Shah to prevent the Persian syndicates or subjects from controlling the development projects in Arabistan (File 2902/1916, n.d., pp. [46v] (103/448), [47r] (104/448), [49r] (108/448). He also settled the territorial dispute with the neighbouring Bakhtiari Lur tribes. He created an alliance with leaders of Qashqai and Pusht-i-Kuh (Lorestan) in Persia (Lauterpacht, 1991, p. 37; Wilson A. T., n.d., pp. [63r] (130/143), [63v] (131/143), and established a coalition with the Sheikhs in Kuwait, Arabia and Basra against the Ottomans before WWI (Lauterpacht, 1991, p. 37). In principle, Sheikh Khaz'al was the *de facto* ruler, which implied a degree of autonomy over administrative affairs and local matters with some control but not full sovereignty over natural resources.

Having established himself as the region's ruler in 1899, Sheikh Khazal requested British protection and recognition of Arabistan's independence from Persia under his leadership, but the British declined (File 2902/1916, n.d., p. [38r] (86/448); Strunk, 1977, p. 33). The British pledged several times that they would protect Khazal's jurisdiction and the Arabs in Arabistan from the Ottoman Empire and the Persian royalist and nationalist governments (File 2902/1916, n.d., pp. [38v] (87/448), [43r] (96/448). In 1914, the British agreed to protect Khazal's local autonomy and his



successors in case of any encroachment by the Persian Government on his jurisdiction and rights in Arabistan (File 2902/1916, n.d., p. [45r] (100/448)). The Home Office stated that recognising Khazal's autonomy placed significant political responsibility on the British government and made the 'undertaking to support the Sheikh established rights vis-à-vis the Persian Government more definite' and impose a moral obligation upon the British government to interfere in case Tehran violated the Sheikh's rights (File 2902/1916, n.d., p. [20v] (51/448)). These developments supported Ahwazis' claims to the territory because Arabistan was somewhat not under the control of Persia.

## **11. Shift in British Policy towards Persia and the Fall of the Last Ahwazi Emirate**

Persia's political integrity was impaired before WWI, and Persian politicians could not establish order or form a simple government (Olson, 2013, p. 17-18). Although the Shah granted concessions to the British government, Persia lacked effective control over several regions, including Arabistan and the adjacent territories of Lorestan, Bakhtiari and Qashqai in the south (File 2902/1916, n.d., p. [16v] (43/448)). There was no evidence that the Arabs attempted to prevent the British economic concessions granted by the Shah in Arabistan, except during the rule of Sheikh Miz'il from 1889 to 1897 (Strunk, 1977, p. 6). The Russians and British disregarded Persia's territorial integrity and independence when they divided it into zones of influence in the Anglo-Russian Entente of 1907 to protect their economic interests and curb the impending German threat (AJIL, 1907, p. 400-402; Greaves, 1968, p. 71-72; Northedge & Wells, 1982, p. 140; Olson, 2013, p. 17, 19; Sarkar, 1919, p. 342-343). Subsequently, the British started *de facto* rule in southern Persia in 1916 (Olson, 2013, p. 20).

Due to Persia's lack of political stability, the British began a discussion on the dismemberment of Persia before WWI because their interests were at risk without their direct intervention (Olson, 2013, p. 17). The British were also concerned about Russian penetration in their sphere and the growing German threat in the neighbouring Ottoman Empire (Olson, 2013, p. 17-18). In a private letter in May 1914, the British Under-Secretary at the Foreign Office wrote about the lack of hope for Persia resuscitating

herself, facing the alternative of partitioning, 'or placing every branch of her administration under European control and supervision' (Olson, 2013, p. 17).

Following the start of WWI, Persia became a fighting front for the Central Powers, represented by the Ottoman Empire and the Allies, represented by Russia and Great Britain (Bullard, 1963, p. 6-20). The Ottomans and Germans succeeded in encouraging some Arabs to fight against the British forces and disrupted oil circulation in Arabistan (Aksakal, 2011, p. 184-99; Atabaki, 2016, p. 10; Burke, 2016, p. 7-16; RamHormozi, 2016; Zürcher, 2016). In addition, by the end of 1915, the Persian nationalists started an anti-British movement supporting the Germans (Atabaki, 2006, p. 1-3). In light of Persia's open hostility against the British in the south, a declaration of war by Persia was anticipated (Avery, 1965, p. 193-195; Barker, 1967, p. 134-43). It led to the British consideration of recognising Sheikh Khazal's independence and outlining the necessary procedure for such an event (File 2902/1916, n.d., p. [18r] (46/448)). As a result, Sir Percy Cox (1915), the Expediency Force's Chief Political Officer, recommended that before announcing the Khazal's independence, the British government should give Khazal secret assurances reaffirming the guarantee given to him and his successors and cancelling the condition requiring him to observe loyal attitude towards Persian Government, and informing him instead that in future, assuming a favourable termination of the war, while preserving his local autonomy as in the case of [Kuwait], we will withdraw him from suzerainty of Persian Government and protect him from aggression from that Government also, to the utmost of our power (Telegram No. 273R).

Cox's proposal aimed to declare Arabistan's independence from Persia and reassure British control over Arabistan's foreign affairs while preserving the existing local autonomy of Sheikh Khazal (Cox, 1915, Telegram No. 273R). The British instituted a similar situation in Kuwait, an autonomous vassal of the Ottoman Empire between 1871 and 1899 and a British protectorate from 1899 to 1961 (Metz, 1993, p. 73-79). Cox's proposal gained approval from prominent British officials, including Hardinge, the Viceroy and Governor-General of India; Hirtzel, the Political Secretary of the Indian Office; Chamberlain, the Secretary of State for India; Sir Edward Grey, the Secretary of State for Foreign Affairs. Due to the possibility that the public announcement of the negotiation with Khazal could strengthen

the Persian war campaign against the British, the convenient time for the expected negotiation with Khazal was left to be decided by Marling, the British Minister at Tehran, who was against Arabistan's declaration of independence (Hardinge, 1915; Hirtzel, 1915; Grey, 1915). Cox's proposal envisaged that by granting independence to the Sheikh, a more favourable position would be created for the British government in the post-war period regarding the distribution of interests and resources with the other great powers in Arabistan. Cox proposed that Great Britain would gain further advantages by controlling Arabistan's foreign relations, the post, telegraphs and customs, adding that the British position as a protector of Arabistan would not be contested by other Powers (Cox, 1915, Telegram No. 368R). Sir Percy Cox (1915) stated further that the advantages

are that we thereby regulate the [Sheikh's] Position, and put him out of suspense at once, in a manner to which the allies cannot reasonably take exception, and which while sufficiently securing our interest in future will avoid inconvenience of including Arabistan among the items to be discussed and distributed among Allies after war (Telegram No. 368R).

After the defeat of the pro-German forces and the occupation of Tehran in November 1915 by the Russian military, Persia was surrounded. The British created South Persia Rifles consisting of Arabs, Persians and Baluchi in 1916 and maintained their direct control over South Persia (Fromkin, 1989, p. 209; Ward, 2009, p. 18-19). The British proposal for Arabistan's declaration of independence was never made public as the crisis with Persia ended without actual war (Strunk, 1977, p. 308-316). The other significant development in the region after WWI was when the British dissolved their relationship with Sheikh Khazal. The British were looking for an individual to protect their interest throughout Persia as the new Soviet government, following the Russian Bolshevik Revolution in 1917, unilaterally cancelled the tsarist concessions and left Britain the sole Great Power in Persia (Etheredge, 2011, p. 130). In 1921, Persia's *Majlis* (Parliament) rejected the 'British offer of military and financial aid that would effectively have made [Persia] into a protectorate of Britain' (Etheredge, 2011, p. 130). The British decided to cultivate stronger ties with Reza Khan, an officer of the Persian Cossack Brigade, deemed capable of protecting the British interests and an opponent of the Bolsheviks (Cohoon, 2017, p. 46; Waterfield, 1973; File 3/8, n.d., p. [177v] (354/508)). The British offered financial support to Reza Khan in the coup d'état in

Tehran on 20-21 February 1921, which changed the political structure of Persia and diminished the regional autonomies enjoyed by non-Persians, including the Arabs of Ahwaz (Etheredge, 2011, p. 130-131; Zirinsky, 1992, p. 644-645).

Although at the beginning of his rule in 1921, Reza Khan had promised not to invade Arabistan, the Persian troops intervened in Arabistan's domestic affairs, which led to threats of rebellion by Sheikh Khazal (File 3/8, n.d., p. [178v] (356/508), [179v] (358/508), [181r] (361/508)). The British dissuaded Sheikh Khazal from rebellion and actively facilitated his arrest by Persian troops, sending him to exile to Tehran in April 1925, marking the beginning of the *de facto* Persian military rule in Arabistan (Curtis & Hooglund, 2008, p. 27-28; Waterfield, 1973).

## **12. Conclusion**

This brief historical account of the power dynamics in parts of the territory now referred to as Ahwaz reveals the complexity of the relationship between Persia and the Arab emirates arising from the fact that Persia could not impose direct control over them. The Arabs enjoyed a significant degree of autonomy until 1925 and, during some periods of history from the 11<sup>th</sup> century onwards, ruled independently in their coastal cities and regions. It was the case in the Hormuz Kingdom in southern Ahwaz and the Moshashaies Kingdom in the northern part of Ahwaz until the early 16<sup>th</sup> century, when the Portuguese colonised Hormuz and the Safavids conquered the Moshashaies. Subsequently, the Safavids, with the help of the British and the Dutch navy, defeated the Portuguese, controlled Hormuz in the early 17<sup>th</sup> century, and united Persia for the first time since the Arab Muslim conquest of the Sassanid Empire in the 7<sup>th</sup> AD. From the perspective of the Ahwazi people, Persia had never exercised effective control over the northern and southern parts of the Ahwaz territory. Instead, during the 18<sup>th</sup> century, Ahwazis point to evidence of the Arabs taking control over their territory and establishing their emirates on the eastern shore of the Gulf, including the Kaabs in the Emirate of Arabistan in northern Ahwaz, which denied Persia effective rule in the region until the 1925 military occupation. This historical overview points to the fact that the Ahwazi people's legal status and rights in Iran should be determined in line with their historical grievances and struggles for self-determination.

## **Disclosure**

The article is exempt from the Ethics Committee Decision. There are no participants. The author received no financial support from any institution and there is no conflict of interest. No material subject to copyright is included.

## **Beyan**

Bu makale etik kurul kararından muaftır. Çalışmada katılımcı bulunmamaktadır. Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır. Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır. Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

## References

- Abidi, E. K. (1980). *Al-Ahwaz ardh Arabiya salibah*. Dar al-Hurriyah lel-Tebaa.
- Ahwaz Human Rights Organization, Indigenous Ahwazi Arabs for Freedom and Democracy in Iran & Democratic Solidarity Party of Ahwaz. (2004). *Statement by Karim Banisaid-Abdian, head of the indigenous Ahwazi-Arab delegation, read and submitted under agenda item 4(b), indigenous peoples and conflict resolution group on indigenous populations July 19-23, 2004*. Geneva, Switzerland.
- AJIL. (1907). Convention signed on August 31, 1907, between Great Britain and Russia, containing arrangements on the subject of Persia, Afghanistan, and Thibet. *American Journal of International Law*, 1, 398-406. <https://doi.org/10.2307/2212229>
- Aksakal, M. (2011). 'Holy war made in Germany'? Ottoman origins of the 1914 jihad. *War in History*, 18(2), 184-199. <https://doi.org/10.1177/0968344510393596>
- Al Ghaithi, A. M. S. (2020). Al-Khalij: Arabi am Farisi? Darasah tarikhiah le jothor alserae wa abadah wa tadaiyatah *Journal of General Education (Asiut)*, 36(12), 160-189. <https://doi.org/10.21608/mfes.2020.141419>
- Al-Sheati, A. (2011, December 6). Iranian Mandaeans in exile following persecution. *Al-Arabiya*. <http://www.alarabia.net/articles/2011/12/06/181123.html>
- AlHilo, A. N. (1969). *Al-Ahwaz "Arabistan:" Fi adwariha atarikhiah* (Vol. 2). Dar al-Basri.
- AlHilo, A. N. (1970). *Al-Ahwaz: Qabaeleha wa osareha* (Vol. 4). Matbaat al-Fora al-Haditha.
- Aljazeera. (2007, June 6). Iranian Arabs denounce discrimination. <https://www.aljazeera.com/news/2007/6/6/iran-arabs-denounce-discrimination>
- Amer, S. (1981). *Belad elam wa alaqateha be al-Iraq al-qadim. Adab Elrafedin*, 14, 166-181. [https://archive.alsharekh.org/MagazinePages/MagazineBook/Adab\\_AL\\_Rafidayn/Adab\\_AL\\_Rafidayn\\_1981/Issue\\_14/index.html](https://archive.alsharekh.org/MagazinePages/MagazineBook/Adab_AL_Rafidayn/Adab_AL_Rafidayn_1981/Issue_14/index.html)

- Atabaki, T. (2006). The First World War, great powers rivalries and the emergence of political community in Iran. In T. Atabaki (Ed.), *Iran and the First World War: Battleground of the great powers* (pp. 1-8). IB Tauris. <https://www.bloomsbury.com/uk/iran-and-the-first-world-war-9781860649646/>
- Atabaki, T. (2016). Persia/Iran. In U. Daniel et al. (Eds.), *1914-1918-online: International encyclopedia of the First World War* (pp. 1-18). Freie Universität Berlin. <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/persiairan>
- Ates, S. (2019). Treaty of Zohab, 1639: Foundational myth or foundational document? *Iranian Studies*, 52(3-4), 397-423. <https://doi.org/10.1080/00210862.2019.1653172>
- Avery, P. (1965). *Modern Iran*. Ernest Benn.
- Avery, P., et al. (Eds.). (1991). *The Cambridge history of Iran: From Nadir Shah to the Islamic Republic*. Cambridge University Press.
- Awad, A. M. (1985). 'The Gulf in the seventeenth century'. *British Society for Middle Eastern Studies. Bulletin*, 12(2), 123-134. <https://doi.org/10.1080/13530198508705413>
- Azawi, A. (2004). *Mosoat tarikh al-Iraq bain ehtelalain* (Vol. 3). Dar al-Arabiyyah lel-Darasat.
- Barker, A. J. (1967). *The Bastard war: The Mesopotamia campaign of 1914-1918*. Dial Press.
- Bosworth, C. E. (2013). *The new Islamic dynasties: A chronological and genealogical manual* (A. al-Malah, Trans.). National Library. (Original work published 1967).
- Buckley, J. J. (2002). *The Mandaean: Ancient texts and modern people*. OUP.
- Buderi, C., & Ricart, L. (2018). *The Iran-UAE Gulf islands dispute: A journey through international law, history and politics*. Brill-Nijhoff.
- Bullard, R. (1963). Persia in the two world wars. *Journal of The Royal Central Asian Society*, 50(1), 6-20. <https://doi.org/10.1080/03068376308731801>

- Burke, T. (2016). *An instrument of British meddling in and muddling out of Iran during and after the First World War - the south Persian rifles, 1916 to 1921*. Royal Dublin Fusiliers Association.
- Chaab, H. F. (2017). *Tamadoneh Ilam va mardom-e Arab-e Khuzestan*. Trava.
- Cohoon, M. (2017). *The imperial frontier: tribal dynamics and oil in Qajar Persia, 1901-1910* [Master's dissertation]. University of Washington.
- Cox, P. (1915). Telegram to Sir Charles Marling, Telegram No. 273R, Kut al-Amarah, November 1, 1915. In pp. 305-306. (Strunk, 1977).
- Cox, P. (1915). Telegram to Sir Charles Marling, Telegram No. 368R, Aziziyat, November 14, 1915. In p. 307. (Strunk, 1977).
- Curtis, G. E., & Hooglund, E. (Eds.). (2008). *Iran: A country study* (5th ed.). Area handbook series, Federal Research Division, Library of Congress.
- Cusimano, J. J. (1992). An analysis of Iran-Iraq bilateral border treaties. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 24, 89-113. <https://tinyurl.com/45xwwnbp>
- D'souza, R. (2002). Crisis before the fall: Some speculations on the decline of the Ottomans, Safavids and Mughals. *Social Scientist*, 30(9), 3-30. <https://doi.org/10.2307/3517956>
- Daughter, S. (2014). *Mellat and qowm: A political geography of nation and ethnicity in Iran* [Master's dissertation]. Miami University.
- Dawood, M. A. (1960). *Ahadith an al-Khalij al-Arabi*. Modiriyat al-Fonoun wa al-Thaqafah.
- Della Valle, P. (1665). *The travels of Sig. Pietro della Valle, a noble Roman, into East-India and Arabia Deserta*. J Macock.
- Dhabet, S. S. (1966). *Al-alaqat al-dowliyah wa moahadat al-hodod bain al-Iraq wa Iran*. Dar al-Basri.
- Dialogue Institute for Research and Studies. (2022, July 5). Al-Ahwaz wa altanawoe althaghafi wa alerghi wa atharah ala tatawer alnedham alsiasi almostaghbali. <https://studies.org/ar/2022/07/cultural-and-ethnic-diversity-and-influence/>



- Elling, R. C. (2013). *Minorities in Iran: Nationalism and ethnicity after Khomeini*. Palgrave Macmillan.
- Erikson, E. (2014). *Between monopoly and free trade: The English East India Company, 1600–1757*. Princeton University Press.
- Etheredge, L. (Ed.). (2011). *Middle East: Region in transition: Iran*. Rosen Publishing Group, Inc.
- File 240/1913 ‘Mohammerah - Khoremabad Railway; the Khor Musa agreement’. (n.d.). British Library: India Office Records and Private Papers, IOR/L/PS/10/332. *Qatar Digital Library*. [https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc\\_100029687556.0x00001d](https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc_100029687556.0x00001d)
- File 26/94 (F 26) ‘Mohammerah; Shaikh Khazal’s offer re: building of Ahwaz consulate’. (n.d.). British Library: India Office Records and Private Papers, IOR/R/15/1/384. *Qatar Digital Library*. [https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc\\_100023555826.0x000012](https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc_100023555826.0x000012)
- File 2902/1916 ‘Treaties and engagements between the British government and the chiefs of the Arabian coast of the Persian Gulf’. (n.d.). British Library: India Office Records and Private Papers, IOR/L/PS/10/606. *Qatar Digital Library*. [https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc\\_100038130332.0x00007f](https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc_100038130332.0x00007f)
- File 3/8 Affairs of Sh. Khaz’als sons. (n.d.). British Library: India Office Records and Private Papers, IOR/R/15/ 5/178. *Qatar Digital Library*. [https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc\\_100030262304.0x00009b](https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc_100030262304.0x00009b)
- Fromkin, D. (1989). *A peace to end all peace: The fall of the Ottoman Empire and the creation of the modern Middle East*. Henry Holt and Company.
- Greaves, R. (1968). Some aspects of the Anglo-Russian convention and its working in Persia, 1907-14--I. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 31(1), 69-91. <https://doi.org/10.1017/S0041977X00112790>
- Grey. (1915). Telegram to Marling, Telegram No. 395, November 17, 1915. In pp. 306-307. (Strunk, 1977).
- Haidari, G. (2007). *Al-Ahwaz bieuyun Ahwaziyah*. Elam Studies Centre.

- Hardinge. (1915). Telegram to Austen Chamberlain, Secretary of State for India, November 10, 1915. In pp. 306-307. (Strunk, 1977).
- Hetteh, M. (2022, February 16). Al-Ahwaz wa al-kharaet al-gografiyah. *Dialogue Institute for Research and Studies*. <https://astudies.org/ar/2022/02/الأحواز-وجغرافية-الخرائط/>
- Hirtzel. (1915). Telegram to Foreign Office, India Office, November 13, 1915. In pp. 306-307. (Strunk, 1977).
- ICCPR. UNGA. Res 2200A (XXI). (16 December 1966).
- ICESCR. UNGA. Res 2200A (XXI). (16 December 1966).
- Khalafi, Y. (2016). *Du hezar sal tarikhe Khorramshahr: Az Kharakas ta baramadaneh Albochaseb (326 BC-1857 AD)*. Entesharateh Asar Aferin.
- Khamisi, S. (2015). *Aya Sabeain Mandai ra mishenasid?* Yadavaran.
- Khazal, H. K. (1962). *Tarikh al-Kuwait al-siyasi* (Vol. 3).
- Khuri, E. & Tadmori, A. J. (1999). *Saltanat Hormuz al-Arabiya* (Vol. 1). Matbaat Raes al-Khaima al-Wataniya.
- Kia, M. (2017). *The Ottoman Empire: A historical encyclopedia*. ABC-CLIO.
- Layard, A. H. (1846). A description of the province of Khuzistan. *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, 16, 1-105. <https://doi.org/10.2307/1798222>
- Lesaffer, R. (n.d.). The Iran-Iraq border: A story of too many treaties. *Oxford Public International Law*. <https://opil.ouplaw.com/page/iran-iraq-border>
- Longrigg, S. H. (1925). *Four centuries of modern Iraq*. Clarendon Press.
- Lorimer, J. G. (1998). *Gazetteer of the Persian Gulf, Oman and Central Arabia* (Vol. 1). Archive Editions. (Original work published 1915).
- Malcolm, J. (1815). *The History of Persia* (Vol. 2). London.
- Manie, J. J. (2008). *Al-Ahwaz: Qabaeliha- ansabiha- omaraeha-sheukheha- aelameha*. al-Dar al-Arabiya lel-Mosoat.

- Matthee, R. (2006). Between Arabs, Turks and Iranians: The town of Basra, 1600-1700. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 69, 53-78. <https://doi.org/10.1017/S0041977X06000036>
- Mehrabi, A., et al. (2015). Tahlil-e mosharekat-e siyasi-e aghvam-e mokhtalef (motaleeye moredi: ostane Khusistan). *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 7(2), 147-169. [https://geography.garmsar.iau.ir/article\\_664609.html](https://geography.garmsar.iau.ir/article_664609.html)
- Memorandum respecting the frontier between Mohammerah and Turkey. (n.d.). British Library: India Office Records and Private Papers, IOR/L/PS/18/B380. *Qatar Digital Library*. [https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc\\_100024051501.0x00004b](https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc_100024051501.0x00004b)
- Metz, H. C. (Ed.). (1993). *Persian Gulf states: Country studies*. Library of Congress.
- Miller, C., et al. (2014). *Persian dialects as spoken in Iran*. University of Maryland.
- Mosalmah, K. (2008). *Al-Ahwaz al-ardh al-Arabiya al-mohtallah*. Markaz al-Darasat al-Almaniyah-al-Arabiyah.
- Najafabadi M. N., et al. (2018). Nazariyeye jange adelane va akhlaghadari dar jang dar myane Musalmanan (bar payeye adab al-harbha). *Tarikh va tamadone Islami*, 14(27), 97-127. <https://doi.org/10.30495/jhcin.2018.12893>
- Najjar, M. A. (1971). *Al-tarikh al-siyasi le emarat Arabistan al-Arabiya 1897-1925*. Dar al-Maaref.
- Nawaser, A. (2013, May 29). Nabz-e eshteghal-e Khuzestan dar dastan-e ghayr-e bomiha. *Mehr News*. <https://www.mehrnews.com/news/2065365/Khuzestan-occupation-pulse-in-foreign-countries-is-very-concerning>
- Newman, A. J. (2003). *Society and culture in the early modern Middle East: Studies on Iran in the Safavid period*. Brill.
- Niebuhr, C. (1792). *Travels through Arabia and other countries in the East* (Vol. 2). R Morison and Son.
- Noras, A. M. K. (1982). *Al-ashaer al-Arabiya wa alsiyasah al-Iraniya 1942-1946*. Research and Information Center.

- Noras, A. M. K., & Raof, E. A. (1982). *Emirate Kaab al-Arabiyah: Fi al-qarn al-thamen ashar ala dhoe al-wathaeq al-Beritaniyah*. Dar al-Rashid lel-Nashr.
- Northedge, F. S., & Wells, A. (1982). *Britain and Soviet communism: The impact of the revolution*. Macmillan Press.
- O'Ballance, E. (1988). *The Gulf war*. Brassey's Defense Publishers.
- Olson, W. J. (2013). *Anglo-Iranian relations during World War I*. Routledge. (Original work published 1984).
- Pars Times. (n.d.). *People of Iran*. <http://www.parsimes.com/people/>
- Persia: Affairs of Arabistan (n.d.). British Library: India Office Records and Private Papers, IOR/L/PS/18/C201. *Qatar Digital Library*. [https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc\\_100026421889.0x000004](https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc_100026421889.0x000004)
- Polo, M et al. (1993). *The travels of Marco Polo: The complete Yule-Cordier edition, including the unabridged third edition (1903) of Henry Yule's annotated translation, as revised by Henri Cordier; together with Cordier's later volume of notes and addenda (1920)* (Vol. 1). Dover Publications.
- Poor Bakhtiar, G. (2008). Reza Shah and the project of the Bakhtiyari tribe's compulsory settlement (A Research Based on Documents). *Moskuya*, 2(8), 33-56. <https://sid.ir/paper/177616/en>
- Potter, L. G. (2004). The evolution of the Iran-Iraq border. In R. S. Simon & E. H. Tejirian (Eds.), *The creation of Iraq, 1914-1921* (pp. 61-79). Columbia University Press.
- Qasimi, S. B. (1999). *Power struggle and the trade in the Gulf: 1620-1820*. University of Exeter Press.
- Ramhormozi, H. (2016). *Averting an Iranian geopolitical crisis: A tale of power play for dominance between colonial powers, tribal and government actors in the pre and post World War One era*. Friesen Press.
- Ranjbar, M. A. (2004). *Moshahsaiyan: Mahiyate fekri-ejtemaee va farayande tahavolate tarikhi*. Entesharate Agah.
- Rashidian, S. (1954). *Goghrafiyae Khuzestan*. Bina.

- Redd. (n.d.). Ahwaz (18th century CE) - Arab emirates - Huwala Arabs. <https://i.redd.it/loyzf41wsc381.jpg>
- Roy, T. (2016). *The East India Company: The world's most powerful corporation*. India Portfolio.
- Sadawi, A. R. (2001). *Tarikh bani Kaab va majaraye Sheikh Khazal*. Moaseseyeh Farhangi Entesharati Aineh.
- Salman, M. H. (2004). *Aspects of Portuguese rule in the Arabian Gulf 1521-1622* [Doctoral dissertation]. University of Hull.
- Sarkar, B. (1919). The reshaping of the Middle East. *Journal of Race Development*, 9(4), 332-343. <https://doi.org/10.2307/29738313>
- Schofield, R. (2004). Position, function, and symbol: The Shatt al-Arab dispute in perspective. In L. G. Potter & G. G. Sick (Eds.), *Iran, Iraq, and the legacies of war* (pp. 29-70). Palgrave Macmillan. [https://doi.org/10.1057/9781403980427\\_3](https://doi.org/10.1057/9781403980427_3)
- Schofield, R. (2008). Laying it down in stone: Delimiting and demarcating Iraq's boundaries by mixed international commission. *Journal of Historical Geography*, 34(3), 397-421. <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2007.11.002>
- Schofield, R. (Ed.). (1989). *The Iran-Iraq border 1840-1958* (Vol. 1). Archive Editions.
- Shaw, J. M., & Demy, T. J. (2017). *War and religion: An encyclopedia of faith and conflict* (Vol. 1). ABC-CLIO.
- Shebli S. S., & al-Asimi, A. Z. (2014). *Aleshkaliyah alghanoniyah fi hagh taghrir masir eghlim Arabistan*. Zahran Publishers.
- Soucek, S. (1984). Arabistan or Khuzistan. *Iranian Studies*, 17, 195-213. <https://doi.org/10.1080/00210868408701628>
- Strakes, J. ( 2011 ). Between two masters: Khuzestan, southern Iraq, and dualities of state making in the Arab/Persian Gulf. *The Arab World Geographer*, 14(4), 336-341. <https://meridian.allenpress.com/awg/article-abstract/14/4/336/59980/Between-Two-Masters-Khuzestan-Southern-Iraq-and>

- Strunk, W. T. (1977). *The reign of Shaykh Khaz'al ibn Jabir and the suppression of the principality of Arabistan: A study of British imperialism in southwestern Iran 1897-1925* [Unpublished doctoral dissertation]. Indiana University.
- Sweet, L. E. (1964). Pirates or polities? Arab societies of the Persian or Arabian Gulf, 18th century. *Ethnohistory*, 11(3), 262-280. <https://doi.org/10.2307/480472>
- Tahvildar, A., Fourousandeh, M., & Brunet, A. (2001). *Sabeyan-e Iran zamin*. Key Press.
- Teixeira, P., & Stevens, J. (1802). *The travels of Pedro Teixeira: With his "kings of Harmuz" and extracts from his "kings of Persia."* Hakluyt Society.
- Treaty of Erzurum between Persia and Ottoman Empire in 1847, Article 2. In Schofield, R. (Ed.), (1989). *The Iran-Iraq border 1840-1958* (Vol. 1). Archive Editions.
- Visual Capitalist. (n.d.). Map of Europe and nearby in 1444 AD. <https://www.visualcapitalist.com/wp-content/uploads/2021/06/medieval-map-of-europe-in-1444.html>
- Wahidi, H. B. (1988) *Tarikh Lengeh: Hadherat al-Arab ala al-sahil al-sharqi lel-Khalij*. Dar al-Ummat lel-Nashr wa al-Tawzie.
- Ward, S. R. (2009). *Immortal: A military history of Iran and its armed forces*. Georgetown University Press.
- Waterfield, G. (1973). *Professional diplomat; Sir Percy Loraine of Kirkharle, Bt., 1880-1961*. Murray.
- Williamson, G. (2008). The Turko-Persian war 1821-1823: Winning the war but losing the peace. In R. Farmanfarmaian (Ed.), *War and peace in Qajar Persia: Implications past and present* (pp. 88-109). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203938300>
- Wilson A. T. (n.d.). A Précis of the relations of the British government with the tribes and shaikhs of Arabistan by Lieutenant A T Wilson, Acting Consul for Arabistan. British Library: India Office Records and Private Papers, IOR/L/PS/20/70. *Qatar Digital Library*. [https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc\\_100034861789.0x000083](https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc_100034861789.0x000083)

- Wilson, A. T. (1928). *The Persian Gulf: An historical sketch from the earliest times to the beginning of the twentieth century*. Clarendon Press.
- Zirinsky, M. P. (1992). Imperial power and dictatorship: Britain and the rise of Reza Shah, 1921-1926. *International Journal of Middle East Studies*, 24(4), 639-663. <https://doi.org/10.1017/S0020743800022388>
- Zubeidi, M. H. (1982). *Emarat al-Moshashaiyin: Aqdam emarat Arabiyah fi Arabistan*. Dar al-Hurriyah lel-Tebaa.
- Zuhab Treaty between the Safavids and Ottoman Empire, 1639.
- Zürcher, E. J. (2016). *Jihad and Islam in World War I: Studies on the Ottoman jihad on the centenary of Snouck Hurgronje's "holy war made in Germany"*. Leiden University Press.



## Şiraz Mimari Ekolü: İsfahan ve Tahran Mimari Ekolleri Arasındaki Köprü

Soheila Faraji\* & Ahmet Vefa Çobanoğlu\*\*

### Öz

18. yüzyılın ilk yarısından 19. yüzyılın sonuna kadar İran mimarisinde Şiraz mimari ekolü damgasını vurmuştur. Bu ekol İsfahan mimari ekolünün devamıdır. İsfahan mimari ekolü, Safevî döneminde oluşmaya başlamış ve I. Şah Abbas'ın desteğiyle zirvesine ulaşmıştır. Şiraz mimari ekolü de Zend dönemiyle bağlantılıdır. Bununla birlikte her iki mimari ekolün ardından, Kaçar Nâsirüddin Şah döneminde İran'ın siyasal ve sosyal bağlamında meydana gelen değişimler Tahran mimari ekolünün oluşumunda önemli etki yaratmıştır. İsfahan ve Tahran mimari ekolleri arasında yer alan Şiraz ekolü, mimari sanatında aktarım niteliği taşıyan bazı özelliklere sahiptir. Bu sayede İsfahan mimari ekolünden alınan unsurlar ile süsleme motifleri geliştirilerek bazı yeniliklerle birlikte Tahran mimari ekolüne kazandırılmıştır. Söz konusu üç ekolün mimari tipleri ve mekânsal alanları neredeyse ortaktır. Ayna işçiliği, yağlı boya duvar resimleri ve taş kullanımı İsfahan ekolünde henüz başlarken Şiraz ve Tahran mimarilerinde belli bir seviyeye ulaşmıştır. Şiraz mimari ekolündeki duvar resimleri ikonografi ve arkaizm tarzının Tahran mimari ekolünde takip edilmiştir. İkonografide süslü genç erkek ve kadınların siması, büst şeklinde tuval üzerine resmedilmiştir. Bu makalede, Şiraz mimari ekolü incelenip söz konusu iki ekolle mukayese edilecek ve İran mimarisinin oluşumunda karşılaştırmalı bir analiz yapılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** İran, Mimari ekol, Şiraz, İsfahan, Tahran.

\* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye, farajisoheila1394@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8004-1712.

\*\* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye, avefacob@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9696-2647.



Creative Commons Licer

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İran Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına uymaktadır. 323





## Shiraz Architectural School: The Bridge Between Isfahan and Tehran Architectural Schools

Soheila Faraji\* & Ahmet Vefa Çobanoğlu\*\*

### Abstract

From the first half of the 18th century to the end of the 19th century, the Shiraz architectural school left its mark on Iranian architecture. This school is the continuation of the Isfahan architectural school. The Isfahan architectural school began to form during the Safavid period and reached its peak with the support of Shah Abbas I. The Shiraz architectural school is also linked to the Zend period. However, the changes in the political and social context of Iran during the reign of Qajar Nasser al-Din Shah, following both architectural schools, had a significant impact on the formation of the Tehran architectural school. The Shiraz school, which is located between the Isfahan and Tehran architectural schools, has some features that have the characteristic of transmission in architectural art. In this way, ornamental motifs were developed with elements taken from the Isfahan architectural school and brought to the Tehran architectural school with some innovations. The architectural types and spatial areas of these three schools are almost common. While the use of mirror work, oil paintings and stone was just beginning in the Isfahan school, it reached a certain level in Shiraz and Tehran architectures. The iconography and archaism of the murals in the Shiraz architectural school was followed in the Tehran school of architecture. In iconography, the faces of decorated young men and women were painted on canvas in the form of busts. In this article, the architectural school of Shiraz will be analyzed and compared with these two schools and a comparative analysis will be made in the formation of Iranian architecture.

**Keywords:** Iran, Architectural school, Shiraz, Isfahan, Tehran.

\* PhD Student, Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Art History, , İstanbul, Türkiye, farajisoheila1394@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8004-1712.

\*\* Asst. Prof., Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Art History, İstanbul, Türkiye, avefacob@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9696-2647.

## 1. Giriş

İran mimari dönemlendirmesinde iki farklı yöntem öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Andre Godard (1881-1965)'in tarihsel dönemlere ayırmış olduğu tasniflemedir. Bu yöntemde binaların tarihi daha fazla önem kazanmaktadır. İkinci yöntem ise mimar ve teorisyen Muhammed Kerim Pirniya (1920-1997)'nin tasnifidir. Bu yöntemde Pirniya mimari yapının ortaya çıkıp yaygınlaştığı yer adıyla bir dönemsellik ilgisi kurmuştur. Pirniya, İran mimarisini İslâmiyet'ten önce Parsi ve Parti; İslâmiyet'ten sonra Horasani, Razi, Azeri ve İsfahani ekolleri şeklinde tasnif yapmıştır. Ayrıca Afşar, Zend ve Kaçar mimarisini de II. İsfahan ekolü olarak sınıflandırmıştır. Pirniya'nın teorisine göre İran mimarisi, Safevîler'den sonra gerileyerek bağımsız bir ekol olarak kalamamıştır.

Ancak İran mimarisinde, önceki yöntemlerin yerel yöntemlerle birleştirilmesiyle bir devamlılığın sağlandığı gözden kaçırılmamalıdır. Mimarlar bir eseri yapmak için daha önceki ekollerin yöntemlerini sadece taklit etmemişler, aksine mimari unsurları ve her dönemin imkânlarıyla bir yapıya bağımsız karakter kazandırmışlardır. Örneğin Razi ekolünde kubbe, tuğla ve alçı dizileri; Azeri ekolünde ise mozaik ve çini dizileri süslemede kullanılmıştır. Bu bakış açısıyla, Safevî döneminden sonra Şiraz ve Tahran olmak üzere iki mimarî dönem oluştuğu ileri sürülebilir.

Bu çalışmada söz konusu her iki dönemlendirme yönteminin yanında K. H. Mimariyan (1960)'in "İran Mimarisinin Mekanizması" adlı kitabından yararlanılmıştır. Adı geçen kitapta İran mimarîsi tipolojik ve yapısalçılık bakımlarından tasnif edilmiş, bunlardan tipolojik tasnifte mekânsal alanlar ve yapı süslemesi; yapısalçı tasnifte yapıların iklim ve kültür açılarından şekillenmeleri esas alınmıştır. Buna göre İran mimarîsi beş mimarî model halinde sınıflandırılmıştır; bunların adları şu şekilde ifade edilebilir: 1) Kubbeli yapılar; 2) Eyvanlı yapılar; 3) Sütunlu talarlı (sundurma) yapılar; 4) Kubbe-eyvan-miyanseralı (avlu) yapılar; 5) Birleşik tertibatlı yapılar (Mimariyan, 1399, s. 13-17).

Bu çalışma kapsamında, her üç yaklaşımın kendi bağlamlarında ele alınan mimari ekollerden faydalanılmış olup bu doğrultuda Şiraz mimari ekolü ele alınırken tarihsel, kültürel, sosyal ve siyasi faktörler değerlendirilerek, İsfahan ve Tahran ekolleriyle etkileşimleri açıklanmaya çalışılmıştır.

## 2. Şiraz Mimari Ekolü: Yapıların Dönemlendirilmesi

Safevî dönemine de rastlayan ve 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar İran mimarisinde yaygın olan ekol, İsfahan mimari ekolüdür. İsfahan ekolünün devamında, ondaki benzer özelliklerin taşınması yanında özgün yeniliklerin de katılımıyla Şiraz mimarisi oluşmuştur. İran'da Zend dönemine (1750-1794) denk gelen Şiraz ekolü, 18. yüzyılın ortalarında Kaçar Nâsırüddin Şah (1848-1896)'ın saltanatına kadar devam etmiştir. Nâsırüddin Şah döneminden sonraki mimari ekol ise Tahran mimarisidir. Bu ekol etkilendiği batı mimarisinden özellikler taşır (Pirniya, 1386, s. 348-349).

Şiraz mimarisindeki önemli yapılar Zend Hanedanı'nın ilk padişahı olan Kerim Han (1751-1779)'ın emriyle yapılmıştır. Kerim Han kendisini Vekil ül-Reaya adıyla tanıttığı için bu yapılar da Vekil yapıları olarak anılmıştır. Onun emriyle Vekil yapılarının inşası için İran'ın dört bir yanından meşhur mimar, mühendis, marangoz, ressam ve taş ustaları getirilmiştir (Musevi Nami İsfahani, 1368, s. 155-158). Vekil yapıları, üstat Rehim İsfahani Neccarbaşı, Muhammed Rıza Şirazi, Hüseyin Kazeruni, Nasirkatib Şirazi, Cafer Bina Kâşi gibi mimarlar tarafından oluşturulmuş; Muhammed Sadık, Muhammed Bâkir İsfahani ve Ali Kuli Gürci Nakkaş Başı tarafından da süslemeleri yapılmıştır. Bahsi geçen dönemde sanatçı ve mimarların maaşlarının yüksek olması (Asıf, 1352, s. 414) Şiraz mimari ekolünün önemini göstermektedir (İmdad, 1339, s. 66-67). Kerim Han'ın zenginleri Şiraz'a davet etmesi ve onları daha fazla konak yapmaya teşvik etmesi de bu ekolün hızla büyümesini sağlamıştır (Musevi Nami İsfahani, 1368, s. 155-158).

### 2.1. Şiraz Mimari Ekolünün Özellikleri

İsfahan, Şiraz ve Tahran sivil mimarî yapılarının planı kare ve dikdörtgen şeklindedir. Su depoları (abanbar), yahçallar (buzluk yapıları) ve türbeler gibi yapıların planları ise genellikle yarım daire biçimindedir. İsfahan ekolünde Tasvir 1'de görüldüğü gibi çaharbağ (dört bahçe) ortasında tek ve bağımsız bir yapı "Külâh Frengi" adıyla ortaya çıkmıştır. Bu yapılar genellikle küçük boyutlu olup çok yönlü planlamalarla inşa edilmiş; Avrupalıların şapkası gibi hafifçe konik kubbeli olduğu için Külâh Frengi adını almıştır. Benzer özellikler Şiraz ve Tahran mimarilerinde de görülebilir (Tasvir 2 ve 3). Ancak Tahran ekolünde Külâh Frengi yapılarının daha büyük boyutlarda inşa edilmesi yaygındır. Bununla birlikte, Külâh Fren-

gi çatılarının büyük boyutlardaki inşasında bazı zorluklar yaşandığı için ahşap karkas ve beşik çatı uygulaması tercih edilmiştir. Bunun örnekleri Tahran'daki Şems-ül-İmara Konağında, Serder-ı Bağ-ı Mellî ve Şiraz'daki İrem Bahçesinde bulunmaktadır (Zumerşidi, 1387, s. 30).

Şiraz ekolündeki cami ve medreselerde, İsfahan mimarisindeki dört eyvanlı ve merkezi kubbe planı yerine kubbesiz avlu planı kullanılmıştır. Ayrıca camilerde genellikle minare bulunmazken kimi cami revaklarına kısa minareler "Güldeste" adıyla eklenmiştir. Öte yandan genel olarak Şiraz ekolünde İsfahan'a nazaran kubbe konstrüksiyonunun kullanılmadığı görülür. Aslında kubbe inşa etme süreci İsfahan ekolünden sonra durmuş ve Tahran ekolünde yeniden devam ettirilmiştir. Bunun örnekleri Tahran ekolünde Kaşan'daki Ağa Bozurg Cami ve Medresesinin kubbesi, Sultani Medresesi ve Kerman'daki Muştagiye'nin üç kubbesinde görülebilmektedir (Mimariyan, 1367, s. 256).

## **Tasvir 1**

*Kazvin Külâh Frengisi, İsfahan Mimari Ekolü*



*Not.* Kazvin Hat Sanatı Müzesi.

*Gozarış-ı Tasviri/ Kâh Müze Hoşnevisi Çehelsütun Yadgari aza Tahir ve Honer-ı Dore-yı Safavi.* [Fotoğraf]. (2021). İdare- Kol-ı Miras Ferhancı Gerdeşgeri ve Sanayidesti Ostan Kazvin. <https://www.qazvin.mcth.ir/?p=11246>

## Tasvir 2

*Şiraz Külah Frengi, Şiraz Mimari Ekolü*



*Not.* Yazarın çektiği fotoğraf.

## Tasvir 3

*Tahran İŐretabad Külah Frengisi, Tahran Mimari Ekolü*



*Not.* Urfinjad, Ő. (t.y.). *Sar-ı Külah Frengi bi Külah Mand.* [Fotoğraf].  
Hamşahrionline Gazetesi. [www.hamshahrionline.ir/x6yr](http://www.hamshahrionline.ir/x6yr)

Şiraz mimarisinde kubbe yapımında Kârbendi uygulamasının çeşitli tarzları görülmektedir. Tasvir 4 ve 5'te görüldüğü gibi Kârbendi tavan kaplaması, İran geleneksel mimarisinin önemli bir özelliğidir ve çeşitlilik sunan bir tavan yapım tekniği olarak öne çıkar. Bu tür tavanlar, genellikle İran'da cami, hamam, çarşı, pazar ve medrese yapılarının tavanlarında kullanılır. Kârbendi tavanın inşasında, estetik ve fonksiyonellik bir araya gelir. Kârbendi tavan kaplaması oluşturulurken belirli geometrik kurallara uyulur. Tavan kısımlarındaki kemerler özel bir şekilde kesilir ve birbirine uygun olarak birleştirilir. Bu, tavanın estetik değerini ve karmaşık bir görünümünü oluşturur. Kârbendi tavanlar, İran mimarisinin tanıdık bir özelliği olarak kabul edilir ve görsel olarak dikkat çekicidir (Pirniya ve Bozerg-mehri, 1371, s. 10).

Şiraz mimari ekolünde çeşitli kemer türleri uygulanmıştır. Özellikle sivri ve üç dilimli kemerler kullanılmıştır. İsfahan ekolünde de basık sivri kemer dışında çeşitli kemer türleri kullanılmıştır. Diğer yandan Tahran ekolünde sepetkulpu (hafif kavisli yuvarlak kemer) kemerlerin yaygın olarak kullanıldığı görülür. Bu kemer türü daha önce İran mimarisinde kullanılmamıştır (Pirniya, 1386, s. 344). Tahran ekolünde Gotik kemerler de özellikle Külâh Frengi yapılarında dikkat çekmektedir (Zumerşidi, 1387, s. 411).

Şiraz ekolünde çeşitli sütun tarzları kullanılmıştır. Bu sütunlar genellikle taştan yapılmıştır. Tahran mimarisini Şiraz ekolünden ayrılan taş sütunlar yaygın olarak kullanılmıştır. Sütunlu eyvanlar, farklı mimari süslemelerle her üç mimari ekolde görülebilir. Eyvanların planı, İsfahan mimarisindeki haç biçiminden Şiraz mimarisine yarım haç şeklinde önünde iki sütunla; Tahran mimarisinde ise dikdörtgen bir formda yapılmıştır (Zarei vd., 1396). Şiraz mimarisindeki eyvanın altında bulunan bir parçalı oda, Tahran mimarisine de geçmiştir.

Safevî ve Kaçar dönemlerindeki dini otorite nedeniyle İsfahan ve Tahran mimarisinde genellikle cami, Hüseyniye, Zeynebiyeh, İmamzadeh ve Saka Hane gibi dinî yapılar görülmektedir. Zend döneminde ise söz konusu otorite yerini daha çok kamusal önceliklere bırakmıştır (Asıf, 1352, s. 309). Bundan dolayı Şiraz mimari ekolünde dini yapı sayısının ve çeşitliliğinin azalmasına karşın kamusal yapılarda tersi bir durum meydana gelmiştir.

Şiraz ekolünde iki "T" şeklinde dikdörtgen havuz ve çok sayıda fiskiye ile iki bahçe kullanılmıştır. İsfahan ekolünde ise dört bahçe ortasında bir

ya da iki fiskiyeli havuz “çaharbağ” modeli görülür. Tahran ekolünde iki dikdörtgen bahçe haç şeklinde yer almıştır (Zarei vd., 1396). Şiraz ekolünde “sentaury” adı verilen beşik çatı kullanılmıştır. Bu çatı, İsfahan ekolüne göre dönemin yeniliklerinden biridir. Tahran ekolündeysen genellikle gotik kemerler şeklinde taklit edilmiştir.

#### Tasvir 4

*Şiraz Mimari Ekolü, Yezd'deki Devlet Abad Külâh Frengi Köşkün Kârbendi.*



*Not. Yezd'deki Devlet Abad Bahçesi: Mimari ve Sanatın Birleşimi. [Fotoğraf]. (t.y.). Kabuk. <http://www.kabookarc.com/contents/view/96fbbfcf-5b3e-4c2a-4af5-08d979ab0cde>*

## Tasvir 5

*Tahran Mimari Ekolü, Kirman'da bulunan Gencalihan Hamamının Kârbendisi*



*Not. Ganjali Khan Bath in Kerman. [Fotoğraf]. (t.y.). Iran Tourismer. <https://irantourismer.com/ganjali-khan-bath-house-kerman-hammam/>*

Şiraz mimari ekolünde kullanılan malzemeler taş, tuğla, ahşap, kireç ve sıva harcıdır. En kaliteli toprağa sahip “Kerimhani” tuğlası adı verilen özel bir tuğla türü Şiraz ekolünde popüler olmuştur. Ayrıca büyük boyutlu taşların kullanılması oldukça yaygın olmuştur. Şiraz, Tebriz ve Yezd (Nevai, 1368, s. 291) madenlerinden elde edilen mermerler ile Şiraz’ın özel bir mermer çeşidi olan “Gendomek” mermer taşı yapıların kaidesinde (Mimarîyan, 1375, s. 158), taş süslemeleri ve döşemelerinde kullanılmıştır. Bunlardan pek çok kaide ve taş pencereler Kaçar döneminde çıkarılarak Tahran mimari ekolüne aktarılmıştır.

İsfahan ve Tahran mimarisine kıyasla Şiraz mimarisinde çini süslemeler yerine daha ziyade tuğla süslemeler görülmektedir. Ancak Şiraz ekolünden kalan çiniler, Tahran’daki çinilere göre tasarım, renk ve icra olarak daha zariftir. İsfahan çinileri de yüksek kalitededir, ancak Şiraz ekolündeki çiniler renk ve natüralist desenler bakımından farklıdır (Tasvir 6 ve 7). Mimarinin her üç ekolünün çinileri renk, desen, teknik ve tema bakımından benzerlik ve farklılıklara sahiptir.



Sanatın minyatür formlardan realizme ve ardından natüralizme nasıl geçtiği çinilerde de görülebilmektedir. Çini panonun yanında arabesk motifli ve geleneksel İran motifleri yer alır. Ayrıca arkaizm içerikli çini motifleri Şiraz ekolüyle başlayıp Tahran ekolünde devam etmiştir; son aşamasına ise Pehlevi döneminde ulaşmıştır. Gül-ü Murk (çiçek ve kuş) motifleri Şiraz mimari ekolünde bağımsız şekilde ya da asıl desen süslemesi olarak kullanılmıştır. Çini üzerinde Şiraz ve Tahran mimarisinin dini yapılarında da görülen dinî konular yer almaktadır. Bunlar arasında İslâm Peygamberi tasviri de kullanılmıştır.

Her üç mimari ekolde sürme pencereler, porselen düğümlü büyük ve uzun ağ pencereleri genellikle renkli camlarla kullanılmıştır. İran mimarisinde bu tür pencerelere “orsi” denilmektedir. İsfahan ve Şiraz ekolünde kullanılan kemerlerdeki orsilerde daha çok sivri kemer kullanılırken Tahran’da-kinde ise sepetkulpu kemerler uygulanmıştır (Tasvir 8 ve 9).

Her üç mimari ekolde ayna süsleme, sıvama ve duvar resmi kullanılmıştır. En büyük ayna süslemeler Tahran mimari ekolünde kullanılmıştır. İsfahan ekolünde heykel, Şiraz mimari ekolünde ise dinî konulu resimler aynanın yerini almıştır. Şiraz ekolünün alçıpan şömineleri, Tahran ekolünde daha büyük bir hacimde tekrarlanmıştır. Tahran ekolünde ayna işi ve alçı karışımı Şiraz’ın bir devamıdır. Ayrıca Tahran ekolünde kutsal mekânlar, saraylar, türbeler ve halkevlerinde de ayna süslemeleri yaygın olarak kullanılmaktadır.

### Tasvir 6 ve 7

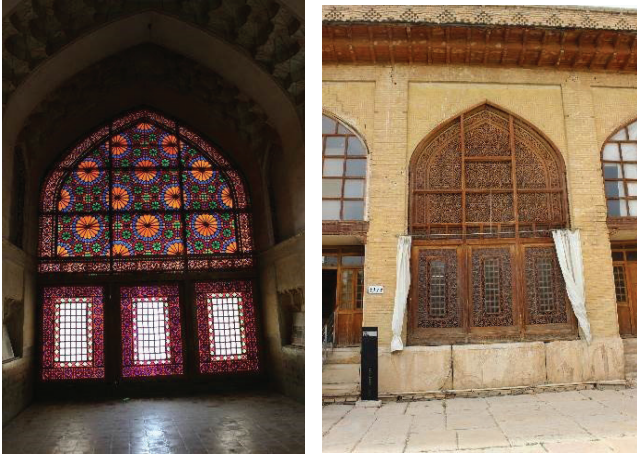
Şiraz Mimari Ekolü; Şiraz'daki Ziyetülmülk Konağındaki çini motifleri



Not. Yazarın çektiği fotoğraf.

### Tasvir 8 ve 9

Üç kapılı Orsi Penceresi, Kerim Han Erg'i, Şiraz



Not. Orsi Pencerenin iç ve dış görüntüsü.

Yazarın çektiği fotoğraf.

Şiraz ekolünün şehir planlamasında, İsfahan ekolündeki çaharbağ ve meydan inşası taklit edilerek kullanılmıştır. Banliyö mimarisinde ticaretin bolluğuna paralel olarak yollar, köprüler, kervansaraylar, su depoları ve benzeri yapılar inşa edilmiştir. Ancak Tahran mimarisinde bu tür inşaatlar en düşük seviyeye ulaşıp sokak inşaat modeli çaharbağ modeline değil, Avrupa sokak planı gibi tasarlanmıştır.

Avrupa mimari üslubu açısından, İsfahan ve Şiraz mimarisi barok ve rokoko'ya, Tahran ekolu ise neoklasik mimariye benzemektedir. İsfahan, Şiraz ve Tahran mimari ekolleri hem Avrupa'daki önemli üslupları yansıtan hem de yerel İran kültürünü aktaran zengin bir çeşitlilik gösterir. Bu üslupların her biri, o dönemin sosyal, kültürel ve mimari etkileşimleri hakkında bilgi veren önemli kaynaklar olarak kabul edilebilir.

### **3. Yapılarda Mekânsal Yerler**

Şiraz mimari ekolünde, Şiraz kentinden kalan mimari eserler arasında eyvanlı ve ardından da sütunlu şahnişin oldukça sık kullanılmıştır. İsfahan ve Tahran mimarisinde kubbe modelinden günümüze birçok yapı kalmıştır. Safevî dönemine ait Şii dini yapıları, camileri, imamzadeler (Şîa imamlarının oğulları ve torunlarının türbeleri) ve kiliselerin çoğu kubbe modelinde inşa edilmiştir. İsfahan ve Tahran mimari ekolünde kervansaray, cami ve medreselerde kubbe-eyvan miyansera (merkezi avlu) modeli kullanılmıştır. Şiraz'daki kubbeli model ise İmamzade İbrahim ve İmamzade Taç, Tebriz'deki Meryem Ana Kilisesi gibi birçok yapıda kullanıldığı görülür.

#### **3. 1. Eyvanlı Model**

Eyvan modeli, dört platform veya dört sofa olarak da bilinir. Bu model, ortada bir avlu etrafında dört sütunlu eyvan ve ortasında da fiskiyeli havuza sahip bahçe ile düzenlenmektedir. Eyvanların her iki yanında, eyvana ve üst kata erişim sağlayan birkaç oda vardır. Bu odalara genellikle gizli küçük bir ya da birkaç odadan oluşan "Pestu" (arka odalar) ile varılmaktadır. Modelin daha görkemli örneklerinde bir "badgir (rüzgâr yakalayıcı işlevli mekânsal unsur)" şahnişin (binanın dışa çıkıntı yapan özel kısmı) oda da yer almaktadır. Bu mimari model, miyansera modeli olarak da bilinmektedir.

Bu modelde genişleme içeriye doğrudur. Giriş kapısı genellikle kuzeybatı ve kuzeydoğu cephelerinde yer almaktadır. Her iki cephede yer alan odalar veya eyvanlar, kışlık ve güneş alan yerler olarak hazırlanır. Farsça'da "Patav", "Beraftev" ya da "Zımıstannişin" isimleriyle bilinirler. Tahran mimarisinde "Tehrani" oda olarak da bilinmektedir. Güney ve güneybatı tarafları ise yazlık alanlardır. Bu yöndeki odalar veya eyvan, güneş almaz ve Farsça'da "Nesar" veya "Tabıstannişin" olarak adlandırılır. Badgir bu cepheye yerleştirilmiştir. Ancak dördüncü taraf bazen tamamen odasız, bazen de sadece bir depoya sahiptir. Şiraz ekolündeki bu modelin mükemmel bir örneği olan Kerim Han'ın Erg'i dört eyvanlı miyanserayla inşa edilmiştir. Bir diğer örnek olan Ağa Baba Han Cami ve Medresesi de iki eyvan bir miyanseralı mimari modelidir.

Söz konusu model, köşklü çaharbağda icra olunursa buna dört eyvanlı köşk denir. Aynı model, Şiraz'daki Külâh Frengi ve Cihannüma köşklelerinde miyanserasız tasarlanmıştır. Vekil ve Erg Hamamlarının sıcaklık bölümlerinde de miyanserasız dört eyvanlı model bulunmaktadır.

### **3.2. Sütunlu Şabistan Modeli**

Bu model, daha geniş bir alan oluşturmak için bir veya birden fazla sütunla, ana iç mekânda kullanılır. Miyansera ve miyanserasız olmak üzere iki şekilde uygulanmıştır (Mimariyan, 1399, s. 194). Şiraz'ın kentsel mimarisinde bu modelin Ahemeniş saraylarında Persepolis, Apadana ve Pasargad gibi yapılarda kullanıldığı görülmektedir. Şabistan camileri ister miyanseraylı ister miyanserasız olsun bu modelde yer almaktadır. Model, sütunlu ve tonozlu nef Şiraz, Lar, Kazerun, Buşehr ve Tebriz'deki camilerde görülür. Kürdistan, Lorestan, Gilan, Mazandaran ve Horasan köylerindeki camilerde ise ahşaba erişimin kolay olmasından dolayı kemer yerine ahşap çatılar kullanılmıştır (Mimariyan, 1399, s. 234).

Sütunlu şabistan ve miyanseranın en güzel örneklerinden biri Şiraz'daki Vekil Cami'dir. Bu caminin genel tasarımı, eski Şiraz Atik Cami'nden alınmıştır. Büyük bir miyansera, iki eyvan, sütunlu bir nef ve revakların birleşiminden oluşmaktadır. Caminin ana nefinde daha önce hiç görülmemiş 28 adet yekpare taş sütun bulunmaktadır. Vekil Cami modelinden, Şiraz'da bulunan Müşir ve Nasir ül-Mülk (Pembe Cami) camileri ile Tahran ekolüne ait yapılar da etkilenmişlerdir.

#### **4. Bina Gövdesinde Bulunan Süslemeler**

İran'daki geleneksel mimarî yapılar iç (enderuni) ve dış (biruni) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bunlardan içyapıda (enderunda) yatak odaları, yemek odası, şahnişin (üç, beş veya yedi kapılı), sütunlu talar, badgir, germhane (sıcak kış odası), orsi, banyo, depo, havuzlu oda, mahzen, matbah, havuzlu bahçe, su deposu ve nihayet hademe odaları yer almaktadır. Dış yapıda (birunda), dış avlu, sokakla bağlantılı heşti (antre) adlı bir giriş bölümü, mahrem olmayan kişiler ya da misafirler için odalar, mutfak, ahır, yem deposu, kapıcı odası veya odaları, su kuyusu, tuvalet, ağaçlı ve havuzlu avlu bulunmaktadır.

Şahnişinde ahşap sanatlarıyla birlikte orsi (renkli cam) süsleme bulunmaktadır; tavanlarda, duvarlarda, sütunlarda ve kaidelerde resimler bulunmaktadır. Ayrıca duvarları çinili ve tuğlalı süslemeler doldurmaktadır. Duvar kaidelerinde, taş acurlu pencerelerde, taş kabartmalarda özellikle Şehnâme kahramanlarının tasvirleri ve nilüfer çiçeği Ahamenîş simgesi olarak taş süslemelerde yer almaktadır.

Heştide çeşitli türlerde kârbendi, yezdibandi, mukarnas çalışmaları uygulanmıştır. Avlu genellikle taş döşelidir, ancak evlerde özellikle merdiven ve sütunlu şabistanın iki yanındaki koridorlar kiremitle kaplıdır.

İsfahan ekolü yapılarındaki çini süslemeler genellikle çiçekli ve kuş motifli olup arabesk desenlidirler. Bununla beraber, Şiraz mimari ekolünde üst kısımlarda Hz. Yunus, Hz. Yusuf ve Hz. Süleyman gibi peygamberler veya İran şahları gibi ikonografik desenler; İran mitolojisi ile ilgili konular ve melek figürleri çini panolar şeklinde yer almaktadır. Bu stil süslemesi Tahran mimari ekolünden etkilenmiştir.

#### **5. İsfahan, Şiraz ve Tahran Mimari Ekolleri Arasındaki İlişkiler**

İran mimarisinin iklim ve kültüre dayalı ilkeleri vardır (Mimariyan, 1397, s. 25). Bu nedenle her mimari ekol geçmiş ekollerin bir şekilde devamı sayılabilir. Ressamların, birbirlerini takip eden dönemlerin sanatsal özelliklerini mimari süslemelerine aktardıkları anlaşılmaktadır. Resmi mimaride saray ressamları bu vazifeyi yapmışlardır. Sanatsal meslekler de diğer meslekler gibi babadan oğula aktarıldığı için sanatta da gelişim ya da değişme süreci basit olup, takip edilebilmiştir. Örneğin; Alikuli Cübbedar,

Şah Safi ve II. Şah Abbas dönemlerinde ressamlık yapmıştır. Oğlu Ebdal Bek, Şah Hüseyin Safevi'nin sarayında nakkaşbaşılık yapmıştır. Onun oğlu ise Muhammed Ali Bek nakkaşbaşı, Nadir Şah Afşar'ın saray nakkaşbaşısı olmuştur. Zend döneminin etkili ressamlarından Ali Eşref, onun talebelerinden olup, Muhammed Ali Bey'in oğlu Muhammed Bakır'ın hocasıdır. Bu sanatçılardan hayatta kalanlar da Kaçar sarayında çalışmışlardır (Ajend, 1391).

Mimari hakkında da bu tür örnekler verilebilir. Mimarlar nadiren isim ve imzalarını bıraktıkları için nakkaşlar gibi onların soyağacını çıkarmak pek mümkün olmamıştır. Ancak, Zend dönemi mimarlarının pek çoğu Kaçar döneminde de faaliyetlerine devam etmişlerdir (Ajend, 1391).

## **6. Şiraz Mimari Ekolünün Gelişimi**

İsfahan mimari ekolü genişliği, kavram çeşitliliği, ilkeleri ve zamanımıza yakınlığı açısından Şiraz mimari ekolünü daha fazla yansıtmayı başarmıştır. İsfahan mimarisinin etkisi altında kamu yapıları, Vekil yapılarının inşası gibi binicilik ve çevgen (at üzerinde oynanan oyun) oynamaya uygun bir meydan ve şehir çaharbağı inşası yapılmıştır (Nasr, 1387, s. 25).

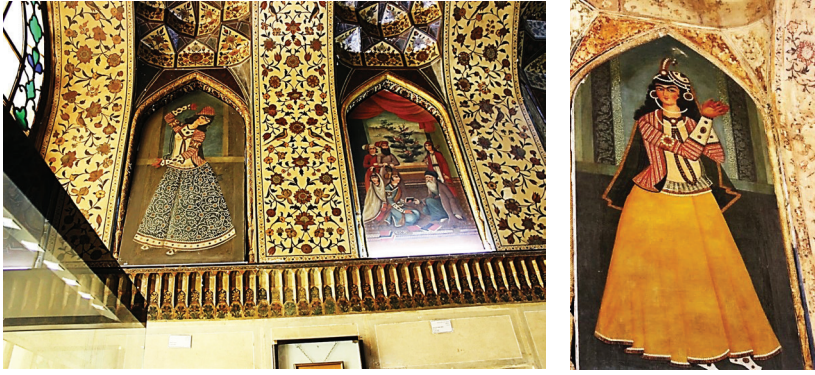
İsfahan ekolünün süslemelerinin devamı niteliğinde birçok mimari süslemeye de yer verilmiştir. Safevî dönemi İran-Avrupa sanatının (Scarcia, 1376, s. 41) Kerim Han'ın sanata verdiği destekle birleşmesi de Şiraz mimarisinin İrelize halinde büyümesi ve gelişmesini sağlamıştır. İsfahan ekolü, Şah Abbas'ın sanatsal çaba ve desteğine borçlu olduğu gibi, Şiraz ekolü de Kerim Han'a bu bağlamda borçludur. Yine, kentsel gelişim çabalarında devletin rolü inkâr edilemez.

Zend döneminde resimdeki gelişmeler, ufak bir değişiklikle Kaçar dönemine aktarılmıştır. Bu ekol, Zend-Kaçar resim okulu olarak bilinmektedir. Işık kaynağının net olmaması, görüntüdeki tüm öznelere özellikle ön plandaki öğelerin gölgelerinin olmaması, yüzlerin ifadesi ve cildin doğal rengi Zend-Kaçar ekolünün özellikleridir. Öte yandan Safeviler döneminde duvar resminin gelişimini görüyoruz (Tasvir 10 ve 11). Safevî döneminde duvar resminin ana merkezlerden biri Şiraz şehriydi. Neticede, Zend döneminde ve Şiraz mimari ekolünde duvar resminin görünür olması doğaldır. Duvar süslemelerinde üstatlığıyla bilinen Safevî dönemi sanatçısı Rıza Abbasi ile kıyaslanacak olan Ali Eşref, özellikle Gül-ü Murk alanında çok

çalışmıştır. Ağa Sadık ve Muhammed Bakir'in de aralarında bulunduğu öğrencileri de Zend ekolünün kurucu sanatçılarından olmuşlardır (Faria, 1374, s. 248).

## Tasvir 10 ve 11

### Şiraz Ekolünde duvar ikonografisi



Not. 1767 civarı Zend dönemine ait resim. Kūlah Frengi Kōshkū, Şiraz, *Ramişger*, Ressam Ağa Sadık.

Yazarın çektiği fotoğraf.

Daha sonra yağlı boya resmi İsfahan ekolünde yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu yöntem, basitliği ve görece kolaylığı nedeniyle mimari süslemelerde popüler olmuştur. Bu popülerite Şiraz mimari ekolünde de devam etmiş, hatta duvar ve kapıların yanı sıra tavanlarda da kendine yer bulmuştur. Örneğin Muhteşem konağı şahnişilerindeki tavanlarda kırmızı gibi sıcak renklerle duvar resmi çizilmiştir. Bu yöntem, renkleri değiştirerek sarı, yeşil ve uyumlu renkler kullanılarak Tahran ekolüne aktarılmıştır (Şerifzade, 1375, s. 174). Ziyetül Mülk konağında olduğu gibi bu yöntemin örneklerini pek çok yapıda görmek mümkündür (Tasvir 12, 13,14 ve 15). Tavan resimleri ilhamını Şiraz halılarının desenlerinden özellikle mihrap deseninden almıştır. İran veya Avrupa kıyafetleri içinde ve çoğunlukla açık göğüslü, tek veya birleşme halinde genç erkek ve kadınların büstünün görüntüsü, bir sunak tasarımında dairesel veya oval çerçeveler içinde işlenmiştir.

Kaçar dini yapılarında bu resimler bir sunak tasarımıyla ve genellikle Şii hikâye motifleriyle yapılmıştır.

Yapının hemen her yerinde kullanılan bir diğer desen ise çiçekler ve kuşlarla oluşturulan bir ortam tasviri olan Gül-ü Murk desendir. Gül-ü Murk deseninin kökleri eski İran sanatına, özellikle Sasani sanatına kadar uzanmaktadır. 5. ve 6. yüzyıllarda İran sanatında çiçek, çalı ve kuşların motifleri yeniden parlamaya başlamıştır. Safevî döneminden sonra evrimsel biçimiyle Zend döneminin bağımsız ve anlamlı bir Gül-ü Murk sanatı haline gelir (Ajend, 1385a, s. 331). Mesela İsfahan mimari ekolünde Alikapu ve Çihlsütun'un duvar resimlerinde bu desen kullanılmıştır. Ancak Zend döneminde bu sanatın yayılması öyle fazla olmuştur ki, Şiraz'da 700'den fazla Gül-ü Murk ressamı yetişmiştir. Zend döneminde Gül-ü Murk'un gelişmesi, duvar boyama ile ilişkilendirilmiş ve bu boyamanın ana temeli haline gelmiştir. Bunun mükemmel bir örneği Şiraz'daki yapılarda, Kerim Han'ın Erg'i, Divanhane, Heft Tenan ve Külâh Frengi duvar resimlerinde görülebilir. Kanarya, kızıl göğüs, bülbül, horoz gibi kuşlar ve daha sonra Kaçar döneminde tavus kuşu da genellikle uçarken veya dallarda şarkı söylerken görülür (Şafii ve İsfendyari, 1384, s. 79-80). 18. yüzyılda, Şiraz mimari ekolünün devamında üzüm salkımları, kelebekler, meyve ağaçları ve çiçekli motifler Tahran mimarisinde de oldukça fazla kullanılmaya başlanmıştır.

Şiraz Mimari ekolünde eyvan ve odaların tavan süslemeleri doruk noktasına ulaşmıştır. Yerel sanattan etkilenen insan motiflerinin özellikle de kadın büstü kullanımı tavan resimlerinin ana temalarından biridir. Duvar resminin yaygınlaşması, Gül-ü Murk üslubunu takip etmesi ve bu sanatın saray ve devlet dışı mimarilerde de yaygınlaşması, sanatın halk arasına nüfuz etmesine vesile olmuştur. Bu sanatın ayna, nargile gibi günlük pratik nesnelere kullanılması onun yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Süreç yıllar sonra Kaçar döneminde "kahvehane resim üslubu" ve litografilerinde zirveye ulaşmıştır. Zend döneminde mimari süslemelerin ve popüler resimlerin çoğalması ifadesi kendi kategorisini gerektirir. Elbette saray sanatı olmadığı için resimlerin kalitesi düşüktür. Mesela bu resimlerde orantı ve perspektif yoktur. Ancak güçlü bir anlatım tarzları vardır.

İslâm'ı uygulayanların resim sanatına karşı çıkmalarına rağmen bu sanat İsfahan ekolünde başlamış ve Şiraz ekolünde de yerel unsurlardan etkilenmekle birlikte bağımsız bir üslup haline gelerek zirveye ulaşmıştır. Safevî



döneminden itibaren ikonografinin önemli merkezlerinden biri olan Şiraz kendinden önceki yerel unsurlardan etkilenmekle birlikte kendine özgü bir üslup olarak gelişmiştir. Zend döneminde Şiraz'ın başkent olmasıyla da doruk noktasına ulaşmıştır.

Şiraz sanatçıları, resim kompozisyonlarındaki figürlerde cübbeler, odalar, kumaş ve perdeler, çerçeve ve zeminlerinde bir demet rengârenk çiçek, süslü unsurlar kullanmışlardır (Ajend, 1385a, s. 41). Zend Kerim Han'ın sarayının en iyi ressamı daha sonra talep üzerine veya zorla Şiraz'dan Tahran'a taşınarak Kaçar sarayının sanatçılarındaki çekirdeğini oluşturmuşlardır. Resim sanatı, Tahran mimari ekolünde Fethali Şah döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Bu padişahın günümüze birçok portre kalmıştır. Padişahın Şiraz sancağındaki valiliği sırasındaki yaşamının resim sanatına olan ilgisinde şüphesiz etkisi olmuştur. Böylelikle Safevi döneminde başlayan ikonografi, Zend döneminde tamamlanmış ve İran'a fotoğrafın gelişinden önce (1842 civarı) Kaçar döneminde zirveye ulaşmıştır. Zend ve Kaçar dönemi sanatçıları için ideal bir sanatsal ortam sunmuştur. Zira şahnişin ve diğer odaların süslemelerinde resme olan talep artmıştır (Goddard, 1377, s. 471).

Şiraz ekolündeki duvar resimlerinde erkek yüzleri yanında harem kadınlarının; onların makyaj ve kıyafetleriyle betimlenen resimleri de yapılmıştır. Bunlardan örnekler Tiflis Ulusal Müzesi'nde mevcuttur (Ajend, 1385b, s. 40). İsfahan'ın duvar resimlerinde dans eden, şarap içen ve enstrüman çalan kadın imgeleri bulunurken Şiraz ekolünde gerçekçilik hakimdir. Tahran ekolündeki süslemelerde ise bu tür resimler fazlaca tekrar edildiğinden, bu imgeler Kaçar kadınları olarak anılır hale gelmiştir.

## Tasvir 12, 13, 14 ve 15

Şiraz mimari ekolünde eyvan ve odaların tavan süslemeleri



*Not.* Bu tasvirler Ziyatü'l-Mülk Kavami konağının revak süslemesine aittir. Ahşap üzerine yağlı boya ile ayna işçiliği süslemeyi oluşturmaktadır.

Yazarın çektiği fotoğraf.

Şiraz ekolünün duvar resimlerinde meydana gelen yeniliklerden biri de Hristiyanlık temalarından ilham alınmasıdır. Görünüşe göre Avrupa baskılı resim ve gravürler taklit edilmiştir (Ajend, 1385b). Elbette Şiraz'da yaşayan Yahudilerin çokluğu bu konuda azımsanmayacak bir etki yaratmıştır. Peygamberlerden özellikle Hz. Süleyman, Hz. Musa, Hz. İbrahim, Hz. Yunus ve Hz. Yusuf ile ilgili anlatımlar, Heft Tenan Tekkesi ve Cihannüma Köşkü süslemelerinde görülebilmektedir. Ayrıca Külâh Frengi Köşkünün çinilerinin formlarında da görülmektedir. Bu kavramdan esinlenerek Hz.

Ali ikonası, Kerbela hadisesi ve ünlü dervişlerin resimleri gibi Şii dini gelenekler, çinilerin veya duvar resimlerinin zemininde oluşturulmuştur. Bu tür sahneler, Tahran mimari ekolüne hiç değiştirilmeden aktarılmıştır. Hatta Şii duvar resimleri, daha önceki dönemlerin mimarisinde de görülebilmektedir (Godard ve Siru, 1371, s. 171). Örneğin İsfahanlı İmamzade Zeyd'in, Safevî dönemine ait bir yapıda Kaçar Şii duvar resimleri yapılmıştır.

Edebi anlatılar da mimari süslemelerde uygulanmıştır. İsfahan'ın Şah Abbas yapılarındaki mimari süslemelerde Nizami Hamsesinden türetilen bazı edebî gelenekler bulunmaktadır. İrmakta yıkanan Şirin ve Hüsrev'in geçişi, Behistun Dağını kazan Ferhad'ı, Behram ve Azadeh'in aşk hikâyeleri gibi anlatılar bunlar arasındadır. Bu gelenekler Şiraz'ın Vekil Hamamı, Cihannüma Köşkü gibi yapılarındaki süslemelerde görülebilir. Şiraz'da şehrin iki büyük şairi, Hafız ve Sadî'ye gösterilen ilgiden dolayı duvar resimlerinde de bu iki şairin resimleri kullanılmaktadır. Ancak Şiraz'ın mimari motiflerindeki yeniliklerde hamasi edebi temaların, özellikle Firdevsi'nin Şehnâme'sinin kullanıldığı da görülmektedir. Hatta kahraman Rüstem'in Şirazlılar arasında edebi bir karakter olarak önemli olduğu, Sasani kabartmalarındaki yazıtlar belirlenip okunmadan önce ünlü Rüstem adıyla Nakş-ı Rüstem adı verilmiştir (Tasvir 16 ve 17). Kerim Han, Rüstem'in tasvirini hükümet yapılarında kullanan ilk İran padişahıdır. Rüstem'in resminin özellikle Divanhane, Erg ve Heft Tenan tekkesinde nakşedilmesinin amacı muhtemelen Kerim Han'ın kendisini eski İran kahramanlarıyla ilişkilendirmesidir. Ayrıca Sasani sanatında tekrarlanan Nike Meleği motifi ile bazı Ahameniş ve Sasani padişahlarının imgesi (Fraklin, 1358, s. 3), Şiraz mimari süslemelerinde bir kez daha kendini göstermiştir. Gülistan Sarayı ve Kaçar dönemindeki konak gibi yapılarda, Tahran mimarisinde bu motiflerin kullanım yoğunluğu kendini göstermektedir.

İsfahan ekolündeki süslemelerde başlayan savaş sahneleri, Şiraz mimarisinde halen geçerliliğini korumaktadır. Çihelsütun binasında, İsfahan mimarisine ait bir yapı Zend döneminde Karnal ve Çaldıran savaşlarının duvar resimleri eklenmiştir. Tahran ekolünde ise İran ve Rusya arasındaki savaşlardan kalma duvar resimleri daha çok göze çarpmaktadır.

Mimari süslemelerde yaratılan bir diğer yenilik de Şiraz ekolündeki resimlerde natüralist anlatım yöntemidir. Birçok Zend binasında kırsal yaşamı gösteren tarım arazisinin sabanla sürülüşü, köprüden geçen at ve eşekleri, İran ve Avrupa yapılarının mimarisi ile doğadan kesitler görülebilir. Bu

temalar, Tahran mimarisinde, hatta camilerde; Nasir-ül Mülk Cami gibi yapıların mimarisinde tekrarlanmıştır. Natüralizm, Şiraz ve Tahran mimari çinilerinde kendini daha çok gösterir. Tahran mimarisinde de kullanılan Şiraz ekolü çinilerinde renk, form ve süslemede değişiklikler yapılmıştır. İsfahan mimarisinin mavi ve sarı tonalite renklerinin yerini Şiraz mimari ekolünün pembe ve kırmızı renkleri almıştır. Ayrıca Safevî döneminin çinilerdeki kraliyet gerçekçiliğindeki ikonografisi ise Zend ve Kaçar dönemine popüler-natüralist ikonografisi olarak geçmiştir. Şiraz mimari ekolündeki çini işçiliği, genellikle güneş ve geçit törenlerinde olduğu gibi, figürler veya Rüstem'in ve İran'ın diğer ulusal kahramanlarının avlanma sahneleri gibi sanatsal motifler şeklinde yapılmıştır. Kaçar döneminde bazı ressamlar eğitim için Roma ve Paris müzelerine gönderilmişse de bunlar çiniciliğin geliştirilmesinde etkisiz kalmışlardır (Godard, 1377, s. 463).

Şiraz mimari ekolünde diğer bir yenilik de duvar resimlerinde siyah kalem kullanımı olmuştur. Arabesk motiflerinin yanı sıra günlük yaşam, sözlü edebiyat ve halk inançlarına ait görsellerde bu teknik kullanılmıştır. Hamamlarda siyah kalem tekniği oldukça sık tercih edilmiştir. Tekniğin mükemmel örnekleri Cihannüma Köşkünden günümüze kalmıştır. Günümüze ulaşmayan yapılarda siyah kalem tekniğinin yoğun olarak kullanıldığı, seyahatnameler vasıtasıyla öğrenilmektedir. Örneğin Franklin Seyahatnamesinde, Kerim Han'ın oğlu Abdul Rahim Han'ın türbesinde siyah kalem tekniğiyle yapılmış mavi ve altın rengi duvar resminden bahsetmektedir (Fraklin, 1358, s. 33). Bu resim tekniği de Tahran mimarisine aktararak hiçbir değişikliğe uğramadan taklit edilmiştir.

İsfahan ekolü ile ilgili diğer sanatlarda da ayna işçiliği yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Geometrik tasarımlarda düz veya renkli aynaların kesilmiş parçaları revaklarda, sütunlarda, tavan ve iç yüzeylerde yaygın olarak kullanılmıştır. Şah Tahmasb'ın sarayı 1558-1544, Şah Safi'nin Aynalı Sarayı 1629-1642, II. Şah Abbas'nın 1642-1666 ve Tebriz'deki Mirza Tahir Sarayı 1649, Safevî döneminin başlıca aynalı yapıları arasındadır. Giovanni Francesco Gemelli Careri (1699), Tebriz'deki sarayı ziyaretinde duvarlar dışında şömine raflarının dahi aynalarla süslendiğini böylece kavurucu güneşin altında çarpıcı bir manzara yarattığını anlatır (Careri, 1348, s. 34). Önceleri yapılarda yekpare şeklinde kullanılan ayna, daha sonra geometrik şekiller, semse ve arabesk olmak üzere düz veya farklı desenlerle renkli hale getirilmiştir. Ayna süslemeleri pencere çerçevelerinde, duvarlarda, tavanlar-

da, mukarnaslarda, sütunlarda, evlerde, hükümet yapılarında ve türbelerde kullanılmıştır. Şiraz mimari ekolünde aynalar bağımsız ya da sıvama ile kullanılmaktadır. Bunun örneği, Muhteşem Konağında görülebilmektedir. Bu teknik hafif bir değişiklikle Tahran mimari ekolüne aktarılmıştır. Ancak Şiraz mimari ekolünde ayna süslemelerinin çoğu kaybolmuştur.

### Tasvir 16 ve 17

*Şiraz ekolünde Divanhane yapısındaki Şehnâme desenleri, Rüstem ile Aşk-büsün savaşı*



*Not.* Yazarın çektiği fotoğraf.

Pars mitolojisi ve İran hamasi edebiyatı, özellikle Şehnâme destanları, Zend dönemindeki sanatta belirgin bir varlık göstermiş ve Kaçar döneminde tekrarlanmıştır. Bu iki önemli kültürel unsuru taşıyan eserler, İran'ın tarih ve kültürünü yansıtmak açısından kritik bir rol oynamıştır. Pars mitolojisi, antik İran'ın efsanevi geçmişine ait hikayeleri içerir. Bu mitolojik öyküler, İran halkının kökenlerini ve kimliğini anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Zend dönemi mimarisinde bu mitolojik öyküler sanat eserlerine dönüştürülmüş ve kültürü ifade aracı olarak kullanılmıştır. Kaçar döneminde ise bu mitolojik temalar, sanatsal ifade biçimleriyle tekrar ele alınmış ve geçmişle olan bağları vurgulamıştır.

## 7. Şiraz Mimari Ekolünün Sanatsal Açıdan Yağmalanması

Kaçar Ağa Muhammed Han'ın Zend dönemi mimari eserlerini yıkması, Vekil binalarının yok olmasının en önemli nedenlerinden biridir (Afser, 1353, s. 223). Zira şehrin hendeğinin ve kalelerinin yıkılması emri vermiştir. Ayrıca deniz ticaret yolunu Fars Körfezi'nden Huzistan'daki Karun ırmağına çevirerek Şiraz'ın ekonomik rolünün azalmasına da neden olmuştur. Bu da ekonomik refah üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Ağa Muhammed Han'ın emriyle Şiraz'daki önemli mimari öğelerin örneğin taş oymalı sütunlar, kaideler, duvar tabloları ve geniş aynalar gibi değerli süslemeler, yeni başkent olan Tahran'a taşınması, dönemin kültürel ve sanatsal değişimini anlatan kritik bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Tasvir 18 ve 19). Bu taşıma eylemi, Şiraz'ın kültürel mirasının kısmen de olsa Tahran'a taşındığını ifade edencesine bir sembolizm içermekte ve bu mimari öğelerin değerini ve sembolik önemini öne çıkarmaktadır. Diğer yandan, Kaçar Ağa Muhammed Han, neredeyse tüm Şirazlı sanatçıları Tahran'a taşınmaya zorlamıştır. Böylece Şirazlı ustaların adları, Kaçar Nasireydin Şah 1848-1896 zamanında da görülebilir (Mostefevi, 1343, s. 18). Gülistan Sarayı'nın yanı sıra Ziyet-ül Mülük, Tac-ül Mülk, Mantikincad, Furuk-ül Mülk Konağı, Nesir-ül Mülk Cami ve Konağı, Kavam Narincistanı gibi yerler Şiraz mimari unsur ve süslemelerine sahiptir. Bu duruma Şiraz'daki Zend hanedanına ait aristokratların meskûn oldukları bir mahallenin yıkım emri etkili olmuştur (Afser, 1353, s. 220).

### Tasvir 18 ve 19

#### Taht-ı Mermer Eyvanı



Not. Yazarın çektiği fotoğraf.

Şiraz'daki kültürel mirasın, tarihi önemini ve değerini yansıtan mimari öğelerin Tahran'a taşınması, Şiraz'ın kültürel kimliğinin bir parçasının da başkent Tahran'a taşındığını gösterircesine bir sembolizm içerir. Bu durum, o dönemde Tahran'ın yükselen gücünü ve merkezîyetini vurgulamak adına Şiraz'ın mirasını da içine katma isteğini gösterebilir. Hem fiziksel hem de sembolik anlamlar taşıyan bu taşıma, İran'ın kültürel evrimini ve dönemin siyasi, sosyal ve kültürel değişimlerinin anlaşılması açısından değerli bir pencere sunar. Ayrıca, taşınan bu mimari öğelerin değeri ve sembolizmi, İran'ın kültürel ve sanatsal zenginliğinin başkentte daha görünür hale getirilme çabasını da ifade edebilir. Ayrıca bu eylem, aynı zamanda dönemin yönetiminin ve kültürel politikalarının bir yansıması da olabilir (Tasvir 20). Dolayısıyla sütunlar, taş işlemleri, resim, ayna işleri ve çini-ler Kaçar yapılarından alınmıştır. Öte yandan Kaçar döneminde Şiraz'daki soyluların evleri daha çok Zend yapılarının yerinde inşa edilmiştir; bundan dolayı da mimari süslemelerin yanı sıra mimari doku da Şiraz mimari ekolüne uygundur. Örneğin Kaçar dönemindeki Kavam-ül Mülk'ün Konak planı, mimari mekân kombinasyonları ve süslemeleri açısından Kerim Han'ın Divan Hanesinden model alınmıştır.

## **Tasvir 20**

*Taht-ı Mermer, Şiraz Ekolü*



*Not.* Yazarın çektiği fotoğraf.

## **8. Tahran Mimari Ekolünün Şiraz Ekolündeki Etkileri**

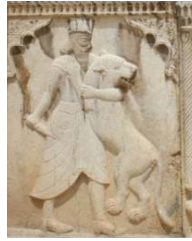
Tahran mimari ekolünün, Nâsırüddin Şah zamanına kadar bazı yapılarının mimari kemerleri dışında Şiraz mimari ekolünden hiçbir farkı yoktur.

Şiraz'ın özelliklerinden biri olan antik döneme olan eğilim, Tahran ekolü tarafından fark edilmiştir. Tasvir 21, 22 ve 23'te görüldüğü gibi bazı eski geleneklerin yeniden canlanması, özellikle de Ahamenî sanatına yönelik eğilim (Scarcia, 1376, s. 41), Şiraz mimari ekolünde görülebilir. Yapıda taş kullanılması, taş kabartması, özellikle milli- hamasi motiflerle, sütun ve sütünce kullanılması, süsleme kemer, çaharbağ ve köşk yapılması, düz tavan kullanılması, Pasargad mimarisinin etkileri sayılabilecek özellikler arasında yer almıştır. Bu zekice eğilim, Kaçar döneminde güçlü bir arkaizm akımı biçiminde ortaya çıkmıştır. Ayrıca Tahran ekolündeki Şiraz ekolünün bazı süslemeleri Zend mimarisini açıkça taklit etmiştir. Örneğin Tahran ekolüne ait İsfahan'daki Hakiki adlı konakta, Şiraz ekolünün önemli bir yapısı olan Erg'deki duvar resimlerinin taklidi görülebilir. Gül-ü Murk, ejderhalar, kadın büstleri, meyvelikler, şemse gibi desenler Şiraz mimari desenlerinin bu yapıdaki tekrarlarına örnektir.

Zend dönemiyle başlayan arkaizm akımı, Kaçar döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Bu akımın etkisi sadece mimari alanla sınırlı kalmamış; aynı zamanda diğer tüm sanat dallarında da görülmüştür. Sanatsal ifade biçimlerindeki bu geriye dönüş, geçmiş kültürel mirası vurgulama ve geleceksel estetik değerlere yeniden odaklanma amacını taşıyor olmalıdır. Bu şekilde, dönemin sanat ve kültürünün kökleri ve kimliği üzerine bir vurgu yapılmıştır.

### Tasvir 21, 22 ve 23

*Şiraz Ekolü, taş kabartması*



*Not.* Yazarın çektiği fotoğraf.



## 9. Sonuç

Zend hanedanının kurulması ve ilk padişahın çabaları ile Şiraz mimari ekolü oluşturulmuştur. Safeviler döneminde yaygın olan İsfahan mimari ekolünde bazı mimari gelenekler aktarılırken yenilikler de getirilmiştir. Kerim Han'ın şehir yapısının tasarımı, I. Şah Abbas'ın İsfahan'ı inşasındaki eylemlerinden etkilenmiştir. Zend dönemi öncesi Şiraz kent mimarisinde sütun kullanımı Safevî dönemindeki İsfahan mimari ekolünde taklit edilmiştir. Zend döneminde Şiraz'ın başkent olması, Kerim Han'ın şehir gelişimini mimari ile sergilemek için harcadığı servet ile yapılarda bolca taş kullanımı doruk noktasına ulaşmıştır. Şiraz mimarisinin devamında Tahran mimarisinde sütun kullanımı tekrarlanmıştır. İlk kez İsfahan mimarisinde kullanılan ayna işçiliği, Şiraz sanatının düğüm ve oymaları ile Şiraz mimarisinde izlenmiş ve Tahran mimarisinde doruğa ulaşmıştır.

Yağlı boyanın kullanımı, özellikle duvar resimleriyle ünlü İsfahan mimari ekolünde başlamıştır. İsfahan ekolünde duvar resimlerinde kendinden önceki soyut sanat yerine batılılaşma ve onun gerçekçilik çabaları, bireysellik ve insan merkezlilik vurgusu ortaya çıkmıştır. Bu akım Şiraz'ın yerel sanatının özellikleriyle birleşen Şiraz mimari ekolünde natüralizm biçiminde ikonografi, Gül-ü Murk ve tavan resim boyamaları şeklinde kendini göstermiştir. Duvar resmi ve ikonografi gibi yeniliklerden bazıları Tahran mimari ekolünde de takip edilmiştir. İran sanat tarihinde Şiraz mimari ekolü örneklerinden Kaçar döneminde ikonografinin yüksek etkisine, Zend-Kaçar ekolü adı verilmiştir. İki dönemde de ortak ressamların önemli rol oynadığını da belirtmek gerekmektedir.

Şiraz ekolündeki bazı mimari yeniliklerse, Tahran mimari ekolünde büyük değişiklikler olmaksızın tamamen taklit edilmiştir. Bunun örneklerinden biri arkaizmin tekrarı ve Firdevs'inin Şehnâme hikâyelerinin mimari süslemelerde yeniden yaratılmasıdır. Şiraz mimarisinde arkaizm Ahameniş ve Sasani kabartmalarından ve İslâm öncesi İran krallarının yüz tasvirlerinden esinlenmiştir. Ayrıca bu iki imparatorluktaki mimari sütun, sütünce, düz çatı kullanımı gibi unsurlar, Şiraz mimari ekolünde yeniden yaratılmış ve Tahran mimari ekolünde yerini almıştır.

Kaçar Ağa Muhammed Han'ın Zend hanedanıyla olan düşmanlığı ve Şiraz'daki birçok mimari yapının yıkılması, Şiraz mimari ekolünün gerilemesine neden olmuştur. Diğer yandan oymalı sütunlar, kaideler, aynalar,

çiniler ve işlemeli kapılar gibi bazı mimari unsurların ayrılarak aktarılması Şiraz mimari ekolünün Tahran mimari ekolü ile doğrudan iç içe geçmesine sebep olmuştur.

Son olarak, mimari süslemelerde Şiraz halk sanatı üslubu görülmektedir. Kraliyet dışı atölyelerin büyümesi ve Kerim Han'ın desteklemesi bu oluşumda etkili olmuştur. Bu tür süslemelerin ev, tekke, imamzade gibi sivil toplum yapılarında ve benzeri yerlerde yaygınlaşması halk sanatının gelişmesinde etkili olmuştur. Halk sanatıyla İran'ın sanatsal akışı, Safevî döneminde başlayan gerçekçilikten Zend-Kaçar dönemindeki natüralizme doğru yönelmiştir. Böylece Şiraz mimarî ekolü, taşıdığı özellikleriyle İsfahan ve Tahran ekolleri arasında yer alarak İran mimarisinde bir geçiş dönemi veya bir köprü olarak önemli bir rol oynamıştır.

## **Beyan**

Bu makale etik kurul kararından muaftır. Çalışmada katılımcı bulunmamaktadır. Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır. Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır. Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

## **Disclosure**

The article is exempt from the Ethics Committee Decision. There are no participants. The author received no financial support from any institution and there's no conflict of interest. No material subject to copyright is included.

### Kaynakça

- Afser, K. (1353). *Tarih- ı baft- ı kadimi Şiraz* [The history old city structure of Shiraz]. Silsile inteşarat- ı ancumen- ı asar- ı meli.
- Ajend, Y. (1385a). Divarnegari dar dore Kaçar [Mural painting in the Qajar era]. *Hunerhay-ı Ziba, Hunerhay-ı Tecesumi* 25, 34-41. [www.ensani.ir/fa/article/9502](http://www.ensani.ir/fa/article/9502)
- Ajend, Y. (1385b). *Mekteb- ı negargeri İsfahan* [The Isfahan school of miniature painting]. Frengistan huner.
- Ajend, Y. (1391). Ahval ve Asar Muhammed Ali Beyg Nakaşbaşı [The life and works of Mohammad Ali Beg painter]. *Hunerhay-ı Ziba Hunerhay-ı Tecesumi* (4)49, 57-64. [https://jfava.ut.ac.ir/article\\_28520.html](https://jfava.ut.ac.ir/article_28520.html).
- Asif, M. H. (1352). *Rüstemül Tevarih* [Rostam Al-Tawarikh]. Emir Kebir.
- Careri, G. F. (1348). *Sefer nâme* [Travelogue]. (Çev. A. Nahcevani & A. Kareng.). İdare kol- ı freheng ve huner- ı Azerbaycan şarki.
- Faria, R. W. (1374). *Hunerhay- ı İran* [The arts of Iran]. (Çev. P. Merzban,). Neşr ve pejuhiş fruzan ruz.
- Fraklin, V. (1358). *Muşahidat- ı safer az bengal be İran dar salhay-ı 1787-1786* [Travel observations from Bengal to Iran in the years 1786-1787]. (Çev. M. Cavidan). Danişgah Tahran.
- Ganjali Khan Bath in Kerman [Fotoğraf]. Iran Tourismer. <https://irantourismer.com/ganjali-khan-bath-house-kerman-hammam/>
- Godard, A.& Siru, M. (1371). *Asar İran* [Iranian artifacts]. (Çev. A. Servmukadam,). Bunyad- ı pejuhişhai İslâmi-ı Astan-ı Kuds-ı Rezevi.
- Godard, A. (1377). *Huner- ı İran* [Iranian art]. (Çev. B. Habibi). Danişgah şehit Behiştî.
- İmdad, H. (1339). *Şiraz dar guzeşte ve hal* [Shiraz in past and present]. İtihadiye metbuati Fars.
- Kazvin Hat Sanatı Müzesi. Gozarış-ı Tasviri/ Kâh Müze Hoşnevisi Çilh-sütun Yadgari aza Tahir ve Honer-ı Dore-yı Safavi. [Fotoğraf]. İdare-Kol-ı Miras Frhangi Gerdeşgeri ve Sanayıdesti Ostan Kazvin. <https://www.qazvin.mcth.ir/?p=11246>

- Mimariyan, K. H. (1367). *Niyariş sazehayı tagi dar mimari islâmi İran* [The integration of vaulted structures in Iranian Islamic architecture]. Cihad danişgahi Danişgah İlim ve Sanat- 1 İran.
- Mimariyan, K. H. (1375). *Aşnai ba mimari meskuni İrani derungera* [Introduction to Iranian courtyard residential Architecture]. İlim ve Sanat.
- Mimariyan, K. H. (1397). *Seyri dar mebani nezari mimari* [A review of architectural Theory Fundamentals]. Golcam.
- Mimariyan, K. H. (1399). *Mimari İrani: destgah şenasi* [Iranian architecture: Typology]. Golcam.
- Mostefevi, S. M. T. (1343). *İklim-i Pars asar- ı tarihi ve emakın-ı bastani Fars* [The climate of Pars, historical monuments, and Ancient sites of Fars]. İntişarat- 1 ancumen- 1 asar- 1 meli.
- Musevi Nami İsfahani, M. S. (1368). *Tarih- ı giti güşa* [History of ‘Giti Gosha’]. İkbal.
- Nasr, Ta. (1387). *Costari dar şehrsazi ve mimari Zandiye* [An inquiry into urban planning and architecture in Zand]. Nevid- 1 Şiraz.
- Nevai, A. (1368). *Nadir Şah ve bazmandeganeş harah ba namehay-ı seleneti ve asnad siyasi ve idari* [Nader Shah and his successors, along with royal correspondence and political and administrative documents]. Zerin.
- Pirniya, M. K. & Bozergmehri, Z. (1371). *Hindise dar mimari* [Geometry in architecture]. Subhan-ı nur.
- Pirniya, M. K. (1386). *Sebk şenasi mimari İrani* [Iranian architectural typology]. Suruş- 1 daniş.
- Scarcia, G. R. (1376). *Huner- ı Safevi: Zend ve Kaçar* [The Safavid, Zand, and Qajar art]. (Çev. Y. Ajend,). Mola.
- Şafii, F. & İsfendyari, H. (1384). *Celvegah- ı huner ve mimari dar kâh- ı Kerimhani* [The art and architecture in the Karim Khan Palace]. Miras frhengi ve gerdişgeri Fars.
- Şerifzade, S. A. (1375). *Tarih- ı nigargeri İran* [History of Persian miniature]. Huze huneri.
- Urfinjad, Ş. Sar-ı Külâh Frengi bi Külâh Mand. [Fotoğraf]. Hamşahrionline Gazetesi. [www.hamshahrionline.ir/x6yr4](http://www.hamshahrionline.ir/x6yr4)

Yezd'de Devlet Abad Bahçesi: Mimarlık ve Sanatın Birleşimi [Fotoğraf]. Kabuk. <http://www.kabookarc.com/contents/view/96fbbfcf-5b3e-4c2a-4af5-08d979ab0cde>

Zarei, H. & Razani, M. & Kızılbaş, I. (1396). Bazşenasi olguy- 1 tarahi hanehay-1 tarihi Şiraz dar dore Kaçariye ba ruykard iklimi [Revisiting the design patterns of historical homes in Shiraz during the Qajar period with a climate-oriented approach]. *Pejuhişhay- 1 Bastanşenasi, İran* 13, 225-242. [www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1273013](http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1273013)

Zumerşidi, H. (1387). *Tag ve kavs dar mimari İrani* [Vaults and arches in Iranian architecture]. Şirket- 1 umran ve behsazi şehri İran.



## A Semiotic Analysis on the Myths in the Election Campaign of Female Politicians: The Case of Local Elections in Iran

Pune Karimi\* & Raci Taşcıoğlu\*\*

### Abstract

This paper explores gender issues through a mythical lens, studying myths from a semiotic standpoint and their impact on gender roles in politics. The legendary elements included in campaign posters for Iranian female candidates during municipal elections are investigated in this study. It specifically explores the importance, worth, and impact of these visuals in political advertising. The research findings indicate that although women have achieved notable progress in the realm of politics, their advancements and entitlements are frequently obscured by gender biases. Although women have made significant strides in addressing gender inequality in areas such as education, posters still prominently feature aesthetics and femininity. Women with scientific credentials continue to prioritize face appearance, influenced by the societal norms and regulations of a conservative society. Ancient Iranian political propaganda continues to harness the potency of age-old mystical symbols, serving as a testament to the significant value and influence of women in that era. Political myths, such as nationalism, assert that nationalism is not influenced by gender and that gender equality is a central focus in national movements, regardless of whether they are led by radical or liberal parties.

**Keywords:** Political Communication, Gender Studies, Mythology, Semiology, Women.

---

\* Dr. Lecturer, Erzurum Technical University, Corporate Communications, pune.karimi@erzurum.edu.tr, Erzurum, Turkey, ORCID: 0000-0002-4928-2155

\*\* Prof. Dr. Ataturk University, Communication Faculty, tascio@atauni.edu.tr, Erzurum, Turkey, ORCID: 0000-0003-2917-295



Creative Commons Licer

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İran Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına 353 uymaktadır.



## Kadın Siyasetçilerin Seçim Kampanyalarındaki Mitler Üzerine Göstergibilimsel Bir İnceleme: İran'daki Yerel Seçimler Örneği

Pune Karimi\* & Raci Taşcıoğlu\*\*

### Öz

Bu makale toplumsal cinsiyet meselelerini mitsel bir bakış açısıyla araştırmakta, mitleri göstergibilimsel bir bakış açısıyla incelemekte ve bunların siyasetteki toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Çalışmada İranlı kadın adayların belediye seçimleri sırasında kullandıkları kampanya posterlerinde yer alan efsanevi unsurlar incelenmiştir. Özellikle bu görsellerin siyasi reklamcılıktaki önemi, değeri ve etkisi araştırılmaktadır. Araştırma bulguları, kadınların siyaset alanında kayda değer ilerlemeler kaydetmesine rağmen ilerlemelerinin ve haklarının sıklıkla cinsiyet önyargıları nedeniyle gölgelendiğini göstermektedir. Her ne kadar kadınlar eğitim gibi alanlarda cinsiyet eşitsizliğine çözüm bulma konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiş olsa da posterlerde hala estetik ve kadınlık öne çıkmaktadır. Bilimsel yeterliliğe sahip kadınlar, muhafazakar bir toplumun toplumsal normları ve düzenlemelerinden etkilenen yüz görünümüne öncelik vermeye devam etmektedir. Eski İran siyasi propagandası, asırlık mistik sembollerin gücünden yararlanmaya devam etmekte ve o dönemde kadınların önemli değerinin ve etkisinin bir kanıtı olarak hizmet etmektedir. Milliyetçilik gibi siyasi mitler, milliyetçiliğin cinsiyetten etkilenmediğini ve cinsiyet eşitliğinin, ister radikal ister liberal partiler tarafından yönetilsin, ulusal hareketlerde merkezi bir odak noktası olduğunu ileri sürmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Siyasal İletişim, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Mitoloji, Gösterge Bilim, Kadın.

\* Öğr.Gör. Dr , Erzurum Teknik Üniversitesi, Kurumsal İletişim Birimi, pune.karimi@erzurum.edu.tr, Erzurum, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4928-2155

\*\* Prof. Dr, Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, tascio@atauni.edu.tr, Erzurum, Türkiye, ORCID: 0000-0003-2917-295X

## **1. Introduction**

Equal distribution of opportunities and the possibility of maximum participation of citizens in their political destiny are among the spaces that will be opened in the elections. Through this participatory approach, citizens show their demands and perhaps their protests to the ruling process. In the meantime, the distribution of representation based on gender is of particular importance because it shows the status and quality of at the center of power relations/practices from a gender perspective (Beauregard, 2014). In other words, the reason for political participation through elections is the involvement of the styles and thoughts of different social groups in large-scale political processes (McClurg, 2003). In this way, the more social classes and groups interfere, the stronger the efficiency and representation of the elections (Wang & Sun, 2017). The issue of gender is also one of the important features in the distribution of power in political fields, especially through elections (Kenworthy & Malami, 1999).

In today's Iranian politics as a Middle Eastern country, the demand for the elimination of discrimination against women's participation has increased due to the growth in women's education and political and social awareness (Abdollahifard, 2020). In this process, the most easily accessible elections are local elections. Since the conditions for participation in local elections are easier and women can use family, relatives, network, or all kinds of recognized opportunities in the cities where they live, more women candidates are encountered in these elections than in the general elections (Bauer, 2020). Women candidates, who are considered novices with only 58 years of political experience in the field of politics during the accession process (it would be 58 years if we count the year that women first stepped into politics in Iran with the voting right approved in 1963), are trying to get support from cultural factors in order to be seen and to have their voices heard (Esmaeili, 2021). Despite trying to religious thought's dominance in Iran, mythology, as the most effective cultural tool for preserving ancient values, is one of the factors widely used in the process of political propaganda. In particular, in propaganda posters, religion and Iranian nationalism are seen in the closest relationship (Farazmand, 1995).



## **2. Purpose of the Research**

The aim of this study is to recognize the myths used in the posters of female candidates in Iranian elections and as a result, to reveal the beliefs on which political advertisements are based in Iran today. Because knowing the myths that are frequently used in Iranian society will enable to understand the belief and thought structure of the public.

Despite the fact that famous theorists have discussed the impact of mythology on politics in various cultures, and myths have traditionally been used in propaganda in Persian culture, the impact of mythological signs in Iran has received little scientific attention. Furthermore, the issue of gender in Iran, which has always been regarded as a sensitive issue, has been ignored in this field, as well as in all other research areas.

By producing information in the political field, this study aims to fill a gap in the literature and help to increase the future success of political women in Iran and similar cultures in the Middle East.

## **3. The Limitations of the Research**

The scope of this study is the 2016 local election period in Iran. In this period, advertisement posters used by female candidates in different metropolitan cities of Iran were obtained and analyzed in terms of semiotics. Election posters of female candidates from different provinces and ethnicities across Iran were determined using a simple random method, which is a probabilistic sample, through web sites with political advertising examples from internet searches. No party or view distinction was made among the candidates, and any party member or independent candidate was impartially examined. However, based on the differences in the posters, it was determined in the conclusion section to which party or point of view the candidate belonged.

## **4. Research Method**

In this paper, advertisement posters using female candidates in the 2016 local elections in Iran were examined in terms of semiotics. In the paper, the symbols used in the posters were scanned to determine which myths

they evoked. Thus, it has been resolute which values are more important in the current Iranian society and which moral factors are effective for women. Advertising posters were selected from the posters used by women in the election campaign.

In article, myths are surveyed and analyzed from a structural point of view. The structuralist method of research deals with the infrastructure of cultural systems and deals with their deep and hidden content. The task of the structuralist researcher is to create their perceptions by analyzing the conceptual structures of different cultures. According to Claude Lévi-Strauss (1978), behind every institution and every action there is an unconscious structure that dominates the world of ideas and minds, and there is a causal relationship between this structure and social events. As said by him, the structures that appear in myths are exactly the same structures that exist in the mind and shape human thought and perception power. Barthes (1977) was interested in myths, which are mental structures that give meaning to life, and went further and dealt with the deep meanings rather than the plain meanings in these structures. According to him, connotation with hidden meanings is an unhealthy indicator and tries to reach its goal by using a false structure. This unhealthy indicator sometimes turns into myths. In this study, with using the structuralism evaluation theory of Barthes (1977), the mythological elements on the posters, the sign, the signifier, and the signified, will be scanned. Thus, it will be determined which political myth is used more and is considered as a social value for female candidates in Iranian culture.

## **5. Theoretical Framework**

Jacobsen (1992) says: “The New World Order is in danger of turning into something dreary and well-known. It now appears to be just as susceptible to manipulative and self-serving myth creation and preservation, tribal ethnocentrism, and politics of fear and exclusion.” According to Ernst Renan (1882, p. 53), “a nation is a large-scale solidarity, composed of the feeling of sacrifices that one had made in the past and of those one has planned to make in the future.” Since it is founded on a spiritual principle, it requires political myths, or “political narratives”, as tactical communication tools in order to validate the past, present, and future.

Thus, a community's longing desire to once again inhabit a live past is a practical response to the community's need to experience a communal rebirth following periods of decline and decay. In fact, ideologies connect the as logically consistent symbolic constructs of widespread mythology (Mullins, 1972, p. 510). Thus, there are different varieties of nationalism and these varieties, in some cases, use similar political myths to legitimize themselves. In fact, even in modern times, people rely on political myths as fundamental elements of nationalist discourses (Kibris, 2019, p. 2).

## **6. Myths & Political Myths**

Myths are associated with beliefs in many cases; is entwined with them. It forms the basis of the philosophical thought of that period, especially in terms of defining morals and social arrangements or problems in archaic societies. Myths not only tell about the origin of humans but also about important events in the development process of humanity. The evaluates it presents on the formation of primitive and traditional communities are at the forefront of the elements that make it significant. In other words, it allows people to live collectively and to struggle against the problems they perceive. In this context, myths turn into a tool designed to find solutions to the problems that people experience (Eliade, 1991, pp. 20-22).

Malinowski (1999, pp. 102-104) tried to define a myth depending on its function in social life. According to him, myth, as it existed in primitive society, is not a story told, but a living reality that constantly affects the destiny of man. That is, the myth is not a symbol but a direct expression of the object; it is not an explanation aimed at satisfying scientific interest but the reliving of a reality in the form of a narrative in the distant past.

Political myths are fantastic tales that imaginatively recount historical events (Ram & Friedman, 1996) or in other words those are great stories that creatively narrate historical events (Smith, 1986). Political myth, on the other hand, can be defined as "a work on a common narrative that gives significance to the political conditions and experiences of a social group" (Bottici & Challand, 2010). A political myth, according to Tudor (1972, p. 16), "is a story, but a story told for a purpose rather than simply to amuse." The goal is to establish links between the government and its subjects, as well as the past, present, and future of a specific group (Bottici & Challand,

2006, p. 317). Through political myths, a group shapes itself into a political community (Bottici, 2007) in relation to a particular past, forms solidarity with others who share that identity, and perhaps more importantly, justifies why those who govern have the right to do so and why the community should obey them (Schöpflin, 1997). Political myths can, at some point, influence what the community considers to be legitimate, and as a result, they can act as “cognitive lenses” through which people perceive global politics (Bennett, 1980, p. 167; Bottici, 2007, p. 253).

Gentile believes that myths endow that national state with saintly qualities and portray it as a sublime ideal for which people are willing to die (Gentile, 2006). As Tudor (1972, p. 26) said, “what has been done in the past is not lost forever because it can repeat itself”. Concerning this also, Smith (1986, pp. 182-183) argues, “Through our return to the glorious past and its heroism, we transcend a formless and worthless present, get rid of our individual lives, cause us to outlive death, eliminate uselessness, and work together in a union.” It enables us to live more meaningfully”. Therefore, this nostalgia for the past is a response to that community’s need for rebirth after experiences of decline and decay (Tudor, 1972, p. 26).

### **7.1. Key Political Myths According to Welch**

According to Welch (1983, p. 35), key political myths can be classified as below (Table 1).

**Table 1**

<b>1</b>	<b>Blood &amp; Soil Myth</b>	Raising a shared awareness of politics and the nation is used for the purpose.
<b>2</b>	<b>Enemy Myth</b>	It is determined by the person or entity that shows hostility towards land, blood, and race. These myths of hatred towards the enemy are part of all political advertising, in fact, attributing one’s personal, corporate, and/or national failure to another or stranger.
<b>3</b>	<b>The Hero Myth</b>	The hero is presented as a national defender against the enemy. This patron may be the leader in power or the leader of a current, party or movement.

*Note.* (Welch, 1983, p. 35).

## 7.2. Key Political Myths According to Nimmo and Combs

According to Nimmo and Combs (1980, P. 72) key political myths can be studied as master myths, the us and them myths, heroic myth and pseudo myth presented in Table 2. Master myths can be classified as foundation myth, sustaining myth and eschatological myth in itself.

**Table 2**

<b>1</b>	<b>Master Myths</b>	The general and broad myths. Root myths are fundamental, supporting, and eschatological and are divided into three.
<b>1.1</b>		Foundation Myth: Extravagant historical events for use in political propaganda
<b>1.2</b>		Sustaining Myth: Politicians, artists, and leaders help and support a candidate with their praise and friendship.
<b>1.3</b>		Eschatological Myth: Plans a country's future destiny based on its past.
<b>2</b>	<b>The Us and Them Myth</b>	It distinguishes a particular society from other societies.
<b>3</b>	<b>Heroic Myth</b>	It is a myth of a responsible hero with special powers who alone saves the country from evil forces.
<b>4</b>	<b>Pseudo Myth</b>	There are short-lived myths that candidates make to serve as a tool temporarily. They are political narratives designed to achieve short-term political affiliations.

*Note.* (Nimmo & Combs, 1980, p. 72).

## 7.3. Key Political Myths According to Johnson-Cartee, and Copeland

According to Johnson-Cartee, and Copeland, key political myths are presented in Table 3.

**Table 3**

<b>Ethnocentrism Myth</b>	It is used in political advertisements on racism on the last day of the elections.
<b>Altruistic Democracy Myth</b>	It tries to show that the politics and administration of the country should be based on the interests of the people.
<b>Responsible Capitalism Myth</b>	It reflects the capitalist society's development and profit without harming the working class.
<b>Small-Town Pastoralism Myth</b>	It emphasizes the value of villages, fields, and farming.
<b>Individualism Myth</b>	It is a myth reflecting strong and successful people.
<b>Order Myth</b>	Emphasizes the survival and security of the country.
<b>American Dream Myth</b>	Based on American culture, it creates the impression that I am one of you and that I have succeeded through my efforts.
<b>Equilibrium Myth</b>	This is the myth that reflects liberalism and supports all parties in the midst of all parties.
<b>Westerner's Myth</b>	Cooperation, tolerance, neighborliness and trust are based on.

*Note.* (Johnson-Cartee & Copeland, 1997, p. 62).

#### **7.4. Key Political Myths According to Hinnells**

Mythological studies in Iran have always been made on ancient mythology. For example, Hinnells (1973), in his book "Persian Mythology", extensively discussed myths such as gods, heroes, good and evil, creation. Although historical and cultural changes over time have created changes in Iranian mythology, old myths that are compatible with modern culture still continue. According to Hinnells (1973), the main political myths in Iranian mythology are as below (Table 4):

**Table 4.**

1	<b>Good and Evil Myth</b>	According to the belief of the Ancient Iranians, world history is actually the history of war between good and evil. In these wars, man is instinctively the helper of God and goodness. Wisdom, enlightenment, honesty, purity, good thinking and obedience are considered to be good powers in Iranian thought. In the face of these forces, ignorance, harm, disorder, anger, and lying are considered the characteristics of Ahriman.
2	<b>Order Myth</b>	The disappearance of order and peace, being regarded as the characteristics of the religion of goodness, is an indication of the end of the world. So much so that it can only be taken back with the appearance of a savior.
3	<b>Equilibrium Myth</b>	In Iranian thought, everyone should obey the ideal balance. The motto of this idea is “everything must be balanced”. For this reason, it is recommended to hold ceremonies and feasts, and drunkenness is prohibited.
4	<b>Divine Power and God’s Shadow Myth</b>	Even before Islam, Iranians believed that power belonged to only one god. And they believed that this god gave power to some of his chosen ones. Therefore, Ferreh or Furugi Izedi was a feature that would be gifted by God upon the perfection of the person. The legitimacy of the Shahs depended on their ability to own Ferreh. The most obvious indicator of this feature was having a luminous face. This idea still persists in post-Islamic Iranian religious culture.
<b>4.1 Golden Age Myth</b>		The Golden Age is the period of Jamshid and his brilliant government. Jamshid is a famous and well-known king with a thousand-year reign in Iran. The most well-known feature of this period is peace and abundance. During Jamshid’s government, the demons and their ugliness (lie, hunger, disease and death) could not penetrate society.
<b>4.2 Savior Myth</b>		Zoroastrians are waiting for the coming of savior, with whose arrival the world will be like paradise; Sickness and death and torture disappear.

*Note.* (Hinnells, 1973, p. 47).

## 8. Analysis, Results, and Discussion

While investigating the position of women in the historical process and the achievements of today’s women in political life, it is seen that almost

all of their gains and rights in this long and difficult process are still in the shadow of gender. Despite the fact that women could save their problems, such as education, from gender dominance in this process, aesthetics and femininity are still at the forefront in posters. Figures 1 to 20 show twenty different randomly selected advertising posters used in different regions of Iran in local election campaigns. The semiotic analysis of the figures shown in Tables 4 to 24 is explained in detail.

### **Figure 1**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Tahereh Roudbari's Election Poster

Attention to Branding Behind Faces [Poster]. (21 October 2016). Meysam.org. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchancing/>



**Table 5**

*Description of the Figure No 1*

<b>Sign</b>	<b>Signifier</b>	<b>Signified</b>
Candidate's traditional dress	Nation and Folk	The small-town pastoralism Myth, The Us and the Them Myth: It shows the candidate's commitment to the region she belongs to and that she is interested in the problems of the region.
Weapon	Defend and War	The Us and Them Myth, The Heroic Myth: Reveals the candidate's desire to protect her territory, being a strong and successful woman. Heroically trying to protect her territory.
Flower on the Gun	Peace and Compassion	Equilibrium Myth: The candidate's strong yet peaceful
Engineer Title before name of candidate	Wisdom and Education	Good and Evil Myth: Emphasizing the candidate's wisdom and expertise
Green, white, red colours in the ribbon of flowers	Flag	Blood and Soil Myth: An indicator of the candidate's being nationalist and loyal to the homeland

The first thing that stands out in ad poster No. 1 is the weapon. Even if the weapon indicates that the candidate has a warrior spirit, the flowers on it emphasize that the candidate is fighting for peace (reminiscent of the hero myth). The traditional dress of the candidate reminds us of the myth of small-town pastoralism, and the accessories she uses highlight her feminine side. Although the candidate is a warrior, she has not lost her feminine side and is proud of it. Behind the weapon, the flag flies, indicating the root and blood myth. This highlights the pride and respect the candidate has for his country and nationality, as well as his dependence on his race.

The title “engineer” in front of the candidate’s name emphasizes that the candidate cares about wisdom and knowledge, recalling the myth of Good and Evil.

The greenery used in her dress again shows ruralism and village pastoralism. The candidate’s looking away emphasizes that she has plans for the future. The whiteness of the background of the poster tries to show honesty.

**Figure 2**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Rozita Ghasemlou’s Election Poster

Different Posters of Women Candidates for City Councils Using Visual Effects [Poster]. (15 may 2017). Gahar.ir. <http://tinyurl.com/2uwtm77j>

**Table 6**

*Description of the Figure No 2*

Sign	Signifier	Signified
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Slogans written in Talik calligraphy	Art, Aesthetics, Brilliant Past	Golden Age Myth: Candidate cares and values the country’s ancient art
Ancient Iranian motifs used on the back	Aesthetics, Strong History	Golden Age Myth: Candidate’s pride of traditional past, supported by this past, the promise to bring back the same period
Candidate’s clothing and Hijab Style	Modernity	Equilibrium Myth: The candidate loves innovation and modernity even if she has traditional thinking
“Everybody The Same Amount” Slogan	Justice	Equilibrium Myth: Candidate’s faith in justice and equality of the people

In the figure No 2, we first see the importance of aesthetics by the candidate. This shows that the candidate emphasizes femininity.

The flag waving in the background points to the Soil and Blood Myth. The image of the rose and the nightingale emphasizes the Golden Age myth as a reminder of the romantic and emotional days of ancient Iran. The candidate's clothing and hijab style show a modern mind, and the candidate loves innovation and modernity even if she has traditional thinking, and that remained the Equilibrium Myth.

### Figure 3

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Niloufar Ardameh's Election Poster Various Posters with Visual Effects of Women Candidates for City Council [Poster]. (17 May 2017). Asrkhabar.com. <http://tinyurl.com/2vpjh4bd>

**Table 7**

*Description of the Figure No 3*

<b>Sign</b>	<b>Signifier</b>	<b>Signified</b>
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Doctor's Title preceded by the candidate's name	Wisdom and Education	Good and Evil Myth: Emphasizing the candidate's wisdom and expertise
Slogan "The Conservatives and Liberals' Choice"	Equilibrium, Independence	Equilibrium Myth: It is that the candidate appeals to both of the two opposition parties and that both will work on their interests and emphasize their independence.
Candidate's dress style (Soldier uniform)	Power, Modernity	Sustaining Myth and Hero Myth: Candidate appearing as savior and protector and endorsed by military forces
Posture of the candidate: Soldier Salute	Respect, Obedience	Sustaining Myth: Candidate supported by the military and her respect for the army, and a sign that she is the people's soldier

In figure No 3 the flag is the first eye-catching image behind the candidate. She demonstrates the candidate's nationalist viewpoint by recalling the myth of blood and roots, whereas the military coat she wears and body language emphasize that the candidate can defend and protect society by displaying her warrior spirit. The doctor's title is preceded by the candidate's name, showing the value that the candidate gives to knowledge and wisdom and highlighting that she is also a wise person. The slogan of the development of social security also tries to introduce the candidate as the hero and the character who saves others as the integrator of the whole depiction.

**Figure 4**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Somayye Mahmoodi’s Election Poster

MP Elect Somayye Mahmoodi [Poster]. (15 March 2016). Medium.com. <http://tinyurl.com/48ckm84a>

**Table 8**

*Description of the Figure No 4*

Sign	Signifier	Signified
Emphasis on Candidate’s Surname Mahmudi “Praised”	Praised	Good and Evil Myth: Emphasizes that the candidate is trustworthy and good
Photograph of martyr in the background with the same surname as the candidate	Holiness, Innocence, Patronage	Sustaining Myth: Indicative of candidate’s thoughts supported by her martyr brother
Pen and Notebook	Wisdom, Education	Good and Evil Myth: Candidate is shown to be a wise and knowledgeable character
Ancient Iranian motifs used in the background	Aesthetics, Solid History	Golden Age Myth: The candidate’s pride in her traditional past and the promise to renew the same era, supported by that past

Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Candidate dressing style (black sheet)	Conservatism	Sustaining Myth: The candidate belongs to the radical party and supports their thought, and appeals to the radical segment of society
Blue sky and cloud	Freedom, Cleanliness, Innocence	Good and Evil Myth: Shows the candidate's belief in freedom and integrity

In figure No 4 the photograph of the martyr, who bears the same surname as her and possibly her brother, conveys the message that the candidate is supported by extraordinary forces and comes from a family devoted to the country. The ancient Iranian motif that she uses, is an indication of her traditional thought, and the flag that is used in the form of a ribbon, show that she has a modern spirit. The photograph of the candidate among the clouds in the sky implies that she is as pure and clean as a cloud. On the other hand, the slogan “service ambassador” tries to emphasize that the candidate has a humble character.

### Figure 5

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Ayda Nimet-i Ilahi's Election Poster

Several Posters featuring graphical effects of Female City Council Candidates [Poster]. (12 July 2017). Sid.ir. [https://www.sid.ir/fa/VEWSSID/J\\_pdf/4015313975303.pdf](https://www.sid.ir/fa/VEWSSID/J_pdf/4015313975303.pdf)

**Table 9**

*Description of the Figure No 5*

<b>Sign</b>	<b>Signifier</b>	<b>Signified</b>
Sun	Light, Sparkle	(Ferre-i Izedi), Divine Power and God's Shadow Myth: Support by the holy power and auspices
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Emphasis on candidate's last name: Nimet-i İlahi: "Blessings of God"	Holiness	(Ferre-i Izedi), Divine Power and God's Shadow Myth: Support by the holy power and auspices
Doctor's title used before candidate's name	Education and Wisdom	Good and Evil Myth: Having sufficient knowledge and merit for the position
Candidate profile smiling in the sky	Freedom, Happiness,	Savior Myth, Hero Myth: Saving society from problems and bringing peace and happiness to society
Slogan "Rain Again, Songs Again"	The gospel of peace and renewal	Savior Myth, Hero Myth: Promises candidate to bring happiness, innovation and change to society

The first thing that catches your eye on the banner in figure No 5 is the blue sky and the shining sun. This depiction, combined with the candidate's smile, evokes the myth of the hero. The candidate reminds the Savior Myth by comparing herself to the sun. The flag waving at the back is indicative of the Blood and Soil Myth. At the same time, the name of the candidate, "Nimet-i lahi" (Blessing of God), reminds of the myth of God's Shadow (Ferre-i Izdi). The word "doctor" added in front of the candidate's name is known as a symbol of wisdom in Iranian culture and is a symbol of honesty and wisdom in the myth of Good and Evil. The narcissus rose, hidden in the background, evokes the myth of the savior as a symbol of renewal as an autumn flower.

**Figure 6**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Sahel Tanghestani’s Election Poster

Different Posters of Women Candidates for City Councils [Poster]. (21 October 2016). Meysam.org. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchanting/>

**Table 10**

*Description of the Figure No 6*

<b>Sign</b>	<b>Signifier</b>	<b>Signified</b>
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Candidate’s Master Engineer title	Knowledge and Expertise	Good and Evil Myth: Having sufficient knowledge and merit for the position
Candidate body language	Self confidence	Hero Myth: Saving society from problems and bringing peace and happiness to society
Slogan” The first female architect candidate in the history of Borazjan”	Power, Leadership	Savior Myth, Hero Myth: First woman
Ancient Iranian motifs used in the background	Aesthetics, Solid History	Golden Age Myth : The candidate’s pride in her traditional past and the promise to renew the same period and she is supported by that past



In the poster, the candidate's body language tried to show that she was self-confident. In addition, the candidate's being the first female architect candidate tries to highlight his leadership. Her style of clothing shows that she is modern and pro-Liberal, and her name in blue reminds of the myth of the savior of the "Sahil" (seaside). The old Iranian motifs used to express respect and longing for the past. The flag image represents the candidate's nationalism as a symbol of the myth of Blood and Soil.

**Figure 7**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Niloufar Ardām's Election Poster

Names of candidates for the Islamic council elections. [Poster]. (20 October 2021). Nody.ir. <http://tinyurl.com/4w5rk2tz>

**Table 11**

*Description of the Figure No 7*

<b>Sign</b>	<b>Signifier</b>	<b>Signified</b>
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Candidate dressing style	Modernity, Innovation, Dynamics, Youth	The Hero Myth: Emphasizes the Candidate as innovative and powerful
Leaf used in background	Freshness, Happiness	Good and Evil Myth: It shows that the candidate is a cheerful and happy person so can bring happiness to the society
Candidate dress red color	Modernity and Freedom	Individualist Myth: Denotes candidate not wearing black sheets becomes free and independent candidate.

In figure No 7 the sports clothes used by the candidate try to give the message that she has an active, energetic and happy character. Thus, the candidate tried to attract the attention of women by drawing a strong woman image. Leaf images used in the background also emphasize the feeling of freshness and happiness. The candidate thus promises to bring movement and energy to the atmosphere. The flag image, on the other hand, tries to emphasize the nationalism of the candidate by emphasizing that she is Iranian.

**Figure 8**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Azita Hekmati-Asl’s Election Poster

On the City Level, Women’s Banners in Very Large Sizes Are Installed in The Squares [Poster]. (18 May 2017). Dana.ir. <http://tinyurl.com/2xy2nrx4>

**Table 12**

*Description of the Figure No 8*

Sign	Signifier	Signified
Candidate’s Surname Hekmati “Wisdom”	Wisdom	Good and Evil Myth: The candidate is wise character
Slogans written in Talik calligraphy	Art, Aesthetics, Brilliant Past	Golden Age Myth: Candidate cares and values the country’s ancient brilliant art
Pencil	Wisdom	Good and Evil Myth: Highlights that the candidate is knowledgeable and readable
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland

Candidate dressing style (black sheet)	Conservatism	Sustaining Myth: The candidate belongs to the radical party and supports their thought, and appeals to the radical section of society
Slogan “Let’s be an umbrella against the sun”	Guardianship	Hero Myth: Talks about candidate protecting society from harm
Ancient Iranian motifs used in the background	Aesthetics, Solid History	Golden Age Myth: The candidate’s pride in her traditional past and the promise to renew the same era, supported by that past

In figure No 8 the style of clothing used by the candidate is the paradox that first catches the eye in the poster, and it tries to imply that the candidate has a conservative but modern thought. The second paradox is the slogan, “Let’s be an umbrella against the sun.” Although the sun is sacred and beneficial in mythology, the candidate promises protection from the sun. The pen in the hand of the candidate highlights her wisdom, education, and expertise.

**Figure 9**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Somayye Hoseyinvand’s Election Poster

Attention to Branding Behind Faces [Poster]. (21 October 2016). Meysam.org. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchanting/>

**Table 13**

*Description of the Figure No 9*

<b>Sign</b>	<b>Signifier</b>	<b>Signified</b>
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Purple colour	Liberal Party	Sustaining Myth: Indicates candidate supported by the Liberal Party
Slogan “We Keep Our Promise”	Strength, Stability, Confidence	Individualist Myth: Reveals that the candidate is a strong character and keeps her promises
White Hijab innocence	Purring	Good and Evil Myth: Show that the candidate has a pure character
Candidate’s Hijab style	Modernity, Innovation	Moderation Myth: Indicates that the candidate is a moderate and liberal-minded person
Shining light	Holiness	(Ferre-i Izedi), Divine Power and God’s Shadow Myth: Support by the holy power and extraordinary forces.

In figure No 9 the purple color used in the poster and the style of dressing of the candidate added to it are an indication that she belongs to the Liberal Party. The white headscarf, on the other hand, emphasizes the innocence and honesty of the candidate. The light shining in the corner of the poster expresses the holiness and innocence created by the candidate’s use of white.

**Figure 10**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note. Parvin Alizadeh’s Election Poster*

Attention to Branding Behind Faces [Poster]. (21 October 2016). Meysam.org. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchancing/>

**Table 14**

*Description of the Figure No 10*

Sign	Signifier	Signified
Purple color	Liberal Party	Sustaining Myth: Indicates candidate supported by the Liberal Party
Titles of lawyer and academician	Wisdom and Education	Good and Evil Myth: Emphasizing the candidate’s wisdom and expertise
Slogan “Daughter of the Sun”	Heroism, Holiness, Mithraism	(Ferre-i Izedi), Divine Power and God’s Shadow Myth: Support by the holy power and extraordinary forces.
The Light on the Candidate’s Back	Holiness	(Ferre-i Izedi), Divine Power and God’s Shadow Myth: Support by the holy power and extraordinary forces.
Calligraphed Slogans	Art, Aesthetics, Brilliant Past	Golden Age Myth: Candidate cares and values the country’s ancient arts
Flag colors waving ribbon	Homeland, Soil, Blood	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Candidate’s headscarf and dressing style	Modernity, Creativity	Moderation Myth: The small detail created by the candidate on the routine and traditional headscarf, indicates that she is both traditional and interested in innovation

In figure No 10 the first prominent image of the banner is the sun logo, with the slogan “Daughter of the Sun” below. In addition to this statement, the light reflecting on the shoulder of the candidate reinforces the idea of Mithraism by emphasizing that the candidate is protected and special. The flag waving without a coat of arms, the purple color used, and the style of dress of the candidate clearly indicate that she is affiliated with the Liberal Party. In addition, the introduction of the candidate as a lawyer and academician transforms her wisdom into a divine power with the sun and light, and this situation is supported by the name of the candidate, Parvin, who represents the stars.

### **Figure 11**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Fatemeh Shirzad’s Election Poster

Election Posters [Poster]. (16 May 2017). Hodaykhabar.ir. <http://tinyurl.com/sdmnx23m>

**Table 15**

*Description of the Figure No 11*

<b>Sign</b>	<b>Signifier</b>	<b>Signified</b>
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Talik calligraphed slogans	Art, Aesthetics, Brilliant Past	Golden Age Myth: Candidate cares and values the country's ancient art
The candidate's headscarf with the same colors as the flag and similar patterns	Protecting and Belonging	Blood and Soil Myth: The candidate is covered with patriotism and protected with this love
Ancient Iranian motifs used in the background	Aesthetics, Solid History	Golden Age Myth: The candidate's pride in her traditional past and the promise to renew the same era, supported by that past
Candidate's surname Şîrzâd "lion cub"	Courage, Fearlessness	Hero Myth: Implying the candidate's lion heart

In figure No 11 the first thing that catches the eye on the candidate's poster is the flag and the candidate's headscarf in the same colours. The flag is reminiscent of the Blood and Soil myth; at the same time, the candidate's dress in flag colours is considered an indicator of nationalism, and the candidate emphasizes that she is both protected by and will protect the flag, implying that the Blood and Soil myth is used. In midlist thought, the candidate's name, "Fateme," conjures up images of purity and innocence. The fact that the candidate's surname is "Shirzad" (Lion Child) also means courage and strength, and it's a sign of invincibility. The name written in Talik calligraphy emphasizes that the candidate cares about her aesthetic intelligence and beauty. The candidate's smile, the colorful headscarf, and the sheet she used remind of the Moderation Myth.



**Figure 12**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Solmaz Hanifi’s Election Poster

Attention to Branding Behind Faces [Poster]. (21 October 2016). Meysam.org. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchanting/>

**Table 16**

*Description of the Figure No 12*

Sign	Signifier	Signified
Purple colour	Liberal Party	Sustaining Myth: Indicates that the candidate is supported by the liberal party
Candidate’s Master Engineer title	Knowledge and Expertise	Good and Evil Myth: Having sufficient knowledge and merit for the position
Slogan “development is your desire, our expertise”	Expertise, Knowledge	Savior Myth: Emphasizes the candidate’s power to fulfil the desires of the people
Slogan “for my city”	Change, Development, Modernization	Hero Myths: Emphasis on candidate’s power to reclaim the region from the ancients and drive innovation

Slogan “trust you, service from us, a city for all”	Trust, Development	Hero Myths: Emphasis on candidate’s power to reclaim the region from the ancients and drive innovation
Candidate dressing style “Black sheet”	Adhering to Religious Beliefs and Traditions	Moderation Myth: While emphasizing the candidate’s relationship with the liberal party, it shows that she is also addressing the radical party.

In figure No 12 the first thing that draws attention on the poster is the slogan “for my city” written in the candidate’s native language and Turkish, and “trust from you, service from me” written in Persian. The juxtaposition of these slogans is an indication of the candidate’s loyalty to her race as well as her love for her country. As the purple color was the symbol of the Liberal Party at that time, it shows that the candidate is pro-Liberal Party and that he has a modern mindset with his headscarf style. It is striking that this candidate also emphasized on aesthetics and her femininity was at the forefront.

**Figure 13**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Fatemeh Torkaşvand’s Election Poster

Names of candidates for the Islamic council elections. [Poster]. (20 October 2021). Nody.ir <http://tinyurl.com/4w5rk2tz>

**Table 17**

*Description of the Figure No 13*

<b>Sign</b>	<b>Signifier</b>	<b>Signified</b>
Glasses	Wisdom	Good and Evil Myth: Highlighting the candidate's knowledge
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Bridge Crossing	Symbol of the city	Small town pastoralism Myth, Savior Myth: It shows the candidate's commitment to the region she belongs to and that she is interested in the problems of the region. The candidate's relief of the region from the ancients and moving towards modernism, indication of the candidate's commitment to the city and proud of the region
Candidate dress style	Modernity and Freedom	Individualist Myth: Denotes candidate not wearing black sheets becomes free and independent candidate
Slogan "to serve and develop"	Development and Innovation	Savior Myth: The candidate's promise he can modernize the region
Waving flag	Freedom	Savior Myth: Candidate's concern for Freedom and Independence
Talik Calligraphed Slogans	Art, Aesthetics, Brilliant Past	Golden Age Myth: Candidate cares and values the country's ancient brilliant art

In figure No 13 the first thing that catches the eye on the poster is the glasses emphasizing the wisdom of the candidate. While the flag waving at the back represents national freedom and independence, the bridge image highlights regional value and importance. Thus, it is mentioned that the candidate feels responsible to the whole country, despite being tied to her race and city. The word "service" emphasizes the candidate as a humble character. The slogan of "development" shows that the candidate has new and creative ideas. The name of the candidate indicates that she comes from a traditional family, although she has modern-minded.

**Figure 14**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Maryam Hashemi’s Election Poster

Attention to Branding Behind Faces [Poster]. (21 October 2016). Meysam.org. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchancing/>

**Table 18**

*Description of the Figure No 14*

Sign	Signifier	Signified
Purple color	Liberal Party	Sustaining Myth: Indicates that the candidate is supported by the liberal party
Candidate’s Master Engineer title	Knowledge and Expertise	Good and Evil Myth: Having sufficient knowledge and merit for the position
Candidate’s Name Maryam	Innocence, Nobility	Good and Evil Myth: Emphasizes that the candidate is an innocent and pure person.
Slogan “development is your desire, our expertise”	Expertise, Knowledge	Savior Myth: Emphasizes the candidate’s power to fulfil the desires of the people
Slogan “We came for change”	Change, Development, Modernization	Hero Myths: Emphasis on candidate’s power to reclaim the region from the ancients and drive innovation
Candidate dressing style “Black sheet”	Adhering to Religious Beliefs and Traditions	Moderation Myth: While emphasizing the candidate’s relationship with the liberal party, it shows that she is also addressing the radical party.
Glasses and Pen	Wisdom	Good and Evil Myth: Highlighting the candidate’s knowledge

In figure No 14 the color purple, the color of liberals, is the first thing that draws attention in the poster. In the first stage, the candidate is clearly of the liberal party and employs the Savior myth. At the same time, the color purple evokes the myth of Moderation. The candidate tries to display her wisdom with glasses. The “only female candidate” sentence used in the poster also shows the desire for positive discrimination based on gender. “Maryam,” the candidate’s name, connotes purity and innocence. The advertising text used in the banner is “Development is your desire, our expertise” makes a show of power by emphasizing the wisdom of the candidate. It also reminds of the myth of Good and Evil. The candidate’s emphasis on engineering is also indicative of the wisdom (goodness) myth. The phrase “We have come for change” used in the poster reminds of the myth of the savior and salvation.

### Figure 15

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Zohreh Behrouz’s Election Poster

Attention to Branding Behind Faces [Poster]. (21 October 2016e). Meysam.org. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchanted/>

**Table 19**

*Description of the Figure No 15*

<b>Sign</b>	<b>Signifier</b>	<b>Signified</b>
Purple color	Liberal Party	Sustaining Myth: Indicates that the candidate is supported by the liberal party
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Candidate's Engineer title	Knowledge and Expertise	Good and Evil Myth: Having sufficient knowledge and merit for the position
Candidate's traditional dress	Nation and Folk	The small-town pastoralism Myth, The Us and the Them Myth: It shows the candidate's commitment to the region she belongs to and that she is interested in the problems of the region.
Ancient Iranian motifs used in the background and candidate dress	Aesthetics, Solid History	Golden Age Myth: The candidate's pride in her traditional past and the promise to renew the same era, supported by that past

In figure No15 the candidate's attire shows that she adheres to tradition, and the image of the flag used in background shows that she is related to her country. The title of engineer used in front of the candidate's name shows the importance she attaches to wisdom and emphasizes that she is an educated person. The fact that the candidate has a child next to her and her body language points far away shows that she cares about the future and emphasizes that she appeals to the younger generation. Iranian motifs appearing in the candidate's attire and in the background show her nostalgia for ancient Iranian glory. The accessories and style used in the dress are indicators of femininity.

**Figure 16**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Zahra Saidi’s Election Poster

The First News Debate of the Candidates for the Islamic Council Elections. [Poster]. (19 February 2016). Mobarakehna.ir. <http://tinyurl.com/yf6sfb9w>

**Table 20**

*Description of the Figure No 16*

Sign	Signifier	Signified
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Ancient Iranian motifs used in the background	Aesthetics, Solid History	Golden Age Myth: The candidate’s pride in her traditional past and the promise to renew the same era, supported by that past
Candidate dressing style (black sheet)	Conservatism	Sustaining Myth: The candidate belongs to the radical party and supports their thought, and appeals to the radical segment of society
Ancient Iranian motifs	Beauty and Tradition	Golden Age Myth: Reminding the country’s traditional art and successful past and emphasizing its strength

Slogans written in Talik calligraphy	Beauty in ancient Iranian art	Golden Age Myth: Candidate care and valuing the country's ancient art
Engineer title before name of candidate	Wisdom and Education	Good and Evil Myth: Emphasizing the candidate's wisdom and expertise
The Slogan "I set out to serve with loyalty"	Honesty and Loyalty	Good and Evil Myth: Emphasizes that the candidate is a good and honest person and a loyal servant to her nation

In figure No 16 it is very clear that the candidate has conservative thinking in all the details of her designs on the poster. With the image of the big flag, it shows that she cares about its nation independence. Also, the ancient Iranian motifs she uses are for the goal "the old glory will return" if I succeed. It reassures by reminding the country's success history and golden age. The title of professional engineer used in front of the noun emphasizes wisdom and the value of education.

### Figure 17

#### *An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Shadi Tardast's Election Poster

Attention to Branding Behind Faces [Poster]. (21 October 2016). Meysam.org. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchancing/>



**Table 21**

*Description of the Figure No 17*

<b>Sign</b>	<b>Signifier</b>	<b>Signified</b>
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Slogan “Proud of Boukan”	Confidence, Proud	Individualist Myth: Reveals that the candidate is a strong character. The Us and the Them Myth: It shows the candidate’s commitment to the region she belongs to and that she is interested in the problems of the region.
White Hijab innocence	Purring	Good and Evil Myth: Show that the candidate has a pure character
Candidate’s Hijab style	Modernity, Innovation	Moderation Myth: Indicates that the candidate is a moderate and liberal- minded person
Shining light	Holiness	(Ferre-i Izedi), Divine Power and God’s Shadow Myth: Support by the holy power and extraordinary forces.

In figure No 17 the harmony between the candidate’s profession (nursing) and the white dress she wears is an expression of innocence, cleanliness and honesty. Also, despite the pen in hand of candidate represents wisdom, it is obvious that aesthetics is used and cared for by her. At the same time, we can see that the slogan “For Boukan” is the symbol of the candidate’s city, as well as the priority of her race and city.

**Figure 18**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Parvin Arzaghani Birghani’s Election Poster

Attention to Branding Behind Faces [Poster]. (21 October 2016). Meysam.org. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchanted/>

**Table 22**

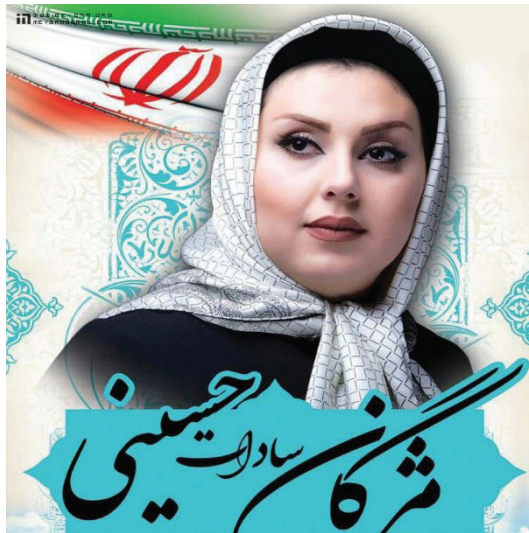
*Description of the Figure No 18*

Sign	Signifier	Signified
Slogan “A City for Everyone”	Moderation and Balance	Equilibrium Myth: The candidate’s appeal to all sectors and parties
Talik calligraphed slogans	Art, Aesthetics, Brilliant Past	Golden Age Myth: Candidate cares and values the country’s ancient arts
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Candidate dressing style (black sheet)	Conservatism	Sustaining Myth: The candidate belongs to the radical party and supports their thought, and appeals to the radical segment of society
Glasses and Pen	Wisdom	Good and Evil Myth: Highlighting the candidate’s knowledge

In figure No 18 despite the poster's purple color, which is reminiscent of the Liberal Party, the candidate's attire and veiling style are reminiscent of the Conservative Party. This reflects the candidate's effort to be moderate. The slogan "A city for everyone" reinforces this situation. The use of a pen and notebook tries to express the wisdom of the candidate.

### **Figure 19**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Mozghan Sadat Hoseyni's Election Poster

Attention to Branding Behind Faces [Poster]. (21 October 2016). Meysam.org. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchanting/>

**Table 23**

*Description of the Figure No 19*

<b>Sign</b>	<b>Signifier</b>	<b>Signified</b>
<b>Flag</b>	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
<b>White Hijab innocence</b>	Purring	Good and Evil Myth: Show that the candidate has a pure character
<b>Candidate's Hijab style</b>	Modernity, Innovation	Moderation Myth: Indicates that the candidate is a moderate and liberal- minded person
<b>Ancient Iranian motifs</b>	Beauty and Tradition	Golden Age Myth: Reminding the country's traditional art and successful past and emphasizing its strength
<b>Blue Colure</b>	Trust, Peace	Good and Evil Myth: Show that the candidate has a peaceful & reliable character

In figure No 19 the flag image used in the background is indicative of nationalism, and the candidate's clothing style emphasizes her modernity; the colors she uses indicate her independence. The most interesting subject in the poster is the importance given to aesthetics. The Iranian motifs on the poster also depict old Iran and a yearning for a golden age.

**Figure 20**

*An Example of a Female Candidate Poster*



*Note.* Mozghan Sadat Hoseyni’s Election Poster

Attention to Branding Behind Faces [Poster]. (21 October 2016). Meysam.org. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchancing/>

**Table 24**

*Description of the Figure No 20*

Sign	Signifier	Signified
Flag	Homeland	Blood and Soil Myth: Nationalism, Being loyal and servant to the homeland, Support by the people of the homeland
Ancient Iranian motifs	Beauty and Tradition	Golden Age Myth: Reminding the country’s traditional art and successful past and emphasizing its strength
Talik calligraphed slogans	Art, Aesthetics, Brilliant Past	Golden Age Myth: Candidate cares and values the country’s ancient arts
Candidate’s Hijab style	Modernity, Innovation	Moderation Myth: Indicates that the candidate is a moderate and liberal-minded person

When looking at the figure No 20 it is interesting that the candidate first cares about aesthetics. Candidate body language tries to show that she is a modern character. Using black as the background color shows mysticism and power. Ancient Iranian motifs indicate a traditional view of her.

Despite the fact that scientific titles are highly valued in the ads, even women with these titles (due to the conditions, culture, and laws of the conservative society) place a high value on facial beauty. The variety in choice of clothes of the candidates shows that the woman wearing the black hijab didn't fit the profile of the ideal woman. The fact that ancient myths and images of ancient history are used by both of conservative and liberal candidates shows that the power and influence of ancient mystical beliefs persists today and this is a sign of the longing for the glamorous life of ancient times and the belief that the women of that period had power and value. The flag image, which is reminiscent of the constantly used "blood and soil" myth, emphasizes the being genderlessness of nationalism. At the same time, the fact that various races, sects, and tribes appear in all female candidates emphasizes that nationalism is genderless throughout the country despite all these differences. The fact that all parties use party images as their sustaining myths shows that gender equality is at the core of both radical and liberal parties in the country.

## **10. Conclusion**

The most prominent indicator is flag that, which reminds of the blood and soil myth on the posters, shows that the candidates emphasized the issues of nationalism, freedom, and independence. Although the candidates belong to different races, sects, and provinces, the differences in race, language, and sect are not reflected on the posters. The heavily used ancient Iranian motifs and Talik calligraphy show that the candidates remember and care about the history of the society, its past, and the golden age of the region and the country. The titles of the candidates (Doctor, Engineer, Lawyer) and the use of images such as pens, notebooks, glasses (based on the myth of good and evil) show that society values education and knowledge. The similarity of the clothing styles of the candidates belonging to different parties, apart from the differences in only minor details, shows that tradition is prevailed over modernity in society. The use of religious motifs and

slogans on the posters of parties and the supporting religious figures in the background on the posters confirm the conclusion that religious heroism is still an influential subject in society. Differences in clothing color are indicative of modern and liberal ideas; the black color, especially the black hijab, is an indication of radical and religious thoughts. The excessive use of light, whiteness, and brilliance (reminding of the Ferrei Izadi, God's Shadow myth), emphasizes society's desire for divine approval. The fact that the candidates bring religious names to the forefront and use the hero or sustaining myth by implication indicates that the issue of religion and sect is purposefully embedded in society's moral consciousness. Flag images are used in almost all of the posters. Although the candidates use myth elements of other ideas from time to time, they generally use myth elements belonging to Persian mythology. Therefore, it is understood that in today's Iranian society, especially in the field of politics, old mystic belief and ancient mythology are so significant. Knowledge, wisdom, morality, and honesty are among the topics that candidates emphasize the most. Although many of the candidates have different opinions, all of them attach importance to the old Iranian history.

## **Disclosure**

The article is exempt from the Ethics Committee Decision. There are no participants. The authors received no financial support from any institution and there's no conflict of interest. No material subject to copyright is included.

## **Beyan**

Bu makale etik kurul kararından muaftır. Çalışmada katılımcı bulunmamaktadır. Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır. Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır. Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

## References

- Abdollahifard, P. (2020). Development of Feminism in Iran. *Journal of Iranian Studies*, 4(2), 351-384. <https://doi.org/10.33201/iranian.826495>
- Asrkhabar.com. (2017, May 17). *Various posters with visual effects of women candidates for city council*. <http://tinyurl.com/2vpjh4bd>
- Barthes, R. (1999). *Elements of Semiology*. (Mehmet Rifat & Sema Rifat, Trans. and Ed.). Kaf Publications. (Original work published at 1964).
- Bauer, N. M. (2020). Running local: Gender stereotyping and female candidates in local elections. *Urban Affairs Review*, 56, 123-96. <https://doi.org/10.1177/1078087418770807>
- Beauregard, K. (2014). Gender, political participation and electoral systems: A cross-national analysis. *European Journal of Political Research*, 53, 617-634. DOI:10.1111/1475-6765.12047
- Bennett, W. L. (1980). Myth, ritual, and political control. *Journal of Communication*, 30(4), 166-179. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1980.tb02028.x>
- Bottici, C. (2007). *A Philosophy of Political Myth*. Cambridge University Press.
- Bottici, C., & Challand, B. (2006). Rethinking political myth: The clash of civilizations as a self-fulfilling prophecy. *European Journal of Social Theory*, 9(3), 315-336. <https://doi.org/10.1177/1368431006065715>
- Bottici, C., & Challand, B. (2010). *The Myth of the Clash of Civilizations*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203848845>
- Cobb, W. W. (1998). *The American foundation myth in Vietnam: Reigning paradigms and raining bombs*. University Press of America.
- Dana.ir. (2017, May 18). *On the city level, women's banners in very large sizes are installed in the squares*. <http://tinyurl.com/2xy2nrx4>
- Dehghan, A., & Nezakati, F. (2013). A Semiotic analysis of outdoor political posters in Iran's eighth parliamentary elections. *Sociological Review*, 20(1), 95-124. <https://doi.org/10.22059/jsr.2013.56210>
- Eliade, M. (1991). *The myth of the eternal return: or, cosmos and history*. Princeton University Press.



- Esmacili, S. (2021). The motives and obstacles in Iranian women's participation in political life of the country. *J. Pol. & L.*, 14, 87. <http://dx.doi.org/10.5539/jpl.v14n4p87>
- Farazmand, A. (1995). Religion and politics in contemporary Iran. *International Journal on Minority and Group Rights*, 3(3), 227-257. [https://brill.com/view/journals/ijgr/3/3/article-p227\\_3.xml?language=en](https://brill.com/view/journals/ijgr/3/3/article-p227_3.xml?language=en)
- Gahar.ir. (2017, May 15). *Different posters of women candidates for city councils using visual effects*. <http://tinyurl.com/2uwtm77j>
- Gentile, E. (2006). *Politics as Religion*. (G. Staunton, Trans). Princeton University Press. (Original work published at 2006).
- Hinnells, J. R. (1973). *Persian Mythology*. Hamlyn.
- Homaykhabar.ir. (2017, May 16). *Election posters*. <http://tinyurl.com/sdmnx23m>
- Jacobsen, C. G. (1993). Myths, politics and the not-so-new world order. *Journal of Peace Research*, 30(3), 241-250. <https://www.jstor.org/stable/424804>
- Johnson-Cartee, K. S., & Copeland, G. A. (1997). *The manipulation of the American voter: Political campaign commercials*. Praeger.
- Kenworthy, L., & Malami, M. (1999). Gender inequality in political representation: A worldwide comparative analysis. *Social Forces*, 78, 235-268. <https://doi.org/10.2307/3005796>
- Kıbrıs, G. (2019). Political myths as tools for nationalist propaganda. *Journal of Abant Cultural Studies*, 4(7), 1-15. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/706126>
- Levis-Strauss, C. (1978). *Myth and meaning: Cracking the code of culture*. University of Toronto Press.
- Malinowski, B. (2013). *Myth in primitive psychology*. (H. Portakal, Trans). Oteki Publications. (Original work published at 1926).
- McClurg, S. D. (2003). Social networks and political participation: The role of social interaction in explaining political participation. *Political Research Quarterly*, 56, 449-464. <https://doi.org/10.1177/106591290305600407>

- Medium.com. (2016, March 15). Mp elect Somayye Mahmoodi. <http://tinyurl.com/48ckm84a>
- Meysam.org. (2016 October 21). *Attention to branding behind faces*. <https://meysam.org/branding-in-the-face-enchanting/>
- Mobarakehna.ir. (2016, February 19). *The first news debate of the candidates for the Islamic council elections*. <http://tinyurl.com/yf6sfb9w>
- Mullins, W. A. (1972). On the concept of ideology in political science. *American Political Science Review*, 66(2), 498-510. <https://doi.org/10.2307/1957794>
- Nimmo, D., & Combs, J. (1980). *Subliminal politics: Myth and mythmakers in America*. Englewood Cliffs. Prentice-Hall.
- Nody.ir. (2021, October 20). *Names of candidates for the Islamic council elections*. <http://tinyurl.com/4w5rk2tz>
- Ram, H., & Friedman, G. S. (1996). The political significance of myth: The case of Iran and Kenya in a comparative perspective. *Cultural Dynamics*, 8(1), 51-78. <https://doi.org/10.1177/092137409600800104>
- Renan, E. (1882). *What is A Nation?* [http://ucparis.fr/fâiles/9313/6549/9943/What\\_is\\_a\\_Nation.pdf](http://ucparis.fr/fâiles/9313/6549/9943/What_is_a_Nation.pdf)
- Schöpflin, G. (2000). *Nations, Identity, Power, the New Politics of Europe*. Hurst.
- Sid.ir. (2017, July 12). *Several posters featuring graphical effects of female city council candidates*. [https://www.sid.ir/fa/VEWSSID/J\\_pdf/4015313975303.pdf](https://www.sid.ir/fa/VEWSSID/J_pdf/4015313975303.pdf)
- Smith, A. D. (1986). *The Ethnic Origins of Nations*. Blackwell.
- Tudor, H. (1972). *The Political Myth: Key Concepts in Political Science*. London: Red Globe Press, Praeger Publishers. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-01048-6>
- Wang, Z., & Sun, L. (2017). Social class and voter turnout in China. *Political Research Quarterly*, 70, 243-256. <https://doi.org/10.1177/1065912916688109>
- Welch, D. (2005). *Propaganda and the German cinema*. (H. Afshar, Trans). Markaz Publication. (Original work published at 1983).





İran Çalışmaları Dergisi  
E-ISSN: 2651-4370  
Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 399-402  
Received: 10.10.2023  
Accepted: 17.12.2023  
DOI: 10.33201/iranian.1373951  
Makale Türü/ Article Type : Kitap İncelemesi/Book Review

# Kitap İncelemesi/ Book Review

*Esnâd-i Neft ve Conbeş-i Millî Şoden-i San'ât-i Neft-i Îrân*

**Der. Touraj İttihâdiye, Ferzân Neşriyat, Tahran, 1399, ss. 558, ISBN: 978-964-321-511-8**

**Değerlendiren: Alper Yıldırım\***

Eser incelememize konu olan “Petrol Belgeleri ve İran Petrol Sanayisini Millîleştirme Hareketi” (Esnâd-i Neft ve Conbeş-i Millî Şoden-i San'ât-i Neft-i Îrân) adlı kitap, Farsça olarak h.ş. 1399/m. 2020 yılında Ferzân Neşriyat tarafından Tahran’da yayımlanmıştır. İran’da petrolün gün yüzüne çıkışından itibaren meydana gelen gelişmeler, bu kaynağın uluslararası bir ticaret malzemesine dönüşmesine sebep olmuştur. 1901 yılında William Knox D’Arcy’e verilen imtiyazlar ise bu sürecin temelini atmıştır. Bu noktada, ilk ve en önemli muhatap İngiltere olmuştur. Zira petrol özelinde İngilizlerle gelişen ilişkiler İran’ın kaderini etkilemiştir.

Touraj İttihâdiye tarafından derlenen bu kitap, üç ana bölümden oluşmakta ve 558 sayfadan ibarettir. Ayrıca, kitaba Dr. Muhammed Ali Muvahid’in görüşlerinin yer aldığı bir de önsöz eklenmiştir. Çalışmanın girişinde belirtildiği üzere, bu kitabın birinci bölümü h.ş. 1330/m. 1951 tarihinde İdâreyi İttilâ’ât ve Matbu’ât-i Vezâret-i Hârice’nin (Dışişleri Bakanlığı Enformasyon ve Basın Dairesi) desteğiyle ayrı bir kitap olarak yayımlanmıştır. Ancak, Touraj İttihâdiye’nin yeniden derleme ve uyarlamalarıyla beraber söz konusu kitap üç ana bölüm olarak ortaya çıkmıştır.

\* Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, alper.tae@gmail.com, Eskişehir, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9803-0766.



Creative Commons Licer

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İran Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına uymaktadır. 399

Birinci bölüm, W. K. D'Arcy ile imzalanmış olan h.k. 9 Safer 1319/m. 28 Mayıs 1901 tarihli anlaşmayla başlamakta ve h.ş. 17 Mordad 1330/m. 09 Ağustos 1951 tarihli belgeyle sona ermektedir. Bu bölümde, 50 yıllık süre zarfında İran petrol endüstrisinin geçirdiği merhaleler belgelerle ortaya konmuştur. Buradaki belgeler ve yazışmalar, büyük ölçüde Dr. Musaddık'ın İran petrollerini millileştirme çabalarıyla ilgilidir. Dr. Musaddık, İran'ın petrol endüstrisini yabancı tahakkümünden kurtarmak amacıyla büyük mücadeleler vermiştir. Bu nedenle, bu belgeler İran'ın petrol politikasında uygulanan diplomatik hamleleri ve uluslararası mücadeleleri daha açık bir şekilde anlamamızı sağlamaktadır.

Bu bölümde anlaşma belgeleri ve yazışmaların yanı sıra, birtakım fotoğraf ve görsellere de yer verilmiştir. Bunlar; bazı orijinal anlaşma metinlerinin ilk sayfaları, dönemin yöneticileri, siyasetçileri, müteşebbisleri, yerli ve yabancı petrol çalışanları, petrol sahaları ve rafinerilerinin fotoğrafları şeklinde sıralanabilir (s. 17-422).

İkinci bölüm; petrolün millileştirilmesi hareketini II. Dünya Savaşı'nın sonundan, (Batı ile müzakereler yapılmasına ve konsorsiyum anlaşmasına yol açan) h.ş. 28 Mordad 1332/m. 19 Ağustos 1953 tarihli darbeye kadar geçen süre zarfında, detaylı bir şekilde incelemektedir. Bu bölüm, "Be rivayet-i Jack Straw-Vezîr-i Hârîce-yi Sâbık Devlet-i Britanya" (Britanya'nın Eski Dışişleri Bakanı Jack Straw'ın Rivayetine Göre) başlığıyla okuyucuya sunulmuştur. Bu bölümde ilk olarak İran'ın etnik yapısı, ülkedeki siyasi bölünmeler ve ideolojik çatışmalara değinilmiştir. Ardından, petrol odağında İran'ın dış politikasına dair önemli olaylar aktarılmıştır. Özellikle Abadan rafinerisindeki İranlı işçilerin ağır çalışma koşulları ve olumsuz yaşam şartları üzerinde durulmuştur. Ayrıca bölgedeki yabancı işçilere karşı uygulanan politikalar da tartışılmıştır. Sonrasında Dr. Muhammed Musaddık'ın siyaset sahnesine çıkışı, petrole dair fikirleri ve gerçekleştirdiği hamleler, petrolün millileştirilme aşamaları ve dış müdahalelere karşı verilen mücadeleler ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur. Bölüm içerisinde başta Musaddık olmak üzere petrol siyasetinde rolü olan bazı İranlı devlet adamlarının, yabancı politikacıların ve petrol işçilerinin görselleri de yer almaktadır (s. 425-474).

Üçüncü bölüm, "Karârâd-i Konsorsiyum" (Konsorsiyum Anlaşması) başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde, İran ile dünyanın büyük petrol şirketleri arasında gerçekleştirilen petrol konsorsiyum anlaşmasının (1954)

tam metni bulunmaktadır. İki ayrı anlaşma metnini kapsayan Konsorsiyum Anlaşması'nın birinci fıkrası 51 maddeden teşekküldür. Bu fırka, İran-National Iranian Oil Company ile Gulf Oil Corporation, Socony-Vacuum Oil Corporation, Incorporated Standart Oil, Company Standart Oil Company of California, The Texas Company, Anglo-Iranian Oil Company, Limited N. V. De Bataafsche Petroleum Maatschappij Compagnie, Francaise Des Petroles şirketleri arasında gerçekleştirilen anlaşmayı içerir. Anlaşmanın ikinci fıkrası ise İran-National Iranian Oil Company ile Anglo-Iranian Oil Company arasında yapılmıştır ve 5 madde/2 ekten oluşur.

Konsorsiyum Anlaşması'nın birinci fıkrasında petrol ve türevi ürünlerin tanımı, bu ürünlerin ne tür işlemlerden geçeceği, nerede rafine edileceği, rafine işlemi masraflarının kim tarafından karşılanacağı, nereye nakledileceği, hangi koşullarda muhafaza edileceği, nasıl ihraç edileceği, fiyatlandırmasının nasıl olacağı, anlaşmanın hukukî koşulları, hak sahipleri ve işletmeci şirketler ile ilgili detaylı açıklamalar yer almaktadır. Anlaşmanın ikinci fıkrasında ise; belge bağlamında, İran hükümeti ve Anglo-Iranian Oil Company'e dair malî yükümlülüklerden, tarafların karşılıklı ödemesi gereken meblağlardan, bu meblağların ödeme koşullarından, taraflar arası hukukî yükümlülüklerden ve hak devir işlemleri şartlarından bahsedilmiştir. Adı geçen Konsorsiyum Anlaşması, İran'ın doğal kaynaklarını kendi belirlediği şartlar altında yönetme hakkını vurgulayarak, yabancı tahakkümü olmaksızın karşılıklı müzakere yoluyla gerçekleştirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Üçüncü bölümde anlaşma maddelerinin yanı sıra, çeşitli görseller de bulunmaktadır. Bunlar genellikle Konsorsiyum Anlaşması'nın taraflarının, yapılan toplantıların, rafinerilerin, petrol sahalarının, petrol taşıma araçlarının ve şirket logolarının fotoğrafları ve görsellerinden oluşmaktadır (s. 477-558). İran petrol diplomasisinin yaklaşık yarım asrını anlatan bu kitapta yer alan belgeler kronolojik bir sırayla verildiğinden, tarihsel akışı takip etmek ve bütünlüğü sağlamak nispeten kolaydır. Fakat kitapta herhangi bir fihrist ve indeks bulunmamaktadır. Bu sebeple 558 sayfalık bir metinde aranan hususları belirlemek oldukça güçtür ve bu durum okuyucuyu zorlamaktadır. Ayrıca, kitabın bölümlendirilmesine dair herhangi bir belirteç de yoktur. Ancak, kitabın giriş kısmının okunmasıyla, ilgili bölümlendirmelerin yapıldığı fark edilmektedir.

İncelememize tâbi tutulan kitap çoğunlukla Dr. Musaddık hükümetinin politikalarını içermekle birlikte modern İran petrol tarihinin nasıl şekillendiğini belgeler ışığında ortaya koyar. Bu tür belgelere ulaşmak çoğu zaman zordur. Araştırmacıların karşılaştığı bürokratik ve malî engeller göz önüne alındığında, bu belgelerin derlenip tek bir kaynakta sunulması alan ilgilileri için büyük bir kolaylık olarak nitelendirilebilir. Söz konusu kitap, 1901'den 1954'e kadarki süreçte Batılıların Ortadoğu petrol siyasetinin değişim ve dönüşümünü ortaya koymasından da kıymetlidir. Bu minvalde ele alınan kitabın ilgili literatüre önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir.



İran Çalışmaları Dergisi  
E-ISSN: 2651-4370  
Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 403-408  
Received: 18.09.2023  
Accepted: 23.12.2023  
DOI: 10.33201/iranian.1362101  
Makale Türü/ Article Type : Kitap İncelemesi/Book Review

# Kitap İncelemesi/ Book Review

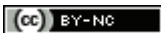
*Defending Iran: From Revolutionary Guards to Ballistic Missiles*

**Gawdat Bahgat ve Anoushiravan Ehteshami, Cambridge University Press, Cambridge, 2021, ss. 286, ISBN:9781108608510**

**Değerlendiren: Nazife Selcen Pınar Akgül\***

İran’da devrim muhafızları ordusu, 2022 yılının başlarında “Hayber Şeken” adıyla yeni bir balistik füzenin; 2023 Haziranı’nda ise yüksek manevra kabiliyetine sahip olduğu iddia edilen Hipersonik “Fattah” isimli balistik füzesinin ordu envanterine girdiğini duyurdu. Devrim muhafızları ordusu ve ona bağlı birimler savunma alanındaki gelişmeleri kamuoyuna törenler eşliğinde duyurmaya özel bir önem atfetmektedir. Buna bağlı olarak, ordunun, İran’ın iç ve dış siyasetinde; nükleer mesele, siber saldırılarla mücadele gibi ulusal güvenlik ve savunma stratejilerini öne çıkaran bir gündemin sürekli aktif olmasını arzu ettiği açıktır. Bu gelişmeler, İran’ın savunma ve güvenlik politikaları hakkında çalışma yapmak isteyen birçok akademisyeni etkilemiştir. Bu bağlamda, Gawdat Bahgat ve Anoushiravan Ehteshami tarafından yazılan ve Cambridge University Press tarafından 2021’de yayınlanan “İran’ı Savunmak: Devrim Muhafızları’ndan Balistik Füzelere” kitabı, İran’ın savunma stratejilerine ve askeri yeteneklerine dair kapsamlı bir inceleme sunuyor. Yazarlar, Bahgat ve Ehteshami, uluslararası ilişkiler ve Ortadoğu çalışmaları alanında saygın akademisyenlerdir ve İran’ın savunma duruşuna ilişkin iyi araştırılmış ve düşündürücü bir inceleme oluşturmak için uzmanlıklarını ortaya koymuşlardır.

\* Dr. Arş. Gör., Bayburt Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, selcenpinarakgul@gmail.com, Bayburt, Türkiye, ORCID: 0000-0003-4216-5973.



Creative Commons Licer

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İran Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına uymaktadır. 403



Çalışma, İran'ın savunma politikalarını şekillendiren tarihi, kültürel, siyasi ve stratejik faktörleri değerlendirmektedir. Bu verilerle İran'ın karmaşık güvenlik manzarasının ayrıntılı bir incelemesini okuyucuya ulaştırırken, İran'ın askeri yetenekleri, stratejik düşünce yapısı ve bölgesel dinamikler hakkında akademik bir perspektif sunmaktadır.

İslam Devrimi'ni bir kırılma noktası olarak gören, devrimden kısa süre sonra başlayan İran-İrak Savaşı'yla şekillenen devletin ulusal güvenlik düşüncesini odağına alan çalışmalar literatürde dominant bir etkiye sahipti. İran'ın ulusal güvenlik doktrini için çerçeve çizerken devrim muhafızları ordusuna odaklanan Zabih'in İran-İrak Savaşı (1980-1988) sonunda yayınlanan çalışması bunun en iyi örneklerindedir (Zabih, 1988). Bununla birlikte, konuya daha çok ideolojik perspektiften bakan Katzman ve Ostovar'ın kitapları (Katzman, 1993 ; Ostovar, 2016) ve İran-İrak savaşının bugüne dair izlerini sürmek için Ariana Tabatai ve A. Tracy Samuel (2017), nükleer mesele ile bu savaşın bağlantısını kovaladıkları makaleleri, İran'da savunma ve güvenlik hususunda bir yol haritası çizmeyi sağlayan çalışmalarıdır. Buna karşılık Bahgat ve Ehteshami bütüncül bakış ile okuyucuların İran'ın askeri kararlarının ardındaki motivasyonları ve mantığı daha iyi anlamalarına yardımcı olarak bazı yaygın yanlış anlamaları ortadan kaldırmakta, bunu yaparken de İran'ın savunma stratejilerini zaman içinde şekillendiren tarihi, kültürel ve siyasi bağlamlara inmektedir.

Tarihsel deneyimlerin ve bölgesel zorlukların jeopolitik sonuçlarına ulaşmak isteyen çalışma; İran'ın bölgesel düşmanı/rakibi olarak ele alınan İsrail ve Suudi Arabistan'ın ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin stratejilerine, ordu envanterlerine, hem de İran'ın müttefik devlet dışı aktörlerine atıfla bölgenin savunma sistemlerinin arka planını okuyucuya göstermeye çalışmaktadır. Kitap literatürü, birincil kaynaklara ilaveten Farsça, Arapça, İbranice ve İngilizce açık kaynaklarla kuvvetlendirilmiştir. Ulusal güvenlik ve savunma politikaları üzerine yazılan eserlerde politik bir çerçevenin akademik literatüre hakimiyetini azaltmak ve akademik objektiflikle konuya yaklaşmak adına çalışmanın yöntemi önem taşımaktadır.

Kitap, konunun kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamak için İran'ın savunma politikasının teknik ve stratejik ayrıntılarının farklı yönlerini aşamalı olarak inceleyen on bölüme ayrılmıştır. Savaşın doğasındaki değişimi ele alan ilk bölümde yazarlar, savaş yöntemleri ve karakterindeki değişimleri savaşın doğası ile ilişkilendirmiştir. Savunma ve güvenlik doktrininin teorik çerçevesinin çizildiği bu bölümdeki temel soru, “savaşın doğası

gerçekten değişiyor mu?” olmuştur. En temelde konu savaş olayının özü olduğundan, bu tartışmayı okuyucu kitapta net bir şekilde bulamayacaktır. Savaş üzerine yapılan çalışmalar savaşın ve insanın doğasına, hatta savaşın ahlakı konusuna girerek yaptıkları tartışmada bu öze inerler. Aksine, bu kitap gri bölge (gray zone) kavramından çıkışla hedefe tek bir adımla ulaşmak yerine eylemleri zaman içinde kademeli olarak ortaya koyan yöntemler, siber operasyonlar ya da vekalet savaşlarına odaklanarak daha çok işin yıkıcı özü yerine değişen yöntemi ya da karakteri ile savaşın doğasını tasvir etmiştir.

İran’ın askeri doktrinini şekillendiren faktörlerin de ele alındığı giriş bölümünde; 1980’lerden itibaren İran’ın devrimci yönünün asimetrik yeteneklerini geliştirmeye odaklanıldığı ama en temelde “İslam”, “Siyasi coğrafya ve Tarih”, “Birleşik Devletler’den ve Körfez Ülkelerden gelen tehdit algısı”, “Askeri çatışmalardan edinilen tecrübeler” başlıklarında doktrin genel çerçevesinin çizildiği görülmektedir. (s.10).

İkinci bölümde tehdit algısına odaklanan çalışma, aslında güvenlik politikalarına şekil veren “bellek” olgusunu görmemizi sağlıyor. Pehlevi dönemindeki gelişmeler, İslam devrimini fikri olarak besleyen entellektüeller, yaşanan devrim, değişen dost-düşman algısıyla beraber yeni bir perspektif ortaya çıkmaktadır. Devletin tehdit algısını oluşturan, bunu besleyen neydi? Çalışmada, devletin tehdit algısını en net şekilde okuyucuya ulaştırmak için izlenen yöntem tehdit algısının entellektüellerinin söylemlerinde, dış politika yönelimlerinde net şekilde görülmesini sağlamak olmuştur. Lakin, yazarlar Pehlevi döneminin en kritik olaylarından ve İran halkının belleğinde derin izlere sahip olan 1953 Musaddık darbesine, devrim sonrası hafızasını da şekillendirmesine rağmen derinlemesine bakmamıştır (s.20).

Savunma Kurumlarına ayrılan üçüncü bölüm, Pehlevi döneminin “Hoda, Shah, Miha” (Allah, Şah ve Vatan) askeri sloganından hareketle, devrim sonrası askeri savunma kurumlarının önceliğinin Nezam’ın (İslam Cumhuriyeti’nin Yönetim Sistemi) korunmasına doğru giden bir yol olduğunu göstermeye çalışıyor. İran’ın iç siyasi dinamiklerini dikkatli bir şekilde analiz ederken ve dini Lider, Devrim Muhafızları Birliği ve düzenli ordu gibi kilit kurumların savunma politikalarını şekillendirmedeki rolünün altını çizmektedir. Bu analiz aynı zamanda İran’daki güç mücadeleleri ve karar alma süreçlerine dair değerli bilgiler sağlamaktadır.

1980’de başlayan İran-İrak Savaşı’nın, İran’ın teknolojik-bilimsel gelişmeler hususunda “kendi-kendine yetebilme (self-sufficiency)” unsurunu tetiklediği aşıkardır. İran’ın askeri-endüstriyel komplekslerini ele alan dördüncü bölüm, bu husustan yola çıkarak yerli endüstri üstünde durmuştur. Bu bölümün zayıf kalan kısmı, İran’ın devrimci karakteri olarak görülen kendi kendine yetme unsurunun, hem savunma kurumlarının hem de dini liderin söylemlerinden yararlanılarak daha geniş bir perspektifle ele alınmamasıdır. İslam devriminden sonra silahlı kuvvetlerin yeniden inşasından bahseden beşinci bölümde, yazarlar, Devrim Muhafızları ordusunun, Sepah’ın rejimin karşılaştığı her güvenlik krizinden yararlanarak nasıl daha güçlü ve etkili hale geldiğini açıklamıştır. Özellikle altı çizilmek istenen nokta ise; İran düzenli ordusu Ardeş’ten farklı olarak Sepah’ın siyasi sisteme karşı olan sorumluluğu aslında onu ve ona bağlı birimleri daha özerk ulusal askeri güç haline getirmesidir.

Çalışmanın odak noktası olan İran’ın balistik ve uzay programının yer aldığı altıncı bölüm; İran’ın savunma ve caydırıcılık stratejisinde önemli bir yere sahip olan füzelerin tercih edilme nedenlerinin altını çiziyor. Bu nedenler; (i) Irak savaşındaki belleğe kazınan acı tecrübelerle karşı güvenlik açığını gidermeye ve İslam Cumhuriyeti’nin caydırıcılığını artırmak, (ii) rakiplerinin sahip olduğu en gelişmiş silahları satın alacak mali kaynaklara veya stratejik seçeneklere İran’ın sahip olmaması, (iii) ülkenin savunma ve caydırıcılık stratejisine yaptığı gözle görülür askeri katkının yanı sıra, programın sağladığı kendi-kendine yetebilme ve ulusal gurur duygusu sıralanmaktadır (s.112-113). Kitap, bölgenin savunma stratejilerinin daha net analizinin yapılması için yönünü İran’ın bölgesel rakip/düşmanlarına çevirmiştir. Böylece bölümün cevapladığı ana soru İran’ın füze kapasitesinin caydırıcılık stratejisini ve bölgedeki diğer ülkelerle ilişkilerini nasıl etkilediği olmuştur.

Değerlendirmenin başında bahsi geçtiği gibi İran, savunma teknolojisindeki gelişmeleri kamuoyuna duyurmaya ayrı bir önem vermekte, siber savaş yeteneklerini ise bu alışkanlığın aksine kamuoyuna duyurmaktan imtina etmektedir. Ayrıca İran da diğer ülkeler gibi siber saldırıların sorumluluğunu üstlenmez. Çalışmanın yedinci bölümünü siber gelişmelere ayıran yazarlar, İran’ın siber savaşı; güvenlik görevlilerine koruma sağlaması (olası kayıpları azaltması), bireysel düzeyde yahut küçük gruplarca yürütülebilmesi bakımlarından cazip bulunduğunu ve rakiplerini cezalandırmak ve onlara misilleme yapmak amacıyla kullanmaya devam etmesinin muhtemel olduğunu değerlendirmektedirler. Sekizinci bölümünde donanma kuvvetleri-

nin incelenmesine odaklanan çalışma; Fars Körfezi ve Hürmüz Boğazı'nın topografyasının İran'a sağladığı avantajları, geçmiş tecrübelerinin İran'ın deniz stratejisi ve operasyonları üzerinde yarattığı kalıcı etkiye, asimetrik savaş stratejisinin operasyonel yansımalarına odaklanmaktadır.

Bahgat ve Ehteshami'nin, İran'ın İnsansız Hava Aracı (İHA) potansiyeline değindikleri dokuzuncu bölümde, hem sıcak savaşlarda hem de misillemelerde sıklıkla kullanılmaya başlanan İHA'ların yüksek eylem gücünü irdelemişlerdir. Öyle ki; İHA'ların kritik eylemleri "2019'da Suudi Arabistan'ın petrol üretim tesislerinin hedef alınması" ve "2020'de Kasım Süleymani suikastinin drone ile gerçekleştirilmesi" bunun en açık örnekleri olmuştur. Irak'la olan savaş tecrübesinin; İran'ın savunma stratejisine olan katkısından bir kez daha bahseden çalışmanın en dikkat çekici iddiası "İran'ın Ortadoğu'daki en kapsamlı ve en gelişmiş drone programına sahip olduğu" yönündedir. (s.187). Bahgat ve Ehteshami, İran'ın bu konudaki temel motivasyon kaynaklarını üç noktada sunmaktadır. İlk olarak aslında bu program, İran'ın özellikle devrimci karakteri olarak değerlendirebileceğimiz "kendi-kendine yetebilme" ilkesinin bilim-teknoloji alanındaki yansımasıdır. Yazarlar bunu özellikle ABD yapımı İHA'lara uygulanan tersine mühendislikle örnekendiriyorlar. İkincisi; drone teknolojisini hem insani hem de askeri ihtiyaçlar için kullanma arzusu, son olarak da bölgede etkin rakip devletler ve yaptırımların ortaya çıkardığı dezavantajlara karşı "düşük maliyetli-düşük riskli" teknolojiler geliştirme çabasıdır. İsrail, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin drone programlarına değinerek üstteki iddiasını kuvvetlendirmek isteyen çalışma, bölgesel dengeler açısından bakmak yerine bahsi geçen ülkelerin teknik alt yapılarına ve verilere göre bir değerlendirme yapmıştır. Bu açıdan bakıldığında potansiyel okuyucu kitlesinin, askeri ve stratejik terminoloji ile başbaşa kalacağı açıktır.

İran'ın bölgesel mücadelelerini vekalet savaşlarıyla ilişkilendiren çalışma; son bölümünü bu konunun değerlendirmesine ayırmıştır. İslam Cumhuriyeti bölgesel çıkarları doğrultusunda, asimetrik savunma stratejisinin temel bir unsuru olarak vekillerin kullanılmasına öncülük etmiştir. Bu değerlendirmede yazarların vurguladığı ise; İran "tüm saha (whole-of-theatre)" yaklaşımıyla farklı bölge ve alanlardan faydalanan, personel ve uzmanlığını ulusal sınırların ötesine konuşturarak bir strateji izlediği olmuştur. Böylece, İran'ın proksileri; Lübnan, Suriye ve Irak'taki devlet yapılarına ve otoritelerine nüfuz etmeye başlamış, İran yanlısı milisler, paramiliter güçler ve gerilla grupları İslam Cumhuriyeti'nin jeopolitik, stra-

tejik ve bölgesel politikalarının proaktif savunmasının bir parçası olarak bölgesel siyasi manzaranın büyük bir bölümünü şekillendirmesine yardımcı olmuştur (s.214).

Kitap genel olarak, devletlerarası sıcak çatışmaların ve konvansiyonel savaşların gündeminde literatürün genişlemesine katkıda bulunmuştur. İran'ın savunma eksenli çalışmalarına ilgi duyan, bu hususta araştırma yapacak olanlar için güçlü bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle Pehlevi dönemi savunma politikalarını dönemin söylemiyle beraber okuyucuya sunan çalışma; devrim sonrası dönemdeki değişikliklerin de net olarak anlaşılmasını sağlamıştır. Bahgat ve Ehteshami'nin uzmanlığı ve kapsamlı araştırmaları kitap boyunca açıkça görülmekte ve okuyucuların İran'ın güvenlik ortamını şekillendiren karmaşık faktörleri daha derinden anlamalarına olanak sağlamaktadır.

### **Kaynakça**

- Katzman, K. (1993). *The Warriors Of Islam*. Routledge.
- Ostovar A. (2016). *Vanguard of the Imam: Religion, Politics, and Iran's Revolutionary Guards*. Oxford University Press.
- Tabatabai, A. M., & Samuel, A. T. (2017). What the Iran-Iraq War Tells Us about the Future of the Iran Nuclear Deal. *International Security*, 42(1), 152–185. [https://doi.org/10.1162/isec\\_a\\_00286](https://doi.org/10.1162/isec_a_00286).
- Zabih S. (1988). *The Iranian Military in Revolution and War*. Taylor & Francis.



## İnan Çalışmaları Dergisi (E-ISSN: 2651-4370)

### Yayın Esasları ve Yazım Kuralları

#### a) Yayın Esasları

Yayınlanmış yazıların her türlü hakkı “İnan Çalışmaları Dergisi”ne aittir. Dergide yayınlanmış yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz. Dergide yayımlanan makaleler başka bir yerde yayımlanamaz. Daha önce herhangi bir yerde yayımlanmış veya yayımlanmak üzere herhangi bir yere gönderilmiş çalışmalar dergide yayımlanmaz. Dergide Türkçe ve İngilizce dilinde makaleler yayınlanmaktadır. Yazarlar makalelerin telif hakkını telif formunu imzalayarak dergiye devreder. Dergi yazarlardan hiçbir aşamada hiçbir ücret talep etmemektedir. Dergimiz açık erişim politikasına sahip olup okuyuculardan da erişim için ücret talep etmemektedir.

Aşağıda belirtilen yazım kuralları ve şablona göre hazırlamış olduğunuz çalışmalarınızı dergiye göndermek için ilk önce ana sayfada bulunan “makale gönder” butonuna tıklamanız gerekmektedir. Daha sonra sistem size ait bir hesap açmak için yönlendirecektir. İstenilen bilgileri girdikten sonra hesabınız oluşturulacaktır. Hesabınız oluştuktan sonra çalışmanızı “Word” formatında sisteme yüklemeniz gerekmektedir. Eğer hali hazırda Dergipark’a üyeliğiniz varsa yeni bir hesap oluşturmaya gerek kalmadan çalışmanızı sisteme yükleyebilirsiniz.

#### b) Genel Kurallar

- 1) Dergiye gönderilen makaleler, atıf ve kaynakçalar dahil en az 6000 en fazla 9000 kelime olmalıdır. Kitap değerlendirmeleri ise en az 750 en fazla 1500 kelime olmalıdır.

- 2) Makalelerde 200-250 kelime arasında Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır. Özet için başlık Türkçe’de “Öz”, İngilizce’de “Abstract” şeklinde yazılmalıdır. Özetlere, her iki dilde de en az 5 adet anahtar kelime eklenmelidir.
- 3) Yazılar Times New Roman karakterinde, 12 punto yazı boyutu ve tek satır aralığı ile yazılmalıdır. İhtiyaç duyulduğunda kullanılan dipnotlar ise 10 punto yazı boyutu ve tek satır aralığı ile yazılmalıdır. Makalenin İngilizce ve Türkçe ana başlığı 14 punto yazı boyutu ile yazılmalı diğer tüm alt başlıklar 12 punto ile yazılmalıdır. Makale başlığı ve Kaynakça başlığı ortalanarak yazılmalı geri kalan Tüm başlıklar sola yaslı şekilde olmalıdır. Paragraf başları da sola yaslı bir şekilde olmalı paragraf başlarında ayrıca girinti olmamalıdır.
- 4) Sayfa kenarları her dört taraf için de 2,5 cm olmalıdır.
- 5) Makale sonunda yararlanılan kaynaklar “Kaynakça” başlığı ile verilmelidir. İngilizce yazılan makaleler için “References” başlığı kullanılmalıdır. Kaynakça başlığı yeni bir sayfadan başlamalıdır.
- 6) Makale yazarlarının ORCID numaralarının bulunması zorunludur. Bu kural çok yazarlı makaleler için de geçerlidir. ORCID numarası hakkında daha fazla bilgi almak ve numaranızı edinmek için <https://orcid.org/> adresini ziyaret edebilirsiniz.
- 7) Makalelerde yazarın adı soyadı makale başlığının altına sola dayalı şekilde yazılır. Yazar ismine yıldızlı dipnot verilir ve dipnota yazarın unvanı, bağlı olduğu üniversite veya kuruluş, çalıştığı departman bilgisi, eposta adresi ve ORCID numarası yazılır. Çoklu yazarlarda bu işlem her bir yazar için ayrı ayrı yapılmalıdır ve yazar sırasına dipnot yıldız işareti artırılmalıdır.
- 8) Makalelerde başlıklar numaralandırılmalı ve ilk başlık “1. Giriş” başlığı olmalıdır. “1. Giriş” başlığından sonraki ana başlıklar numarayı takip etmelidir. Alt başlıklar için de 1.1., 1.2. gibi numaralandırma yapılmalıdır. Sonuç başlığı dahil olmak üzere bütün başlıkları numaralanmış olmalıdır.
- 9) Makale içinde kullandığımız tablo, şekil, fotoğraf vb. bütün materyalleriniz numaralandırılmalıdır. Örneğin; Tablo 1; Şekil 2 vb biçiminde materyalin üstünde sola dayalı şekilde bulunmalıdır. Bu ibarelerin bir alt satırına materyalin başlığı italik şekilde yazılmalıdır. Metin içinde

tablolarınıza atıfta bulunmanız gerekmektedir. Materyalin altına italik şekilde “Not.” yazılıp devamında kaynağı APA metin içi kuralına göre belirtmelisiniz. Kaynağı ayrıca kaynakçada da bulunmalıdır.

- 10) Her makalenin sonunda beyan bilgisi yer alır. Burada çalışma ile ilgili etik kurul kararı, mali destek, katılımcı rızası, çıkar çatışması ve telifle ilgili bilgilere yer verilir. Bu bilgiler makale gönderilirken verilmemeli, makale kabul edilirse mizanpaj aşamasında yazardan istenir.

## **İran Çalışmaları Dergisi 2021 yılı itibariyle APA 7. sürüm (American Psychological Association) referans sistemine geçmiştir**

### **c) Yazım Kuralları**

İran Çalışmaları Dergisi 2021 yılı itibariyle **APA (American Psychological Association) yazım** Stilinin en güncel hali olan **7. Sürüm** referans sistemine geçmiştir. Dergimiz bu kuralları herhangi bir değişiklik yapmadan olduğu gibi kabul etmiştir. Cilt 5 Sayı 1 itibariyle artık APA 7 kuralları geçerlidir.

Buna göre; atıflar APA stiline uygun olarak metin içinde gönderme şeklinde verilir ve makalelerde gerekmedikçe sayfa altı dipnot kullanılmaz. Sadece herhangi bir noktayı açıklama ihtiyacı hissedildiğinde sayfa altı dipnot kullanılabilir. Dipnotlarda yapılan atıflar da APA stili kurallarına uygun olarak verilmelidir.

APA 7 ile atıf verirken dikkat etmeniz gereken önemli ve güncel hususlar şunlardır:

- 1) Metin içinde gönderme yaparken üç ve daha çok yazarlı yayınlarda sadece birinci yazarın soyadı yazılmalıdır. Diğer yazarlar makalenin diline göre “et al.” veya “vd.” kısaltması ile belirtilir.

Örneğin; Baykal vd. (2014) veya (Baykal vd., 2014) şeklinde yazılmalıdır. İki yazarlı çalışmalarda iki yazarın da soyadı yazılır ve aralarına “&” simgesi konur. Örneğin; “(Yeşil & Dinler, 2020)” veya “Yeşil ve Dinler (2020)’e göre..” şeklinde olmalıdır.

- 2) Atıf vereceğiniz makalenin DOI numarası varsa kaynakçada mutlaka DOI’si verilmelidir. DOI verilirken “doi:” ifadesinin yazılması zorunluluğu kaldırılmıştır. DOI numarasının link şeklinde verilmesi gerekmektedir. DOI numarası yoksa erişim linki verilebilir.



- 3) Kaynakçada websitelerine yapılan atıflarda erişim tarihi ve ifadesi kaldırılmıştır. Erişim tarihi sadece gerektiği durumlarda verilebilir.
- 4) Güncel versiyonda yayınların basım yeri kaynakçadan çıkarılmıştır. Kaynakçada basım yerinin yazılması gerekmemektedir. Yayınevinin adının yazılması yeterlidir.
- 5) Kaynakçada çok yazarlı çalışmaların yazarları 20 kişiye kadar yazılmalıdır. 21. Yazardan sonrası “vd.” şeklinde belirtilmelidir.
- 6) Atıf verilen çalışmaların bazı bilgilerine ulaşılamayabilir. Örneğin dergilerin cilt numarası veya sayısı tespit edilemeyebilir. Bu durumlarda kaynakçada bu bilgiler hariç bütün bilgiler girilmelidir

Temel kaynaklar APA 7’ye göre metin içinde ve kaynakçada şöyle gösterilir:

**ÖNEMLİ HATIRLATMA:** Metin içi göndermelerde yararlanılan kaynağın **belli bir sayfasından faydalanılmışsa sayfa numarası mutlaka belirtilmelidir.** Websitesi gibi sayfa numarası olmayan kaynaklarda paragraf numarası verilmelidir. Sayfa numarasının belirtilmediği durumlarda kaynağın tümüne atıf verilebilir bu durumda eserin tümüne atıf yapıldığı anlaşılacaktır. Tüm kaynaklar için bu geçerlidir. Örneklerde sayfa numarasının yazılı olmaması sayfa numarası yazılmayacağı anlamına gelmemektedir.

Örneğin;

*Parantez içi gösterimi:* (Akdoğan, 2018, s. 18)

*Metin içi gösterimi:* Akdoğan (2018, s. 18-19)’a göre

*Parantez içi gösterimi:* (Küpeli, 2019, parag. 10)

*Metin içi gösterimi:* Küpeli (2019, parag. 10)

### **Tek Yazarlı Kitap**

Kitap ismi italik ve **küçük harflerle** verilmelidir (Sadece **ilk harfi büyük** olmalıdır). Kitap isminin ardından yayınevi düz ve büyük harfle başlayacak şekilde verilmelidir. Ayrıca sadece yayınevinin adı yazılmalıdır. Yayın yeri verilmemelidir. Kitap, rapor, v.b. süresi yayınlarda yazar(lar), yayın tarihi, yayının adı, varsa baskı sayısı ve yayıncıya yer verilmeli; yayıncının bulunduğu şehir ve ülke bilgisi verilmemelidir.

Balcı, A. (2017). *Türkiye dış politikası ilkeler, aktörler ve uygulamalar* (2. bs.). Alfa Yayınevi.

*Parantez içi gösterimi:* (Balcı, 2017, s. 20)

*Metin içi gösterimi:* Balcı (2017, s. 20)'ya göre...

Sapolsky, R. M. (2017). *Behave: The biology of humans at our best and worst*. Penguin Books.

*Parantez içi gösterimi:* (Sapolsky, 2017, s. 5)

*Metin içi gösterimi:* Sapolsky (2017, s. 5)'e göre...

**İki Yazarlı Kitap:**

Svendsen, S., & Løber, L. (2020). *The big picture/Academic writing: The one-hour guide* (3. dijital bs.). Hans Reitzel Forlag. <https://thebigpicture-academicwriting.digi.hansreitzel.dk/>

*Parantez içi gösterimi:* (Svendsen & Løber, 2020, s. 14)

*Metin içi gösterimi:* Svendsen ve Løber (2020, s. 14)'e göre...

**Üç veya Daha Fazla Yazarlı Kitap:**

Sadece ilk yazarın soyadı ve sonrasında “vd.” ifadesi kullanılmalıdır.

Balcı, A., Turan, Y., Kardaş, T., & Ediz İ. (2019). İmparatorluğun Savaş Kararı: Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşına Neden Girdi. Kadim Yayınları.

*Parantez içi gösterimi:* (Balcı vd., 2020, s.20)

*Metin içi gösterimi:* Balcı vd. (2020, s. 20) çalışmalarında ...

**Editörlü Kitap:**

Torino, G. C., Rivera, D. P., Capodilupo, C. M., Nadal, K. L., & Sue, D. W. (Ed.). (2019). *Microaggression theory: Influence and implications*. John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781119466642>

*Parantez içi gösterimi:* (Torino vd., 2019, s. 15)

*Metin içi gösterimi:* Torino vd., (2019, s. 15) 'ne göre...

### **Çeviri kitap:**

*Yabancı dilden Türkçe'ye çevrilmiş bir esere atıf verilirken yalnızca eserin orijinal dildeki yazarına atıf verilir (çevirmene atıf verilmez). Çevirmen bilgisi sadece Kaynakça'da yer alır. İsimin baş harfi nokta ardından soy isim yazılır.*

Fromkin D. (2013). *Barışa son veren barış? Modern Ortadoğu nasıl yaratıldı.* (Çev. M. Harmancı). Epsilon Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 1989)

*Parantez içi gösterimi: (Fromkin, 2013, s.20)*

*Metin içi gösterimi: Fromkin (2013, s.20)'e göre...*

Plato (1989). *Symposium* (A. Nehamas & P. Woodruff, Trans.). Hackett Publishing Company. (Original work published ca. 385-378 BCE)

*Parantez içi gösterimi: (Plato, 1989, s. 30)*

*Metin içi gösterimi: Plato (1989, s. 30)'ya göre...*

### **Makale**

Makalelerde makale ismi küçük harflerle düz yazılmalı; dergi ismi büyük harfle başlayıp italik şekilde yazılmalıdır. Dergi cilt sayısı italik ancak sayı numarası parantez içinde düz olmalıdır.

Grady, J. S., Her, M., Moreno, G., Perez, C., & Yelinek, J. (2019). Emotions in storybooks: A comparison of storybooks that represent ethnic and racial groups in the United States. *Psychology of Popular Media Culture*, 8(3), 207–217. <https://doi.org/10.1037/ppm0000185>

*Parantez içi gösterimi: (Grady vd., 2019)*

*Metin içi gösterimi: Grady vd. (2019) 'e göre...*

### **Cilt numarası olmayan dergideki makale:**

Stegmeir, M. (2016). Climate change: New discipline practices promote college access. *The Journal of College Admission*, (231), 44–47. [https://www.nxtbook.com/ygsreprints/NACAC/nacac\\_jca\\_spring2016/#/46](https://www.nxtbook.com/ygsreprints/NACAC/nacac_jca_spring2016/#/46)

*Parantez içi gösterimi: (Steigmeir, 2016, s.1 0)*

*Metin içi gösterimi: Steigmeir (2016, s. 10) 'e göre...*

**Sayı numarası olmayan dergideki makale:**

Sanchiz, M., Chevalier, A., & Amadiou, F. (2017). How do older and young adults start searching for information? Impact of age, domain knowledge and problem complexity on the different steps of information searching. *Computers in Human Behavior*, 72, 67–78. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.02.038>

*Parantez içi gösterimi: (Sanchiz vd., 2017, s. 23)*

*Metin içi gösterimi: Sanchiz vd. (2017, s. 23) 'e göre...*

**Makale numarası veya sayfa sayısı bulunmayan makale:**

Butler, J. (2017). Where access meets multimodality: The case of ASL music videos. *Kairos: A Journal of Rhetoric, Technology, and Pedagogy*, 21(1). <http://technorhetoric.net/21.1/topoi/butler/index.html>

*Parantez içi gösterimi: (Butler, 2017, s. 5)*

*Metin içi gösterimi: Butler (2017, s. 5) 'e göre...*

**Yayımlanmamış Tezler:**

Harris, L. (2014). *Instructional leadership perceptions and practices of elementary school leaders* [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of Virginia.

*Parantez içi gösterimi: (Harris, 2014, s. 140)*

*Metin içi gösterimi: Harris (2014, s. 140) 'e göre...*

**İnternet Kaynakları**

-Eğer yazar ve yayın tarihi belliyse, soy isim ve yıl;

(Dinler, 2017)

-Yazar belli değilse “internet sitesinin adı” ve yıl;

(Aljezeera, 2014)

-Yazar ve yayın tarihi belli değilse site adı ve tarih yok” anlamına gelen “t.y ifadesi kullanılmalı (İnternet Sitesinin Adı, t.y.) şeklinde yapılmalı ve erişim adresi kaynakçada verilmelidir.

### **Gazete haberleri:**

Carey, B. (2019, Mart 22). Can we get better at forgetting? *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/03/22/health/memory-forgetting-psychology.html>

*Parantez içi gösterimi:* (Carey, 2019)

*Metin içi gösterimi:* Carey (2019) ‘e göre...

### **Websitesi kaynağı:**

Ouellette, J. (2019, Kasım 15). Physicists capture first footage of quantum knots unraveling in superfluid. *Ars Technica*. <https://arstechnica.com/science/2019/11/study-you-can-tie-a-quantum-knot-in-a-superfluid-but-it-will-soon-untie-itself/>

*Parantez içi gösterimi:* (Ouellette, 2019)

*Metin içi gösterimi:* Ouellette (2019) ‘e göre...

### **Websitesi kaynağı (yazarı belli olmayan)**

Al Jazeera. (2021, Ocak 20). *Biden signs orders to end ‘Muslim ban’, rejoin climate deal, WHO*. <https://www.aljazeera.com/news/2021/1/21/biden-signs-orders-nix-muslim-ban-rejoin-paris-climate-accord>

### **Aynı soyadlı yazarlar**

Kaynakçada iki veya daha fazla aynı soyada sahip yazar varsa künyede ilk sırada geçen yazarların adının ilk harfi yıllar farklı olsa bile tüm göndermelerde kullanılır.

### Kaynakça

Romer, D. (2006). *Advanced macroeconomics* (3rd ed.). McGraw-Hill.

Romer, P. (1993). Idea gaps and object gaps in economic development. *Journal of Monetary Economics*. 32(3), 543-573. [https://doi.org/1.1016/0304-3932\(93\)90029-F](https://doi.org/1.1016/0304-3932(93)90029-F)

*Metin içi gösterimi:* D. Romer (2016) ve P. Romer (1993) çalışmalarında bahsedildiği gibi ...

### Aynı parantez içerisinde birden fazla gönderme yapılması

Aynı parantez içerisinde birden fazla gönderme yapılması durumunda sıralama ilk yazarın soyadına göre alfabetik olmalı ve noktalı virgül ile ayrılmalıdır.

Örnek: (Akdoğan, 2018; Dinle & Yeşil, 2021; Baykal, 2020; Küpeli, 2003)

Aynı yazara ait farklı çalışmalar aynı parantezde verilecekse, geçmişten güncele yıl sırası takip edilir ve yazarın soyadı göndermenin en başına bir kez yazılır.

Örnek: (Yeşil, 2007, 2015; Akdoğan, 2006)

Farklı türdeki çalışmalara nasıl atıf verilebileceğine APA'nın websitesinden ulaşılabilir. <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples>

Yaptığınız atıfların buradaki kurallara göre verildiğinden emin olunuz.

Ayrıca kamuya açık olan Purdue Üniversitesi'nin Yazma Laboratuvarı'nın bu konudaki detaylı örnek ve açıklamalarından da faydalanılabilir. [https://owl.purdue.edu/owl/research\\_and\\_citation/apa\\_style/apa\\_formatting\\_and\\_style\\_guide/in\\_text\\_citations\\_the\\_basics.html](https://owl.purdue.edu/owl/research_and_citation/apa_style/apa_formatting_and_style_guide/in_text_citations_the_basics.html)

İngilizce makaleler için hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Fakat Türkçe makaleler için bazı temel ifadelerin Türkçeleştirilmesi gerekmektedir. Aşağıdaki kurallar dergimize Türkçe gönderilen makaleler için geçerlidir.

**Dergimize gönderilmiş Türkçe makaleler için kısaltmalar şu şekildedir:**

- 1) Tek sayfaları ifade “p.” (page/sayfa) kısaltması “s.” şeklinde Türkçeleştirilmiştir. Örneğin; (Baykal vd., 2014, s. 19)
- 2) Çoklu sayfaları ifade eden “pp.” (page/sayfa) kısaltması “s.” şeklinde Türkçeleştirilmiştir. Fakat sayfa numaraları arasına “-“ işareti konulmalıdır. Örneğin; (Baykal vd., 2014, s. 19-20)
- 3) Çok yazarlı çalışmalarda geriye kalan yazarları göstermek için kullanılan “et al.” kısaltması “vd.” şeklinde Türkçeleştirilmiştir.
- 4) “&” simgesinin kullanıldığı yerlerde bu sembol aynı şekilde kullanılmaya devam edilmelidir. Sadece metin içi göndermede bu sembol yerine “ve” yazılır.

Örneğin;

*Parantez içi gösterimi: (Dinler & Balcı, 2020)*

*Metin içi gösterimi: Dinler ve Balcı (2020) ‘ya göre...*

- 5) Editör ve editörler kelimelerinin kısaltması olan “Ed.” ve “Eds.” kısaltmaları “Ed.” şeklinde Türkçeleştirilmiştir
- 6) “Basım” anlamına gelen “edition” kelimesinin kısaltması olan “ed.” “bs.” şeklinde Türkçeleştirilmiştir. Ayrıca “1st ed.”, “2nd ed.” gibi basıkı numarasını belirten rakamlar da “1. bs.”, “2. bs.” şeklinde kullanılmalıdır.
- 7) “Ayrıca bakınız” anlamına gelen “see also” ifadesi “ayrıca bknz.” şeklinde; bakınız anlamındaki “see” ifadesi ise “bknz.” şeklinde Türkçeleştirilmiştir.
- 8) Tezler için kullanılan “Unpublished doctoral dissertation”, “Doctoral dissertation” ifadeleri “yayımlanmamış doktora tezi”, “Doktora tezi” şeklinde Türkçeleştirilmiştir.
- 9) Ayların adları birebir çeviri şeklinde Türkçeleştirilmiştir. Örneğin; “January” “Ocak” “February” “Şubat” gibi.
- 10) “Note” ifadesi “Not” şeklinde Türkçeleştirilmiştir.

- 11) Çevirmen anlamına gelen Translator kelimesinin kısaltması olan “Trans.,” “Çev.” olarak Türkçeleştirilmiştir.
- 12) Paragraf anlamına gelen “parag.” kısaltması aynı şekilde korunmuştur.

**Dergimize gönderilen Türkçe makalelerde yazım ve imla bütünlüğünü sağlamak için aşağıdaki dilbilgisi kurallarına dikkat edilmelidir.**

- 1) Arapça isimler okunuşları dikkate alınarak Türkçe imlâ ile yazılmalıdır. Örneğin “Mahmud” ismi “Mahmoud” şeklinde değil “Mahmud” biçiminde yazılmalıdır. Ancak bir ismin Türkçe imlası bilinemiyorsa İngilizce yazılışları kullanılabilir. Aynı isim için hem Türkçe hem de İngilizce imlâ kullanılmamalıdır.
- 2) Metin içi göndermelerde ve kaynakçada yer alan Arapça isimler alındıkları kaynakta nasıl yazıldıysa o şekilde muhafaza edilmelidir.
- 3) “el” takısı —paragraf başında olsa da— küçük harfle yazılmalıdır. “bin” ve “binti”nin de ilk harfi küçük yazılmalıdır. “el” takısından sonra “-“ (tire) işareti bitişik yazılarak kullanılmalı. Örnek: el-Sabah
- 4) Göndermelerde veya kaynakçada dergi ve gazete isimleri için ortak bir tercih kullanılmalıdır. Mesela “Voice of America”, “Voice of America News”, “VOA News”, “voanews.com” örneğinde olduğu gibi 4 farklı biçim kullanılmamalı; biri tercih edilip bütün metin boyunca onun kullanılması gerekmektedir.



THE JOURNAL OF  
**IRANIAN** STUDIES  
*İRAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ*

---

VOL: 7 NO: 2 2023

E-ISSN: 2651-4370

**Onur Çelebi**

Iranian Shah Ahmad Qajar's Visit to Istanbul in the Context of Mandate Debates in Türkiye and Its Implications for Turkish Public Opinion

**Ali Sarıhan**

The Iranian Green Movement as an Example of a Social Movement

**Yusuf Görgülü & Mete Kazaz**

The Construction of Urban Public in Ideological Reproduction: A Semiotic Reading on Urmia (Iran)

**Abdulrahman Hetteh**

Political History of Ahwaz: Iranian Occupation, Colonialism and Ahwazi People's Territorial Claims

**Soheila Faraji & Ahmet Vefa Çobanoğlu**

Shiraz Architectural School: The Bridge Between Isfahan and Tehran Architectural Schools

**Pune Karimi & Raci Taşcıoğlu**

A Semiotic Analysis on the Myths in the Election Campaign of Female Politicians: The Case of Local Elections in Iran

